

เอกสารประกอบการสอน

รายวิชา ITH0011

การวางแผนและการพัฒนา
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(SUSTAINABLE TOURISM PLANNING
AND DEVELOPMENT)

โดย จิรติ พูนเอียด

2568

เอกสารหลักฐานที่ใช้ในการประเมินผลการสอนแบบที่ ๑

รหัสวิชา ITHoo๑๑

รายวิชา การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จิรติ พูนเอียด

สาขาวิชาการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ

วิทยาลัยนานาชาติการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

๒๕๖๘

เอกสารหลักฐานที่ใช้ในการประเมินผลการสอนแบบที่ ๑

รหัสวิชา ITHoo๑๑

รายวิชา การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จิรติ พูนเอียด

สาขาวิชาการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ

วิทยาลัยนานาชาติการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

๒๕๖๘

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ITH๐๐๑๑ การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Planning and Development) ฉบับนี้ถูกพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ของผู้เขียนที่เกี่ยวข้องกับการสอนในรายวิชา โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาการวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเป็นช่องทางหนึ่งให้ผู้เรียนค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตัวเอง เกิดความรู้ เจตคติและทักษะที่ดีต่อการกำหนดนโยบายการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ เนื้อหาสาระสำคัญที่ประกอบขึ้นในเล่มนี้จะประกอบด้วยองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์สากลในเรื่องหลักๆ ที่สอดคล้องกับรายวิชานี้ ประกอบด้วย ๕ เรื่องด้วยกัน คือ ๑) หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๒) แนวคิด ทฤษฎี หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ๓) ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ๔) แนวคิด หลักการ ทฤษฎี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๕) โครงการและการวางแผนโครงการพัฒนาทางการท่องเที่ยว

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ผู้สอน และผู้ที่สนใจ ผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าของแนวคิด ทฤษฎี ตำรา เอกสารทุกท่านที่ให้ผู้เขียนได้ค้นคว้า และอ้างอิงในการพัฒนาเอกสารประกอบการสอน

จิรติ พูนเอียด

วันศุกร์ที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘

สารบัญ

คำนำ.....	
สารบัญ	ก
สารบัญภาพ	ง
สารบัญตาราง	จ
แผนบริหารการสอนประจำวิชา.....	ฉ
๑. หัวข้อบรรยายเรื่อง แนวคิด หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑
๑.๑ ความหมายของการพัฒนา	๑
๑.๒ การพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	๓
๑.๒.๑ ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๓
๑.๒.๒ องค์ประกอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๕
๑.๒.๓ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๖
๑.๒.๔ ความเป็นมาของการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๙
๑.๒.๕ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๑๒
๑.๒.๕.๑ ความสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๑๓
๑.๒.๕.๒ แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๑๘
๑.๒.๕.๓ แนวคิด (Bio Circular Green Economy Model: BCG Model)	๒๓
บทสรุป.....	๒๖
คำถามท้ายบท	๒๗
๒. หัวข้อบรรยายเรื่อง แนวคิด ทฤษฎี หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๙
๒.๑ ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๓๐
๒.๑.๑ ความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๓๑
๒.๑.๒ ประโยชน์ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	๓๓
๒.๒ ลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๓๔
๒.๓ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๓๕
๒.๔ หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๓๖
๒.๕ เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามมาตรฐาน Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC).....	๓๙

สารบัญ (ต่อ)

๒.๖ รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๔๐
๒.๖.๑ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)	๔๑
๒.๖.๒ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)	๔๔
๒.๖.๓ รูปแบบการท่องเที่ยวสมัยใหม่	๔๘
๒.๗ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๕๓
๒.๗.๑ ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๕๔
๒.๗.๒ แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๕๕
๒.๗.๓ องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๕๖
๒.๗.๔ หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๕๘
บทสรุป.....	๖๔
คำถามท้ายบท.....	๖๕
๓. หัวข้อบรรยายเรื่อง ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๖๗
๓.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวางแผน	๖๗
๓.๑.๑ ความหมายของการวางแผน	๖๗
๓.๑.๒ ลักษณะของการวางแผน	๖๘
๓.๑.๓ ความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน	๖๙
๓.๑.๔ ประโยชน์ของการวางแผน	๗๐
๓.๑.๕ ประเภทของการวางแผน	๗๒
๓.๒ กระบวนการวางแผน	๗๘
๓.๒.๑ วงจรของการวางแผน	๘๑
๓.๒.๒ แนวทางการนำแผนไปสู่ภาคปฏิบัติ	๘๔
๓.๒.๓ การนำแผนยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ	๘๙
บทสรุป.....	๙๑
คำถามท้ายบท	๙๒
๔. หัวข้อบรรยายเรื่อง แนวคิด หลักการ ทฤษฎี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๙๓
๔.๑ ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๙๓

สารบัญ (ต่อ)

๔.๒ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	๙๔
๔.๓ แนวคิดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๙๙
๔.๔ ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง.....	๑๐๕
๔.๕ เกษตรทฤษฎีใหม่.....	๑๑๑
๔.๕.๑ ความสำคัญของทฤษฎีใหม่.....	๑๑๒
๔.๕.๒ บทบาทของเกษตรทฤษฎีใหม่ต่อการท่องเที่ยว.....	๑๑๕
บทสรุป.....	๑๑๘
คำถามท้ายบท	๑๑๙
๕. หัวข้อบรรยายเรื่อง โครงการและการวางแผนโครงการพัฒนาทางการท่องเที่ยว.....	๑๒๐
๕.๑ ความรู้เกี่ยวกับโครงการ	๑๒๐
๕.๒ ความหมายของโครงการ	๑๒๑
๕.๓ ลักษณะของโครงการ	๑๒๒
๕.๑.๑ ประเภทของโครงการ	๑๒๔
๕.๑.๒ วงจรของโครงการ	๑๒๕
๕.๒ เงื่อนไขหรือข้อกำหนดโครงการ.....	๑๒๙
๕.๓ หลักการคัดเลือกโครงการ	๑๓๐
๕.๔ กระบวนการวางแผนโครงการเชิงกลยุทธ์	๑๓๒
๕.๕ การเขียนโครงการเชิงกลยุทธ์	๑๓๗
บทสรุป.....	๑๔๘
คำถามท้ายบท	๑๔๙
บรรณานุกรม.....	๑๕๐
ภาคผนวก	๑๕๕

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑.๑ กรอบของการพัฒนา.....	๒
ภาพที่ ๑.๒ มิติในการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	๓
ภาพที่ ๑.๓ พื้นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนวงแหวน ๓ ห่วง.....	๘
ภาพที่ ๑.๔ ไทม์ไลน์การพัฒนาที่ยั่งยืน : จากจุดเริ่มต้นสู่เป้าหมายโลก.....	๙
ภาพที่ ๑.๕ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดย UN ฉบับปี ๒๐๒๐.....	๑๕
ภาพที่ ๑.๖ หลักคิดของ BCG Model.....	๒๔
ภาพที่ ๑.๗ BCG in Action : The New Sustainable Growth Engine (Bio-Circular-Green Economy) โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๒๕
ภาพที่ ๒.๑ ขอบเขตการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	๕๒
ภาพที่ ๒.๒ องค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	๕๘
ภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	๖๔
ภาพที่ ๓.๑ ระดับของการวางแผนและผู้มีหน้าที่หลักในการวางแผน.....	๗๔
ภาพที่ ๓.๒ ลักษณะการวางแผนที่แสดงให้เห็นระดับของเป้าหมาย ระดับของแผนและระดับการจัดการ.....	๗๕
ภาพที่ ๓.๓ วงจรของการวางแผน.....	๘๒
ภาพที่ ๓.๔ ทางเดินของกระบวนการวางแผนและข้อมูลย้อนกลับ.....	๘๙
ภาพที่ ๔.๑ องค์ประกอบและเงื่อนไขแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	๑๐๒
ภาพที่ ๔.๒ แนวคิดทฤษฎีใหม่ขั้นต้น.....	๑๑๒
ภาพที่ ๔.๓ แนวคิดทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง.....	๑๑๓
ภาพที่ ๕.๑ ความเชื่อมโยงของขั้นตอนวงจรโครงการ.....	๑๒๘
ภาพที่ ๕.๒ กระบวนการวางแผนโครงการ.....	๑๓๗

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๑.๑ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแบ่งกลุ่มรายด้าน.....	๑๗
ตารางที่ ๓.๑ กิจกรรมของการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนในระดับของผู้บริหาร.....	๘๘
ตารางที่ ๔.๑ คำและความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	๙๖

แผนบริหารการสอนประจำวิชา

รหัสวิชา ITH๐๐๑๑

ชื่อรายวิชา (ภาษาไทย) การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ชื่อรายวิชา (อังกฤษ) Sustainable Tourism Planning and Development

จำนวนหน่วยกิต (ชั่วโมง) : ๓(๑-๔-๕)

คำอธิบายรายวิชา :

แนวคิด หลักการ และแนวโน้มของการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ความเป็นไปได้และการดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว การวางแผนและพัฒนาทางการท่องเที่ยวในบริบทต่างๆ โดยประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการวางแผนพัฒนา กรณีศึกษา มีการศึกษานอกสถานที่ และการใช้โครงงานเป็นฐาน

ผลลัพธ์การเรียนรู้

CLO๑: อธิบายหลักการจัดการท่องเที่ยวและบริการที่ยั่งยืน

CLO๒: ประยุกต์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและบริการที่ยั่งยืน และฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ

CLO๓: วิเคราะห์แนวโน้มสถานการณ์การท่องเที่ยว ผลกระทบ ปัญหาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการ เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาและประเมินความเป็นไปได้ของการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต โดยพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังแวดล้อม และสังคมวัฒนธรรม

CLO๔: ออกแบบกระบวนการวางแผน และพัฒนาโครงการภายใต้บริบทของทรัพยากรการท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่กรณีศึกษา

แผนการสอน

สัปดาห์ที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
๑	CLO๑: อธิบาย หลักการจัดการ ท่องเที่ยวและบริการที่ยั่งยืน	ทฤษฎี/บรรยาย : ๑. ปฐมนิเทศรายวิชาการวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ๒. อธิบายแผนการสอนกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการจัดการเรียนการสอน การประเมินและวัดผลการเรียน ๓. แนะนำตำรา หนังสือ และ เอกสารประกอบการสอน ๔. พื้นฐานความรู้ความเข้าใจ เป้าหมาย และความคาดหวังในการศึกษารายวิชาการวางแผนและการ	๑. การสอนทฤษฎี/บรรยาย แบบบรรยาย/บรรยายเชิงอภิปราย ๒. กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษา เปิดโอกาสให้นักศึกษาแนะนำตัว แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเป้าหมายและความคาดหวังที่มีต่อการศึกษาในรายวิชา ผ่านกิจกรรมการสนทนา หัวข้อ “กิจวัตรประจำวัน และสิ่งแวดล้อมรอบตัว” โดยใช้เครื่องมือวิเคราะห์สังคม	๑. แบบทดสอบ Google Form ๒. เอกสารบรรยาย / เอกสารประกอบการสอน ๓. เกมสัปดาห์คำศัพท์ คำจำกัดความ ๔. เครื่องมือวิเคราะห์สังคม : นาฬิกาชีวิต ๕. การแนะนำแอปพลิเคชันต่างๆ ในการทำกิจกรรมการสอน เช่น CHAT GPT, Google Classroom เป็นต้น	๑. ทดสอบความรู้ก่อนเรียน ๒. ประเมินจากการมีวินัยในการเรียน การตรงต่อเวลาในการเข้าชั้นเรียน

สัปดาห์ที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
		พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ๕. หัวข้อบรรยายเรื่องที่ ๑ แนวคิด หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน กิจกรรม/ปฏิบัติ : แลกเปลี่ยน สร้างความสัมพันธ์ โดยใช้เครื่องมือวิศกรสังคม นาฬิกาชีวิต เพื่อแลกเปลี่ยนวิถีชีวิต-สิ่งแวดล้อม และเกมบัตรคำศัพท์ด้านการท่องเที่ยว-การพัฒนาที่ยั่งยืน	๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) เช่น เกมสัปดาห์คำความหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การบริการ การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น		
๒	CLO๑: อธิบายหลักการจัดการท่องเที่ยวและบริการที่ยั่งยืน	ทฤษฎี/บรรยาย : หัวข้อบรรยายเรื่องที่ ๑ แนวคิด หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)	๑. การสอนแบบบรรยาย/บรรยายเชิงอภิปราย	๑. เอกสารบรรยาย / เอกสารประกอบการสอน	๑. การสังเกตพฤติกรรม ประเมินจากการมีวินัยในการเรียน การตรงต่อเวลาในการ

สัปดาห์ที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
		กิจกรรม/ปฏิบัติ : ระดมความคิด สร้าง Mind Mapping “การ พัฒนาที่ยั่งยืนในมุมมอง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย”	๒. กิจกรรม ศี ก ษ า กรณี ศี ก ษ า (Case Study) การแบ่งกลุ่ม ทำงาน และศีกษา ค้นคว้ากรณีศึกษาชุมชน และพื้นที่ต่างๆ นำเสนอ และอภิปรายในชั้นเรียน	๒. เอกสารกิจกรรม Mind Mapping (งาน ชิ้นที่ ๑)	เข้าชั้นเรียน การทำงาน เสร็จและส่งงานตาม กำหนด ๒. ประเมินการ นำเสนอผล/ชิ้นงาน ด้วย Rubric (ความถูกต้อง ของเนื้อหา ความ เชื่อมโยงของแนวคิด การนำเสนอ) และการมี ส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม
๓	CLO๑: อธิบาย หลักการจัดการ ท่องเที่ยวและบริการที่ยั่งยืน	ทฤษฎี/บรรยาย : หัวข้อบรรยายที่ ๒ เรื่อง แนวคิด ทฤษฎี หลักการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ต่อ) กิจกรรม/ปฏิบัติ : สะท้อนคิด เกี่ยวกับความ เข้าใจประเด็นการพัฒนา ที่ยั่งยืน	๑. การสอนแบบ บรรยาย/บรรยายเชิง อภิปราย ๒. มอบหมายนักศึกษา ให้ศึกษากรณีศึกษา (Case Study) แบ่งกลุ่ม ทำงาน และศีกษา ค้นคว้ากรณีศึกษา ชุมชนและพื้นที่ต่างๆ	๑.เอกสารบรรยาย / เอกสารประกอบการ สอน การใช้คลิปวิดีโอ สั้น “Tourism for SDGs –Promotional VDO (UNWTO)” และสื่อ VDO ช่อง “Thailand Virtual Tour”	๑. การสังเกตพฤติกรรม ประเมินจากการมีวินัย ในการเรียน การตรงต่อ เวลาในการเข้าชั้นเรียน ๒. ประเมินการนำเสนอ ผลงาน/ชิ้นงาน ด้วย Rubric (ความถูกต้อง ของเนื้อหา ความ เชื่อมโยงของแนวคิด

สัปดาห์ที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
			นำเสนอ และอภิปราย ในชั้นเรียน	๒. เอกสารกิจกรรม Worksheet ๔ เพื่อ สะท้อนคิดหลังชม คลิปวิดีโอสั้นเกี่ยวกับ ความเข้าใจประเด็น การพัฒนาที่ยั่งยืน (งานชิ้นที่ ๒)	การนำเสนอ) และการมี ส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม
๔	CLO๒: ประยุกต์ ความรู้เกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวและบริการที่ยั่งยืน และ ฐานภูมิปัญญา ท้องถิ่น และ เศรษฐกิจพอเพียง มาใช้จัดการการ ท่องเที่ยวในพื้นที่ ต่างๆ	ทฤษฎี/บรรยาย : หัวข้อบรรยายที่ ๒ เรื่อง แนวคิด ทฤษฎี หลักการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ต่อ) กิจกรรม/ปฏิบัติ : วิเคราะห์กรณีศึกษาจาก VDO และชุมชนตัวอย่าง	๑. ทฤษฎี/บรรยาย : การสอนแบบบรรยาย/ บรรยายเชิงอภิปราย ๒. กิจกรรม/ปฏิบัติ : การศึกษาเรียนรู้จาก สถานการณ์และสถานที่ จริง : ชุมชนท่องเที่ยวที่ เน้นการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืนภายใต้การนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง การเรียนรู้โดย ใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem based	๑. เอกสารบรรยาย / เอกสารประกอบการ สอน ใช้สื่อคลิปวิดีโอ สั้น “การท่องเที่ยวเชิง ชุมชนสู่การอนุรักษ์วิถี ชีวิตคนบ้านทะเล น้อย” ๒. แหล่งศึกษาดูงาน : ชุมชนท่องเที่ยว ๓. เอกสารกิจกรรม Worksheet ม อ บ ห ม า ย ก า ร ออกแบบโครงงาน โดย	๑. การสังเกตพฤติกรรม ประเมินจากการมีวินัยใน การเรียนรู้ การตรงต่อ เวลาในการเข้าร่วม กิจกรรม ๒. ประเมินการนำเสนอ ผลงาน/ชิ้นงาน ด้วย Rubric (ความถูกต้อง ของเนื้อหา ความ เชื่อมโยงของแนวคิด การ นำเสนอ) และการมีส่วน ร่วมของสมาชิกกลุ่ม

สัปดาห์ที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
			Learning) กระบวนการ เรียนรู้ปฏิบัติ ลงมือทำ จริง	ใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem based Learning) ภายใต้อำนาจ บริบทชุมชนเพื่อ แบบสอบถามสะท้อน คิดสั้น ๆ เกี่ยวกับหลัก เศรษฐกิจพอเพียงใน บริบทการท่องเที่ยว (งานชิ้นที่ ๓)	
สัปดาห์ที่ ๔ สอบกลางภาค					
๕-๗	CLO๓: วิเคราะห์ แนวโน้ม สถานการณ์การ ท่องเที่ยว ผลกระทบ ปัญหา จากการพัฒนาการ ท่องเที่ยวและ ธุรกิจบริการ เสนอแนะแนวทาง ในการแก้ไขปัญหา	ทฤษฎี/บรรยาย : หัวข้อบรรยายที่ ๓ เรื่อง ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี การวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน กิจกรรม/ปฏิบัติ : วิเคราะห์ SWOT/TOWs Matrix กรณีศึกษาชุมชน/ พื้นที่ท่องเที่ยว	๑. การสอนแบบ บรรยาย/บรรยายเชิง อภิปราย ๒. กรณีศึกษา (Case Study) ๓. การแบ่งกลุ่มทำงาน วิเคราะห์ SWOT/TOWs Matrix ภายใต้บริบทกรณีศึกษา	๑. เอกสารบรรยาย / เอกสารประกอบการ สอน ๒. เอกสารกิจกรรม Worksheet วิเคราะห์ SWOT/TOWs Matrix (งานชิ้นที่ ๔)	๑. การประเมินความรู้ : สอบกลางภาค (สัปดาห์ ที่ ๖) ๒. การสังเกตพฤติกรรม ประเมินจากการมีวินัย ในการเรียน การตรงต่อ เวลาในการเข้าชั้นเรียน ๓. ประเมินการนำเสนอ ผลงาน/ชิ้นงาน ด้วย Rubric (ความถูกต้อง

ลำดับที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
	และประเมินความ เป็นไปได้ของ การพัฒนาการ ท่องเที่ยวใน อนาคต โดย พิจารณาปัจจัย ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และ สังคมวัฒนธรรม		ชุมชนและพื้นที่ที่ได้รับ มอบหมาย		ของเนื้อหา ความ เชื่อมโยงของแนวคิด การนำเสนอ) และการมี ส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม
๘-๙	CLO๓: วิเคราะห์ แนวนโยบาย สถานการณ์การ ท่องเที่ยว ผลกระทบ ปัญหา จากการพัฒนาการ ท่องเที่ยวและธุรกิจ บริการ เสนอแนะ แนวทางในการ แก้ไขปัญหาและ	ทฤษฎี/บรรยาย : หัวข้อบรรยายที่ ๔ เรื่อง แนวคิด หลักการ ทฤษฎี ปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง กิจกรรม/ปฏิบัติ : ๑. กระบวนการเรียนรู้เชิง ปฏิบัติและเทคนิคการ เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กับ ชุมชนท่องเที่ยว ออกแบบ	๑. การสอนแบบ บรรยาย/บรรยายเชิง อภิปราย ๒. กระบวนการเรียนรู้ ปฏิบัติ เทคนิคและการ เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	๑. เอกสารบรรยาย / เอกสารประกอบการ สอน/สื่อคลิปวิดีโอสั้น “เศรษฐกิจพอเพียง - เดอะไดอารี่ บันทึก ประวัติศาสตร์ชาติไทย ใหม่-เดอะไดอารี่ บันทึกประวัติศาสตร์ ชาติไทย”	๑. การสังเกตพฤติกรรม ประเมินจากการมีวินัย ในการเรียน การตรงต่อ เวลาในการเข้าร่วม กิจกรรม ๒. ประเมินการนำเสนอ ผลงาน/ชิ้นงาน ด้วย Rubric (ความถูกต้อง ของเนื้อหา ความ เชื่อมโยงของแนวคิด

สัปดาห์ที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
	ประเมินความ เป็นไปได้ของ การพัฒนาการ ท่องเที่ยวในอนาคต โดยพิจารณาปัจจัย ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และ สังคมวัฒนธรรม	กิจกรรมจำลองเวทีชุมชน/ เวิร์กช็อปวางแผนพัฒนา ท่องเที่ยวตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียง		๒. ชุมชนท่องเที่ยวใน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	การนำเสนอ) และการมี ส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม
๑๐-๑๑	CLO๔: ออกแบบ กระบวนการ วางแผน และ พัฒนาโครงการ ภายใต้บริบทของ ทรัพยากรการ ท่องเที่ยวและภูมิ ปัญญาท้องถิ่นใน แต่ละพื้นที่และ กรณีศึกษา	ทฤษฎี/บรรยาย : หัวข้อบรรยายที่ ๕ เรื่อง โครงการและการวางแผน โครงการพัฒนาทางการ ท่องเที่ยว กิจกรรม/ปฏิบัติ : ๑. การติดตาม ความก้าวหน้า การให้ คำปรึกษาและโค้ช โครงการกลุ่ม นำผลจาก SWOT/TOWS แล ะ เศรษฐกิจพอเพียงมา	๑. การสอนแบบ บรรยาย/บรรยายเชิง อภิปราย ๒. การติดตาม ความก้าวหน้าจาก โครงการ	เอกสารบรรยาย / เอกสารประกอบการ สอน	๑. การสังเกตพฤติกรรม ประเมินจากการมีวินัยใน การเรียนรู้ การตรงต่อ เวลาในการเข้าร่วม กิจกรรม ๒. ประเมินการนำเสนอ ผลงาน/ชิ้นงาน ด้วย Rubric* (ความถูกต้อง ของเนื้อหา ความ เชื่อมโยงของแนวคิด

สัปดาห์ที่	ผลลัพธ์การเรียนรู้ (CLOs)	หัวข้อบรรยาย	วิธีการสอน	สื่อการสอน	วิธีการและเครื่องมือ ประเมินผลการสอน
		พัฒนาเป็นโครงการ พัฒนาการท่องเที่ยวใน พื้นที่กรณีศึกษา ๒. การนำเสนอผลงาน โครงการ			การนำเสนอ) และการมี ส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม
สัปดาห์ที่ ๑๒ สอบปลายภาค					

สรุปจำนวนชั่วโมงที่ใช้ต่อภาคการศึกษา

ภาคทฤษฎีการบรรยาย	ภาคปฏิบัติ (การฝึกปฏิบัติ/ ภาคสนาม/การฝึกงาน)	การศึกษาด้วยตนเอง	รวม
๑๒ สัปดาห์ หรือ ๑๒ ชั่วโมง	๑๒ สัปดาห์ หรือ ๓๖ ชั่วโมง	๑๒ สัปดาห์ หรือ ๖๐ ชั่วโมง	๑๐๘

การวัดและประเมินผลการศึกษา

รายการ	ร้อยละ
กิจกรรมระหว่างภาคเรียน (คะแนนเก็บ) การเข้าชั้นเรียนและมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน พร้อมการทำกิจกรรมในห้องเรียน (ชิ้นงาน)	๑๐
กิจกรรมภาคปฏิบัติลงพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน	๓๐
- กิจกรรมกลุ่มร่วมกับชุมชน	
- เอกสารโครงการ	๑๐
- นำเสนองานเกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	๑๐
	๑๐
คะแนนสอบกลางภาค	๓๐
คะแนนสอบปลายภาค	๓๐
รวม	๑๐๐

*หมายเหตุ เกณฑ์การประเมินผลงานโครงการออกแบบแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ๓๐ คะแนน โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริกแยกองค์ประกอบ (Analytic Scoring Rubric) แบ่งเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ลงพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน (๑๐ คะแนน)

ประเด็น	๔ ดีเยี่ยม	๓ ดี	๒ พอใช้	๑ ต้องปรับปรุง
๑. เก็บข้อมูล และสังเกตพื้นที่ (๓)	วางแผน-เก็บข้อมูล ครบด้าน จดบันทึก เป็นระบบ มีหลักฐาน ชัด	ข้อมูลค่อนข้าง ครบ มีบันทึก พอสมควร	ข้อมูลบางด้าน ไม่ เป็นระบบ หลักฐานไม่ครบ	ข้อมูลน้อย/ขาด บันทึก

ประเด็น	๔ ดีเยี่ยม	๓ ดี	๒ พอใช้	๑ ต้องปรับปรุง
๒. เข้าใจหลัก ท่องเที่ยวยั่งยืน และ SEP (๔)	อธิบายการใช้/ไม่ใช้ หลักยั่งยืน-SEP- SDGs ในพื้นที่ได้ชัด เชื่อมต่ออย่างจริง	อธิบายถูกต้อง ส่วนใหญ่ เชื่อม พื้นที่ได้บ้าง	เข้าใจบางส่วน เชื่อมพื้นที่ได้ จำกัด	อธิบาย คลาดเคลื่อน หรือไม่เชื่อมพื้นที่
๓. มารยาทและ ทำงานกับชุมชน (๓)	เคารพกติกา สื่อสาร เหมาะสม ทำงานทีมดี ไม่รบกวนชุมชน	ส่วนใหญ่ปฏิบัติดี มีผิดพลาด เล็กน้อย	ปฏิบัติบางส่วน มี ข้อร้องเรียน เล็กน้อย	ไม่เคารพกติกา สร้างผลกระทบ ลบ

๒) กิจกรรมกลุ่มร่วมกับชุมชน (๑๐ คะแนน)

ประเด็น	๔ ดีเยี่ยม	๓ ดี	๒ พอใช้	๑ ต้องปรับปรุง
๑. ร่วม ออกแบบ กิจกรรมกับ ชุมชน (๔)	กิจกรรมสะท้อนภูมิ ปัญญา อัตลักษณ์ชัด เหมาะกับบริบทและ ทรัพยากร	สะท้อนภูมิ ปัญญาค่อนข้างดี เหมาะสมส่วน ใหญ่	เกี่ยวข้องกับชุมชนแต่ ภูมิปัญญาไม่ชัด	ไม่สอดคล้อง บริบท/ไม่ฟังเสียง ชุมชน
๒. บูรณาการ SEP และความ ยั่งยืน (๔)	เห็นการจำกัดขนาด ใช้ ทรัพยากรคุ้มค่า กระจายรายได้ ดูแล สิ่งแวดล้อมชัดเจน	มีแนวคิด SEP/ ยั่งยืนบางด้าน	กล่าวถึงแบบทั่วไป ไม่ปรากฏในรูปแบบ กิจกรรม	ไม่คำนึง SEP/ ยั่งยืน ก่อ ผลกระทบลบ
๓. ทำงานกลุ่ม และสื่อสาร (๒)	แบ่งหน้าที่ชัด สื่อสาร สร้างสรรค์ แก้ปัญหา ได้ดี	ทำงานร่วมกันได้ ดี มีปัญหาบ้าง แต่จัดการได้	การทำงานติดขัด สื่อสารกับชุมชนไม่ ต่อเนื่อง	ทำงานแยกส่วน ขาดความร่วมมือ ขัดแย้งชัด

๓) โครงการ/การนำเสนอแผนพัฒนาการท่องเที่ยวยั่งยืน (๑๐ คะแนน)

ประเด็น	๔ ดีเยี่ยม	๓ ดี	๒ พอใช้	๑ ต้องปรับปรุง
๑. วิเคราะห์ สถานการณ์ และปัญหา (๓)	วิเคราะห์ทรัพยากร ผู้มี ส่วนได้ส่วนเสีย ตลาด และปัญหาอย่างเป็น ระบบ ใช้ข้อมูล/ เครื่องมือชัด	วิเคราะห์ประเด็น สำคัญถูกต้อง ส่วนใหญ่ มีข้อมูล สนับสนุนบ้าง	วิเคราะห์เชิง บรรยาย ขาด กรอบ/ข้อมูล หลักฐาน	ระบุปัญหาไม่ชัด หรือวิเคราะห์ คลาดเคลื่อน

ประเด็น	๔ ดีเยี่ยม	๓ ดี	๒ พอใช้	๑ ต้องปรับปรุง
๒. แนวคิด แผน/ โครงการ (๔)	แผนสอดคล้อง ทรัพยากร-ภูมิ ปัญญา บูรณาการ SEP, CBT, SDGs ชัด มี ขั้นตอน ตัวชี้วัด ผลลัพธ์ ครบ	แผนสอดคล้อง บริบท กล่าวถึง SEP/SDGs มี ขั้นตอน ตัวชี้วัด/ รายละเอียดไม่ชัด	สร้างสรรค์ดีแต่ยัง ทั่วไป มีการแสดง ถึงการดำเนินงาน- เชื่อมโยงกับแต่ยัง SEP/SDGs ไม่ชัด	แผนยังคงไม่ สอดคล้องบริบท หรือเลียนแบบ ไม่เห็นความคิด ผู้เรียน
๓. ประเมิน ความเป็นไป ได้และ ผลกระทบ (๒)	ประเมินทรัพยากร งบประมาณ และ ผลกระทบด้าน เศรษฐกิจ-สังคม- วัฒนธรรม - สิ่งแวดล้อม พร้อม วิธีลดผลกระทบ	ประเมินได้บางมิติ เห็นความเสี่ยง หลัก	กล่าวถึง ความ เป็นไปได้แบบกว้าง ๆ ไม่ชัดเจน	ไม่ประเมินความ เป็นไปได้/ ผลกระทบอย่าง เป็นระบบ
๔. การ นำเสนอ ผลงาน (๑)	นำเสนอชัด โครงสร้างดี ใช้สื่อ เหมาะสม ตอบ คำถามมีเหตุผล	นำเสนอเข้าใจได้ มีสื่อบ้าง ตอบ คำถามได้ส่วนใหญ่	นำเสนอขาดความ ต่อเนื่อง อ่านสไลด์ ตอบคำถามได้ จำกัด	นำเสนอไม่ชัด ไม่เตรียมตัว/ ตอบคำถามไม่ได้

รายชื่อบทความ หนังสือ เอกสารอ่านประกอบแหล่งความรู้เว็บไซต์

Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., & Wanhill, S. (๖th ed., ๒๐๒๓ e-text).
Tourism: Principles & practice. Pearson.

Stefańska, M. (Ed.). (๒๐๒๑). *Sustainability and sustainable development* (eBook ed.).
Poznań University of Economics and Business Press.
<https://doi.org/10.18555/978-83-8211-074-6>

United Nations World Tourism Organization. (๒๐๐๕). *Making tourism more sustainable:
A guide for policy makers*. UNWTO

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนาและเพ็ญศิริ ศรีคำภา. (๒๕๔๘). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ :
บริษัท ธรรมสาร จำกัด.

๑. หัวข้อบรรยายเรื่อง แนวคิด หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน

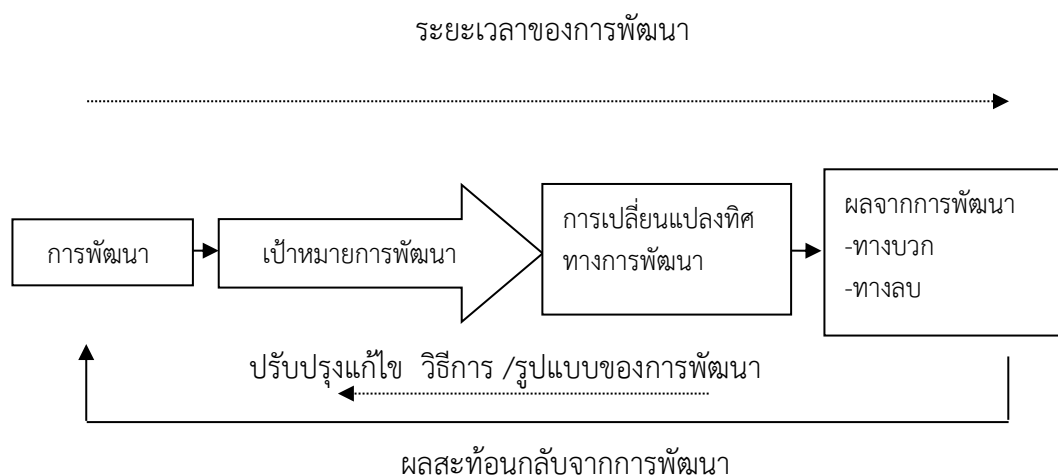
การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากวิวัฒนาการของมนุษยชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร โครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรม ระดับของความรู้และเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างอื่น เช่น การเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงหรือนโยบายในการพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาจะต้องกำหนดทิศทาง การวางแผน เพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ ซึ่งสะท้อนถึงมิติการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ในการพัฒนาเศรษฐกิจที่สร้างรายได้และโอกาสทางอาชีพ การพัฒนาสังคมที่ส่งเสริมความเท่าเทียมและยุติธรรม การพัฒนาการเมืองที่เสริมสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล การพัฒนาวัฒนธรรมที่อนุรักษ์และสร้างสรรค์เอกลักษณ์ รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่รักษาความสมดุลของระบบนิเวศ

๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา (Development) ได้มีนักวิชาการและนักพัฒนา ได้ให้ความหมาย ของการพัฒนา ที่เหมือนและไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะนำเสนอไว้ในบางทศนะเพื่อให้เห็นสาระสำคัญ ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๔ : ๘๒๗) ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญ ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ โกวิท วัฒนกุล (๒๕๖๒ : ๔๐) ที่ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความเจริญเติบโต ที่มีความมั่นคงและความสามารถ ของระบบในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ที่แสดงถึงความเจริญก้าวหน้า ทั้งด้าน การเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตามวัตถุประสงค์ของสังคมนั้นๆ และ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (๒๕๖๑ : ๑๒) กล่าวว่า สาระสำคัญของการพัฒนายังคงมุ่งเน้นที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่พึงปรารถนามากขึ้นและการพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงฐานะของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง ที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้นและต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สำหรับ สุนทร พูนเอียด (๒๕๕๖ : ๖) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา ที่มีรายละเอียดเพิ่มเติม ในกระบวนการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม จากสภาพหนึ่ง ที่มีปัญหาหรือเป็นความต้องการของประชาชน หรือสังคมให้ดีขึ้น ตอบสนองความต้องการในลักษณะที่มีความเจริญ ความก้าวหน้า มีคุณค่ามากขึ้น โดยผ่านกระบวนการวางแผนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาตามทิศทางและเวลาที่กำหนด

ส่วนความหมายของการพัฒนาที่มีทัศนะแตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น ฮอร์น บี (Hornby) (อ้างถึงใน เมตต์ เมตต์การณจิต, ๒๕๕๖ : ๑๗) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไปตามขั้นตอนโดยธรรมชาติ อาจเป็นลักษณะของการขยายตัว การเติบโตหรือการปรับปรุงในทางที่ดีขึ้น ในขณะที่ แกนต์ (Gant) (อ้างถึงใน ดิน ปรัชญพฤทธิ, ๒๕๕๑ : ๓) เห็นว่า การพัฒนาจะมีมุมมอง ๓ ด้านคือ ๑) ด้านเงื่อนไขของการดำรงชีวิต ๒) ด้านจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะบรรลุในอนาคตที่ดีขึ้น และ ๓) ความมีสมรรถนะที่จะเติบโต หรือ การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ความเป็นเมือง การพัฒนาชนบท การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็ง การเมืองในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนประชาชนมีส่วนร่วมเชิงอำนาจและการดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาเป็นต้น

จากความหมายดังกล่าว สามารถสรุปความหมายของการพัฒนาได้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีการกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ที่ไม่พึงพอใจหรือเป็นสภาพปัญหาหรือความต้องการไปสู่อีกสภาพหนึ่งในทุกมิติ ดังกล่าวที่ดีกว่า มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น โดยผ่านการกำหนดนโยบาย การวางแผน ที่ได้กำหนดทิศทาง วิธีการและระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงนั้นไว้ล่วงหน้าแล้ว แสดงได้ดังภาพที่ ๑.๑ ต่อไปนี้

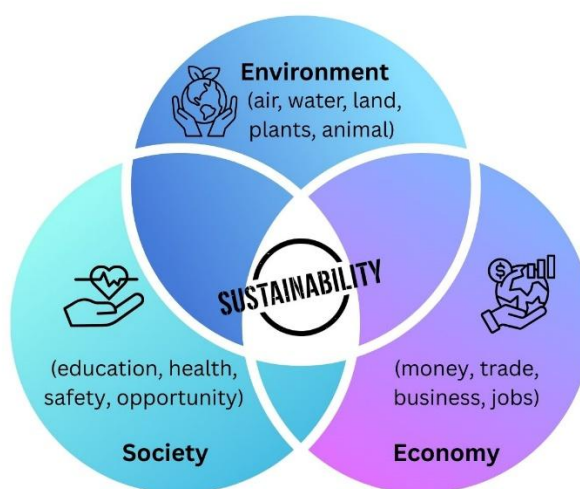

ภาพที่ ๑.๑ กรอบของการพัฒนา
ที่มา : ดิน ปรัชญพฤทธิ (๒๕๕๑ : ๓)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าเดิมทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตใจ สิ่งแวดล้อมอย่างมีแผน ทิศทางและระยะเวลาเพื่อการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของคน กลุ่มคนและสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

๑.๒ การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ภายหลังปี ๒๐๐๐ แนวคิดของการพัฒนาอยู่ในลักษณะของทฤษฎีการพัฒนาร่วมสมัยที่ถูกตีความในมิติต่างๆ เช่น การพัฒนาในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชน (Development an Human Rights) และการพัฒนาในฐานะที่เป็นความยั่งยืน (Development as Sustainability) เป็นต้น (ณัฐกริช เปาอินทร์, ๒๕๖๑ : ๑๙๒) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่นานาประเทศต่างมุ่งหวังและเห็นพ้องกันว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดของการพัฒนาที่จะสามารถเสริมสร้างความยุติธรรมสำหรับทุกคนที่จะเข้าถึงความยุติธรรม เสมอภาค และมีโอกาสเข้าถึงและใช้ทรัพยากรและพัฒนาตนเองได้โดยปราศจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและมีข้อผูกพันในการใช้การดำรงไว้ซึ่งศักยภาพของมนุษย์ในรุ่นต่อไป ไปที่จะเข้าถึงและมีโอกาสใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติดังกล่าวด้วย การพัฒนาในยุคศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ จึงมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยึดหลักความสมดุลระหว่างมิติต่างๆ ที่สำคัญในการพัฒนา เช่น มิติด้านสังคม (Society) มิติด้านเศรษฐกิจ (Economy) และมิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) เป็นต้น ดังแสดงไว้ในภาพที่ ๑.๒ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๑.๒ มิติในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ที่มา : ชล บุนนาค (๒๐๑๖)

๑.๒.๑ ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) มีการให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้หลายมุมมอง ที่เหมือนและใกล้เคียงกัน ดังเช่น

องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่สร้างภาระและส่งผลด้านลบแก่คนรุ่นหลังที่จะตามมาให้ต้องรับภาระในสิ่งที่ต้องการจะใช้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากร หรือ “การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาของสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การตอบสนองความต้องการในปัจจุบันของประชาชนและสังคมโดยไม่กระทบหรือละเมิดความสามารถในการพัฒนา หรือความต้องการของคนและสังคมในรุ่นต่อไป (The World Commission on Environment and Development, ๑๙๘๗) ส่วนความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีมุมมองและรายละเอียดของหลักการพัฒนาไว้ด้วยหลายแนวคิด เช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช. ๒๕๖๓) ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย หมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติอันเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่ดีมีสุขทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามที่ Mitlin (๑๙๙๒ : ๑๑๒) แสดงความคิดเห็นว่า เป้าหมายหลักของการพัฒนา คือการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ตอบสนองความต้องการ และสิทธิมนุษยชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Schlosbery (อ้างถึงใน ธงชัย พรหมสาขา ณ สกลนคร, ๒๕๖๒ : ๒๙) ที่อธิบายไว้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาภายใต้เงื่อนไขคุณภาพชีวิตที่ดีและความกินดีอยู่ดีด้วยการตอบสนองทั้งในปัจจุบันและอนาคต บนพื้นฐานของความเท่าเทียม เสมอภาค (Equality) ทั้งของมนุษย์ สัตว์และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ ป.อ. ปยุตโต (๒๕๔๔: ๖๘) ได้อธิบายกรอบคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องชัดเจนกับความหมายดังกล่าวแล้วไว้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่มีรูปแบบการบูรณาการ (Integration) คือทำให้เป็นองค์รวม (Holistic) ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งหลายที่ต้องมาประสานกัน ครบองค์และมีดุลยภาพ (Balance) การทำให้มนุษย์มีกิจกรรมสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติ

ส่วน Chiras (๑๙๙๑) เห็นว่า การพิจารณาความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของสังคมประกอบกันทั้งนี้เพราะการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Society) นั่นคือสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้ โดยไม่ทำให้จำพวกอื่นและคนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของเขา กิจกรรมทุกอย่างของสังคมมนุษย์ยังมีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปภายใต้ขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อมกำหนดให้และ ธนากร สังเขป (๒๕๕๖ : ๑๑๙) ได้สรุปไว้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม มีดุลยภาพอย่างต่อเนื่อง สามารถตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบันและอนาคตอย่างเท่าเทียมกัน

จากความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในทัศนะต่างๆ ดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและกิจกรรมต่างๆ ของคนและสังคมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ก็นั้นมีความสุขของคนในรุ่นปัจจุบันและอนาคต โดยยึดหลักการพัฒนาที่มีการบูรณาการ มีความสมดุล เกื้อกูล สัมพันธ์กันในทุกมิติ ความยั่งยืนของสังคมเสมอภาค ทัวถึง ความตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน ภายใต้เงื่อนไขการตอบสนองความต้องการของคนและสังคมควบคู่กับการปกป้องรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพในระดับสายพันธุ์และระดับพันธุกรรม ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของคนและสังคมมนุษย์ในแต่ละสิ่งแวดล้อมหรือบริบทของสังคมนั้นๆ

๑.๒.๒ องค์ประกอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าว จะพบว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนประกอบด้วยองค์ประกอบด้านการพัฒนามนุษย์ในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล คำนึงถึงความยุติธรรมระหว่างรุ่นและภายในรุ่น ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และดำเนินการภายใต้กรอบนโยบายและแผนพัฒนาที่ชัดเจน (World Commission on Environment and Development, ๑๙๘๗; United Nations, ๒๐๑๕; Mensah, ๒๐๑๙) ซึ่งมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑. เป็นกิจกรรมการพัฒนาลักษณะหนึ่งของสังคมมนุษย์
๒. เป็นการพัฒนาในมิติของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนและสังคมให้ดีขึ้นอยู่ดีมีสุข
๓. เป็นการพัฒนาที่ยึดหลักความสมดุลของกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละมิติอย่างบูรณาการเป็นองค์รวมของการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ
๔. เพื่อการพัฒนาที่จะต้องคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่มีผลกระทบในเชิงลบหรือให้คนในรุ่นต่อไปเสียโอกาส
๕. เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความยุติธรรม ความเสมอภาค ความทั่วถึงและสิทธิมนุษยชน ทั้งของคนในรุ่นปัจจุบันและอนาคตด้วย
๖. เป็นการพัฒนาที่ต้องยึดความถูกต้อง มีสติและมีปัญญา ในการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างชาญฉลาดและมีการปกป้องรักษาพัฒนาสิ่งแวดล้อมของคนและสังคมมนุษย์ให้มีความเหมาะสมที่จะดำรงชีวิตอยู่ทั้งในปัจจุบันและอนาคต
๗. เป็นการพัฒนาที่มีหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขในกระบวนการพัฒนา นั่นคือการดำเนินการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยหลักการ วิธีการ และเงื่อนไขของการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบริบทของสังคม แต่ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาต้องมีการกำหนดนโยบาย แผน แผนงาน

โครงการและกิจกรรม ที่บอกกรอบรายละเอียดทั้งมิติงาน เวลา งบประมาณและเงื่อนไขต่างๆ ไม่ใช่ให้เกิดขึ้นตามยถากรรม หรือลักษณะการพัฒนาการ (Evolution)

๑.๒.๓ แนวคิดการพัฒนายั่งยืน

การพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดการพัฒนาทางเลือกหนึ่ง (Alternative Development Approach) หรือเป็นกระบวนทัศน์ทางเลือก (Alternative Paradigm) บางครั้งรู้จักกันในนามของกระบวนทัศน์ใหม่ หรือกระบวนทัศน์แบบธรรมชาติ เป็นกระบวนทัศน์หลักมิติใหม่ในช่วงปลายศตวรรษที่ ๒๐ (นับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๘๗) ที่นักพัฒนาสังคมส่วนใหญ่นำมาใช้เป็นกรอบคิดรวบยอดในการออกแบบนโยบายการพัฒนาสังคม (พัชรินทร์ สิริสุนทร, ๒๕๕๖ : ๓๖๙) เนื่องจากความต้องการและความสนใจของนักวิชาการ และนักพัฒนาสังคม ต้องการแสวงหาทางออก และเสนอทางเลือกใหม่ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและบรรเทาผลกระทบ ที่เกิดจากการพัฒนาตามแนวทางกระแสหลัก (Mainstream Development Theory) โดยใช้แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ที่เกิดขึ้นและเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาสังคมของประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (ค.ศ. ๑๙๓๙-๑๙๔๕) และใช้เป็นตัวแบบแนวทางการพัฒนาประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาในทวีปต่างๆ ทั้งทั้งในเอเชีย แอฟริกาและลาตินอเมริกา ซึ่งพบว่า การพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเดียวได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย และไม่สามารถนำสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ยากจน มีความด้อยพัฒนาทุกมิติไปสู่การพัฒนาที่เท่าเทียม มั่นคงและยั่งยืนได้เลย

แนวคิดการพัฒนายั่งยืนเป็นแนวคิดหนึ่ง ที่เป็นแนวคิดที่กลายเป็นคำพูด การนำเสนอ กันโดยทั่วไปในหมู่นักวางแผนการพัฒนา นักปฏิบัติและองค์กรพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนรัฐบาลได้นำมาใช้ในการกำหนดนโยบายและทิศทางในการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน โดยนานาประเทศต่างมุ่งหวังและเห็นพ้องต้องกันว่า แนวคิดของการพัฒนาควรจะสามารถเสริมสร้างความยุติธรรมและโอกาสสำหรับบุคคลทุกๆ คนในโลกให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาตนเองได้โดยปราศจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งควรมีข้อผูกพันในการดำรงไว้ซึ่งศักยภาพของมนุษยชาติในรุ่นต่อมาในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรดังกล่าวด้วย การพัฒนาจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างสมดุลระหว่างมิติต่างๆ ที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ (ณัฐกริช เปาอินทร์, ๒๕๖๑ : ๑๙๒) ในกระบวนการพัฒนาตามแนวทางเลือก การพัฒนายั่งยืน จะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับผู้แสดงทางสังคมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน (Public Participation) หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวคือกุญแจสำคัญที่จะตัดสินใจ ควบคุมและผลักดันให้ผลของการพัฒนาสำเร็จหรือล้มเหลว นอกจากนี้

แนวคิดการพัฒนาย่างยั่งยืนได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ที่สนใจผลกระทบซึ่งอาจเกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้ ดิน และแหล่งน้ำ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ในระดับปฏิบัติการในภาคสนาม (Micro-level of Practice) การวิจัย วาทกรรมการพัฒนา (Development Discourses) การแก้ไขปัญหาความยากจน (The Alleviation of Poverty) และรัฐสวัสดิการ (National Welfare) (Shiva, ๑๙๘๘) และแนวคิดการพัฒนาย่างยั่งยืนจะสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนา (Development) ที่ว่า การพัฒนาคือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางตลอดจนมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย สถานะการพัฒนาเป็นสถานะที่สมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสถานะครอบงำ ความบีบคั้นทางการเมือง เศรษฐกิจหรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ (ธงพลพรหมสาขา ณ สกลนคร, ๒๕๖๒ : ๒๗)

นอกจากนี้ Keiner (๒๐๐๕) ได้แสดงทัศนะหรือแนวคิดของมิติการพัฒนาย่างยั่งยืนว่า พื้นฐานการพัฒนาเหล่านั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมคิดเห็น ร่วมรับผิดชอบ โดยมีรูปแบบพื้นฐาน วงแหวน ๓ ห่วง ได้แก่

๑. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) มีความจำเป็นต้องตระหนักถึงการอนุรักษ์ ห่วงแทนไว้
 ๒. ด้านเศรษฐกิจ (Economy) มีความจำเป็นต้องพัฒนาและขยายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
 ๓. ด้านสังคม (Social) มีความจำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดความเสมอภาคและยุติธรรม
- จากมิติของการพัฒนาย่างยั่งยืนดังกล่าว สามารถแสดงได้ดังภาพที่ ๑.๓ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๑.๓ พื้นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนวงแหวน ๓ ห่วง
ที่มา : Purvis et al. (๒๐๑๙)

จากแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าวสามารถสรุปประเด็น ดังนี้

๑. การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ของแนวทางการพัฒนาประเทศซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดการพัฒนาทางเลือกแนวทางหนึ่ง

๒. การพัฒนาอย่างยั่งยืน กรอบคิดในการออกแบบนโยบายและการวางแผนพัฒนาทางเลือกใหม่ๆ ในการพัฒนาประเทศเพื่อบรรเทาและแก้ปัญหาผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวกระแสหลัก

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืน ยึดหลักการพัฒนาในทุกมิติทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม จิตใจและสิ่งแวดล้อมของสังคมมนุษย์ ควบคู่พร้อมๆ กันไปอย่างบูรณาการและมีความสมดุลเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในรุ่นปัจจุบันและคนในรุ่นอนาคตอย่างเท่าเทียม เสมอภาคทั่วถึงและยุติธรรม

๔. การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในกระบวนการพัฒนาจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับผู้แสดงทางสังคมทุกชั้นตอน นั่นคือการเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามีส่วนร่วม และด้วยความรู้ความสามารถของทุกภาคส่วนดังกล่าวโดยปราศจากการครอบงำหรือถูกบีบคั้นจากการเมือง เศรษฐกิจ ความไม่รู้และสุขภาพอนามัย

๕. การพัฒนาอย่างยั่งยืน จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ในทุกมิติ อาจจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และมลภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามมา

๖. การพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ทั้งในมิติเชิงวิชาการ ควบคู่กับการปฏิบัติ เพื่อกำหนดนโยบาย กลยุทธ์และแผนการพัฒนาเชิงกลยุทธ์ ตลอดจนแผนปฏิบัติการและการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการ กินดี อยู่ดี มีสุข ซึ่งเป็นคุณภาพชีวิตของประชาชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

๑.๒.๔ ความเป็นมาของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้เกิดขึ้นจากแนวคิดและปรากฏการณ์ในลักษณะที่เป็นเส้นทางของการพัฒนาในหลายเหตุการณ์จนนำมาสู่การยอมรับและเป็นข้อตกลงของสมาชิกองค์การสหประชาชาติที่จะนำไปบริหารจัดการในการพัฒนาประเทศโดยคำนึงถึงมิติความยั่งยืน ดังแสดงในภาพที่ ๑.๔ ซึ่งสามารถสรุปการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ดังนี้

ภาพที่ ๑.๔ ไทม์ไลน์การพัฒนาที่ยั่งยืน : จากจุดเริ่มต้นสู่เป้าหมายโลก
ที่มา : Google NotebookLM (๒๐๒๕)

ค.ศ. ๑๙๖๒ ผลงานเรื่อง Silent Spring ของ Rachal Carson's ได้ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นโดยผู้คนเริ่มเห็นผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีในระบบการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชหรือปศุสัตว์ที่ส่งผลโดยตรงต่อระบบนิเวศและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์

ค.ศ. ๑๙๖๗ กองทุนปกป้องสิ่งแวดล้อม (Environment Defense Fund : EDF) ได้กดดันให้มีการแก้ไขระเบียบที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหยุดพ่น DDT ในพื้นที่ชายหาด ชื่อ Marshes ในเมืองหลุยเซียน่า ประเทศสหรัฐอเมริกา

ค.ศ. ๒๕๖๘ มีการจัดเสวนา Biosphere ร่วมขององค์การยูเนสโก (UNESCO : United Nations Education, Scientific and Culture Organization) ว่าด้วยเรื่อง “การพัฒนาอย่างยั่งยืนของนิเวศ” และในปีนี้มีผลงานเขียนเรื่อง The Population Bomb ของ Paul Ehrlich เป็นการอธิบายถึงความเชื่อมโยงของประชากร มนุษย์ที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ค.ศ. ๑๙๖๙ มีการเคลื่อนไหวหลายเหตุการณ์ ดังนี้

- ๑) องค์การเครือข่ายสิ่งแวดล้อม (Friends of the Earth) ซึ่งเป็นหน่วยงานการกุศล ปกป้องการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมขึ้น
- ๒) คณะกรรมการพัฒนาสากล (Commission of International Development) ได้วางเป้าหมายการพัฒนาและมุ่งเน้นการวิจัยพัฒนาความรู้ด้านการพัฒนาโดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๓) มีพระราชบัญญัตินโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (National Environmental Policy Act) ในสหรัฐอเมริกา เป็นกฎหมายที่มีข้อกำหนดพื้นฐานการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโลก

ค.ศ. ๑๙๗๐ มีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ

- ๑) มีประชาชนกว่า ๒๐ ล้านคน ประท้วงอย่างสันติวิธีในสหรัฐอเมริกา เพื่อเรียกร้องให้ฝ่ายการเมืองและสื่อมวลชนเห็นความสำคัญและตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม (วันที่ ๒๒ เมษายน ๑๙๗๐)
- ๒) มีการจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติขึ้น (National Resources Defense Council) ในประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่างนักกฎหมายและนักวิทยาศาสตร์ โดยร่วมกันผลักดันนโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

ค.ศ. ๑๙๗๑ ได้มีการจัดตั้ง

- ๑) องค์การรณรงค์อิสระปกป้องสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมสันติภาพสากล (Green Peace International) สำนักงานตั้งอยู่ที่กรุงอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์
- ๒) สถาบันเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสากล (International Institute for Environment and Development : IIED) เป็นสถาบันวิจัยนโยบายอิสระ ซึ่งมีการกิจคือ สร้างโลกที่ยุติธรรมและยั่งยืน

ค.ศ. ๑๙๗๒ ได้มีการจัดงาน UN Conference on the Human Environment and UNEP (UNEP : United Nations Environment Program) โดยมีเนื้อหาสัมมนาเกี่ยวกับมลภาวะ และ ปัญหาฝนกรด ในตอนเหนือของยุโรป

ค.ศ. ๑๙๗๓ เกิดวิกฤตการณ์ในกลุ่ม OPEC ซึ่งเป็นการอภิปรายและข้อจำกัดในการ เจริญเติบโตของอุตสาหกรรม

ค.ศ. ๑๙๗๔ มีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ

- ๑) ได้มีการตีพิมพ์เรื่อง การคำนวณการปลดปล่อยสาร Chlorofluorocarbons (CFCs) วิกฤตต่อชั้นบรรยากาศในปัจจุบัน ในวารสาร Nature โดย Rowland และ Moliner
- ๒) ได้มี Latin American World Model พัฒนาโดย Fundacion Bariloche ซึ่งว่า ด้วยการจำกัดสถานะการเจริญเติบโตและความเสมอภาคเท่าเทียมกันในกลุ่ม ประเทศโลกที่ ๓

ค.ศ. ๑๙๗๕ อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศของสัตว์ใกล้สูญพันธุ์และพืชพรรณ (Convention on International Trade in Endangered Species : CITES)

ค.ศ. ๑๙๗๖ ได้มีการจัดประชุม Habitat, the UN Conference on Human Settlements ขึ้นเป็นครั้งแรกโดยสหประชาชาติ ซึ่งนับว่าเป็นการประชุมครั้งแรกของโลกที่เชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมและการตั้งถิ่นฐานของมนุษยชาติ

ค.ศ. ๑๙๘๐ IUCN (International for the Conservation of Nature) ได้พัฒนากลยุทธ์ การอนุรักษ์โลกสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มุ่งถึงการลดความยากจน การกดขี่ข่มเหง ความเท่าเทียมทาง สังคมและการค้าเสรี

ค.ศ. ๑๙๘๗ ได้มีการรับรองพิธีสาร Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer

ค.ศ. ๑๙๘๘ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพ อากาศ (Intergovernmental Panel on Climate Change : IPCC

ค.ศ. ๑๙๙๐ ได้มีการจัดตั้งสถาบันการพัฒนาอย่างยั่งยืน (International Institute for Sustainable Development : IISD)

ค.ศ. ๑๙๙๒ ได้มีการประชุมสุดยอดของโลก (Earth Summit) การประชุมสหประชาชาติว่า ด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) แผนปฏิบัติการ ๒๑ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Agenda ๒๑) ที่นครริโอเดจาเนโร ประเทศ บราซิล เพื่อเป็นแนวทางของนานาชาติในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและ สิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น ที่ไม่มีผลผูกพันทาง

กฎหมายระหว่างประเทศ ว่าด้วยอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพและกรอบอนุสัญญาเรื่องการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

ค.ศ. ๑๙๙๓ คณะกรรมการวิชาการสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน ครั้งแรก (First Meeting of the UN Commission on Sustainable Development)

ค.ศ. ๑๙๙๕ มีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ

- ๑) ได้มีการจัดตั้งองค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) ที่ว่าด้วยการค้า สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา
- ๒) มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาสังคม (World Summit for Social Development) ณ เมืองโคเปนเฮเกน ซึ่งเป็นการประชุมประชาคมระหว่างประเทศที่ได้แสดงความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาความยากจน
- ๓) ค.ศ. ๑๙๙๖ ได้มีการใช้ระบบมาตรฐานสิ่งแวดล้อม (ISO ๑๔๐๐๑) เป็นรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในองค์กรหรือหน่วยงาน

ค.ศ. ๒๐๐๐ สหประชาชาติตั้งเป้าหมายการพัฒนา (Millennium Development Goals) ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ความหิวโหยออกยาก การไม่ได้รับการศึกษา การเข้าถึงการบริการสาธารณสุขและการจัดการสิ่งแวดล้อม

ค.ศ. ๒๐๐๒ มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน ณ เมืองโจฮันเนสเบิร์ก (Johannesburg) ว่าด้วยสภาวะภูมิอากาศและการสร้างภาคีเพื่อการพัฒนา

ค.ศ. ๒๐๐๕ พิธีสารโตเกียว มีผลบังคับใช้ว่าด้วยการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก

ค.ศ. ๒๐๐๗ พิธีสาร Montreal Protocol Resistant to Development the Ozone Layer ว่าด้วยการลด Hydrochlorofluorocarbons : HCFCs)

ค.ศ. ๒๐๐๙ ที่ประชุมสุดยอดของประเทศ G ๒๐ ณ เมืองพิตต์เบิร์ก (G ๒๐ Pittsburg Summit) ว่าด้วยการพัฒนาในศตวรรษที่ ๒๑ การพัฒนาอย่างยั่งยืน เศรษฐกิจที่สมดุล การหาแนวทางลดการใช้พลังงานฟอสซิล และการกำหนดมาตรการที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชากรโลกเพื่อลดความยากจน

ค.ศ. ๒๐๑๕ ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ ๗๐ ที่ประชุมได้รับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๑๙๓๐ (The ๒๐๓๐ Agenda for Sustainable Development) และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Goals : SDGs)

๑.๒.๕ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาตามสหประชาชาติตั้งแต่ปี ค.ศ. ๒๐๐๐ (The Millennium Development Goals หรือ MDGs) ได้สิ้นสุดลงใน ปี ค.ศ. ๒๐๑๕ องค์การสหประชาชาติเสนอแนวคิดใหม่ในการพัฒนา

หลังปี ค.ศ.๒๐๑๕ (Post-๒๐๑๕ Development) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ กรอบเป้าหมายการพัฒนาระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นจากการประชุมสุดยอดและการประชุมสมัชชาประชาชาติขององค์การสหประชาชาติ โดยมีข้อกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๗ ประการ เรียกว่า Sustainable Development Goals (SDGs) ซึ่งสมาชิกสหประชาชาติได้ให้การรับรองและนำไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดระยะเวลาเป็นช่วงๆ ดังจะกล่าวต่อไป

๑.๒.๕.๑ ความสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับ SDG Move (๒๕๖๔) จะมีความสำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

- ๑) เป็นกรอบแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ
- ๒) เป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ต่อเนื่องกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนด เนื่องจากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติจะกำหนดระยะเวลาเป็นช่วงๆ เช่น ๑๐ ปี และ ๑๕ ปี
- ๓) กำหนดหลักการและการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญที่ประเทศมวลสมาชิกจะต้องปฏิบัติ คือ การพัฒนาประเทศต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่สมดุลทั้ง ๓ มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
- ๔) เป็นกติกาสากลของโลกที่นานาประเทศยอมรับและร่วมกันผลักดันให้นำไปสู่การปฏิบัติ สามารถเปรียบเทียบความก้าวหน้าของการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายระหว่างประเทศได้
- ๕) พัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นโอกาสการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals :SDG) ของสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้มีการตกลงร่วมกันของมวลสมาชิกสหประชาชาติ กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นที่ผ่านมี ๒ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑ จากการประชุมสหประชาชาติ ครั้งที่ ๒ ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี ๑๙๙๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ประเทศสมาชิกต่างๆ ประชุมร่วมกันในหัวข้อ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Environment and Development) และได้เห็นชอบให้ประกาศหลักการแห่งสิ่งแวดล้อมและแผนปฏิบัติการ ๒๑ (Agenda ๒๑) สำหรับทศวรรษ ๑๙๙๑-๑๙๙๙ (๒๕๓๔-๒๕๔๒) และ

ศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อเป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและได้มีการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals : MDGs) จำนวน ๘ เป้าหมาย ครอบคลุมระยะเวลา ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๓ – ๒๕๕๘) (งพผ พรหมสาขา ณ สกลนคร, ๒๕๖๒: ๓๔) ได้แก่

เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจนและความหิวโหย

เป้าหมายที่ ๒ ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา

เป้าหมายที่ ๓ ส่งเสริมบทบาทสตรีและความเท่าเทียมกันทางเพศ

เป้าหมายที่ ๔ ลดอัตราการตายของเด็ก

เป้าหมายที่ ๕ พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์

เป้าหมายที่ ๖ ต่อสู้ โรคเอดส์ มาเลเรียและโรคสำคัญอื่นๆ

เป้าหมายที่ ๗ รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๘ ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก

ระยะที่ ๒ หลังจากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหัสวรรษได้สิ้นสุดลง เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ องค์การสหประชาชาติจึงได้เริ่มกระบวนการเพื่อกำหนดวาระการพัฒนาภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๕๘ (Post-๒๐๑๕ Development Agenda) ตามกระบวนการที่ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นใหม่ โดยอาศัยกรอบความคิดการพัฒนาเป็นมิติ (Dimensions) ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) และได้มีการรับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ (The ๒๐๓๐ Agenda for Sustainable Development) จากที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ ๗๐ วันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ณ สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีผู้นำจากประเทศสมาชิก จำนวน ๑๙๓ ประเทศ รวมทั้งนายกรัฐมนตรีของไทย (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) พร้อมคณะเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ ซึ่งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ให้การรับรองในระยะเวลา ๑๕ ปี ที่ใช้เป็นทิศทางการพัฒนาของประชาคมโลกระหว่างเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๗๓ ประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย (Goals) ๑๖๙ เป้าประสงค์ร่วม (Targets) มีตัวชี้วัดรวมทั้งหมด ๒๔๑ ตัวชี้วัด (Indicators) กระจายอยู่ในแต่ละเป้าประสงค์ (UN, ๒๐๒๓) ทุกเป้าประสงค์จะมีตัวชี้วัดอย่างน้อย ๑ ตัว บางเป้าหมายอาจมีมากกว่านั้น ซึ่งชุดตัวชี้วัดของเป้าประสงค์อาจดูแคบไม่ครอบคลุมก็ได้ ในส่วนนี้เป็นเรื่องของแต่ละประเทศที่จะพัฒนาตัวชี้วัดให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละประเทศให้ครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้อง

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๗ เป้าหมาย (Sustainable Development Goals) มีทั้งหมด ๑๗ เป้าหมาย (Goals) ภายใต้หนึ่งเป้าหมายจะประกอบไปด้วยเป้าหมายย่อยๆ ที่เรียกว่า

“เป้าประสงค์” (Targets) ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๑๖๙ เป้าประสงค์ และ “พัฒนาตัวชี้วัด” (Indicators) จำนวน ๒๓๒ ตัวชี้วัด (ทั้งหมด ๒๔๔ ตัวชี้วัดแต่มีตัวที่ซ้ำ ๑๒ ตัว) เพื่อติดตามความก้าวหน้าของเป้าประสงค์ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๗ เป้าหมาย ดังกล่าวประกอบด้วย

ภาพที่ ๑.๕ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดย UN ฉบับปี ๒๐๒๐

ที่มา : สถาบันปรีดี พนมยงค์ (๒๕๖๕)

เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจน (No Poverty) โดยเน้นขจัดความยากจนทุกรูปแบบและทุกสถานที่

เป้าหมายที่ ๒ ขจัดความหิวโหย (Zero Hunger) โดยบรรลุความมั่นคงทางอาหารและสนับสนุนการเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๓ มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (Good Health and Well-Being) โดยรับรองให้คนมีชีวิตที่มีคุณภาพและส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของทุกคน ทุกเพศและทุกช่วงอายุ

เป้าหมายที่ ๔ การศึกษาเท่าเทียม (Quality Education) โดยรับรองการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียม ครอบคลุมทั่วถึงและส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกคน

เป้าหมายที่ ๕ ความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Equality) มีเป้าประสงค์ให้บรรลุความเท่าเทียมทางเพศและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรีและเด็กหญิง

เป้าหมายที่ ๖ การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Clean Water and Sanitation) สร้างหลักประกันให้มีน้ำใช้ มีการบริหารจัดการน้ำและสุขาภิบาลที่ยั่งยืน สำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ ๗ พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ (Affordable and Clean Energy) สร้างหลักประกันให้ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ ในราคาที่ย่อมเยาเหมาะสมในทุกที่และยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๘ การจ้างงานที่มีคุณค่าและเติบโตทางเศรษฐกิจ (Decent Work and Economic Growth) โดยมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนทั่วถึงและการจ้างงานเต็มอัตรา ตลอดจนการผลิตในระดับสูงขึ้นและผลิตผ่านนวัตกรรม เทคโนโลยี

เป้าหมายที่ ๙ อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน (Industry, Innovation and Infrastructure) โดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมอุตสาหกรรม นวัตกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง

เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำ (Reduced Inequalities) เป็นการลดความไม่เท่าเทียมด้านรายได้ ทั้งภายในและระหว่างประเทศซึ่งเป็นปัญหาระดับโลก

เป้าหมายที่ ๑๑ เมืองและถิ่นฐานมนุษย์ที่ยั่งยืน (Sustainable Cities and Communities) โดยการทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัยทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๒ แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (Responsible Consumption and Production) โดยส่งเสริมรูปแบบการผลิต การบริโภคสินค้าและบริการที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๓ การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Action) ดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ โดยการสร้างความเข้มแข็ง ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวของภูมิภาคที่มีความเสี่ยง

เป้าหมายที่ ๑๔ การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล (Life Below Water) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเลที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๕ การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก (Life on Land) ด้วยการปกป้อง ปันฟูและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบนบกที่ยั่งยืน การจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืน การต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งการเสื่อมโทรมของดิน ตลอดจนหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ ๑๖ สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยกกีดกัน (Peace, Justice and Strong Institutions) สนับสนุนสังคมที่สงบสุข ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม สร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบและมีความครอบคลุมในทุกระดับ

เป้าหมายที่ ๑๗ ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Partnerships) เสริมสร้างแข็งแกร่ง กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง ๑๗ เป้าหมายข้างต้น สามารถแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

ตารางที่ ๑.๑ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแบ่งกลุ่มรายด้าน

ด้าน	เป้าหมาย SDGs
๑. ด้านสังคม	เป้าหมายที่ ๑ จัดความยากจน เป้าหมายที่ ๒ จัดความหิวโหย เป้าหมายที่ ๓ การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี เป้าหมายที่ ๔ การศึกษาที่เท่าเทียม เป้าหมายที่ ๕ ความเท่าเทียมทางเพศ เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำ ไม่เท่าเทียม เป้าหมายที่ ๑๑ เมืองและถิ่นฐานมนุษย์ที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๖ สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก
๒. ด้านเศรษฐกิจ	เป้าหมายที่ ๗ พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ เป้าหมายที่ ๘ การจ้างงานที่มีคุณค่าและเติบโตทางเศรษฐกิจ เป้าหมายที่ ๙ อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน
๓. ด้านสิ่งแวดล้อม	เป้าหมายที่ ๖ การจัดการน้ำและสุขาภิบาล เป้าหมายที่ ๑๒ แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๓ การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป้าหมายที่ ๑๔ การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล เป้าหมายที่ ๑๕ การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก
๔. ด้านความร่วมมือ การพัฒนาที่ยั่งยืน	เป้าหมายที่ ๑๗ ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา : ผู้เขียน

ภายใต้เป้าหมายนี้ในที่ประชุมสหประชาชาติล้วนมีความเห็นตรงกันว่า การจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้งมิติเศรษฐกิจ (Economic Dimension) มิติทางสังคม (Social Dimension) และมิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Dimension) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง ๑๗ เป้าหมายนี้ได้รับการจัดหมวดหมู่ในการส่งเสริมให้เกิดผลได้ของการพัฒนาปัจจัยที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน โดยเรียกปัจจัยที่เชื่อมโยงนี้ว่า “๕ P’s” ประกอบด้วย

- ๑) People: มิติสังคม ด้วยการเติมเต็มศักยภาพของคนให้มีความเท่าเทียมกัน ซึ่งประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ และ ๑๑
- ๒) Planet: มิติด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการปกป้องโลกจากการเสื่อมสลาย ซึ่งประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ ๖ ๑๒ ๑๓ ๑๔ และ ๑๕

๓) Prosperity: มิติด้านเศรษฐกิจ ด้วยการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ ๗ ๘ ๙ ๑๐ และ ๑๑

๔) Peace: มิติด้านสัมพันธภาพและสถาบัน ด้วยการส่งเสริมให้เกิดสันติภาพ ที่ปราศจากความกลัวและความรุนแรง โดยประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ ๑๖

๕) Partnership: มิติหุ้นส่วนการพัฒนา ด้วยการสร้างความเป็นหุ้นส่วนแห่งการพัฒนา ให้เข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น โดยการส่งเสริมให้ทุกประเทศและประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้วยเป้าหมายที่ ๑๗

กล่าวโดยสรุป การประชุมสหประชาชาติระดับผู้นำเพื่อรับรองวาระการพัฒนากายหลังปี ค.ศ. ๒๐๑๕ ระหว่างวันที่ ๒๕-๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ได้มีการรับรองเอกสารว่าด้วยการปฏิรูปโลกของพวกเรา : วาระแห่งปี ค.ศ. ๒๐๓๐ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Transforming Our World : The ๒๐๓๐ Agenda for Sustainable Development) โดยมีสาระสำคัญ ๔ ประเด็นคือ

๑. สานต่อภารกิจที่ยังไม่บรรลุผลสำเร็จภายใต้เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs)
๒. ยืนยันเจตนารมณ์ทางการเมืองของประเทศสมาชิกในการแก้ไขปัญหาความยากจนและจัดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติและรูปแบบและบรรลุวาระการพัฒนอย่างยั่งยืน
๓. พันธสัญญาทางการเมืองระดับผู้นำเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลกในอีก ๑๕ ปีข้างหน้า

๔. การกำหนด ๑๗ เป้าหมายและ๑๖๙ เป้าประสงค์ ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ประเทศสมาชิกลงไปใช้กำหนดเป้าหมายและมาตรการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๑.๒.๕.๒ แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวความคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การระหว่างประเทศ หน่วยงานภาครัฐ นักพัฒนาสังคมและนักวิชาการหลากหลายแนวทาง ซึ่งจะขอกล่าวเฉพาะบางแนวทางโดยสรุปดังนี้

๑. การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวทางขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติได้ประกาศแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน สำหรับให้ประเทศต่าง ๆ นำไปปรับใช้ซึ่งมี ๒ แนวทางที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (United Nations, ๒๐๑๕) คือ

๑.๑ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) แต่จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุกๆ ด้านด้วย

๑.๒ การเร่งฟื้นฟูระบบนิเวศ (Ecology) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Conference on Sustainable Development : UNCSD) ได้พัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาความยั่งยืนเพื่อให้ประเทศสมาชิกนำไปใช้เป็นกรอบในการวัด ประกอบด้วย ๑๓๔ ตัวชี้วัด ซึ่งเมื่อจำแนกแล้วจะมีอยู่ ๔ หมวดหลักๆ คือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านสังคม การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาศักยภาพขององค์กร

๒. การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

แนวคิดของพระธรรมปิฎกหรือพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (เมตต์ เมตต์การุณ จิต : ๔๘) เห็นว่าการที่จะเกิดความยั่งยืนโดยการพัฒนาเศรษฐกิจให้สัมพันธ์กับระบบนิเวศ ตามข้อสรุปขององค์การสหประชาชาติเพียง ๒ ประการ นั้นยังไม่เพียงพอจึงได้บูรณาการแนวคิดขององค์การสหประชาชาติโดยเพิ่มแนวทางขึ้นอีก ๓ แนวทาง สรุปได้ดังนี้

๒.๑ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม (Environment Development) จะต้องเร่งฟื้นฟูระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสภาพแวดล้อมมีปัญหาเกิดจากปัจจัยสำคัญๆ ได้แก่ ประชากร (Population) ความร่อยหรอของทรัพยากร (Depletion) และมลภาวะ (Pollution)

๒.๒ การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ซึ่งเศรษฐกิจจะเจริญก้าวหน้าได้เพราะมีเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและเทคโนโลยีจะก้าวหน้าได้ก็เพราะมีวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้

๒.๓ การพัฒนามนุษย์ (Human Development) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะไม่สำเร็จถ้าไม่มีการพัฒนามนุษย์ ซึ่งจะละเลยประเด็นนี้ได้ ซึ่งในศาสนาพุทธเรียกว่า “ภาวนา” ที่จะต้องมีการพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่

๒.๓.๑ ด้านพฤติกรรมการดำรงชีวิต เช่น การมีสมาธิอาชีวะ การเอื้ออาทร ความรู้จักเกื้อกูลแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๒.๓.๒ ด้านจิตใจ เป็นการพัฒนาให้มีคุณธรรม จิตใจที่ดีงาม

๒.๓.๓ ด้านปัญญา (ปรีชาญาณ) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจสภาวะที่เป็นอยู่ (เหตุผล การเข้าถึงความจริง) รวมถึงทัศนคติ ค่านิยม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่าเรื่องของสิ่งแวดล้อมถ้าปล่อยทิ้งไว้ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังจะเกิดความพินาศทั้งธรรมชาติและมนุษย์ แต่ทั้ง ๓ สิ่งนี้ “คน” จะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อน จึงเน้นเรื่องการพัฒนาคน เพราะถ้าคนไม่ได้รับการพัฒนาในด้านการศึกษา จิตใจ สุขภาพ ความยั่งยืนก็ยากที่จะเกิดขึ้น

๓. การพัฒนาที่ยั่งยืนตามที่ พัชรินทร์ สิริสุนทร (๒๕๕๖ : ๓๙๙) ได้นำเสนอโดยเห็นว่าแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมีแนวทาง ดังนี้

๓.๑ การให้ความสำคัญกับผู้แสดงทางสังคมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา

๓.๒ การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเชื่อว่าประชาชนคือกุญแจสำคัญที่ตัดสิน ควบคุมและผลักดันให้ผลการพัฒนาสำเร็จหรือล้มเหลว

๓.๓ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ที่สนใจผลกระทบซึ่งอาจเกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติทั้ง ป่าไม้ ดินและแหล่งน้ำ

๓.๔ การมุ่งเน้นการวิเคราะห์ในระดับการปฏิบัติการในภาคสนาม (Micro-level Practice) และการวิจัยในประเทศด้อยพัฒนาอุตสาหกรรม การแก้ไขปัญหาความยากจนและรัฐสวัสดิการ

๔. การพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม จากการดำเนินการที่สำคัญ ๒ ประการ (สรุปจากยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี มีเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒) ดังนี้

๔.๑ กำหนดนโยบายเชิงเป้าหมายพัฒนาอย่างยั่งยืนของไทย ดังนี้

๔.๑.๑ เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๔.๑.๒ สังคมไม่มีความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ

๔.๑.๓ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค ทัวถึง และเข้าถึงบริการของรัฐ

๔.๑.๔ สิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์และจัดการที่ยั่งยืน

๔.๑.๕ ปรับกลไกการบริหารจัดการให้เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๔.๑.๖ เปิดโอกาสให้เข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกด้านทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและประชาสังคม

๔.๑.๗ เน้นกระบวนการพัฒนาที่ให้เกิดความสมดุลและความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

๔.๑.๘ ให้ความสำคัญกับรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๒ กำหนดโครงสร้างสำหรับการดำเนินงานด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนประกอบด้วย

๔.๒.๑ คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีหน้าพิจารณาเห็นชอบนโยบายและทิศทาง ให้ข้อเสนอแนะ กำหนดหรือแก้ไขเพิ่มเติมหรือปรับปรุงมาตรการด้านเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมายเพื่อส่งเสริมด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนและขอความเห็นชอบในการดำเนินงานต่อคณะรัฐมนตรี

๔.๒.๒ จัดตั้งอนุกรรมการขึ้นมา ๓ ชุด ประกอบด้วย ๑) คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๒) คณะอนุกรรมการส่งเสริมความเข้าใจและประเมินผล การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ ๓) คณะอนุกรรมการพัฒนาระบบ ข้อมูลสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๔.๓ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) มีเป้าหมายในการพัฒนา ประเทศอย่างยั่งยืนด้วยหลักธรรมาภิบาลและน้อมนำศาสตร์พระราชาคือปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง มาใช้เป็นแนวทางกำหนดยุทธศาสตร์ ควบคู่กับการนำเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ขององค์การสหประชาชาติ ทั้ง ๑๗ เป้าหมาย (SDGs) มาเป็นกรอบแนวคิดที่จะผลักดัน ดำเนินการ พัฒนาที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมาภิบาลและความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างกัน ทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่าง บูรณาการ โดยมีวิสัยทัศน์เพื่อให้ประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ที่มีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกำหนดเป้าหมายว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในอาเซียน ในปี ๒๕๘๐ (สำนักงานเลขาธิการของ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๖๑ : ๕๔)

สำหรับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ได้กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทย (พ.ศ. ๒๕๖๑- ๒๕๘๐) ไว้ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ประกอบด้วย ๖ ยุทธศาสตร์ย่อย ๖ ด้าน คือ

- ๑) ด้านความมั่นคง : ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข
- ๒) ด้านการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน : ยกระดับศักยภาพใน หลากหลายมิติ
- ๓) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ : พัฒนาคนในทุก มิติและทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี คนเก่งและมีคุณภาพ
- ๔) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม : สร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ
- ๕) ด้านสร้างความเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม : เติบโต สมดุล ยั่งยืน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต
- ๖) ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ : ภาครัฐ ของประชาชนเพื่อประชาชน ประโยชน์ส่วนรวม

๔.๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ กำหนดไว้ทั้งหมด ๑๐ ยุทธศาสตร์ เป็นยุทธศาสตร์ที่อยู่ในกรอบยุทธศาสตร์ ชาติ ๒๐ ปี และอีก ๔ ยุทธศาสตร์ เป็นปัจจัยสนับสนุน มียุทธศาสตร์การพัฒนาที่จะผลักดัน

ดำเนินการไปสู่กรอบและเป้าหมาย ๑๗ ข้อ ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ๗ เป้าหมาย

๔.๔.๑ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์

๔.๔.๒ ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

๔.๔.๓ ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมและแข่งขันได้

อย่างยั่งยืน

๔.๔.๔ ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๔.๔.๕ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน

๔.๔.๖ ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประทุพผิมชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย

๔.๔.๗ ยุทธศาสตร์การพัฒนากาด เมืองและพื้นที่เศรษฐกิจ

๔.๔.๘ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

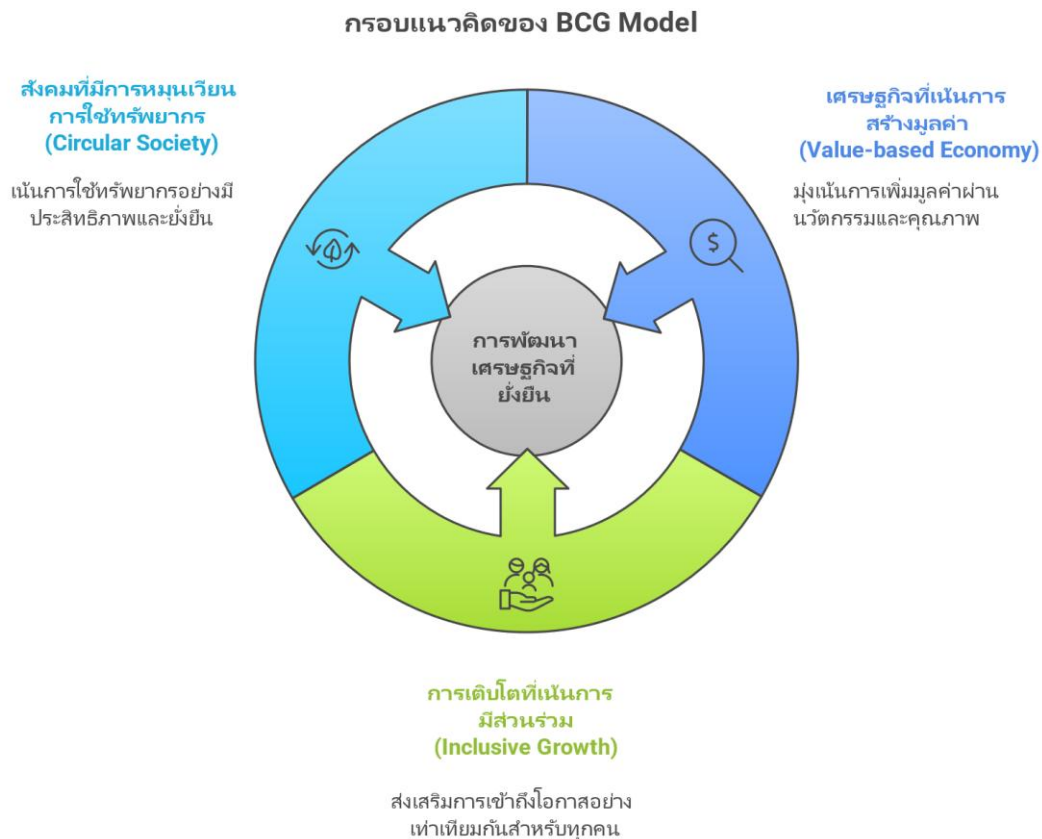
จากการรับรองวาระการพัฒนาอย่างยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ (The ๒๐๓๐ Agenda of the United Nations General Assembly) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย ๑๖๙ เป้าประสงค์ ๒๔๑ ตัวชี้วัด ที่ประเทศมวลสมาชิกแห่งสหประชาชาติ จำนวน ๑๙๓ ประเทศ เป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้บรรลุเป้าหมาย ปี พ.ศ. ๒๕๗๓

สำหรับประเทศไทยนอกจากนำเป้าหมายดังกล่าวมาใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยใช้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ.๒๕๖๖ – ๒๕๗๐) เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้น มิติด้านเศรษฐกิจ ต้องการให้เกิดเศรษฐกิจมูลค่าสูง ด้านสิ่งแวดล้อม ต้องมีการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เกิดความสมดุลและยั่งยืนตามแนวทางของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งยังให้ความสำคัญกับมิติทางด้านวัฒนธรรม โดยนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy : SEP) ให้ทุกภาคส่วนนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม เป็นแนวทางการพัฒนาบนพื้นฐานของ การเดินทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิตและสร้างสัมฤทธิ์ผลการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง นอกจากนั้น ยังมุ่งเน้นการฟื้นฟูประเทศ และการบูรณาการแนวคิดโมเดล BCG เพื่อสร้างโอกาสและลดความเสี่ยงจากเทคโนโลยี ลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ขจัดข้อจำกัดที่บั่นทอนขีดความสามารถของประเทศ (รัชไท กิริติพงศ์ไพบูลย์, ๒๕๖๕)

๑.๒.๕.๓ แนวคิด (Bio Circular Green Economy Model: BCG Model)

ในยุคดิจิทัล การปรับเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งเน้นการอาศัยฐานความแข็งแกร่งของประเทศอันประกอบด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการนำเทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลสมัยใหม่ที่จะช่วยการก้าวกระโดดของการพัฒนาต่อยอดสินค้าและบริการมูลค่าสูงที่ยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการ สร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน เกิดการกระจายรายได้ลงสู่ชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ ชุมชนเข้มแข็ง มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน และความมั่นคงแบบทั่วถึง (Inclusive Growth) จึงมีกลไกที่ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน

โมเดลเศรษฐกิจรูปแบบองค์รวมใหม่ “BCG Model ย่อมาจาก Bio – Circular-Green Economy” ซึ่งเป็นการผสมผสานของการพัฒนาเศรษฐกิจ ๓ เศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) โดย BCG Model เป็นกลไกขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศรูปแบบใหม่ ที่มุ่งเน้น “การ เติบโตเชิงคุณภาพ” สร้างความสมดุลของเศรษฐกิจที่เน้นการสร้างมูลค่า (Value-based Economy) การ เติบโตที่เน้นการมีส่วนร่วม (Inclusive Growth) และสังคมที่มีการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร (Circular Society)

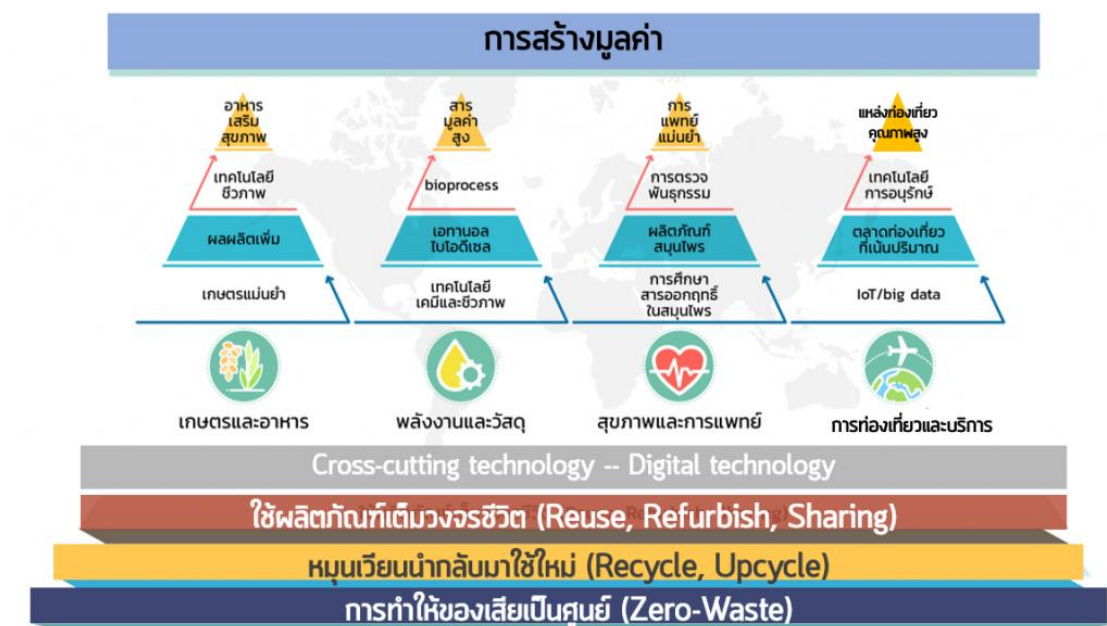
ภาพที่ ๑.๖ หลักคิดของ BCG Model

ที่มา : ประยุกต์จาก สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (๒๕๖๓)

ภาพที่ ๑.๖ แสดงกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงกับ BCG Model โดยการเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดสามประการ ได้แก่

- **Value-based Economy (เศรษฐกิจที่เน้นการสร้างมูลค่า):** มุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ โดยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพสูง ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง
- **Inclusive Growth (การเติบโตที่เน้นการมีส่วนร่วม):** มุ่งเน้นการกระจายผลประโยชน์จากการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง โดยการสร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษา การฝึกอบรม และการจ้างงาน เพื่อให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและได้รับประโยชน์จากการเติบโต

- **Circular Society (สังคมที่มีการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร):** มุ่งเน้นการสร้างสังคมที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยการส่งเสริมการลดของเสีย การใช้ซ้ำ การรีไซเคิล และการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่

ภาพที่ ๑.๗ BCG in Action : The New Sustainable Growth Engine (Bio-Circular-Green Economy) โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (๒๕๖๓)

เศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) หรือ เศรษฐกิจฐานชีวภาพ (Biobased Economy) การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของการมีทรัพยากรชีวภาพ (Bio Resources) ภาคการเกษตรและผลผลิตซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนที่แท้จริง (Engine) แต่การผลิตผลการเกษตรโดยการสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยการนำความรู้ องค์ความรู้จากท้องถิ่นเสริมด้วยด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม สร้างรายได้ให้เกิดขึ้นตลอดห่วงโซ่ของการผลิตนี้ พร้อมทั้งช่วยแก้ปัญหาของภาคเกษตรที่มีแต่เดิมเฉกเช่นพืชผล (ที่ไม่มีการเพิ่มมูลค่า)

เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) การช่วยแก้ไขวงจรปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร มลพิษและของเสียที่เป็นผลจากการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ หรือการผลิตที่ใช้แล้วทิ้งซึ่งก่อให้เกิดขยะมหาศาล โดยเศรษฐกิจหมุนเวียนจะให้ความสำคัญกับการจัดการขยะ ภายหลังจากการบริโภคแล้วและการลดปริมาณของเสียให้น้อยลง หรือเท่ากับศูนย์ (Zero Waste) ให้มีการใช้ประโยชน์

จากทรัพยากรมากที่สุดและคุ้มค่าที่สุด ตั้งแต่การผลิตออกแบบที่ให้เกิดของเสียน้อยที่สุด การใช้วัสดุทางเลือกตลอดจนการนำวัสดุกลับมาใช้ซ้ำ (Reuse, Refurbish, Sharing) และแปรสภาพกลับมาใช้ใหม่ (Recycle, Upcycle) (ภาพที่ ๑.๗ BCG in Action : The New Sustainable Growth Engine (Bio-Circular-Green Economy) โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน)

เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพโดยลดหรือไม่ให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมพร้อมกับปกป้องอนุรักษ์ พื้นฟูแหล่งธรรมชาติ ต้นน้ำ ผืนดิน ความหลากหลายทางชีวภาพ บนบกและท้องทะเล การควบคุมมลพิษและของเสีย การลงทุนสีเขียวและงานสีเขียว ตลอดจนการส่งเสริมการบริโภคที่ยั่งยืนโดยมีความเป็นอยู่ที่ดีของคนเป็นเป้าหมาย

จากความหมายแนวคิดและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าวมาแล้วนั้น จะทำให้ผู้ทำการศึกษานำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

บทสรุป

สังคมมนุษย์มีกิจกรรมเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงในชีวิตที่สำคัญคือ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมความสัมพันธ์เกี่ยวโยงสัมพันธ์เพื่อการช่วยเหลือพึ่งพาภายใต้บรรทัดฐาน (Norm) กิจกรรมทางการเมือง เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เสมอภาค ทั้งคนที่อ่อนแอและคนที่เข้มแข็งสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ระเบียบ กฎเกณฑ์ทางการปกครอง และกิจกรรมสุดท้ายที่สำคัญและมีผลกระทบต่อดำรงอยู่ของสังคมและชีวิตมนุษย์คือ กิจกรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวของสังคมมนุษย์ จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นพลวัต (Dynamic) หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “พลวัตสังคมโลก” (Dynamics of Global Society) ทั้งนี้เกิดความต้องการของมนุษย์เรานั้นไม่มีที่สิ้นสุด ประกอบกับสภาพของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป สังคมจำต้องปรับตัวและเข้าไปควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการอย่างเหมาะสม การดำเนินการนี้เรียกว่า “การพัฒนา” (Development) ที่หมายถึงกระบวนการดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีระบบซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาและความต้องการของสังคมใดสังคมหนึ่ง ไปสู่อีกสภาพการณ์หนึ่งที่ปัญหาและความต้องการได้รับการตอบสนองตามความต้องการที่ดีขึ้นกว่าเดิม มีความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบของแผน ทิศทางและระยะเวลาที่จะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งด้านคุณภาพชีวิตของประชาชนและการพัฒนาประเทศในทุกมิติ ที่จะตอบสนองความกินดี อยู่ดี มีสุขของประชาชนและสามารถแข่งขันในเวทีสังคมโลกได้ ดังนั้นจึงกล่าวสรุปขอบเขตของการพัฒนาได้ว่า ๑) สภาพที่เป็นปัญหาและความต้องการของประชาชนและสาธารณะด้านเศรษฐกิจ สังคม

การเมืองและสิ่งแวดล้อม ๒) การดำเนินการที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเจริญก้าวหน้าดีกว่าเดิม โดยสามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของข้อ ๑) ให้หมดไปหรือลดน้อยลงและ ๓) สภาพที่ดีกว่าเดิมหรือเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม บรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ คุณภาพชีวิตของประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน

ในการกำหนดนโยบาย วางแผน กลยุทธ์ และทิศทางในการพัฒนาประเทศ นักพัฒนาทั้งในระดับนโยบาย การวางแผนและการปฏิบัติตามแผน จำเป็นต้องใช้แนวคิด ทฤษฎีหรือตัวแบบในการกำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งบางครั้งตัวแบบได้นำมาใช้อย่างกว้างขวางและมีผลกระทบต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ในปัจจุบันการพัฒนานี้ คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เน้นกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงความสามารถของมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและจิตใจ ในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการในปัจจุบันของประชาชนและสังคมโดยไม่กระทบหรือละเมิดความสามารถในการพัฒนา หรือความต้องการของคนหรือสังคมในรุ่นต่อไปและด้วยเหตุผลของการพัฒนาประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) และต้องการให้เกิดสภาพการพัฒนายั่งยืนของโลกและสังคมโลกในทุกมิติ องค์การสหประชาชาติ (UN) โดยสมัชชาสหประชาชาติในคราวการประชุมสหประชาชาติระดับผู้นำเมื่อวันที่ ๒๕-๒๗ กันยายน ๒๕๕๘ ณ สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ได้รับรองเอกสารว่าด้วย การปฏิรูปโลกของเรา : วาระแห่งปี ค.ศ. ๒๐๓๐ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมี ๑๗ เป้าหมาย ๑๖๙ เป้าประสงค์ (Targets) และ จำนวน ๒๔๒ ตัวชี้วัด (Indicators) ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นพันธสัญญาทางการเมืองของระดับผู้นำเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน เจตนารมณ์ทางการเมืองของประเทศสมาชิกในการแก้ไขปัญหาความยากจนและขจัดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติและรูปแบบ ตลอดจนการบรรลุวาระการพัฒนายั่งยืน

คำถามท้ายบท

คำอธิบาย ให้ผู้เรียนตอบคำถามปลายเปิดแบบอัตนัยบูรณาการเนื้อหาวิชา

๑. จงอธิบายความหมายและคุณลักษณะของคำว่า “การพัฒนา” มาให้เข้าใจ
๒. การพัฒนาอย่างยั่งยืน คืออะไร มีลักษณะองค์ประกอบอะไรบ้าง จงอธิบาย
๓. “SDGs” คืออะไร จงอธิบายมาให้เข้าใจ
- ๔ ท่านจะนำความรู้เรื่อง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง จงอธิบาย
๕. จงเลือก SDG หนึ่งข้อที่ท่านสนใจ (เช่น SDG ๑๑ เมืองและชุมชนยั่งยืน หรือ SDG ๑๒ การบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน) แล้ววิเคราะห์ว่า “นโยบายหรือโครงการของรัฐไทยที่ดำเนินอยู่ใน

ปัจจุบัน” สอดคล้องหรือขัดแย้งกับเป้าหมายนี้ในด้านใดบ้าง พร้อมทั้งเสนอแนวทางปรับปรุงอย่างน้อย ๓ ข้อ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณ การเมือง และวัฒนธรรมไทย

๒. หัวข้อบรรยายเรื่อง แนวคิด ทฤษฎี หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ทุ่มเทการพัฒนาประเทศเพื่อความอยู่รอด ความมั่นคง มั่งคั่งและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันบนเวทีโลก โดยใช้ทรัพยากรที่ตนเองมีและ ระดมจากนานาชาติ ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้าน เศรษฐกิจ สังคมการเมือง และ เทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะในยุค โลกาภิวัตน์ (Globalization Era) หรือยุคไร้พรมแดน (Borderless World) หรือบางคนอาจเรียกว่า “ยุคดิจิทัลเปลี่ยนโลก” (The New Digital Age) ซึ่งเป็นยุคที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งโลก (Global) ในทุกมิติ ดังกล่าว รวมทั้งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry) ที่ทุกประเทศได้ ส่งเสริมพัฒนาให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศของตนให้มากที่สุด เพื่อตอบสนองความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งรายได้มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product : GNP) และ รายได้ต่อหัวของประชากร (GDP Per Capita) โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) หรือการท่องเที่ยวมวลชน (Mass Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้น ความพึงพอใจ ของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นลักษณะการท่องเที่ยวที่เป็นรูปแบบที่สามารถตอบสนองนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ อันจะนำไปสู่ การทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด โดยมีได้คำนึงหรือใส่ใจผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้งใน ด้านสังคม วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนผลกระทบในเชิงลบต่อทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม จึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายและ วิถีชีวิตของประชาชนอย่างกว้างขวาง ตลอดจนก่อให้เกิดปัญหาเชิงสังคมของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งระดับ ชุมชน ภูมิภาคและประเทศชาติในเกือบทุกมิติ

ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าว จึงมีการเคลื่อนไหวของสังคมระดับโลกทั้งในระดับกลุ่ม องค์กรหรือ หน่วยงานและองค์การสหประชาชาติได้มีการเรียกร้อง ผลักดันและทำข้อตกลงร่วมกันที่จะให้ ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การประชุมนานาชาติด้าน สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ณ เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา ที่เรียกว่า Global '๙๐ การประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nation Conference on Environment and Development : UNCED) หรือ Earth Summit ณ นครริโอ เดจาเนโร ประเทศบราซิล ค.ศ. ๑๙๙๒ และการรับรองเอกสาร “แผนแม่บทโลก หรือ แผนปฏิบัติการ ๒๑ หรือ Agenda ๒๑” นับเป็นแผนแม่บทของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นต้น จากกระแสดังกล่าวและมติที่ ประชุมและแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้นำมาสู่การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์และกระบวนการ พัฒนาของนานาชาติประเทศทั่วโลก ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในบทนี้จึงนำเสนอองค์ความรู้ว่าด้วย การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการ

พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายและการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในบทต่อไป

๒.๑ ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

มีการให้ความหมายของคำว่า “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ไว้หลายประเด็น เช่น World Tourism Organization (๒๕๖๓) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อประโยชน์ทั้งปัจจุบันและอนาคตและที่ประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน หรือ Global '๙๐ (๒๕๖๔) ได้ให้ความหมายคล้ายคลึงและสอดคล้องกันว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองการท่องเที่ยว ความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของชนรุ่นหลังส่วนองค์การท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ร่วมกับองค์การสหประชาชาติ จัดประชุม “The Rio Earth Summit หรือ Earth Summit Conference” ได้กำหนดแผนปฏิบัติการ ๒๑ หรือ Agenda ๒๑ โดยที่ประชุมได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นเช่นใด หรือ จะกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) หรือ กลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท (ปานฤทัย แห่งพุ่ม, ๒๕๖๔) ในขณะที่บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา & เพ็ญศรี ศรีคำภา (๒๕๕๗ : ๕) ได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มียุทธวิธี อย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด หรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืนยาว

สำหรับ ปรีชา ตรีสุวรรณ (๒๕๖๔) ได้เสนอแนวความคิดของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้หลายแง่มุม ทั้งในแง่ของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการและการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า คือ การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคมในปัจจุบันและอนาคต โดยใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ตลอดไปและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (๒๕๖๔) ได้ให้ความหมายอย่างกระชับและชัดเจนไว้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การท่องเที่ยวที่มี

เป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสามารถของธรรมชาติ ชุมชนชนบทธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ

สำหรับการวิเคราะห์ความหมายพื้นฐานและการพัฒนาแนวคิดในยุคปัจจุบัน องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: UNWTO) ได้ให้คำนิยามใหม่ในปี ๒๐๒๓ ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง "รูปแบบการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันและชุมชนต้นทาง ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและเสริมสร้างโอกาสสำหรับอนาคต โดยการจัดการทรัพยากรทั้งหมดในลักษณะที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ ในขณะที่ยังรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม กระบวนการทางระบบนิเวศที่สำคัญ ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบสนับสนุนชีวิต" (UNWTO, ๒๐๒๓) สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาจากแนวคิดเดิมที่เน้นเพียงมิติสิ่งแวดล้อมมาสู่การรวมมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล (Gössling & Hall, ๒๐๒๓) นอกจากนี้ ยังเห็นได้ว่าแนวคิดใหม่ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการสร้างประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย (Bramwell & Lane, ๒๐๒๔)

จากความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในหลายมุมมองดังกล่าวมาสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่และผู้ประกอบการของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน มีการใช้ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวรวมถึงปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมตลอดจนสุนทรียภาพของสมาชิกของสังคมแหล่งท่องเที่ยว ด้วยวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า อย่างชาญฉลาดในลักษณะปกป้อง สงวน รักษาและพัฒนาและสงวนโอกาสในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว เจ้าของ ผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่นทั้งในปัจจุบันและในอนาคตด้วย

๒.๑.๑ ความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลก โดยเฉพาะหลังจากการเกิดขึ้นของวิกฤตการณ์สุขภาพโลก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเติบโตของความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคมอย่างเป็นธรรม โดยมีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนา ดังนี้

๑) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจระยะยาว โดยการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวได้ในภาวะวิกฤต Thomson และ Wilson (๒๐๒๔) ยังได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในการสร้าง "ความมั่นคงทางเศรษฐกิจแบบบูรณาการ" (Integrated Economic Security) ที่ไม่เพียงแต่พึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังสร้างระบบเศรษฐกิจที่หลากหลายและเข้มแข็ง โดยการพัฒนาอุตสาหกรรมเสริม เช่น การเกษตรอินทรีย์ หัตถกรรมท้องถิ่น และการบริการด้านการศึกษาและการอนุรักษ์

๒) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีความสำคัญสูงสุดในการรับมือกับวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แหล่งท่องเที่ยวที่ใช้หลักการยั่งยืนสามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้เฉลี่ย ๕๒% เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม โดยการใช้พลังงานทดแทน การจัดการขยะแบบหมุนเวียน และการส่งเสริมการเดินทางด้วยวิธีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism Research Center, ๒๐๒๔)

๓) การพัฒนาสังคมและการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและการสร้างความเป็นธรรม โดยเฉพาะในการสร้างโอกาสให้กับชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสร้าง "Social Capital" หรือทุนทางสังคม ผ่านการส่งเสริมการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว การศึกษาพบว่าชุมชนที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีระดับการศึกษาและทักษะของประชากรสูงขึ้น มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพและสหกรณ์มากขึ้น และมีความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน

๔) การอนุรักษ์และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่ชมและเรียนรู้วัฒนธรรม แต่ยังมีส่วนร่วมในการสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมนั้นๆ ผลการศึกษาในชุมชนต่างๆ ทั่วเอเชียแสดงให้เห็นว่ารูปแบบนี้ช่วยให้เยาวชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง มีแรงจูงใจในการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถสร้างอาชีพจากการเป็นผู้นำถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรม (Zhang & Patel, ๒๐๒๔)

ดังนั้น การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีความสำคัญต่อการสร้างระบบนิเวศการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างคุณค่าร่วมกันให้กับทุกภาคส่วนผ่านปฏิสัมพันธ์ที่เป็นระบบระหว่างมิติต่างๆ การท่องเที่ยวอย่าง

ยั่งยืนจึงเป็นกลไกสำคัญในการตอบสนองต่อความท้าทายโลกและการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้การส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการสร้างอนาคตที่ยั่งยืนและเป็นธรรมสำหรับทุกคน

๒.๑.๒ ประโยชน์ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวจะมีประโยชน์โดยทั่วไปทั้งนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว โดยสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเอง ผู้ประกอบธุรกิจท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง ในขณะเดียวกันก็สามารถเป็นประโยชน์ทางอ้อมได้อย่างกว้างขวางและจำนวนมากมหาศาลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในขณะที่ยังการท่องเที่ยวแบบต่างๆ ไปอาจส่งผลด้านลบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรม จึงได้กระตุ้นและผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้นในประเทศต่างๆ โดยเล็งเห็นว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบอย่างยั่งยืนนี้จะก่อให้เกิดผลประโยชน์หลายประการ ดังที่ ประชิด สุกุณะพัฒน์ วิมล จิโรจพันธ์ และ อุดม เขยภิวงศ์ (๒๕๕๔ : ๘๐) ซึ่งสามารถนำมาสรุปได้ ดังนี้

๑) เป็นที่มาของรายได้ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ ตำบล เมือง ภาครัฐหรือประเทศนั้นๆ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่มีอาชีพและมีรายได้และรัฐบาลเองก็สามารถเก็บภาษีอากรจากการค้าและภาษีเงินได้ เพราะเงินจำนวนนี้นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวมแล้ว ยังเป็นเงินส่วนที่ไปช่วยชดเชยภาวะการณ์ขาดดุลการค้ากับต่างประเทศได้อีกด้วย

๒) สามารถใช้ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวนับเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่สำคัญมากเพราะเป็นปัจจัยหลักที่นักท่องเที่ยวมาตัดสินใจ เพื่อเลือกสถานที่ที่จะไปเที่ยว

๓) สร้างจิตสำนึกและตระหนักที่เป็นกระแสให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนา ประโยชน์มากมายที่ผู้คนได้รับจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อยู่ในสภาพอันเหมาะสม ไม่สูญหายไปและหากมีการนำไปใช้ก็จะมีการวางแผนจัดการและใช้อย่างระมัดระวัง มีการบริโภคทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกถึงเยาวชนรุ่นต่อไป

๔) สะท้อนให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาเหล่าบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบัน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงถึงการพัฒนา สถาปัตยกรรมอันประณีตงดงาม เป็นต้น

๕) สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ โดยทำให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของคนทั่วโลก ซึ่งไม่ใช่เฉพาะคนที่อยู่ในพื้นที่เท่านั้น

๖) ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมต่างๆ หรือองค์ประกอบที่ดีที่เป็นสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรที่ดีของท้องถิ่น ช่วยให้ประชาชนเกิดการผ่อนคลาย

คลายจากภาวะจำเจ ลดความตึงเครียดจากการทำงาน ทำให้สามารถประกอบกิจกรรมนันทนาการได้ ส่งผลให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ เป็นประชากรที่มีคุณภาพ ที่สำคัญคือประชากรมีอาชีพ เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวจึงช่วยเสริมสร้างรายได้ อันเป็นสาเหตุของการมีสุขภาพจิตดี มีความสุข และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

๒.๒ ลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถนำมากำหนดกรอบ ลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ดังนี้

๑) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าและความหมาย (Meaningful and Educational Experiences) ซึ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนชุมชน สังคมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้โดยเฉพาะ แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและเชิงวัฒนธรรม รวมถึง มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ที่ให้ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักแก่นักท่องเที่ยว ไม่ใช่เพียงความบันเทิงเท่านั้น โดยเปิดโอกาสให้เรียนรู้วัฒนธรรม ธรรมชาติ และวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง สร้างการเชื่อมโยงทางอารมณ์และจิตใจ ระหว่างนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว (Smith & Johnson, ๒๐๒๔; Miller et al., ๒๐๒๓)

๒) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นกระบวนการบริหารจัดการที่มีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (Visitor Management and Carrying Capacity) และมีการบริหารจัดการ นักท่องเที่ยวอย่างมีขีดจำกัด ซึ่งเน้นการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุเป้าหมายและ วัตถุประสงค์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) เพื่อป้องกันการท่องเที่ยวมากเกินไป (Overtourism) ที่อาจส่งผลกระทบเชิงลบ ต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยใช้เครื่องมือการจัดการต่างๆ เช่น ระบบจองล่วงหน้า การกำหนดเวลาเข้าชม และการกระจายกระแสนักท่องเที่ยว (Thompson & Wilson, ๒๐๒๔; Roberts & Davis, ๒๐๒๓)

๓) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ (Community Participation and Benefits) ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม ผ่านการจ้างงาน ท้องถิ่น การใช้ผลิตภัณฑ์และบริการในชุมชน และการพัฒนาทักษะและความรู้ โดยมีการกระจาย รายได้ที่เป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ (Bramwell & Lane, ๒๐๒๔; Anderson & Martinez, ๒๐๒๓)

๔) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีความรับผิดชอบ (Environmental Stewardship) เน้นการจัดการ ป้องกัน รักษาหรืออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และสุนทรียภาพของคนในแหล่งท่องเที่ยวทั้งคนในรุ่นปัจจุบันและอนาคต เช่น ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ใช้พลังงานทดแทน จัดการน้ำและขยะอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ระบบพลังงานสะอาดและการจัดการขยะแบบหมุนเวียน และรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ โดยยึดหลัก "ไม่ทิ้งร่องรอยหรือทิ้งร่องรอยที่ดี" เป็นต้น ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง (Continuity) นั่นคือ เน้นความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและของวัฒนธรรม (Gössling & Hall, ๒๐๒๓; Chen et al., ๒๐๒๔)

๕) เน้นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality) ในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมีการบริหารจัดการให้มีคุณภาพที่สำคัญ ๓ ส่วนหลัก คือ คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คุณภาพที่นักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้และประสบการณ์ นั้นหมายความว่าจากแหล่งท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันต้องยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนไปด้วย

๖) เน้นการจัดการท่องเที่ยวที่มีการศึกษาและสร้างความตระหนัก (Education and Awareness Building) โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาและการสร้างจิตสำนึก ความตระหนักทั้งแก่นักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการ ให้มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศด้วย เกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมผ่านโปรแกรมการเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ และกิจกรรมสร้างจิตสำนึก (Nonkaew & Putjorn, ๒๐๒๕) เน้นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance) ในลักษณะการบูรณาการในการตอบสนอง ความจำเป็นทาง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กันไป โดยเฉพาะความต้องการของชุมชนและขีดความสามารถของทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ

๗) เน้นการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ (Partnership and Collaboration Networks) ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ได้แก่ รัฐบาล ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ผ่านการจัดตั้งแพลตฟอร์มการแลกเปลี่ยนความรู้ การสร้างมาตรฐานร่วม และการพัฒนานโยบายสนับสนุน (UNWTO, ๒๐๒๔; Brown & Mitchell, ๒๐๒๓)

๒.๓ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากความหมายและลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถสรุปเป็นองค์ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ๔ ประการ (ปรีชา ตรีสุวรรณ, ๒๕๖๔) ดังนี้

๑) การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขอบเขตศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในมิติต่างๆ ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒) ความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่อาจจะกระทบต่อชุมชนทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นคุณลักษณะและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวในกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศของชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว

๔) การดำเนินการท่องเที่ยว จะต้องมีการประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคมและอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนควบคู่กันไป

๒.๔ หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทำให้มีหลักพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลายประการ ตามแนวทางขององค์การการท่องเที่ยวโลกในการทำให้การท่องเที่ยวมีความยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งให้คำแนะนำผู้กำหนดนโยบาย (World Tourism Organization, ๒๐๐๕) ดังนี้

๑) การท่องเที่ยวที่ยึดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกปลอดภัย การจัดกิจกรรมนันทนาการและการกีฬาและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

๒) การท่องเที่ยวที่ผู้เกี่ยวข้อง ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและหน่วยงานต่างๆ ต้องมีจิตสำนึกและตระหนักต่อการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งหลายอย่างฉลาด มีคุณค่าและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า มีคุณค่า มีความรับผิดชอบเพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Using Resource Sustainable)

๓) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและชุมชนในลักษณะที่มีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างสมดุลหรือเป็นลักษณะการพึ่งพา สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมการท่องเที่ยว

๔) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นและให้ความสำคัญต่อการใช้ การอนุรักษ์ ปกป้อง เรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้คงอยู่และยกระดับคุณภาพมาตรฐาน ตลอดจนรักษาความหลากหลาย (Maintaining Diversity) ของทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

๕) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญและเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามีส่วนร่วม (Participation of Local Communities) เนื่องจากหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง ชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและ

โดยอ้อม จึงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนท้องถิ่นของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๖) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดตั้งภาคีเครือข่ายความร่วมมือ (Collaboration Network) เนื่องจากเป้าหมายและวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้น ดำรงอยู่และเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ จึงต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชน (Stakeholders and the Public) ทั้งภาครัฐ ผู้ประกอบการ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมผลิกลำดับในด้านต่างๆ กัน ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๗) เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องกำหนดนโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยว (Tourism into Policy and Planning) เนื่องจากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนมีลักษณะการยึดหลักความเป็นสากลระดับโลกที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับข้อตกลง มติการประชุมขององค์การระหว่างประเทศ เช่น Global '๙๐ Earth Summit แผนปฏิบัติการ ๒๑ (Agenda ๒๑) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๑๗ ข้อ (SDGs) ของสหประชาชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ประเทศต่างๆ ต้องนำมาประยุกต์ ปฏิบัติให้บรรลุมิติ ข้อตกลงหรือเป้าหมายดังกล่าว ประกอบกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะต้องมีการพัฒนาให้เกิดขึ้นในระดับประเทศด้วย ดังนั้นในกระบวนการหรือขั้นตอนการพัฒนาดังกล่าว จะต้องกำหนดเป็นนโยบายและการวางแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาประเทศทุกมิติ

๘) เป็นการท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมการตอบสนองและสนับสนุนการพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและสุนทรียภาพของสมาชิกของสังคมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

๙) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้และการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยแหล่งท่องเที่ยวทั้งผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องและประชาชนต้องมีการจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารเพื่อการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์และช่องทางการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ไปยังนักท่องเที่ยว ให้รู้และเข้าใจถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวและแนวทางปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว โดยได้รับความพึงพอใจสูงสุด ทั้งของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กันไป

๑๐) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรหรือทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนท้องถิ่น ทั้งผู้ประกอบการ สมาชิกของชุมชนตลอดจนผู้เกี่ยวข้องให้มีความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะในเทคนิควิธีและวิธีการปฏิบัติที่จะเข้ามีส่วนร่วมและร่วมมือกันบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเทคนิคที่เห็นว่ามีเหมาะสมและดีที่สุดคือ การฝึกอบรม (Training)

๑๑) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความจำเป็นในการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เนื่องจากกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ในสังคมโลก และมีการกล่าวถึง เรียกร้องในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในช่วงปลายศตวรรษที่ ๒๐ ต่อช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ ที่ยังไม่ปรากฏตัวแบบหรือทฤษฎีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางที่สำเร็จรูปได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ในเชิงกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ตลอดจนสร้างทฤษฎีในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ตัวอย่างเชิงปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : ชุมชนแม่กำปอง

“เส้นทางการพัฒนา” ของบ้านแม่กำปอง หมู่บ้านบนภูเขาในอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ จากหมู่บ้านเกษตรกรรมบนภูเขา สู่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ ใช้ทรัพยากรเด่นอย่างป่าต้นน้ำ ภูเขา ลำห้วย อากาศเย็น และวัฒนธรรมล้านนามาออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและโฮมสเตย์โดยชุมชน กิจกรรมด้านการเรียนรู้ แบ่งเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (เดินป่า เก็บใบชา-เมี่ยง), ศิลปวัฒนธรรมและศาสนา (บายศรีสู่ขวัญ หมอนใบชา ฟ้อนพื้นเมือง ทำบุญตักบาตร) และท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (ชาสมุนไพร นวดแผนไทย/ประคบสมุนไพร) ทำให้พื้นที่เป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวและ “ห้องเรียนชุมชน” ยุคเริ่มต้นของการท่องเที่ยว (พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๔๖) ผู้นำชุมชนเริ่มใช้ “ทรัพยากรชุมชนเป็นฐาน” เปิดหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศและโฮมสเตย์ แต่ชาวบ้านยังขาดความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวและการจัดการ และยุคทองของการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยว (๒๕๔๗-๒๕๕๓) ชุมชนได้มาตรฐานโฮมสเตย์ OTOP/OVC และรางวัลระดับชาติ นานาชาติหลายรางวัล กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบทั้งเชิงสุขภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง มีธุรกิจบริการและกิจกรรมผจญภัยตามเข้ามา สำหรับโครงสร้างการจัดการและการมีส่วนร่วมระบบบริหารใช้ “คณะกรรมการหมู่บ้าน” เป็นแกน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน รองประธานดูแลงานท่องเที่ยว และตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ เช่น แม่บ้าน ผู้สูงอายุ เยาวชน ทำหน้าที่กำหนดกติกา และทิศทางการพัฒนา กลุ่มบริการหลักประกอบด้วย กลุ่มโฮมสเตย์ นักสื่อความหมาย นวดแผนไทย สมุนไพรพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์หมอนใบชา และการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนการใช้ทุนวัฒนธรรม-สุขภาพของชุมชน รายได้ส่วนกลางจากการท่องเที่ยวบริหารผ่าน “สหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำโครงการหลวงแม่กำปอง” แบ่งเป็น เข้าสหกรณ์ ๓๐% พัฒนาหมู่บ้าน ๒๐% ค่าตอบแทนคณะทำงาน ๒๕% สวัสดิการชุมชน ๑๕% และเบี้ยประชุมกรรมการ ๑๐% ทำให้รายได้ถูกกระจายกลับสู่โครงสร้างชุมชนอย่างเป็นระบบ แม่กำปองยังเป็นแหล่งเรียนรู้และฐานวิจัยซึ่งนำไปสู่ข้อค้นพบเพื่อการจัดการและการพัฒนา เช่น การวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (๒๕๖๔) เสนอแนะให้คณะกรรมการหมู่บ้านและผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียวิเคราะห์สถานการณ์ท่องเที่ยวอย่างน้อยปีละ ๓ ครั้ง กำหนดมาตรการควบคุมมลพิษและรูปแบบสถาปัตยกรรมให้เหมาะกับภูเขา-ป่าต้นน้ำ สร้างเครือข่าย

กับชุมชนอื่นในเรื่องผลิตภัณฑ์และบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และจัดกิจกรรมให้ทั้งนักท่องเที่ยว-เยาวชนในชุมชนมีส่วนร่วมดูแลสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทบทวนและปรับปรุงแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้คำนึงถึงผลกระทบโดยรวมในมิติ เศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม-วัฒนธรรม เพื่อรักษาสมดุลและความยั่งยืนของแม่ก่าปองในระยะยาว

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (๒๕๖๔)

๒.๕ เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามมาตรฐาน Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC)

เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเกิดขึ้นจาก Global Sustainable Tourism Council (GSTC) ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่จัดตั้งขึ้นในปี ๒๐๑๐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมาตรฐานสากลด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน GSTC ได้พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับระดับโลกสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน วัตถุประสงค์ในการกำหนดเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- ๑) เพื่อใช้เป็นแนวทางขั้นพื้นฐานสำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวทุกขนาด ที่ประสงค์หรือมุ่งมั่น ปรับหรือพัฒนาธุรกิจให้มีความยั่งยืนมากขึ้น
- ๒) เพื่อใช้เป็นเครื่องชี้้นำให้บริษัทนำเที่ยว เลือกแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือ ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีลักษณะยั่งยืน
- ๓) เพื่อช่วยให้ผู้บริโภค (นักท่องเที่ยว) รู้จักแยกแยะว่าแหล่งท่องเที่ยว รายการนำเที่ยว และธุรกิจท่องเที่ยวใดบ้างที่มีลักษณะยั่งยืน
- ๔) เพื่อใช้เป็นข้อมูลให้สื่อมวลชนต่างๆ สามารถแยกแยะว่าแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือ ผลิตภัณฑ์ และ ผู้ให้บริการใดบ้างที่มีลักษณะเข้าข่ายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- ๕) เพื่อช่วยให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่รับรองมาตรฐานทางการท่องเที่ยว นำไปใช้ปรับปรุงมาตรฐานการรับรองให้เป็นที่ยอมรับของสมาชิกหรือลูกค้าสูงมากขึ้น
- ๖) เพื่อช่วยให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และธุรกิจภาคเอกชนมีจุดเริ่มต้นสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- ๗) เพื่อให้เป็นแนวทางสำหรับสถาบันการศึกษาและฝึกอบรมในการพัฒนาบุคลากรป้อนภาคส่วนต่างๆ ทางการท่องเที่ยว

สำหรับเกณฑ์ของสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนระดับโลก (Global Sustainable Tourism Criteria : GSTC . ๒๕๖๕) เป็นเกณฑ์ขั้นต้นที่แหล่งท่องเที่ยวหรือจุดหมายปลายทางต่างควรตั้งเป้าที่จะไปให้ถึง โดยแบ่งออกเป็น ๔ หัวข้อหลักของ GSTC Criteria for Destinations ดังนี้

๑. ระบบการจัดการความยั่งยืน

ด้าน A : การจัดการความยั่งยืน ประกอบด้วย

- ๑.๑ A (a) กรอบและโครงสร้างการจัดการ
- ๑.๒ A (b) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- ๑.๓ A (c) การจัดการแรงกดดันและการเปลี่ยนแปลง
- ๒. ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคม
- ด้าน B : ความยั่งยืนด้านสังคม-เศรษฐกิจ ประกอบด้วย
 - ๒.๑ B (a) การนำผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาสู่ชุมชน
 - ๒.๒ B (b) ผลกระทบต่อชุมชนและสวัสดิภาพของชุมชน
- ๓. ผลกระทบทางวัฒนธรรม
- ด้าน C : ความยั่งยืนด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย
 - ๓.๑ C (a) การปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม
 - ๓.๒ C (b) การเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๔. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม
- ด้าน D : ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม
 - ๔.๑ D (a) การอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ
 - ๔.๒ D (b) การจัดการทรัพยากร
 - ๔.๓ D (c) การจัดการการท่องเที่ยวและการปลดปล่อยมลพิษ

ในเกณฑ์ทั้ง ๔ ด้าน จะมีการแยกย่อยเป็นเกณฑ์ย่อยๆ กำหนดตัวชี้วัดและการวัดความสัมพันธ์กับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (SDGs) ด้วย

เกณฑ์ที่ ๑ : สถิติให้เห็นถึงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

เกณฑ์ที่ ๒ : ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับชุมชนท้องถิ่นและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

เกณฑ์ที่ ๓ : ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่มรดกทางวัฒนธรรมและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

เกณฑ์ที่ ๔ : ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สิ่งแวดล้อมและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

๒.๖ รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะมีการจัดรูปแบบที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับหลักการจำแนกว่ายึดอะไรเป็นเกณฑ์ เช่น จำแนกตาม มติที่ประชุม ลักษณะของพื้นที่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวและเงื่อนไขของช่วงเวลา เป็นต้น ดังจะได้นำเสนอโดยสรุปดังนี้

มติที่ประชุม “The Rio Earth Summit ๑๙๙๒” หรือ “Earth Summit Conference” มีมติกำหนดแผนปฏิบัติการ ๒๑ หรือ Agenda ๒๑ ซึ่งส่วนหนึ่งจะว่าด้วย การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวอนุรักษ์ (Conservation Tourism) โดยแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนไว้ ๒ รูปแบบ (ปานฤทัย แห่งพุ่ม, ๒๕๖๔) คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีสาระโดยสังเขป ดังนี้

๒.๖.๑ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ มาจาก คำภาษาอังกฤษว่า “Eco-tourism” ซึ่งเป็นคำที่ผสมระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือ การท่องเที่ยว นอกจากนี้ในวงการท่องเที่ยวยังมีการใช้ภาษาอังกฤษอื่นๆ อีก เช่น Nature Tourism, Bio-tourism หรือ Green Tourism แทนคำว่า Ecotourism ได้เช่นกัน (ทริปเดินทาง, ๒๕๖๔) เพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ในขณะที่ วิลม จีโรจน์พันธุ์, ประชิด สกฤษณ์พัฒน์และอุดม เขยกิจวงศ์ (๒๕๔๘ : ๘๑) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน โดยได้ขยายเพิ่มเติมให้เห็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืนและมีการให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่นานาประเทศให้ความสำคัญเพื่อการมุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศและนานาชาติตามหลักปรัชญาสากลว่าด้วยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (Environmentally Sustainable Development) โดยให้ความสำคัญแก่การให้การศึกษาหรือการเรียนรู้หรือมุ่งเน้นให้เกิดการอนุรักษ์มากกว่าการจัดการหรือปราศจากผลกระทบและนักท่องเที่ยวพึงพอใจเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อมและให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว (สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, ๒๕๕๖)

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้ความรับผิดชอบต่อ มิจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ ปกป้องรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ด้วยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยไม่กระทบต่อระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้อง และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลต่อการ

พัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่เป็นสากลในยุคปัจจุบัน คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

๑) ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
๒. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง
๓. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผู้เกี่ยวข้องมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ ปกปักรักษา ระบบนิเวศในทุกระดับให้ยั่งยืน
๔. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว
๕. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลตอบแทน ความจำเป็นพื้นฐานด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กับการตอบสนองความต้องการที่เหมาะสม พึงพอใจของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ
๖. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจและความสำคัญยิ่งต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะดั้งเดิมและบริสุทธิ์ห่างไกลจากความเจริญทางวัตถุ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกแบบสังคมเมือง
๗. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่อาจต้องมีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความสามารถรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่และลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

๒) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับ สุจิตราภรณ์ จุสปาโล (๒๕๕๖) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑. ด้านพื้นที่ (Local) มีองค์ประกอบลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) รวมถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Ecosystem)
๒. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ (Activity and Process) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะมีกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ระหว่างผู้เกี่ยวข้อง โดยมีการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและระบบ

นิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องได้เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ ตลอดจนจิตสำนึกและตระหนักต่อคุณค่า คุณประโยชน์ การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ ปกป้องคุ้มครองให้องค์ประกอบประกอบเหล่านี้มีความยั่งยืน จึงเรียกได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism) ลักษณะหนึ่ง

๓. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Community or People Participation) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะคำนึงถึงและเห็นความสำคัญการเปิดโอกาสให้ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเข้ามีส่วนร่วมในด้านกิจกรรมและกระบวนการบริหารจัดการ ตั้งแต่ การร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผล การได้รับผลประโยชน์ ตลอดจนการร่วมบำรุงรักษา การควบคุมพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ สำหรับผลประโยชน์ที่ชุมชนและประชาชนได้รับอย่างเป็นรูปธรรม คือการกระจายรายได้ นำผลตอบแทนที่ได้มาบำรุง รักษา พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเป้าหมายสูงสุดที่ชุมชนได้รับคือ การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนการมีส่วนร่วมนี้อาจจะมีทั้งประชาชนทั่วไป องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทุกภาคส่วน

๔. ด้านการบริหารจัดการ (Management) เรื่องนี้เป็นหัวใจของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากกระบวนการบริหารจัดการจะเป็นกลไกในการขับเคลื่อน ให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) ต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น การอนุรักษ์ การปกป้องคุ้มครอง การพัฒนาให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้นมีความยั่งยืน และสามารถตอบสนองเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed Tourism)

๓) ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Global Sustainable Tourism Council (๒๐๒๕) แบ่งประเภทการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งประกอบด้วยการท่องเที่ยวต่อไปนี้

๑. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ซึ่ง The Ecotourism Society (๒๕๖๔) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทำลายคุณค่าของระบบนิเวศและในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นและ The Common Wealth Department of Tourism ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึง

สาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการจัดการเพื่อการรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น การแบ่งปันผลประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

กล่าวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อชื่นชมศึกษา เรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่า โดยมีความรับผิดชอบไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขณะเดียวกันได้สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและส่งผลต่อการให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นไปพร้อมๆ กันด้วย

๒. การท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural Tourism) หมายถึง สถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยว โดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ อาจจะเป็นความงดงามตามธรรมชาติ ความแปลกตาของทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์หายากทางธรณีวิทยา และภูมิศาสตร์ อันเป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ (Special Environmental Features) หรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ที่มีคุณค่าเชิงวิชาการก็ได้

๓. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agritourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหลักและสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงเป็นประเภทของการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม ซึ่งมุ่งเน้นเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาที่เกี่ยวกับการทำฟาร์ม การผลิตอาหาร หรือการทำปศุสัตว์ สัมผัสกับธรรมชาติและท่องเที่ยวไปในตัว อีกทั้งยังมีกิจกรรมที่น่าสนใจเหล่านี้อาจสามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมได้ ส่งเสริมประสบการณ์ที่หลากหลายและน่าสนใจต่อนักท่องเที่ยว

๔. การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) ซึ่ง Adventure Travel Trade Association (ATTA) ให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นกิจกรรมกลางแจ้งที่มีองค์ประกอบของความท้าทาย ความตื่นเต้น และความเสี่ยงในระดับที่ยอมรับได้ โดยมักเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมธรรมชาติและต้องอาศัยทักษะ ความแข็งแรงทางกาย และความกล้าหาญของผู้เข้าร่วม และเป็นกิจกรรมการเดินทางที่รวมกิจกรรมทางกายภาพ กิจกรรมทางธรรมชาติ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมีอย่างน้อย ๒ ใน ๓ องค์ประกอบนี้

๒.๖.๒ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่การเดินทาง ของผู้คนหรือกลุ่มบุคคล จากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหา

ประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของชุมชนแหล่งสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนอื่นและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี เป็นต้น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้นๆ ให้น้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา, ๒๕๔๘ : ๒๐๙) ในขณะที่ ปานฤทัย เพ่งพุ่ม (๒๕๖๔) ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกัน โดยสังเขปว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรมหรือ ชุมงานประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดขึ้น ได้รับความสนุกสนาน ศึกษาความเชื่อ สังคมและวัฒนธรรม พร้อมทั้งได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีโดยมุ่งเน้นจิตสำนึกรักษาสันติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

กล่าวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษาหาความรู้ ประสบการณ์ ความงดงาม ความซาบซึ้งตรึงใจในพื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณลักษณะสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่มีการบอกเล่าเรื่องราวกันมาในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้องค์ความรู้ ประสบการณ์และคุณค่าของสังคมในมิติต่างๆ ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ตลอดจนความสมบูรณ์งดงามของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยว ต้องกระทำด้วยความรับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมและผลประโยชน์ที่ได้รับในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การดูแลรักษา อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

๑) ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะมีลักษณะสำคัญ ๙ ประการ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา, ๒๕๔๘ : ๒๑๒) ดังนี้

๑. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี โดยยึดหลักว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบทอดถึงอนุชนรุ่นหลัง

๒. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

๓. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ผู้ซึ่งวิถีชีวิตท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

๔. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ผู้ชมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ผู้ชมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

๖. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๗. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๘. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะดวกของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้านและต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

๙. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้ นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

๒) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมาองตนเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้น องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรอิงตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ๖ ด้าน คือ

๑. ด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจอยู่ ๑๐ ประการ คือ

๑.๑ ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

๑.๒ โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ

๑.๓ งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองและซากปรักหักพัง

๑.๔ ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก

๑.๕ ศาสนา รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา

๑.๖ ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ

๑.๗ ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

๑.๘ วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

๑.๙ ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ

๑.๑๐ ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

สำหรับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้แบ่งประเภทขององค์ประกอบสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ ๓ องค์ประกอบ คือ

๑) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชน หมู่บ้าน เรือนแพ ตลาด วิถีชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นเมือง สินค้าพื้นเมือง เหมือง วิถีชีวิต อัยาศัยไมตรีของประชาชน เป็นต้น

๒) แหล่งท่องเที่ยวประเภทประเพณี ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา เทศกาลกินเจ ประเพณีลอยกระทง งานบุญบั้งไฟ งานพิธีโยนบัว ประเพณีอินทิล เป็นต้น

๓) แหล่งท่องเที่ยวประเภทกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการแข่งขัน กีฬา กิจกรรมบันเทิง สวนสนุก สวนสาธารณะเฉพาะทาง สนามกอล์ฟ สนามแข่งรถ เชื้อเพลิงไฟฟ้า การทำสมาธิและวิปัสสนา เป็นต้น ซึ่งอาจจัดควบคู่กับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้ได้ความเพลิดเพลิน ด้วยก็ได้

๒. ด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีการกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๓. ด้านธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๔. ด้านการตลาดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพได้เรียนรู้และมีประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. ด้านการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและได้รับผลประโยชน์ตอบแทน เพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

๖. ด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ มี ๔ ประเภท (ปานฤทัย เฟ่งพุ่ม, ๒๕๖๔) คือ

- ๑) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- ๒) การท่องเที่ยวทางประเพณีและศิลปวัฒนธรรม
- ๓) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท
- ๔) การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง

๒.๖.๓ รูปแบบการท่องเที่ยวสมัยใหม่

การท่องเที่ยวในศตวรรษที่ ๒๑ เผชิญทั้งโอกาสและความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม วิกฤตทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการฟื้นตัวหลังโควิด-๑๙ ทำให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากเดิมที่เป็นเพียงแนวคิดทางจริยธรรม กลายเป็นกรอบยุทธศาสตร์หลักของรัฐ เอกชน และชุมชนในหลายประเทศ ในเวลาเดียวกัน กระแสผู้บริโภครุ่นใหม่มีความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมสูงขึ้น ต้องการประสบการณ์ที่มีความหมายมากกว่าการบริโภคเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว บริบทดังกล่าวผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีใช้เพียงการเปลี่ยนรูปแบบบริการ แต่เป็นการปรับฐานคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชน ทรัพยากร และระบบเศรษฐกิจโดยรวม ซึ่งหลายแนวทางมีศักยภาพที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ การจัดการและพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย โดยสามารถยกตัวอย่างรูปแบบการท่องเที่ยวสมัยใหม่ ดังนี้

๑) การท่องเที่ยวแบบฟื้นฟู (Regenerative Tourism)

การท่องเที่ยวแบบฟื้นฟู (Regenerative Tourism) พัฒนาต่อยอดจากแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยไม่หยุดอยู่กับการ “ลดผลกระทบเชิงลบ” การท่องเที่ยวแบบฟื้นฟู หมายถึง การท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่รักษาสິงที่มีอยู่ แต่ยังช่วยสร้างสรรค์และฟื้นฟูให้พื้นที่ที่เราไปเยือนกลับมามี

ชีวิตชีวาและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยเชื่อมโยงกับระบบคิดเชิงองค์รวม (Systems Thinking) และ เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) มองจุดหมายปลายทางเป็นระบบนิเวศสังคม-เศรษฐกิจที่ต้องได้รับการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่องแนวคิดนี้เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ตั้งแต่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการไปจนถึงชุมชนท้องถิ่น (Songklin, ๒๐๒๔) โดยการตั้งเป้าให้การท่องเที่ยวฟื้นฟูระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และทุนทางสังคมให้ดีกว่าสภาพเดิม ตัวอย่างเช่น การสร้างโปรแกรมท่องเที่ยวที่บูรณาการกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ฟื้นฟูแนวปะการัง การสนับสนุนเกษตรกรรมเชิงนิเวศ การเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ศิลปหัตถกรรมหรือการทอผ้าท้องถิ่น เพื่อช่วยอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชน และโครงการท่องเที่ยวที่กำหนดให้รายได้ส่วนหนึ่งกลับไปลงทุนในกองทุนอนุรักษ์หรือกองทุนพัฒนาชุมชน โดยคำนึงถึงผลตอบแทนต่อพื้นที่มากกว่าราคาหรือภาพลักษณ์เพียงอย่างเดียว

๒) การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (Low-Carbon Tourism) และ การท่องเที่ยวคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์ (Carbon Neutral / Net-Zero Tourism)

การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำและการท่องเที่ยวที่ปล่อยคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมท่องเที่ยว ตลอดห่วงโซ่คุณค่าให้เหลือน้อยที่สุด ตั้งแต่การเลือกจุดหมายปลายทางใกล้บ้าน การใช้ขนส่งสาธารณะหรือรถไฟฟ้า ที่พักประหยัดพลังงานและใช้พลังงานหมุนเวียน ไปจนถึงการลดพลาสติกที่ใช้ได้เพียงครั้งเดียว และการจัดการขยะตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน และชดเชยส่วนที่ไม่สามารถลดได้เพื่อให้ค่าการปล่อยสุทธิเท่ากับศูนย์

การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (Low-Carbon Tourism) เน้นการจัดกิจกรรมที่ลดการใช้พลังงานฟอสซิลและลดการรบกวนสิ่งแวดล้อม ส่วนการท่องเที่ยวคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์ (Carbon Neutral / Net-Zero Tourism) คือการจัดการให้ไม่มีการเพิ่มขึ้นของก๊าซเรือนกระจกในบรรยากาศจากการท่องเที่ยวโดยรวม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๕) ซึ่งหลายประเทศและเมืองท่องเที่ยวเริ่มวางเป้าหมาย Net-Zero Tourism โดยใช้เครื่องมือวัดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ การตั้งมาตรฐานอาคารสีเขียว และการกำหนดนโยบายค่าธรรมเนียมคาร์บอนสำหรับเที่ยวบินหรือกิจกรรมบางประเภท ในบริบทไทยมีการพัฒนาแนวคิด “Low-Carbon & Net-Zero Destinations” ที่กำหนดขั้นตอน “วัด-ลด-ชดเชย” (Measure-Reduce-Offset) ในระดับแหล่งท่องเที่ยว (ธีรยา เชาวน์ขุนทด, ๒๕๖๗) ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ที่ใช้พลังงานสะอาด อาหารท้องถิ่นตามฤดูกาล และกิจกรรมเดินเท้า ปั่นจักรยาน หรือพายเรือแทนการใช้ยานพาหนะที่สิ้นเปลืองพลังงาน การเรียนการสอนสามารถใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบให้ผู้เรียนคำนวณคาร์บอนของเส้นทางท่องเที่ยว เปรียบเทียบทางเลือกการเดินทาง และออกแบบมาตรการลดคาร์บอนที่เป็นไปได้ในบริบทชุมชน

๓) การท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวแบบชุมชนศูนย์กลาง (Community-Based / Community-Centric Tourism)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทเป็นเจ้าของทรัพยากร ผู้กำหนดกติกา และผู้รับผลประโยชน์หลักจากการท่องเที่ยว ช่วยให้รายได้หมุนเวียนในพื้นที่ ลดการรั่วไหลของรายได้ออกนอกระบบท้องถิ่น และสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนเอง. แนวโน้มล่าสุดขยายจาก CBT แบบชุมชนนำเที่ยวให้นักท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตไปสู่ Community-Centric Tourism ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการร่วมมือกันระหว่างชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ (Suriyankietkaew et al., ๒๐๒๕) ตัวอย่างเช่น กิจกรรมโฮมสเตย์โดยชุมชน การออกแบบกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน การทำเวิร์กช็อปหัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์ และการทดลองใช้ชีวิตร่วมกับครัวเรือนท้องถิ่นในระยะสั้น การท่องเที่ยวรูปแบบนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือเสริมพลัง (Empowerment) และลดความยากจนของชุมชนชนบทในประเทศกำลังพัฒนา

๔) การเดินทางแบบช้าและการท่องเที่ยวเน้นคุณภาพ (Slow Travel & Quality Travel)

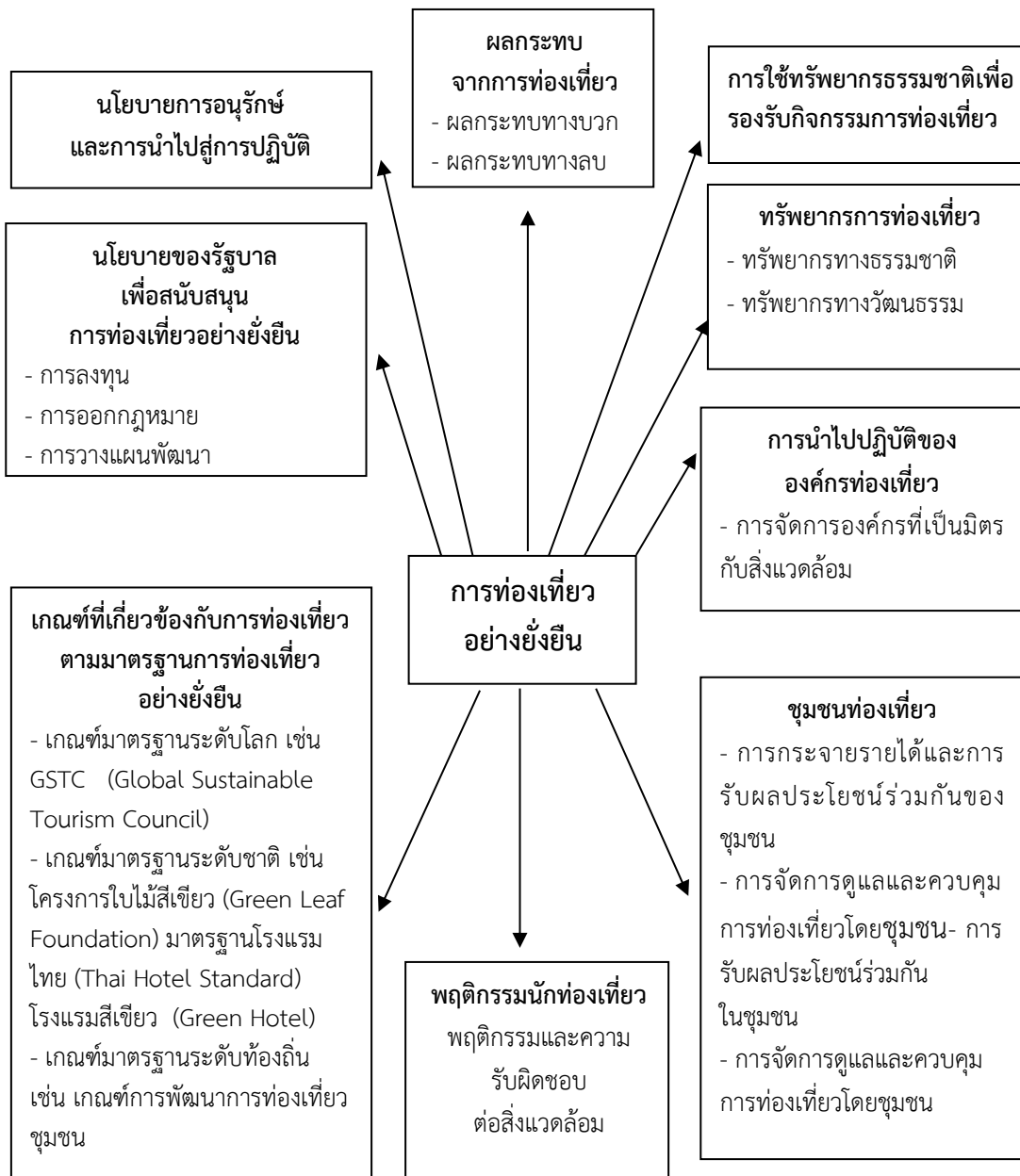
การท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism หรือ Slow Travel คือ การท่องเที่ยวที่ไม่เร่งรีบ นักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวที่ยาวนานขึ้น เพราะผู้คนต่างเบื่อหน่ายสังคมเมืองที่วุ่นวาย จึงอยากที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ ใช้เวลาทำกิจกรรมอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวที่ยาวนานขึ้น (ชลตรงค์ ทองสง, ๒๕๕๘) นอกจากนั้น ปัจจุบัน การท่องเที่ยวยังเน้นคุณภาพ ซึ่งหมายถึง แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่มุ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนน้อยลง แต่สร้างมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นต่อหัว ทั้งด้านเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ ขณะเดียวกันลดแรงกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และโครงสร้างพื้นฐาน

แนวคิด Slow Travel พัฒนามาจากขบวนการ slow movement และ slow food โดยชูคุณค่าของ “การใช้เวลา” และ “ความลึกของประสบการณ์” มากกว่าความเร็วและปริมาณ. มิติสำคัญของ slow tourism ได้แก่ การลดคาร์บอนจากการเดินทาง การแสวงหาความแท้จริงทางวัฒนธรรม และการตีความกับสถานที่ผ่านการพักนานและใช้ชีวิตแบบใกล้เคียงคนท้องถิ่น แนวคิด High Value – Low Impact นี้มุ่งจัดการให้รายได้สูงจากนักท่องเที่ยวน้อยคนแทนรายได้กระจายจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก” เพื่อลดปัญหา overtourism และรักษาคุณภาพชีวิตของชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การจัดโปรแกรมให้การเดินทางเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ เช่น ทริปชมหมู่บ้านชนบทตามแนวทางรถไฟหรือเส้นทางจักรยาน ไม่ใช่แค่การเคลื่อนย้ายระหว่างจุดหมาย การพักระยะยาวและกิจกรรมเชิงลึก โปรแกรม Staycation ระยะยาวในเมืองหรือชุมชนเดียว เน้นคลาสทำอาหารพื้นถิ่น เดินเที่ยวพื้นที่ใกล้เคียง เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และใช้บริการธุรกิจขนาดเล็กหรือการจัด

ประสบการณ์กลุ่มเล็ก นำเที่ยวแบบกลุ่มส่วนตัวหรือกลุ่มเล็กที่ใช้ไกด์ท้องถิ่นผู้เชี่ยวชาญ กิจกรรมเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์เชิงลึก หรือระบบนิเวศ เป็นต้น แนวคิดนี้เชื่อมโยงการท่องเที่ยวเพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองและเข้ากันได้กับเทรนด์อื่น ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness Tourism) การใช้ชีวิตแบบการเดินทางที่ผสมผสานการทำงานระยะไกล (Digital Nomadism) หรือการทำงานออนไลน์กับการเดินทางต่อเนื่อง การทำงานระยะไกลที่ผสมผสานการทำงานกับการพักผ่อน/ท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน (Workcation) ผู้เดินทางสามารถใช้ชีวิตและทำงานร่วมกับชุมชนอย่างเคารพบริบทท้องถิ่น และสร้างความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับผู้คนและวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลที่ตามมาคือการลดการเดินทางระยะไกลบ่อยครั้ง ลดการปล่อยคาร์บอน และกระจายรายได้สู่พื้นที่รองมากกว่าการกระจุกตัวในเมืองหลัก

จากการศึกษาของสวาร์บรูค (Swarbrooke, ๑๙๙๙ : ๑๖) พบว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับนานาชาติ จะมีขอบเขตเกี่ยวข้องกับ การจัดการทรัพยากร สัตว์ป่า แนวปฏิบัติขององค์กรการท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว หน่วยงานภาคเอกชน นโยบายสาธารณะ นโยบายและแนวปฏิบัติด้านการอนุรักษ์ ตลอดจนปัญหาเฉพาะ โดยการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะนำไปสู่การยอมรับด้านการอนุรักษ์ และการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูง ความเป็นอยู่ของมนุษย์สามารถใช้และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านบวกและด้านลบ สอดคล้องกับแนวคิดว่าเป็นการท่องเที่ยวชุมชน (Community-Based Tourism) ซึ่งหมายถึง รูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นเจ้าของ ควบคุม และจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง โดยมีการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ จนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ เพื่อสร้างรายได้และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น The Mountain Institute (๒๐๐๐) ให้ความเห็นว่า การท่องเที่ยวชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่เป็นเจ้าของโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน และเพื่อชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเพิ่มความตระหนักและเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น

จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมากำหนดขอบเขตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ดังภาพที่ ๒.๑ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๑ ขอบเขตการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : ประยุกต์จาก Swarbrooke (๑๙๙๙ : ๑๖)

ตัวอย่างกิจกรรม เทียวแบบรักษ์โลก เทียวแบบ “Low Carbon Tourism”

โครงการที่ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) และท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ทำวิจัยในพื้นที่ทะเลฝั่งตะวันออก ซึ่งเป็น การออกแบบทริปคาร์บอนต่ำครบวงจร กิจกรรมหลักในเส้นทางนี้ เช่น การปั่นจักรยาน และพายเรือคายัก เพื่อลดการใช้น้ำมันพาหนะเครื่องยนต์ การปล่อยลูกเต่าลงทะเลและปลูกปะการัง เป็น กิจกรรมอนุรักษ์ทะเล กิจกรรม Seed Bomb ยิงเมล็ดพันธุ์ปลูกป่า เพื่อฟื้นฟูพื้นที่สีเขียว การรับประทานเมนูอาหาร Low Carbon Menu ที่เน้นใช้วัตถุดิบท้องถิ่นเป็นหลัก เป็นต้น

ผลการเก็บข้อมูลของ อพท. พบว่าชุดกิจกรรมแบบนี้สามารถ “ลดการปล่อยคาร์บอนได้ถึงราว ๕๖%” เมื่อเทียบกับรูปแบบท่องเที่ยวปกติในพื้นที่เดียวกัน แสดงให้เห็นว่าการออกแบบทริปและกิจกรรมอย่างตั้งใจสามารถลดคาร์บอนได้อย่างมีนัยสำคัญ และยังให้ตัวอย่างพื้นที่ Low Carbon Destination ในไทย ดังนี้

บ้านสลักคอก จ.ตราด เป็นชุมชนชายฝั่งที่ใช้พายเรือและอ่าวสงบเป็นทรัพยากรหลักในการออกแบบการท่องเที่ยวเชิงคาร์บอนต่ำ โดยกิจกรรมสำคัญคือการพายเรือมาดและคายักชมป่าชายเลน แทนการใช้เรือเครื่องยนต์ความเร็วสูง จึงลดการใช้เชื้อเพลิงและลดเสียงรบกวนสัตว์น้ำ พร้อมทั้งทำให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสระบบนิเวศชายฝั่งอย่างช้า ๆ และใกล้ชิดมากขึ้น นักท่องเที่ยวยังได้เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน การทำประมงยั่งยืน และชิมอาหารทะเลที่ใช้วัตถุดิบจากพื้นที่ใกล้ฝั่ง ลดระยะทางขนส่งอาหารและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นไปพร้อมกัน

บ้านป่าเหมี้ยง จ.ลำปาง และบ้านไร่กองขิง จ.เชียงใหม่ เป็นตัวอย่างของชุมชนภูเขาที่ใช้ภูมิประเทศแบบป่าดิบ-สวน-ลำห้วยเป็นฐานของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวิถีชุมชน กิจกรรมสำคัญคือการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ เยี่ยมชมสวนชา-กาแฟ-ผลไม้ และร่วมเรียนรู้การทำเกษตรแบบดั้งเดิมและอาหารพื้นบ้าน ซึ่งแทบไม่ต้องพึ่งพากิจกรรมใช้พลังงานสูง เช่น รถเอทีวี หรือ กิจกรรมผจญภัยที่ปล่อยคาร์บอนมาก. รูปแบบการเที่ยวที่เน้นเดินเท้า ใช้เวลาอยู่กับชุมชน และกินอาหารที่มาจากสวน-ไร่ในพื้นที่ ทำให้การปล่อยคาร์บอนต่อทริปต่ำลง ขณะเดียวกันก็รักษาเสน่ห์ของวิถีล้านนาในภูเขาไว้ได้

บ้านถ้ำเสือ จ.เพชรบุรี บ้านคีรีวงกต จ.อุดรธานี และบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จ.สมุทรสงคราม แม้อยู่คนละภูมิภาค แต่มีจุดร่วมด้านแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำคล้ายกัน คือเน้นการเดินทางภายในพื้นที่ด้วยเรือพื้นถิ่น จักรยาน และการเดินเท้า มากกว่าการใช้รถยนต์ส่วนตัวหรือเรือเร็ว วิถีชีวิตชุมชน เช่น การทำสวนผลไม้ริมคลอง การทำประมงน้ำกร่อย การทำนา หรือการทำไร่บนภูเขาถูกนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมเรียนรู้ ร่วมกับกิจกรรมอนุรักษ์ เช่น เก็บขยะ ปลูกป่า ปลูกหญ้าทะเลหรือปะการัง ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ใช้พลังงานน้อยลง แต่ยังช่วยเสริมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับการสร้างรายได้ให้คนในชุมชน

การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำไม่เพียงลดก๊าซเรือนกระจก แต่ยังสร้างประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม พร้อมกระตุ้นให้ผู้คนกลับมาดูแลธรรมชาติรอบตัว ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและ SDGs

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๖๖)

๒.๗ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เนื่องจากการกำหนดนโยบายสาธารณะและการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ความเข้าใจที่สำคัญประการหนึ่งคือ “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” จึงเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

๒.๗.๑ ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) มียุทธศาสตร์และนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายประการ ดังนำเสนอบางแนวคิดไว้ ดังนี้

การประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนาอย่างยั่งยืน เรียกว่า “การประชุม ๙๐” (Global ๙๐ Conference) ณ ประเทศแคนาดาซึ่งทำให้เกิด “หลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” และได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง โดยรวมถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่งคั่งทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย เช่นเดียวกับ Loretta Bellato et al. (๒๐๒๒) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า เป็นการจัดการทรัพยากรในลักษณะที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม สุนทรียภาพ ที่สามารถรักษาความสมบูรณ์ของวัฒนธรรม กระบวนการที่จำเป็นทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบสนับสนุนชีวิต (Life Support System) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๖๔) ส่วน Chomphoopanya & Rojanatrakul (๒๐๒๒) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทุนจากธรรมชาติอย่างประหยัดให้มีความมั่นคง ยั่งยืนและสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ โดยท้องถิ่นได้มีโอกาสริเริ่ม ตัดสินใจ มีส่วนร่วมและรับประโยชน์ ตลอดจนมีการพิจารณาทั้งในเรื่องทุนทางธรรมชาติและทุนทางสังคม ที่ส่งผลต่อทุนทางเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ ส่วน ภราเดช พยัฆวิเชียร (๒๕๖๔) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนที่ต้องมีการพิจารณามิตินด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันกันไปตลอดในรูปแบบเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรนั้นๆ

นอกจากนี้ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (๒๕๖๔) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า คือ การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการในปัจจุบันโดยไม่สูญเสียความสามารถของลูกหลานในอนาคตที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองและ (World Commission on Environment and Development, ๑๙๘๗) ได้อธิบายไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมการวางแผนสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ คือสิ่งสำคัญสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์เชื่อมั่นในเชิงบวก เกิดสิทธิประโยชน์สำหรับประชาชนในท้องถิ่นและส่งผลกระทบต่อไม่เพียงประสงค์น้อยที่สุด การวางแผนการท่องเที่ยวต้องขับเคลื่อนในท้องถิ่นและมุ่งเน้นไปที่การเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรม ทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชนเอง

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การจัดสร้าง ปรับปรุง พัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีศักยภาพและคุณภาพที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้อง สงวน รักษาและพัฒนาโอกาสต่างๆ สำหรับชนรุ่นหลัง โดยการจัดทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม ความงามตามสุนทรียภาพ ในลักษณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวด้วย โดยผ่านกระบวนการกำหนดนโยบายและการวางแผนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว พัฒนาการบริการ การพัฒนาบุคลากร การเผยแพร่องค์ความรู้ การสร้างสินค้า การรักษาความปลอดภัยหรือการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถในด้านต่างๆ ของชุมชนและต้องให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ทั้งนี้ต้องยึดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

๒.๗.๒ แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดที่ประกอบด้วยหลายมิติ (Multi-dimensional Concept) ทั้งการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การเกษตรยั่งยืน พลังงานยั่งยืน สังคมยั่งยืนและด้านเศรษฐกิจยั่งยืน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๖๔ : ๓) ดังนั้นการท่องเที่ยวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืนประกอบไปด้วยหลายมิติ เช่น องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไว้ว่า “ลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นคำหมายให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งมวลด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้าน เศรษฐกิจ สังคมและสุนทรียภาพ ในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณาภาพทางกระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบต่างๆ ที่เอื้อต่อชีวิต เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนาและเพ็ญสิริ ศรีคำภา (๒๕๔๘ : ๑๗) ได้อธิบายถึงแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและแนวทางปฏิบัติไว้ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว

และชุมชน โดยมุ่งเน้นการปกป้องและรักษาโอกาสให้กับคนในรุ่นต่อไปในอนาคต อันนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งมวลตามความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ในขณะที่สามารถธำรงรักษากระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบอื่นๆ ซึ่งแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนพอสรุปได้ ๓ มิติคือ

๑. ด้านการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดที่จะให้ความรู้ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่ายในการปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คงไว้ซึ่งความสวยงามและคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยว ด้วยการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น การเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว การจัดให้มีนิทรรศการ แผ่นป้ายบรรยายตามบริเวณหรือจุดท่องเที่ยวต่างๆ การจัดให้มีเส้นทางเดินเท้าหรือเส้นทางเดินป่าที่ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติหรือวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือน รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชนให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวพบเห็นได้ เป็นต้น

๒. ด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมีแนวคิดให้นักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรม เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติหรือวัฒนธรรม เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจกลับไป เป็นต้น

๓. ด้านการสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดในการมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น ด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าหัตถกรรมมาขาย การจ้างงานในธุรกิจท่องเที่ยว เป็นต้น

๒.๗.๓ องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม ปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป (Paradigm Shift) ที่เปลี่ยนจากสังคมบริโภคนิยม สู่ยุคสมัยสังคมนิยมใหญ่ ขอบเขตของการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกองค์ประกอบทุกส่วนของการท่องเที่ยว ดังนั้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) นั่นคือองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องประสานกันครบองค์และมีลักษณะเป็นดูลย

ภาพ (Balance) ด้วยเหตุนี้องค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงควรประกอบด้วย ๖ ด้าน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนาและเพ็ญศิริ ศรีคำภา (๒๕๔๘ : ๒๑) ดังนี้

๑. ด้านการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาสถานที่อันเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางการท่องเที่ยวให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวด้วย

๒. ด้านการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาเพื่อแสวงหานักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพซึ่งมีลักษณะเป็นคุณประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้เข้ามาท่องเที่ยว โดยให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวตามที่เขาพึงพอใจ

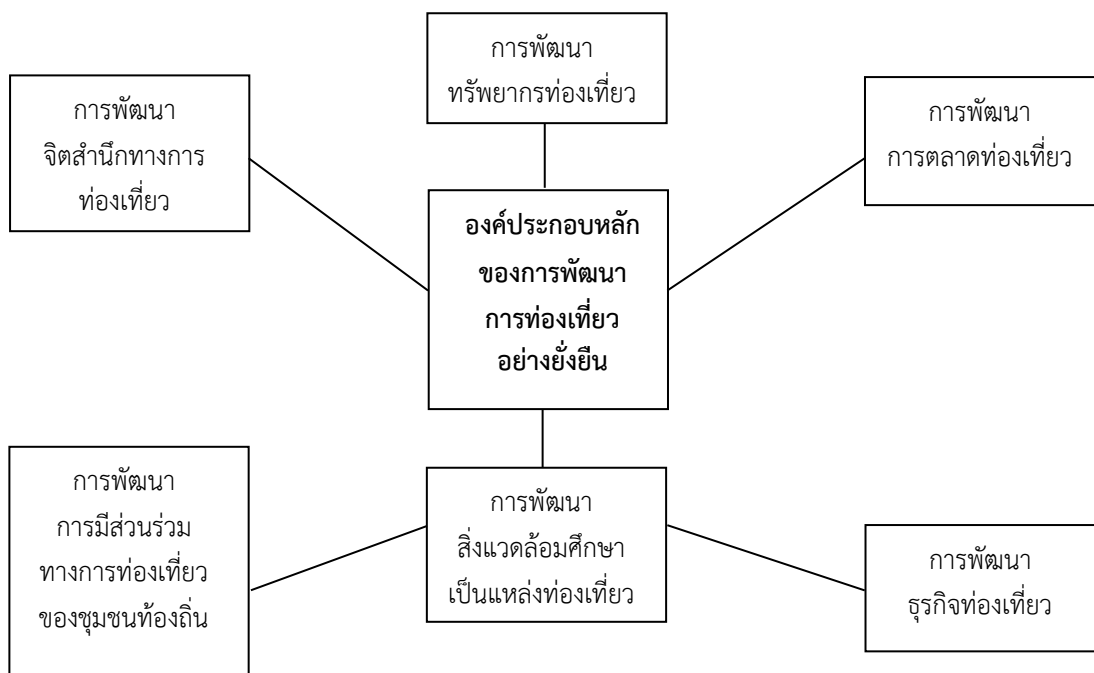
๓. ด้านการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาธุรกิจด้านบริการ อำนวยความสะดวกโดยตรงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจ โดยมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมด้วย

๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพเดิมหรือดีกว่าเดิมและป้องกันผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว โดยต้องมีการติดตามประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

๕. ด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น เป็นการพัฒนาในการสร้างโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการท่องเที่ยวของตนเองและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความหวงแหนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป

๖. ด้านการพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย โดยการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้ง ๖ ด้าน ดังกล่าวข้างต้นสามารถนำมาสร้างเป็นรูปได้ ดังภาพที่ ๒.๒ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๒ องค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : ประยุกต์จาก บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนาและเพ็ญศิริ ศรีคำภา (๒๕๔๘ : ๒๒)

๒.๗.๔ หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ต้องมีความสอดคล้องทั้งในด้านความคิด พันธกิจและเป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นแนวโน้มและกระแสการพัฒนาของประเทศต่างๆ ทั่วโลกในช่วงกว่า ๒ ทศวรรษที่ผ่านมาโดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ต้องมีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างยั่งยืนและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) จากแนวคิดและหลักการดังกล่าวจึงมีแนวคิดที่เสนอเป็นหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลายแนวคิด ซึ่งจะนำมาเสนอโดยสังเขปเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) แห่งสหประชาชาติ ได้ให้หลักการไว้ ดังนี้

๑. ต้องดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะยาวจนถึงชั่วลูกชั่วหลานมิใช่คนในรุ่นปัจจุบันเท่านั้น

๒. ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและลดปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

๓. ให้มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การจ้างงาน การขายผลิตภัณฑ์ชุมชนและค่าเยี่ยมชมทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

๔. ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การจัดสรรผลประโยชน์และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว บนพื้นฐานการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น

๕. มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งระหว่าง องค์การ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ภาคประชาชน ภาคประชาสังคมและองค์การพัฒนาเอกชน (NGOs) เป็นต้น เพื่อกำหนดเชิงนโยบาย การวางแผน กำหนดกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ การจัดสรรงบประมาณและการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๖. มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่แนวคิด การศึกษาวิจัยและความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแก่ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือกลุ่มคนที่มีแนวคิดอุดมการณ์เดียวกันในเรื่องนี้ เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือ การมีพลังเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) ได้กำหนดหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ ๗ ประการ (SDG Move, ๒๕๖๔) ดังนี้

๑. การจัดการท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถรองรับได้ทางเศรษฐกิจ จิตวิทยา สิ่งแวดล้อมและสังคม (Carrying Capacity)

๒. ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมและกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม (Local Needs Participation Benefit)

๓. กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต้องให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อผู้มาเยือน (Quality Experience)

๔. ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและผู้คนท้องถิ่น (Learning and Understanding)

๕. เน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อนหรือกลมกลืนกับธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น (Nature and Local Architecture)

๖. ผสมผสานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสู่แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ (Integrated Development)

๗. พัฒนาฐานข้อมูลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามตรวจสอบและตัดสินใจ (Data-Base)

เทิดชาย ช่วยบำรุง (๒๕๕๒ : ๕๔) ได้ให้หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีหลักเกณฑ์ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชนต้องควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน กำหนดแหล่งทรัพยากรที่ต้องการทำนุบำรุงและส่งเสริม กำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์ในการพัฒนาและบริหารจัดการ

๒. ความร่วมมือของกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวควรพัฒนาขึ้นจากความร่วมมือของกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่

๓. การสร้างโอกาส การจ้างงานที่มีคุณภาพ การจัดหางานที่ดีและเหมาะสมกับคนในพื้นที่ ควรเป็นส่วนหนึ่งของภาพรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ การให้โอกาสคนในท้องถิ่นเข้ามาร่วมบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว การให้การศึกษา การฝึกอบรมกับคนในท้องถิ่นและให้โอกาสในการเข้าถึงเงินทุนในการประกอบธุรกิจ

๔. การกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว มีการพัฒนาการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่างๆ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการวางแผนการพัฒนา และการดำเนินงานบริหารทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนการบริการด้านต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดความมั่นใจว่า มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันระหว่างสมาชิกชุมชน นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ

๕. การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุด เราทุกคนไม่ว่าจะนักท่องเที่ยว ธุรกิจท่องเที่ยวและชุมชน ควรจะรักษาทรัพยากรให้อยู่ในสภาพที่ดีไม่น้อยกว่าสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะต้องหลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากรที่ไม่สามารถนำกลับมาสู่สภาพเดิมได้

๖. การวางแผนระยะยาว ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องให้หลักประกันว่าพื้นที่นั้นๆ จะไม่เสียหายจากการดำเนินกิจกรรมใดๆ เพียงเพื่อประโยชน์สั้นๆ

๗. ความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่และความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและมนุษย์ ตลอดจนการระหนักถึงความสำคัญของการร่วมมือระหว่างรัฐบาล ชุมชนท้องถิ่นและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ตลอดจนองค์กรไม่แสวงหากำไร

๘. ความสอดคล้องกันระหว่างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาต่างๆ กลยุทธ์และแผนด้านการท่องเที่ยวต้องได้รับการเชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมและแผนพัฒนาเศรษฐกิจด้านต่างๆ

๙. ความร่วมมือระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับผู้ปฏิบัติ ตลอดไปจนถึงหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องมีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะนโยบายด้านการท่องเที่ยวและนโยบายสิ่งแวดล้อม

๑๐. การผสานความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการและธุรกิจท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากแต่ละธุรกิจดำเนินงานด้านใดด้านหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อการประกอบการ หรือคุณภาพการทำงานของธุรกิจด้านอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๑๑. การประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยว มีความจำเป็นที่จะต้องประเมินผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จะต้องได้รับการพิจารณาโดยครอบคลุมทั้งข้อจำกัดและการพัฒนาด้านกายภาพ ธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม จะต้องมีความสอดคล้องกับข้อจำกัดของท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม แผนการดำเนินงานใดๆ ควรได้รับการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอและมีการปรับปรุงแก้ไขอย่างเหมาะสม

๑๒. การสร้างหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบ จะต้องมีการพัฒนาแนวทางหรือหลักเกณฑ์สำหรับการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ต้องมีการประมวลจรรยาบรรณในการปฏิบัติสำหรับการท่องเที่ยวในทุกระดับ รวมทั้งการพัฒนาศูนย์ข้อมูลและขีดจำกัดสำหรับใช้ชี้วัดผลกระทบและความสำเร็จของโครงการท่องเที่ยว

๑๓. การเน้นผลประโยชน์ชุมชน คุณค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็ต้องแน่ใจว่าการตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนานั้นสะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักในคุณค่าสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม การบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรสาธารณะต่างๆ ควรมีความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้ในฐานะผู้ใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าทรัพยากรเหล่านี้ไม่ถูกนำไปใช้ในทางที่ผิด

๑๔. การพัฒนาคน การศึกษาและหลักสูตรต่างๆ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาการศึกษาและหลักสูตรอบรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับสาธารณชน ตลอดจนส่งเสริมความสามารถทางธุรกิจ การประกอบอาชีพและความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่างๆ

๑๕. การส่งเสริมลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่ กิจกรรมต่างๆ ควรมุ่งให้เกิดประสบการณ์ที่มีคุณภาพอันนำไปสู่ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ขณะที่ยึดมั่นในหลักการอื่นๆ ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๑๖. การคำนึงขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่ของทรัพยากร ขนาดและประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับนักท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดและขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากรในพื้นที่ โดยเน้นการส่งเสริมให้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่มีผลกระทบน้อย

๑๗. การดำรงรักษาทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม จะต้องช่วยกันดำรงรักษาไว้ให้สืบทอดต่อไป ทั้งนี้โดยใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานสากล

๑๘. การทำการตลาดท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ โดยมีจิตสำนึกกับผิชอบและสะท้อนจริยธรรมของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (อ้างถึงใน ปองทิพย์ นาคินทร์, ๒๕๕๖ : ๔๐) อธิบายว่า หลักการพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถนำไปสร้างกรอบแนวทางปฏิบัติ ของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อนแล้วค่อยพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้เหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ

๒. มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการท่องเที่ยวต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

๓. มุ่งพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในกรอบรัฐทุกๆ ด้าน เพื่อผลักดันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ

๔. มุ่งให้ข้อมูลการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอพร้อมแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและห่วงใยสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

๕. มุ่งใช้วัสดุและผลผลิตในท้องถิ่น เพื่อช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางใดทางหนึ่ง และเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนไทยในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

๖. มุ่งกระจายรายได้และนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชนท้องถิ่น

๗. มุ่งจ้างงานในท้องถิ่นด้วยการส่งเสริมรูปแบบของงานที่น่าสนใจ เพื่อให้ผลตอบแทนสูงแก่ชุมชนท้องถิ่นนั้น

๘. มุ่งพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น เพื่อจะช่วยยกระดับของบริการการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น

๙. มุ่งรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้อยู่รอดในระยะยาว เพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวตลอดไป

๑๐. มุ่งทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างภาคธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อให้การทำงานขององค์การท้องถิ่น องค์การด้านสิ่งแวดล้อมและรัฐบาลร่วมกันบนหลักการ

สำหรับ พัชรรัตน์ มณีวรรณ (๒๕๕๔ : ๗) ได้เสนอแนวคิดเชิงหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไว้ดังนี้

๑. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต โดยมิทำให้สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศเสื่อมโทรมลงกว่าเดิม

๒. ต้องชี้แนะภายใต้ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นในพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา

๓. ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

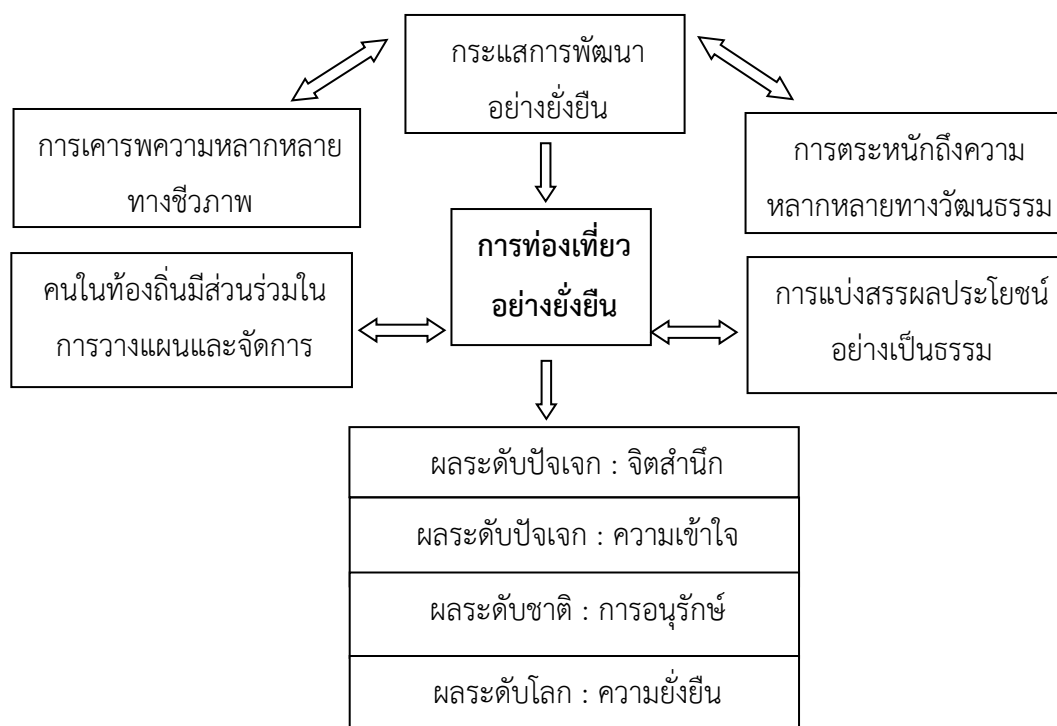
๔. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการพัฒนาเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๕. การพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพให้คงอยู่ในสภาพดีเสมอ

๖. การพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องลดผลกระทบทางลบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้เหลือน้อยที่สุด เพื่อรักษาความสมดุลของระบบธรรมชาติเอาไว้ และไม่ให้มีผลกระทบทางลบต่อระบบนิเวศของท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมขอบข่ายของการท่องเที่ยวแบบอื่นๆ หลายรูปแบบ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมุ่งพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน นักท่องเที่ยว ชุมชนในท้องถิ่น หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) โดยเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวคือการให้การท่องเที่ยวทุกรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากแนวคิดและหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยวภายใต้บริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค นับตั้งแต่การสร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่นในการเป็นเจ้าของที่พัก อันนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นโดยรวมและยังเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนภายนอกกับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียม อันนำไปสู่การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในสังคมจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ของกรอบแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ดังภาพที่ ๒.๓ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : กฤษณ์ โคตรสมบัติ (๒๕๕๓)

บทสรุป

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry) เป็นกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ตกอยู่ในกระแสภาวะทันสมัยที่ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ได้มุ่งทำธุรกิจเพื่อแสวงกำไรสูงสุดโดยขาดจิตสำนึกและตระหนักถึงมิติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ประชาชน ชุมชนท้องถิ่นและการเข้ามีส่วนร่วมในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) ในอดีตที่มุ่งเน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด ทำรายได้จากการท่องเที่ยวให้มากที่สุด โดยมีได้คำนึงถึงหรือใส่ใจต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาในระยะยาวจากการท่องเที่ยว ทำให้สภาพแวดล้อมและความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม และขาดความสมดุลระหว่างอุปสงค์การท่องเที่ยวซึ่งเป็นความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้ประกอบการและประชาในชุมชนท้องถิ่นกับอุปทานการท่องเที่ยวที่จัด การตอบสนองสิ่งจำเป็นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับมีกระแสการเรียกร้อง ข้อตกลงความร่วมมือ และความตื่นตัวขององค์การระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) และสมาชิกสหประชาชาติได้ลงนามรับรองวาระการพัฒนาภายหลังปี

ค.ศ. ๑๙๑๕ คือ Sustainable Development Goals : SDGs หรือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งปรากฏการณ์และกระแสดังกล่าวนี้นำไปสู่แนวคิด ทฤษฎีและหลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่การบริหารจัดการและการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด กลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) หรือ กลุ่มเล็ก (Small Tourism) ทั้งในเมืองและชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศควบคู่กันไป ทั้งนี้ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เป็นสำคัญด้วย

สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นเป็นการดำเนินงานภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติ วัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สามารถสนองตอบความต้องการของชุมชน นักท่องเที่ยว มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ท้องถิ่นอย่างเสมอภาคและนำไปสู่การพัฒนา พื้นฟู อนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาการเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชนและมีจิตสำนึก ตระหนักในการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการผสมผสานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสู่นโยบายและแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ

คำถามท้ายบท

คำอธิบาย ให้ผู้เรียนตอบคำถามปลายเปิดแบบอัตนัยบูรณาการเนื้อหาวิชา

๑. จงอธิบายความหมายของคำว่า “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” และองค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มาให้เข้าใจชัดเจน

๒. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างไรบ้าง พร้อมยกตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่คุณรู้จักประกอบคำอธิบาย

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างไร และมีหลักวิธีในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

๔. เมื่อมีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน ท่านคิดว่าคนในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ‘จะได้ผลดีอะไรบ้าง’ และ ‘อาจมีผลเสียอะไรบ้าง’ จากการเปลี่ยนแปลงนี้ จงอธิบายทั้งด้านดีและด้านที่เป็นปัญหาให้ชัดเจน พร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๕. ในยุคสื่อออนไลน์ แหล่งท่องเที่ยวชุมชนบางแห่งอาจมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเร็วมากเพราะมีคนมารีวิว คุณคิดว่าชุมชนควรใช้และจัดการสื่อออนไลน์อย่างไร เพื่อให้การเป็นต้นนิยมช่วยให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน และไม่ทำให้เกิดปัญหาเรื่องคนล้นหมู่บ้าน วิธีชีวิตถูกรบกวน หรือวัฒนธรรมถูกทำลาย

๓. หัวข้อบรรยายเรื่อง ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (Paradigm Shift) ที่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๙๐ ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีคิดและกระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมหรือการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) ซึ่งจะมีผลกระทบต่อโครงสร้าง วิธีการบริหารจัดการในทุกมิติ จึงเกิดการต่อต้าน การเปลี่ยนแปลงหรือมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างแต่เป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไปหรือล่าช้าไม่ทันกับบริบทของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยเหตุผลดังกล่าว การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องอาศัยอำนาจรัฐ กลไกรัฐทุกระบบ โดยเฉพาะการกำหนดนโยบายสาธารณะ (Public Policy) เป็นการกำหนดในเป้าหมายที่ชัดเจน หลังจากที่มีอำนาจตัดสินใจได้ตัดสินใจเลือกทางเลือกนโยบายสาธารณะแล้วทางเลือกจะถูกนำไปสู่ภาคปฏิบัติโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยการจัดทำเป็นแผน แผนงาน โครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของนโยบายที่กำหนดไว้ ดังนั้นเพื่อให้ผู้ศึกษาวิชา นโยบายและการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมากขึ้น จึงได้นำเสนอเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างนโยบายสาธารณะกับการวางแผนเชิงกลยุทธ์ นโยบายสาธารณะ การวางแผนเชิงกลยุทธ์กับการจัดการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

๓.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวางแผน

การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นกระบวนการคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการต่างๆ ในการบรรลุเป้าหมายเป็นสิ่งที่ต้องทำเพื่อให้เกิดผลที่ต้องการ เป็นกระบวนการที่อาศัยการสร้างและรักษาแผนการ เป็นการเตรียมขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายและเป็นเทคนิคหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการโครงการและเวลา ดังนั้น การวางแผนที่ดีสามารถลดเวลาและทรัพยากรต่างๆ ในการบรรลุเป้าหมาย

๓.๑.๑ ความหมายของการวางแผน

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการวางแผน (Planning) ไว้หลายท่าน เช่น Kast and Rosenveig (๒๕๖๔) ได้ให้ความหมายว่า การวางแผนคือ กระบวนการของการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร มีการเลือกวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ซึ่งคล้ายคลึงกับความหมายที่ Holt (อ้างถึงใน โชติ บดีรัฐ, ๒๕๕๘ :๖๔) ที่ให้ความหมายไว้ว่า การวางแผน หมายถึง กระบวนการในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การและวิธีการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยองค์การที่เป็นผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่งของ

เวลาในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ Koontta and O'Donnell (๒๕๖๔) ที่นิยามไว้ว่า การวางแผน คือ การตัดสินใจไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อใดและใครเป็นผู้กระทำ การวางแผนเป็นสะพานเชื่อมช่องว่างจากปัจจุบันไปสู่อนาคตที่ต้องการและกระทำสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นตามที่ต้องการ ส่วน เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (๒๕๕๗ : ๒) สรุปความหมายของการวางแผนไว้ว่า การวางแผนเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจหรือเลือกทางเลือกของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่งในอนาคต โดยมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ๑) การวางแผนเป็นการเลือกแนวปฏิบัติ ๒) การวางแผนเป็นวิธีการจัดสรรทรัพยากร ๓) การวางแผนเป็นวิธีการบรรลุจุดมุ่งหมาย และ ๔) การวางแผนเป็นการกระทำเพื่ออนาคต ดังนั้น การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development Planning) จึงหมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และแผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ในลักษณะที่สร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรักษาวัฒนธรรม และการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความต้องการของปัจจุบันและอนาคต ตามองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) การวางแผนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นกระบวนการที่มีการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแผนปฏิบัติการที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนต้นทาง ในขณะที่ปกป้องและเสริมสร้างโอกาสสำหรับอนาคตเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามความรับผิดชอบของบุคคลหรือองค์การนั้นๆ

๓.๑.๒ ลักษณะของการวางแผน

จากความหมายของการวางแผนสามารถนำมาพิจารณาเป็นคุณลักษณะของการวางแผนได้ ๘ ประการ (สิทธิพันธ์ พูนเอียด, ๒๕๖๒ : ๒๘๘) ดังนี้

๑. เป็นกระบวนการที่เป็นระบบของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร มีการเลือกนโยบาย วัตถุประสงค์ แผนงาน โครงการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นๆ อย่างไร โดยพิจารณาเป็นแนวทางแบบองค์รวม (Holistic) โดยพิจารณาทุกมิติของการพัฒนาอย่างครอบคลุม บูรณาการระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับภาคส่วนอื่นๆ ในชุมชน

๒. เป็นภารกิจทางการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวัตถุประสงค์ สำหรับช่วงเวลา ชำนาญและกำหนดสิ่งที่จะกระทำและการใช้ทรัพยากรอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และมีการดำเนินงานที่เป็นมาตรฐานและทำซ้ำได้

๓. เป็นกระบวนการพิจารณาตัดสินใจในปัจจุบันภายใต้การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนว่า ใครจะทำอะไร ทำโดยใคร ทำเพื่ออะไร ทำเมื่อใด ทำที่ไหนและกระทำกันอย่างไร สำหรับการ

ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในอนาคต โดยมีชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางแผน รับฟังและรวบรวมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม สร้างฉันทามติและความเข้าใจร่วมกัน และสร้างความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน

๔. เป็นความพยายามที่เป็นระบบเพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดเพื่อสร้างความสมดุลในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในอนาคตระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ และป้องกันและลดผลกระทบเชิงลบ

๕. เป็นศาสตร์ที่ต้องใช้ข้อมูลข่าวสาร (Information) ในอดีตกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมในอนาคต โดยใช้การศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นพื้นฐาน ประเมินทรัพยากรและศักยภาพอย่างเป็นระบบ วิเคราะห์ตลาดและแนวโน้มการท่องเที่ยว และใช้เครื่องมือการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

๓.๑.๓ ความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน

การบริหารจัดการของผู้บริหารทุกระดับไม่ว่าจะระดับต้น กลางและผู้บริหารระดับสูง หากจะให้การดำเนินงานขององค์การราบรื่นมีทิศทางและเสร็จสิ้นในเวลากำหนดอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการวางแผน การวางแผนจึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการบริหารทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจและภาคธุรกิจเอกชนหลายประเด็น ดังนี้

๑. ให้องค์การทุกระดับมีทิศทางและระยะเวลาในการพัฒนาประเทศ หน่วยงานหรือองค์กร แต่ละระดับตามความรับผิดชอบให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจเรียกชื่อแผนแตกต่างกันออกไปตามระดับหน่วยงาน เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแผนพัฒนาระดับชาติ แผนสาขาเฉพาะระดับกระทรวง แผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด เป็นต้น

๒. การบริหารภาครัฐ รัฐวิสาหกิจและภาคธุรกิจเอกชน ตลอดจนกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ตั้งขึ้นในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีความซับซ้อนเชื่อมโยงสถานการณ์ต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลง แข่งขันกันมากขึ้น จึงต้องมีการวางแผนเพื่อการพัฒนาปรับตัวและเพื่อความอยู่รอดของหน่วยงานทุกระดับในสังคม จึงเรียกแผนนี้ว่า แผนยุทธศาสตร์หรือแผนกลยุทธ์ (Strategic Plan)

๓. เป็นเครื่องมือของผู้บริหารในการบริหารจัดการองค์การในด้านการจัดงาน จัดคน จัดทรัพยากร จัดกระบวนการ มอบหมายงาน ควบคุมกำกับติดตามประเมินผลและแก้ไขปรับปรุงยกระดับคุณภาพงานและคนไปพร้อมๆ กัน

๔. เพิ่มและเป็นหลักประกันประสิทธิภาพและประสิทธิผลของระบบและกลไกการบริหารจัดการองค์การให้มีคุณภาพทั้งองค์การ (Total Quality Management : TQM)

๕. ช่วยลดการสูญเสียจากการทำงานซ้ำซ้อนทั้งคนและหน่วยงานย่อยในองค์กรตลอดจน ป้องกันความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร อันสืบเนื่องมาจากการขาดข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ (ณัฐกิตติ์ แซ่ตั้ง, ๒๕๖๖)

๖. ทำให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงานขององค์กร เนื่องจากการวางแผนขององค์กร เป็นกิจกรรมที่กระทำร่วมกันในแต่ละระดับ (สูง กลาง ต่ำ) มีลายลักษณ์อักษร ประสานและ ประชาสัมพันธ์ที่ทำให้บุคลากรในองค์กรรับรู้และบุคลากรภายนอกที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามีส่วนร่วม หรือได้รับทราบอย่างชัดเจนตามลายลักษณ์อักษรและการชี้แจงเพิ่มเติมแล้วแต่กรณี

๗. ทำให้ง่ายต่อการประสานงานทั้งการบริการบริหารภายใน (Internal Administration) และการบริหารภายนอก (External Administration)

๘. ทำให้เกิดการยอมรับแนวคิดใหม่ๆ เข้ามาในองค์กรและเกิดการพัฒนา เครื่องมือ ตลอดจนสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

๙. ทำให้การใช้ทรัพยากรในองค์กรประหยัดทั้งที่เป็น เงินทุน เวลาหรือทรัพยากรการบริหารไว้ได้อย่างชัดเจน จึงทำให้การปฏิบัติมีความถูกต้องและรวดเร็ว

๑๐. เป็นเครื่องมือกระตุ้นและแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรทุ่มเทความพยายามเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย ทั้งผู้ปฏิบัติงานที่ต้องการและไม่ต้องการทำงานนั้นอยู่แล้ว

จาก ๑๐ ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การวางแผนมีความสำคัญและมีความจำเป็นในการบริหารจัดการองค์กรในทุกองค์ประกอบไปสู่เป้าหมายที่องค์กรกำหนดไว้

๓.๑.๔ ประโยชน์ของการวางแผน

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยสร้างประโยชน์ที่ยั่งยืนสำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ภายใต้แนวทาง (UNWTO, ๒๐๐๔; UNEP & UNWTO, ๒๐๐๕) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การสร้างทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนและเป็นระบบ

การวางแผนช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีเป้าหมายและวิธีการที่ชัดเจน มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบตั้งแต่การศึกษาสถานการณ์ การกำหนดวิสัยทัศน์ การจัดทำแผนปฏิบัติการ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจทิศทางการดำเนินงานและสามารถประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและลดการสูญเสีย

การวางแผนช่วยวิเคราะห์และจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม หลีกเลี่ยงการลงทุนที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน และช่วยให้การใช้งบประมาณ เวลา และกำลังคนเกิดประโยชน์สูงสุด ลดความสูญเสียและเพิ่มมูลค่าจากทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่

๓. การประสานงานและลดความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การวางแผนแบบมีส่วนร่วมช่วยสร้างความเข้าใจและฉันทามติระหว่างชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ หน่วยงานรัฐ และนักท่องเที่ยว ลดความขัดแย้งและเพิ่มความร่วมมือในการดำเนินงาน สร้างความไว้วางใจและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนา

๔. การคาดการณ์และลดความเสี่ยงในการพัฒนา

การวางแผนช่วยระบุและประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น เช่น ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งทางสังคม หรือความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ และเตรียมแผนรองรับหรือมาตรการป้องกันล่วงหน้า ทำให้สามารถรับมือกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดผลกระทบเชิงลบ

๕. การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

การวางแผนช่วยสร้างรายได้ที่เสถียรและต่อเนื่องในระยะยาว โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับและการอนุรักษ์ทรัพยากร รวมถึงการออกแบบกลไกที่ทำให้ทุกกลุ่มในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

๖. การอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

การวางแผนช่วยกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และมรดกทางวัฒนธรรม โดยกำหนดขีดความสามารถในการรองรับที่เหมาะสม และสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ ทำให้ทรัพยากรเหล่านี้คงอยู่เพื่อคนรุ่นหลัง

๗. การเสริมสร้างความเข้มแข็งและความภาคภูมิใจของชุมชน

การวางแผนแบบมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือในชุมชน พัฒนาทักษะและความรู้ของคนในพื้นที่ และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และทรัพยากรท้องถิ่น ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

๘. การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันและตำแหน่งทางการตลาด

การวางแผนช่วยวิเคราะห์จุดแข็งและความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ พัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและแตกต่าง สร้างมาตรฐานการบริการ และกำหนดกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสม ทำให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดการท่องเที่ยวและดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

๙. การสร้างระบบการติดตามประเมินผลและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

การวางแผนช่วยสร้างระบบการติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ กำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจน และสร้างกลไกการเรียนรู้จากประสบการณ์ ทำให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๑๐. การสร้างความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

การวางแผนช่วยสร้างระบบการจัดการที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด เทคโนโลยี สภาพภูมิอากาศ และสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว แม้จะเผชิญกับความท้าทายและความไม่แน่นอนต่างๆ

สรุปได้ว่า การวางแผนการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีประโยชน์ในการดำเนินงานทุกๆ ด้านทั้งในด้านกระบวนการ กระบวนการบริหารจัดการในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิดเชิงระบบที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับบริบท (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) เนื่องจากผลการปฏิบัติตามการวางแผน เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผลการดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย ประหยัด ลดความไม่แน่นอน เป็นเกณฑ์ในการควบคุมงาน ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม เกิดความคิดใหม่และสร้างสรรค์พัฒนาแรงจูงใจ ทำให้เกิดการประสานงานที่ดี สร้างเสริมพลังในความสามารถในการแข่งขันและทำให้ทราบว่างานสำเร็จหรือล้มเหลวระดับใด อย่างไร แล้วจะแก้ไขระดับกระบวนการและกระบวนการบริหารอย่างไรต่อไป

๓.๑.๕ ประเภทของการวางแผน

การจำแนกประเภทของการวางแผนมีหลายแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่นำมาจำแนกซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะมีการจำแนกประเภทของการวางแผน เช่น สุรัสวดี ราชกุลชัย (๒๕๔๗ : ๑๔๒) ได้แบ่งประเภทของการวางแผน (Types of Planning) โดยยึดตามมิติของเวลา ระดับการบริหาร ลักษณะของงานและลักษณะของการกระทำ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. แบ่งตามระยะเวลาของการวางแผน (Timing) แบ่งได้ ๓ แบบ คือ

๑.๑ การวางแผนระยะสั้น (Short-range Planning) แผนระยะสั้น หมายถึง แผนงานในรูปแบบของกิจกรรมเฉพาะอย่างที่มีหวังให้เกิดขึ้นในระยะเวลาอันใกล้ และสอดคล้องกับแผนระยะยาว โดยมากมักจะมีการกำหนดเวลาในเป้าหมายไม่เกิน ๑ ปี หรือสั้นกว่า อาจมีการวางแผน ๑ สัปดาห์ ๓ เดือน ๖ เดือน หรือ ๑ ปีก็ได้ การวางแผนระยะสั้นส่วนใหญ่จะเป็นแผนของแต่ละหน่วยงานย่อยที่กระทำในรูปแบบแผนปฏิบัติการหรือแผนประจำปี ที่เรียกว่า “โครงการ” (Project) ซึ่งมีกิจกรรมที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก มีขอบเขตแคบและเฉพาะเจาะจง ซึ่งในภาคราชการ เรียกว่า แผนงบประมาณ โดยเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงกันยายนของปีถัดไป ส่วนรัฐวิสาหกิจใช้เวลาตามปฏิทินคือตั้งแต่เดือนมกราคมถึงธันวาคม

๑.๒ การวางแผนระยะกลาง (Medium-range Planning) แผนระยะกลาง หมายถึง แผนที่มีช่วงระยะเวลามากกว่า ๑ ปี ตามปกติอยู่ในระยะเวลา ๓-๕ ปี ส่วนใหญ่มักจะเป็นแผนที่กิจกรรมต่อเนื่องกับแผนระยะสั้น เพียงแต่ผู้วางแผนจะต้องพยายามขยายระยะเวลาให้ยาวนานกว่า

แผนระยะสั้นออกไปอีกเท่านั้น แต่จะไม่ขยายให้ยาวออกไปมากนัก เพราะถ้าขยายออกไปมากเกินไปกว่า ๕ ปี เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใช้เวลา ๕ ปี แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เวลา ๕ ปี เป็นต้น

๑.๓ การวางแผนระยะยาว (Long - range Planning) แผนระยะยาว หมายถึง แผนที่กำหนดช่วงระยะเวลาไว้เกิน ๕ ปี หรืออาจเป็นแผน ๑๐ ปี ๑๕ ปี ๒๐ ปี ขึ้นไปได้ ซึ่งแผนระยะยาวนั้นกิจกรรมจะมีขนาดใหญ่ มีความซับซ้อน เกี่ยวข้องกับหน่วยงานหลายฝ่ายหลายสาขาและใช้เวลาดำเนินการนานกว่าจะเห็นผลลัพธ์ แผนระยะยาวจึงแผนที่กำหนดแนวทางเชิงชี้แนะ (Indicative Plan) อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างวิสัยทัศน์ของนักบริหาร เช่น แผนผลิตแพทย์และวิศวกร แผนพัฒนาระบบขนส่งทางน้ำ ยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศไทย ซึ่งใช้เวลา ๒๐ ปี (ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) เป็นต้น

๒. การวางแผนตามระดับการบริหารในองค์การ ถ้าจะแบ่งประเภทของการวางแผนตามระดับการบริหารในองค์การ ซึ่งมีระบบย่อยอยู่ในระบบใหญ่ เช่น องค์การระดับประเทศ องค์การระดับรัฐบาล องค์การระดับกระทรวง องค์การระดับภูมิภาคและองค์การระดับท้องถิ่น สามารถแบ่งได้กว้างๆ ๓ ระดับ (โชติ บดีรัฐ, ๒๕๕๘ :๖๙) แบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๒.๑ การวางแผนกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ (Strategic Planning) หมายถึง แผนระดับสูงเป็นแผนหลอมรวมทั้งหมดขององค์การ ซึ่งการวางแผนต้องครอบคลุมทุกกิจกรรมขององค์การ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ นโยบายและกลวิธีที่ชัดเจน มีการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมในอนาคต ผูกพันการใช้ทรัพยากรในระยะยาว มักเป็นการวางแผนระยะยาว ๕ ปี ขึ้นไป โดยเป็นหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูง (Top Executives) เช่น การวางแผนกลยุทธ์ของภาครัฐในการขยายบริการพาณิชย์นาวี การวางแผนยุทธศาสตร์ปราบปรามยาเสพติดให้โทษ การวางแผนยุทธศาสตร์ของกองทัพในการแก้ปัญหา ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การวางแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย การวางแผนยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด เป็นต้น

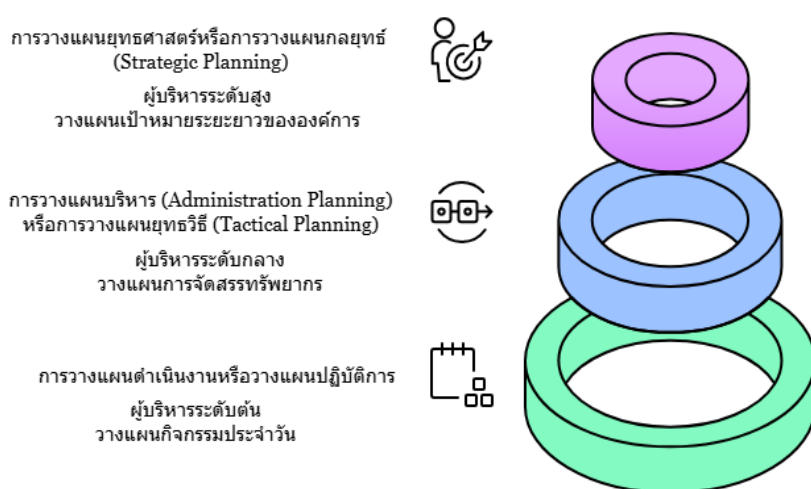
๒.๒ การวางแผนกลวิธี หรือแผนบริหาร (Tactical Planning) เป็นการนำแผนกลยุทธ์มาแปลงเป็นแผนยุทธวิธี หรือแผนบริหารซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ของนักบริหารระดับกลางพัฒนาแผนนี้ร่วมกัน แผนนี้จึงเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการ ระยะเวลาของแผนประมาณ ๒-๕ ปี ซึ่งจะมีการนำเอาแผนกลยุทธ์มากำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น กำหนดเป็นแผนงานที่มีรายละเอียดสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์

๒.๓ การวางแผนดำเนินงาน (Operational Planning) หรือเรียกว่า แผนปฏิบัติการ (Action Plan) หรือโครงการ (Project) ซึ่งหน่วยงานย่อยต่างๆ จะกำหนดกลวิธีหรือแผนงานย่อย และแต่ละแผนงานย่อยก็จะมีโครงการ งานหรือกิจกรรมต่างๆ รองรับซึ่งง่ายต่อการปฏิบัติ แผนระยะสั้นจะมีช่วงเวลาไม่เกิน ๑ ปี และจะต้องสอดคล้องกับแผนกลวิธีและแผนกลยุทธ์ด้วย โดยปกติเป็น

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารระดับต้นจัดทำซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่สุด เพราะมีองค์ประกอบตั้งแต่ ชื่อโครงการหรือกิจกรรม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ดัชนีหรือตัวชี้วัด ระยะเวลา งบประมาณ เป็นต้น

จากลักษณะประเภทย่อยของการวางแผนตามระดับการบริหารในองค์การเพื่อการ พัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว สามารถสรุปได้ ดังภาพที่ ๓.๑ ต่อไปนี้

ระดับการวางแผนในองค์การ

ภาพที่ ๓.๑ ระดับของการวางแผนและผู้มีหน้าที่หลักในการวางแผน

ที่มา : วันชาติ มีชาติ (๒๕๕๖ : ๑๕๔)

การวางแผนทั้ง ๓ ระดับ ดังกล่าวมีลักษณะแต่ละระดับ ดังต่อไปนี้

๑. การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) มีลักษณะ ดังนี้

๑.๑ เป็นการวางแผนที่ถูกจัดทำขึ้นโดยผู้บริหารระดับสูง เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมาย กลยุทธ์ขององค์การแล้วประสานไปถึงผู้บริหารระดับกลางและระดับต้น

๑.๒ การบริหารกลยุทธ์มีลักษณะการบริหารแบบบนลงล่าง (Top-down Planning) ที่ผู้บริหารระดับสูงมีบทบาทสำคัญสุด

๑.๓ การวางแผนกลยุทธ์ จะกล่าวถึงขอบเขตกว้างๆ ของการจัดกิจกรรมขององค์การ ซึ่งต้องครอบคลุมทรัพยากรทั้งหมด ที่องค์การมีอยู่ตลอดจนการพยากรณ์สถานะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก

๑.๔ เป้าหมายของการวางแผนกลยุทธ์ โดยทั่วไปจะมุ่งเน้นให้องค์การเจริญเติบโตและดำรงอยู่ได้ในอนาคตกับการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานขององค์กร

๒. การวางแผนยุทธวิธี (Tactical Planning) มีลักษณะ ดังนี้

๒.๑ เป็นการวางแผนที่เกิดจากการกระทำร่วมกันระหว่างผู้บริหารระดับสูงกับผู้บริหารระดับกลาง

๒.๒ การวางแผนยุทธวิธี จะเป็นไปตามเป้าหมายยุทธวิธีและสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์

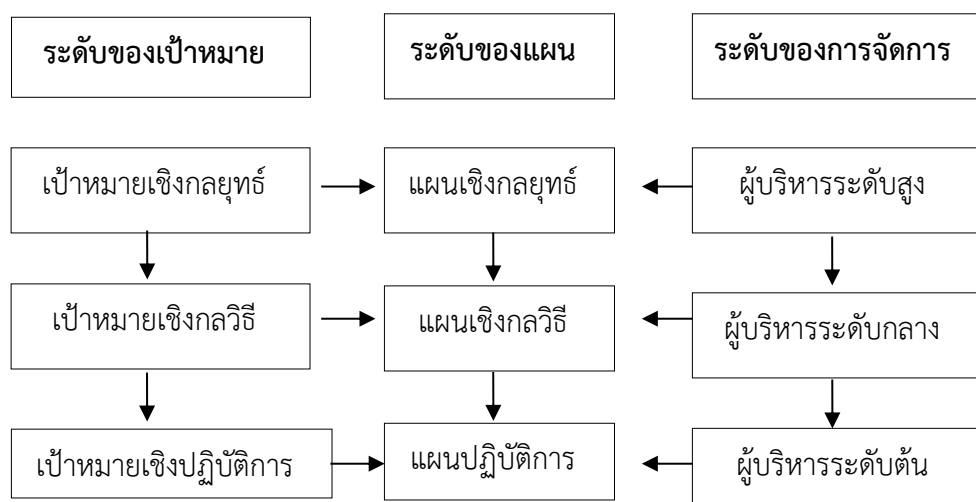
๒.๓ แผนยุทธวิธีจะทำหน้าที่ในการผสมผสาน สอดคล้องระหว่างแผนกลยุทธ์ ซึ่งสร้างขึ้นโดยผู้บริหารระดับสูงกับแผนปฏิบัติการซึ่งเป็นแผนระดับล่างหรือแผนปฏิบัติการ

๓. การวางแผนปฏิบัติการ (Operational Planning) มีลักษณะ ดังนี้

๓.๑ ใช้อธิบายเป้าหมายในการปฏิบัติงานขององค์กร ในลักษณะที่เป็นหน้าที่เฉพาะของหน่วยงานหรือลักษณะที่เป็นงานที่ต้องทำเป็นประจำทุกวัน

๓.๒ การวางแผนปฏิบัติการ เป็นหน้าที่ของผู้บริหารระดับล่างที่จะต้องกระทำตามเป้าหมายปฏิบัติการและให้สอดคล้องกับแผนยุทธวิธีและแผนกลยุทธ์

จากลักษณะการวางแผนดังกล่าว สามารถสรุปให้เห็นระดับของเป้าหมายระดับของแผนและระดับการจัดการ ได้ดังภาพที่ ๓.๒ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๓.๒ ลักษณะการวางแผนที่แสดงให้เห็นระดับของเป้าหมาย ระดับของแผนและระดับการจัดการ

ที่มา : วันชาติ มีชาติ (๒๕๕๖)

เมื่อพิจารณาประเภทของแผนตามระดับการบริหารในองค์กรแล้ว จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันในด้านจุดมุ่งหมาย ระยะเวลา ระยะเวลาของแผน ซึ่งมักจะผันแปรได้ตามองค์การ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่องค์การดำรงอยู่ ถ้าสภาพแวดล้อมมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) และสลับซับซ้อน (Complexity) มาก ผู้บริหารไม่สามารถที่จะวางกลยุทธ์ในรอบ ๕ ปี ได้ ก็อาจกำหนดกรอบเวลาสั้นกว่า ๕ ปีได้ แต่ถ้าสภาพแวดล้อมขององค์กรมั่นคง ผู้บริหารอาจกำหนดกรอบเวลาของกลยุทธ์เป็น ๑๐ ปี หรือ ๒๐ ปีก็ได้

๓. การวางแผนจากลักษณะของงานปกติภายในองค์กรแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ

คือ

๓.๑ งานประจำ (Routine) เป็นงานที่ต้องกระทำอยู่เสมอซ้ำๆ เป็นประจำ เช่น งานรักษาความสงบเรียบร้อย งานธุรการ งานการเงิน งานจัดเก็บภาษีอากร งานป้องกันประเทศ งานด้านทะเบียนของกรมการปกครอง เป็นต้น

๓.๒ งานพัฒนา (Development) หรืองานโครงการ (Project) เป็นงานที่เพิ่มจากงานประจำหรืองานที่คิดริเริ่ม ตลอดจนป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์การ ดังนั้นการแบ่งประเภทของแผนตามลักษณะของงานในภาครัฐโดยทั่วไป เช่น แผนทางด้านเศรษฐกิจ แผนทางด้านสังคม แผนทางการเมือง แผนทางด้านทหาร และ แผนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๔. การวางแผนที่จำแนกตามระดับการบริหารประเทศ การจำแนกแผนประเภทนี้ยึดพื้นที่ในการบริหารประเทศเป็นหลักในการจัดทำแผน ซึ่งแบ่งประเภทของการวางแผนออกได้ ดังนี้

๔.๑ การวางแผนระดับชาติ เป็นการวางแผนที่ครอบคลุมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านของประเทศ และครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ดังปรากฏในรูปของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งนับว่าเป็นแผนแม่บทที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ และยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) เป็นต้น

๔.๒ การวางแผนระดับภาค เป็นการวางแผนที่มีความเฉพาะเจาะจง ครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ภาคใดภาคหนึ่งของประเทศ เพราะการวางแผนระดับชาติอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะพื้นที่แต่ละพื้นที่อาจแตกต่างกัน เช่น แผนพัฒนาภาคเหนือ แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก แผนพัฒนาเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ แผนพัฒนาลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นต้น

๔.๓ การวางแผนระดับท้องถิ่น เป็นการวางแผนครอบคลุมพื้นที่เฉพาะแห่ง อาจเป็นแผนระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับตำบลหรือแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง เป็นต้น โดยการวางแผนจากล่างขึ้นไปสู่บน (Bottom-up Planning) ให้สอดคล้องกับแผนระดับสูงขึ้น ซึ่งการวางแผนระดับท้องถิ่น ถ้ากำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนโดยตรง ย่อมทำให้การพัฒนารัฐผลสำเร็จได้

ง่าย เช่น การวางแผนพัฒนาตำบล การวางแผนพัฒนาอำเภอ การวางแผนยุทธศาสตร์เทศบาล การวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและการวางแผนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด เป็นต้น

๕. การวางแผนตามหน้าที่ดำเนินงาน (Functional Planning) สามารถจำแนกออกได้ ๕ ชนิด (ศิริวรรณ แก้วจินดา, ๒๕๖๔) คือ

๕.๑ การวางแผนแม่บท (Master Plan) เป็นการวางแผนที่เกิดจากการรวมแผนทั้งหมดภายในองค์กรเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้เห็นโครงสร้างโดยรวมของการปฏิบัติงานในองค์กรและใช้เป็นแม่แบบในการวางแผนระดับรองลงไป

๕.๒ การวางแผนหน้าที่ (Functional Plan) เป็นแผนที่ถูกวางขึ้นเฉพาะเจาะจง ใช้กับกลุ่มงานปฏิบัติงาน ซึ่งจะเป็นแผนย่อยในแผนใหญ่หรือแผนแม่บท ซึ่งแผนนี้จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานทราบว่า จะต้องทำอะไร ทำอย่างไรและทำเพื่ออะไร ตลอดจนแสดงเป้าหมายสุดท้ายที่คาดหวัง สำหรับแผนหน้าที่จะมีแผนย่อยลงไปอีก เช่น การวางแผนด้านบุคคล (Human Resource Planning) การวางแผนด้านการผลิต (Production Planning) การวางแผนด้านการตลาด (Marketing Planning) และการวางแผนด้านการเงิน (Financial Planning)

๕.๓ แผนงานโครงการ (Project) เป็นแผนที่องค์กรทำขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายเกี่ยวกับกิจกรรมใหญ่ขององค์กรเฉพาะครั้ง

๕.๔ แผนสรุป (Comprehensive Plan) เป็นแผนที่จัดทำขึ้นเพื่อสรุปรวมแผนหน้าที่ ตลอดจนแผนงานโครงการที่องค์กรกระทำ โดยอาจจำแนกเป็นหมวดหมู่หรือจำแนกตามขอบเขตของงานหรือระดับความซับซ้อนในการปฏิบัติ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

๕.๕ แผนกิจกรรม (Activity Planning) เป็นแผนที่จัดทำขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นตารางเวลาของการปฏิบัติงาน (Schedule) ซึ่งในแผนนี้แสดงให้เห็นว่าแต่ละในหน่วยงานย่อยในองค์กรมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมอะไร ในช่วงเวลาใดทั้งเริ่มต้นและสิ้นสุดกิจกรรม ตลอดจนมีความเชื่อมโยงกับหน่วยงานย่อยอื่นๆ หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การวางแผนจะมีหลายมิติขึ้นอยู่กับระดับขององค์กร ระดับของผู้บริหาร ขอบเขตของแผนที่ใช้และวัตถุประสงค์ ของการวางแผนแต่ละมิติ จะนำไปใช้เมื่อไร ในสถานการณ์ใด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารขององค์กรและกฎหมาย ระเบียบ ประกาศหรือข้อบังคับว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาแต่ละระดับ ประการสำคัญการดำเนินการจะต้องมีการวางแผนที่ชัดเจนและแน่นอนเพื่อให้มีเป้าหมาย ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของผลงานที่จะส่งผลดีต่อองค์กรและผู้รับผลจากการดำเนินงานของแผนนั้น

ขั้นที่ ๖ การระบุทางเลือก (Identity Alternatives) เพื่อที่จะตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ผู้ตัดสินใจจะต้องรู้ทางเลือกทั้งหมดที่มีอยู่ซึ่งเป็นทางเลือกที่เป็นไปได้ นำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างน้อย ๒ ทางเลือก

ขั้นที่ ๗ การเปรียบเทียบทางเลือก (Compare Alternatives) เมื่อมีทางเลือกแล้วขั้นนี้จึงเป็นการประเมินทางเลือกทั้งหลายที่มีอยู่เพื่อดูความเป็นไปได้หรือเพื่อดูว่าจะทำได้หรือไม่ (Feasibility) และดูผลที่เกิดขึ้นว่ามีอะไรบ้าง ถ้าเลือกทางนั้นอาจใช้วิธีการต่างๆ เช่น Algorithm คือการคิดต่อไปเรื่อยๆ ในลักษณะข้อความที่ว่า “ถ้า ต่อไปจะเป็นอย่างไร” โดยจะมีทั้งคำถามและคำตอบหรือใช้หลักการตัดสินใจแบบต้นไม้ (Decision Tree) เป็นต้น

ขั้นที่ ๘ การเลือกแนวทางของการกระทำ (Choose a Course of Action) เมื่อประเมินทางเลือกและเปรียบเทียบทางเลือกแล้ว จะต้องตัดสินใจเลือกเอาทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ไม่ควรลังเลให้เสียเวลาถ้าไม่จำเป็น

ขั้นที่ ๙ การสร้างแนวปฏิบัติและกฎเกณฑ์ (Create Procedure and Rules) แนวปฏิบัติคือแนวทางอย่างละเอียดของการกระทำ โดยมีนโยบายเป็นกรอบและจะบอกถึงขั้นตอนเป็นลำดับที่ละขั้นๆ ไปจนจบกระบวนการ

ขั้นที่ ๑๐ การกำหนดงบประมาณ (Establish Budgets) งบประมาณเป็นตัวกำหนดการปฏิบัติงานที่สำคัญ ทรัพยากรทุกอย่างสามารถระบุในลักษณะของงบประมาณได้และถือว่าเป็นแผนทางการเงิน

ขั้นที่ ๑๑ การกำหนดตารางเวลา (Establish Time Tables) ตารางเวลาการทำงานโดยมีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดของแต่ละกิจกรรมรวมกันเป็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของแผน โดยอาศัยเทคนิคต่างๆ เช่น แผนภูมิ CPM และ PERT เป็นต้น

ขั้นที่ ๑๒ การตัดสินใจเรื่องมาตรฐาน (Decide on Standard) มาตรฐานมีไว้เพื่อวัดการปฏิบัติงานตามแผน เมื่อมีแผนแล้วสิ่งที่ตามมาคือการควบคุมให้ทำตามแผนและมีการประเมินผลเพื่อทราบระดับความสำเร็จและเป็นไปตามตัวชี้วัดหรือมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการวางแผน

Brickner & Cope (๒๕๖๔) ได้กล่าวถึงกระบวนการวางแผนไว้ ดังนี้

๑. การสร้างสมมติฐานเกี่ยวกับอนาคต นักวางแผนจะต้องพิจารณาอย่างลึกซึ้งซึ่งต้องวิเคราะห์ถึงความพร้อมขององค์กร ต้องคำนึงถึงปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในองค์กร เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการวางแผนต่อไป

๒. การกำหนดวัตถุประสงค์ หลังจากได้พิจารณาข้อมูลต่างๆ อย่างละเอียดรอบคอบแล้ว นักวางแผนจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างกว้างๆ ว่าจะมีทิศทางอย่างไร

๓. การพัฒนากลยุทธ์ การดำเนินงานขององค์กรจะบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใดนั้น ผู้ดำเนินการจะต้องมีกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ (Strategy) หรือวิธีการที่เหมาะสม ซึ่งนักวางแผนจะต้องกำหนดกลยุทธ์ให้เหมาะสมตามลักษณะของงานและสภาพแวดล้อมขององค์กร

๔. การกำหนดเป้าหมายระยะปานกลาง เนื่องจากการกำหนดวัตถุประสงค์เป็นการกำหนดอย่างกว้างๆ ทำให้นำไปปฏิบัติได้ยาก จึงต้องมีการกำหนดนโยบายโดยระบุระยะเวลาและผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพราะจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นทิศทางในการทำงานชัดเจน และเวลาที่ระบุไว้ยังช่วยเป็นแรงกระตุ้นให้การทำงานสำเร็จตามเป้าหมายอีกด้วย

๕. การกำหนดแผนปฏิบัติงาน ต้องกำหนดไว้ละเอียดเพื่อสนับสนุนให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยต้องระบุเกี่ยวกับทรัพยากรที่ใช้ บุคคลที่รับผิดชอบ ระยะเวลา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผลลัพธ์ที่ต้องการ

๖. การปฏิบัติตามแผนหรือการใช้แผน เป็นขั้นตอนนำแผนนั้นไปปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กล่าวคือทุกส่วนของแผนจะต้องเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่งและต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ สนับสนุนมาก เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ การมีส่วนร่วม เป็นต้น

๗. กลไกของข้อมูลย้อนกลับ เมื่อมีการนำแผนไปปฏิบัติแล้วจะต้องมีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติ โดยเทียบกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ ถ้าผลที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ก็จะต้องพิจารณาจากข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ว่าบกพร่องในขั้นตอนใด เพื่อจะได้หามาปรับปรุงแก้ไขแผนหรืออาจยกเลิกแผนไป ถ้าจำเป็น

สำหรับ ดันแคน (Duncan) ได้พิจารณากระบวนการวางแผนออกเป็น ๕ ขั้นตอน คือ

๑. การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ โดยคำนึงถึงปัจจัยนำเข้าและสภาพแวดล้อมความเป็นจริง ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมและบรรยากาศทางการเมือง

๒. การทำนายการเปลี่ยนแปลงในอนาคตหรือการคาดการณ์ในอนาคต ว่าถ้าจะให้บรรลุวัตถุประสงค์จะต้องคำนึงถึงสิ่งใดในอนาคตบ้าง เช่น จะมีทรัพยากรเพียงพอหรือไม่

๓. การพัฒนากลยุทธ์สำหรับการปฏิบัติตามแผน หรือการพัฒนายุทธวิธีเพื่อให้การนำแผนไปปฏิบัติสำเร็จได้ง่าย

๔. การปฏิบัติตามแผน คือการนำแผนที่ได้รับการอนุมัติแล้วไปปฏิบัติจริง ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ สนับสนุนมาก

๕. การติดตามผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากมีการนำแผนไปสู่การปฏิบัติแล้ว คือจะต้องมีการกำกับดูแล ติดตามผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

ส่วน ปกรณ์ ปรียากร (๒๕๖๔) ได้เสนอกระบวนการวางแผนไว้ ๙ ขั้นตอน ซึ่งเป็นรูปแบบและกระบวนการวางแผนของระบบราชการของไทยที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไป คือ

๑. การระบุข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการ ถ้าเป็นการวางแผนขององค์กรภาครัฐ ผู้ที่มีส่วนในการเสนอปัญหาและความต้องการอาจเป็นข้าราชการประจำ นักการเมือง นักวิชาการ กลุ่มผลประโยชน์และประชาชน เป็นต้น

๒. การพิจารณาแนวโน้มการพยากรณ์ในอนาคต เมื่อทราบปัญหาและความต้องการของผู้เสนอปัญหาแล้วนักวางแผนก็จะพิจารณาแนวโน้มในการแก้ไขปัญหาในอนาคต ว่าจะมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด มีปัจจัยอะไรบ้างที่จะเอื้อต่อการแก้ปัญหาและสนองความต้องการบ้าง

๓. การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เป็นการกำหนดสิ่งที่คาดหวังหรือสิ่งที่ต้องการจะบรรลุในอนาคต โดยจะต้องกำหนดให้ชัดเจน วัดได้และปฏิบัติได้

๔. การพิจารณาของผู้มีอำนาจตัดสินใจ เป็นการพิจารณาเบื้องต้นของผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจว่าวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นชัดเจนหรือไม่ มีโอกาสจะกระทำสำเร็จได้ง่ายหรือยาก

๕. การกำหนดทางเลือกและการวิเคราะห์ทางเลือก นักวางแผนจะต้องเป็นกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาหรือสนองต่อความต้องการอย่างน้อย ๒ ทางเลือกและวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือกก่อนตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม

๖. การกำหนดวิธีการดำเนินงาน เมื่อตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมได้แล้ว จึงกำหนดวิธีการดำเนินงานหรือสิ่งที่จะกระทำตั้งแต่ต้นจนกระทั่งสิ้นสุดแผน โดยเขียนเป็นรายละเอียด

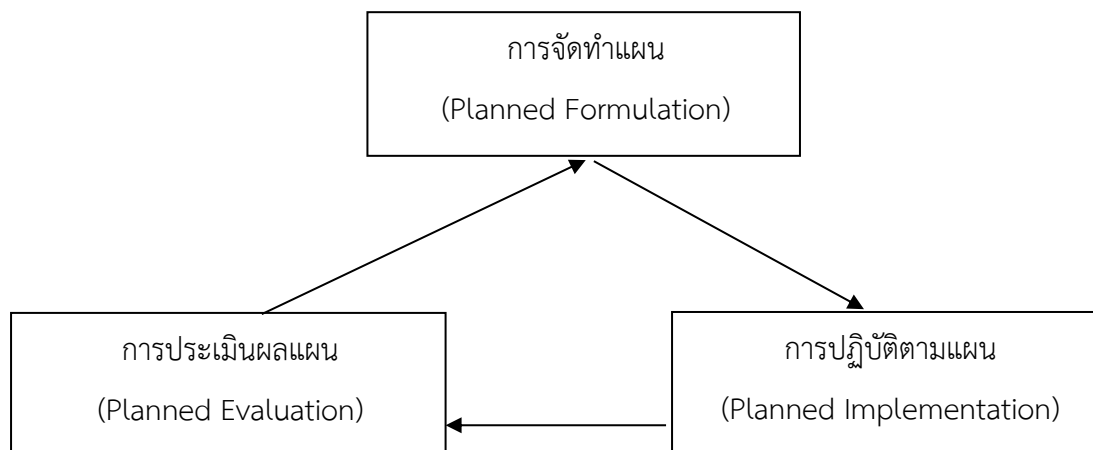
๗. การเสนอแผนเพื่อพิจารณา เมื่อเขียนรายละเอียดของแผนเสร็จแล้ว ก็จะเสนอแผนเพื่อให้ผู้มีอำนาจพิจารณา

๘. การปฏิบัติตามแผนหรือการดำเนินงานตามแผน เมื่อแผนได้รับการอนุมัติแล้วผู้ที่เกี่ยวข้องก็จะนำแผนไปปฏิบัติต่อไป

๙. การประเมินผลแผน หลังจากนำแผนไปปฏิบัติแล้ว จะทราบว่าบรรลุผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดก็จะต้องมีการติดตามและประเมินผลแผน ซึ่งอาจประเมินก่อน ประเมินระหว่าง หรือ ประเมินหลังก็ได้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบของการประเมินนั้นๆ

๓.๒.๑ วงจรของการวางแผน

จากกระบวนการวางแผนหรือขั้นตอนการวางแผนดังกล่าวข้างต้น สรุปวงจรในการวางแผนเป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ๆ ดังภาพที่ ๓.๓ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๓.๓ วงจรของการวางแผน

ที่มา : อนันต์ เกตุวงศ์ (๒๕๕๑ : ๑๗๖)

วงจรการวางแผนหรือขั้นตอนการวางแผน (Steps in Planning) จะมีลักษณะคล้ายกับกระบวนการนโยบายสาธารณะ คือ มี ๓ ขั้นตอนใหญ่ๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การจัดทำแผน (Planned Formulation) ขั้นการจัดทำแผนเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการวางแผนถือว่าเป็นขั้นตอนที่ย่างยากต้องอาศัยความรู้ประสบการณ์และเทคนิคต่างๆ ในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและปัญหาต่างๆ อันจะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางหรือทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ซึ่งขั้นตอนจัดทำแผนประกอบด้วยขั้นตอนย่อยๆ ดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล นักวางแผนจะต้องรวบรวมข้อมูลทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหารและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยเทคนิควิธีการที่มีความแม่นยำและเชื่อถือได้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอาจเก็บจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เช่น การจัดเก็บข้อมูลโดยตรงจากพื้นที่หรือตัวบุคคลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพราะข้อมูลที่มีอยู่แล้วอาจมีรายละเอียดไม่ตรงกับสิ่งที่เราต้องการ หรือมีข้อมูลไม่เพียงพอต้องมีการจัดเก็บใหม่ ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิสามารถใช้เครื่องมือ เช่น การสังเกต การสำรวจ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เป็นต้น หรือแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ก็ได้ เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปเอกสาร ตัวเลข สถิติ ตาราง กราฟ รายงาน บทความ ผลการวิจัย แผนภูมิหรือแผนที่ เป็นต้น แล้วแต่ลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วก็นำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์เพื่อแยกแยะปัญหาที่สำคัญต่อไป

๒. การวิเคราะห์สถานการณ์ (Situation Analysis) เป็นการวิเคราะห์เพื่อช่วยให้นักบริหารตัดสินใจเป็นไปตามทิศทางที่กำหนดเป้าหมายอย่างแท้จริง โดยปกติองค์การจะต้องทำการวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกขององค์การเพื่อตรวจสอบทั้งอดีต ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ก่อนการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดมุ่งหมาย โดยใช้เทคนิค SWOT

Analysis เทคนิคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมในการกำหนดนโยบาย (Policy Landscape : PESTELS) เทคนิคการเปรียบเทียบ (Benchmarking) เป็นต้น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยภายในองค์กร เช่น โครงสร้างองค์กร บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สิ่งแวดล้อมในองค์กร เป็นต้น การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน เช่น ประชากร เศรษฐกิจ การเมืองและกฎหมาย วัสดุอุปกรณ์ สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี คู่แข่งขัน ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เช่น แนวโน้มจำนวนประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นเท่าไร เทคโนโลยี จะพัฒนาไปอย่างไร ตลาดต้องการสิ่งใด ลูกค้าหรือผู้รับบริการเป็นกลุ่มใด เป็นต้น

๓. การพิจารณาปัญหา เมื่อนักวางแผนได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว จะทำให้ทราบถึงปัญหา (Problems) และความต้องการ (Needs) ของประชาชนหรือผู้รับบริการ ซึ่งนักวางแผนจะต้องพิจารณาว่า ลักษณะหรือสภาพการณ์เช่นใดเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องวางแผนแก้ไข ซึ่งโดยทั่วไป ปัญหาที่จะต้องนำมาพิจารณาวางแผนควรมีลักษณะ ดังนี้ ๑) เป็นปัญหาสาธารณะ หรือเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม มิใช่ปัญหาส่วนบุคคล ๒) เป็นปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ๓) เป็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

ขั้นตอนนี้นักวางแผนต้องกำหนดเค้าโครงหรือโครงร่างของการวางแผนไว้ชัดเจนว่า ปัญหาที่ต้องการวางแผนแก้ไอนั้นมีความรุนแรง เร่งด่วนและมีความสำคัญอย่างไรและนโยบายรัฐต่อปัญหานี้เป็นอย่างไร

๔. การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เป็นการกำหนดสิ่งที่ต้องการให้เกิดผลที่คาดหวังในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการตัดสินใจเลือกกว่าทิศทางการดำเนินงานตามแผนควรจะเป็นไปในทางใด กิจกรรมนั้นมีอะไรบ้างและจะต้องใช้ระยะเวลาเท่าไร เราจึงจะสามารถวัดผลที่เกิดขึ้นได้ การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายจะต้องชัดเจนและสนองความต้องการของประชาชนได้ รวมทั้งสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์จึงเป็นหัวใจสำคัญของการวางแผน

๕. การกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา เมื่อกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่แน่ชัดแล้ว นักวางแผนจะต้องมีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ (Feasibility) ในการนำแผนไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดและกำหนดทางเลือก (Alternative) หลากๆ ทางอย่างน้อย ๒ ทางแล้วประเมินข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือกและพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมอันจะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ ดังกล่าว หลักเกณฑ์ในการพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาและดำเนินการคือ ทางเลือกนั้นต้องประหยัด สามารถทำได้สำเร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ อยู่ในขีดความสามารถที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพ ภายใต้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดและที่สำคัญทางเลือกนั้นจะต้องมีผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

๖. การจัดทำแผน ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการจัดทำแผน เพราะเมื่อตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาได้แล้ว ก็จะจัดทำรายละเอียดของแผนในรูปของแผนปฏิบัติการหรือโครงการประจำปี ซึ่งเป็นแผนระยะสั้นไม่เกิน ๑ ปี มีการกำหนดกิจกรรมเป้าหมาย ระยะเวลา งบประมาณ ผู้รับผิดชอบและกำหนดแนวทางการบริหารโครงการ ต่อจากนั้นก็เสนอแผนต่อผู้มีอำนาจเพื่อพิจารณาอนุมัติต่อไป ถ้าแผนได้รับอนุมัติก็จะดำเนินการในขั้นตอนต่อไป หากแผนไม่ได้รับการอนุมัติก็จะถูกส่งกลับไปทบทวน แก้ไขและเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์แล้วจึงเสนอแผนเพื่อพิจารณาใหม่อีกครั้ง

ขั้นที่ ๒ การปฏิบัติตามแผน (Planned Implementation) หรือการนำแผนไปปฏิบัติหรือการดำเนินการตามแผน เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าขั้นตอนการจัดทำแผน เพราะถ้าหากได้มีการจัดทำแผนหรือวางแผนได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์และเหมาะสมแล้ว แต่ไม่มีการนำแผนไปปฏิบัติอย่างจริงจังแผนนั้นก็ไร้ความหมายหรือไม่มีประโยชน์ หรือถ้านำแผนไปปฏิบัติจริงแต่ผู้ปฏิบัติขาดความรู้ ความสามารถและทักษะ ตลอดจนขาดความจริงจัง จริงใจ ก็ไม่อาจนำแผนไปปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพได้และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็อาจเป็นผลลัพธ์ที่ไม่คาดหวังหรืออาจเกิดผลกระทบเชิงลบตามมา อันนำมาซึ่งความล้มเหลวของแผนได้ ถ้าการนำแผนไปปฏิบัติล้มเหลวย่อมบ่งชี้ถึงความล้มเหลวของนโยบายด้วย ดังนั้นการปฏิบัติตามแผนจึงมีความสำคัญยิ่ง

๓.๒.๒ แนวทางการนำแผนไปสู่ภาคปฏิบัติ

การเลือกกลยุทธ์หรือแนวทางการนำแผนไปปฏิบัติ เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและการกระทำ มีนักวิชาการได้เสนอแนวทางการนำแผนไปสู่ภาคปฏิบัติหลายท่าน เช่น กฤษ วัฒนจิตต์ (๒๕๖๔) ได้ให้แนวทางการนำแผนไปปฏิบัติเรียกว่า “๕ C” ดังนี้

๑. The Commander Approach หมายถึง ผู้คิดไม่ได้ทำ ผู้ทำไม่ได้คิด ซึ่งตรงกับกลยุทธ์ยุ่งเหยิง เป็นกลยุทธ์ที่ตีเพราะแยกบทบาทหน้าที่ระหว่างคนคิดคือผู้บริหาร กับคนทำคือผู้ปฏิบัติ แต่อาจทำให้ลดแรงจูงใจเพราะผู้ปฏิบัติไม่มีโอกาสร่วมคิด

๒. The Coercive Approach หมายถึง ผู้คิดให้ความสนใจในการทำหรือการปฏิบัติที่มีประสิทธิผล สอดคล้องกับนโยบาย วิสัยทัศน์ผู้บริหาร ซึ่งตรงกับกลยุทธ์แบบบนลงล่าง (Top down) โดยผู้บริหารให้ความสำคัญกับพฤติกรรมในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ แต่ไม่สนใจสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร

๓. The Collaborative Approach หมายถึง ผู้คิดเป็นผู้ประสานในการระดมความคิดและการกระทำจากทีมคิดด้วยกัน ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่เน้นการทำงานแบบร่วมมือ มีการแสดงออกและเกิดพันธะสัญญาร่วมกันในการที่จะผลักดันให้มีการนำแผนไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ แนวทางนี้ต้องอาศัยผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำที่ดี มีความสามารถในการเจรจาต่อรอง จึงจะได้รับความร่วมมือดี

๔. The Cultural Approach หมายถึง ผู้คิดให้ผู้ทำหรือผู้ปฏิบัติในระดับล่างกำหนดกรอบวิสัยทัศน์ของผู้คิดด้วย ซึ่งแนวทางนี้จะทำให้วัฒนธรรมองค์กรเข้มแข็ง เพราะผู้ปฏิบัติจะมีส่วนร่วมกำหนดจินตภาพหรือภาพรวมขององค์กร เมื่อเขามีส่วนร่วมในการคิดย่อมทำให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติได้ง่าย

๕. The Consensus Approach หมายถึง ผู้คิดสนับสนุนให้ผู้ทำในการคิดและทำพร้อมกัน โดยผู้บริหารจะส่งเสริมให้มีการพัฒนาความคิดจากเบื้องล่าง (Bottom-up) ซึ่งแนวทางนี้จะแตกต่างจากแนวทางอื่น เพราะความคิดหรือการวางแผนเป็นผลรวมของผู้ปฏิบัติงาน แต่ข้อจำกัดก็คือ ผู้ปฏิบัติงานระดับล่างส่วนใหญ่ไม่ค่อยชอบแสดงความคิดเห็น เพราะติดอยู่กับการปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งผู้บริหารต้องปรับเปลี่ยนค่านิยมในการทำงานในองค์กรและพัฒนาให้ผู้ปฏิบัติงานคิดและลงมือปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน

Breton (๒๕๔๖) ได้กำหนดหลักการนำแผนไปปฏิบัติไว้หลายประการ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๑. ผู้ปฏิบัติตามแผน เป็นผู้นำเอาแผนที่ได้รับการอนุมัติแล้วไปดำเนินการ ในขั้นนี้ต้องมีการมอบหมายงานอย่างเป็นทางการ เพื่อผู้ปฏิบัติการตามแผนจะได้ทราบภารกิจหน้าที่และขอบข่ายของงานที่ต้องรับผิดชอบ

๒. ผู้ปฏิบัติตามแผนจะต้องทำความเข้าใจส่วนประกอบต่างๆ ของแผนอย่างละเอียด เช่น ศึกษาวัตถุประสงค์ของแผน เทคนิควิธีการดำเนินงานและแนวทางปฏิบัติในส่วนต่างๆ เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในขั้นการปฏิบัติงาน หากแผนมีลักษณะเฉพาะและความซับซ้อนสูงต้องใช้เทคนิควิธีการใหม่ๆ ซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ ผู้วางแผนอาจจะจัดให้มีการฝึกอบรมชี้แจงแก่ผู้ปฏิบัติอย่างละเอียด เมื่อผู้ปฏิบัติเข้าใจในการปฏิบัติตามแผนอย่างถ่องแท้ ย่อมจะช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าผู้ปฏิบัติ นำแผนไปปฏิบัติโดยขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ อาจส่งผลให้เกิดความล้มเหลวในการปฏิบัติได้โดยง่าย

๓. การจัดตั้งองค์กรและการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ปฏิบัติตามแผน การปฏิบัติตามแผนหรือการนำแผนไปปฏิบัติจำเป็นต้องมีองค์การหรือหน่วยงานรับผิดชอบ ซึ่งอาจเป็นองค์การหรือหน่วยงานหลักที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงหรือหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่หรือเป็นหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมาร่วมมือกัน ก็จะต้องระบุให้ชัดเจนและกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนว่ามีอำนาจหน้าที่เพียงใด มีภารกิจอะไร ขึ้นอยู่กับสายงานใด ใครบังคับบัญชา ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามแผนสามารถปฏิบัติงานได้คล่องตัวยิ่งขึ้นและการติดตามควบคุมแผนจะทำได้ง่ายขึ้น

๔. การจัดเตรียมบุคลากรผู้ปฏิบัติตามแผนจะต้องมีภาวะผู้นำและสามารถจัดบุคลากรในการนำแผนไปปฏิบัติและกำหนดมอบหมายความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน ตลอดจนใช้หลักการ

จิตใจในการทำงาน ทั้งการจิตใจทางบวกและการจิตใจทางลบเพื่อให้การปฏิบัติตามแผนบรรลุผลสำเร็จ นอกจากนั้นจะต้องเตรียมจัดทรัพยากรที่จำเป็นต่อการนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมและเพียงพอ

๕. การเตรียมแผนดำเนินการหรือแผนปฏิบัติงาน ผู้ดำเนินการตามแผนจะต้องเตรียมเขียนแผนปฏิบัติงานตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสุดท้าย ว่าจะต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง มีใครรับผิดชอบ มีกลยุทธ์หรือวิธีดำเนินการอย่างไร ใช้งบประมาณเท่าไร ใช้ระยะเวลาเท่าไรและกำหนดให้มีการรายงานการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างไร นอกจากนั้นต้องกำหนดระบบติดตามควบคุมแผน โดยอาศัยเทคนิคการควบคุมงาน เช่น แผนภูมิแกนต์ (Gant Chart) แผนภูมิข่ายงาน (PERT หรือ CPM) เป็นต้น

๖. การเริ่มต้นปฏิบัติตามแผน ขั้นนี้เป็นขั้นตอนการเริ่มต้นทำงาน ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผนจะมีประชุมชี้แจงและออกคำสั่งให้บุคคลที่เกี่ยวข้องรับทราบและปฏิบัติงาน ทำสัญญาซื้อ – จ้าง การขอยืมตัวบุคคลจากหน่วยงานอื่นมาช่วยงานตลอดจนการทำรายละเอียดของงาน (Work Breakdown) แต่ละหน้าที่ให้ชัดเจน

๗. การแจ้งให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์การทราบถึงแผนหรือโครงการ ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้าผู้ดำเนินการตามแผนต้องแจ้งให้บุคคลในแผนหรือฝ่ายต่างๆ ในองค์การทราบรายละเอียดเกี่ยวกับแผนหรือโครงการ ถ้าบุคคลในส่วนใดมีความเกี่ยวข้องน้อยก็อาจชี้แจงให้ทราบแค่หลักการทั่วไปก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของแผนและบุคคลแต่ละส่วน แต่ถ้าเป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในชุมชน นอกจากจะต้องแจ้งให้ข้าราชการที่เกี่ยวข้องทราบแล้ว ยังจะต้องแจ้งให้ประชาชนในชุมชนทราบอีกด้วย เพราะประชาชนเป็นผู้ได้รับผลกระทบกับแผนนั้นโดยตรง ทั้งผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบที่อาจเกิดขึ้น

๘. การเก็บรวบรวมข้อมูลและตัวเลขต่างๆ ที่เกี่ยวกับความก้าวหน้าของแผน ข้อมูลที่รวบรวมมักเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพของงานหรือเกี่ยวกับเรื่องที่เป็น วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลอาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจสอบและจากเอกสารต่างๆ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะช่วยในด้านการติดตามควบคุมงานและใช้เป็นข้อมูลในขั้นตอนการประเมินผลแผนอีกด้วย

๙. การควบคุมกำกับดูแล ผู้บังคับบัญชาควรจะต้องชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการควบคุมตามแผนปฏิบัติการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบด้วย เพราะการควบคุมงานเป็นหน้าที่สำคัญที่ผู้นำแผนไปปฏิบัติจะต้องกระทำอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ มิฉะนั้นแล้วการปฏิบัติตามแผนจะไม่บังเกิดผลดีเท่าที่ควร

ขั้นที่ ๓ การประเมินผลแผน (Planned Evaluation) ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการวางแผนซึ่งผู้นำแผนไปปฏิบัติจะต้องให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่าขั้นตอนอื่นๆ เพราะถ้าผู้นำแผนไปปฏิบัติแล้วไม่มีการติดตามและประเมินผลก็ไม่อาจวัดได้ว่าแผนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง การประเมินผลเป็นเรื่องของการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการดำเนินงาน ตลอดจนผลการดำเนินงานตามแผน ผลจากการประเมินเป็นเช่น

ไร ก็จะเป็นรายงานสรุปเสนอผู้บังคับบัญชา โดยปกติการประเมินผลจะต้องกระทำพร้อมๆ กับการดำเนินงานตามโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ คือประเมินผลก่อน ประเมินระหว่างและ ประเมินผลหลังการดำเนินการตามแผนและโครงการ หรือ กรณีที่เป็นแผนหรือโครงการที่ต่อเนื่องมีช่วงการดำเนินงานหลายปี การประเมินผลเป็นช่วงๆ (อาจเป็นช่วง ๖ เดือนหรือ ๑ ปี) ก็มีความจำเป็นยิ่ง เช่น แผนปฏิบัติการเรียนรู้ ก็จะเป็นการประเมินปีละ ๑ ครั้งในทุกๆ ปีจนกว่าจะสิ้นสุดโครงการ สำหรับรายละเอียดเรื่องนี้จะได้กล่าวไว้ในบทต่อไป

จากกระบวนการและวงจรการทำแผนที่ได้นำเสนอไว้เป็นลักษณะของการจัดทำแผนแบบทั่วไป ซึ่งนิยมใช้กันในระบบราชการของหน่วยงานต่างๆ ที่ไม่มีความสลับซับซ้อน ไม่มีการแข่งขัน เป็นการวางแผนในงานประจำ สามารถนำมาสรุปกระบวนการวางแผนไว้ ๕ ขั้นตอนเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติ (สุนทร พูนเอียด, ๒๕๕๑ :๔๙) ดังนี้

๑. ขั้นการกำหนดวัตถุประสงค์ (Setting the Objective) การกำหนดวัตถุประสงค์ เป็นจุดมุ่งหมายหรือผลที่ต้องการในการดำเนินกิจกรรม โดยผู้บริหารระดับสูงขององค์การร่วมมือกับนักวางแผนหรือผู้บริหารระดับรองและผู้ร่วมงานก็มีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์

๒. ขั้นการประเมินสภาพการณ์ปัจจุบัน (Evaluation Present Condition) การประเมินสภาพการณ์ปัจจุบัน จะมีความสำคัญยิ่งต่อการวางแผนเพราะการวางแผนจะสมบูรณ์และสามารถนำไปใช้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องมีการวางแผนจากสภาพการณ์ที่เป็นจริง และการคาดการณ์ที่นำไปสู่การปฏิบัติที่มีโอกาสเป็นไปได้มากที่สุด

๓. ขั้นการวางแผน (Planning) โดยนำข้อมูลจากการประเมินสภาพการณ์มากำหนดเป็นปัญหาความจำเป็น จัดระบบสารสนเทศ (Information) กำหนดทางเลือก แนวทางการปฏิบัติในแต่ละเรื่อง กำหนดรายละเอียดต่างๆ ตามรูปแบบหรือแบบฟอร์มที่หน่วยงานนั้นๆ กำหนด

๔. ขั้นการปฏิบัติตามแผน (Execution of the Plan) การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้แล้วนี้ จะต้องจัดลำดับงานตามแผนหรือที่เรียกว่า “Hi Errantry of Plan” ให้สอดคล้องกันเพราะแผนต่างๆ จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องกัน โดยมีเวลาเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานตามลำดับขั้นแผนต่างๆ ให้สอดคล้องกัน เช่น แผนระยะสั้นกับแผนระยะยาว สอดคล้องกัน จึงจะช่วยให้การบริหารงานเป็นไปโดยเรียบร้อยและราบรื่น ในการดำเนินงานตามแผนจะต้องพิจารณาลำดับขั้นของแผน ซึ่งจะช่วยให้เป็นภาพพจน์ของแผนว่าอยู่ในระดับใด ต้องดำเนินการส่วนใดก่อนหลังจึงจะส่งผลให้งานดำเนินไปตามแผนที่ได้วางไว้และนำไปสู่จุดหมาย อาจกล่าวถึงกิจกรรมของการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนในระดับต่างๆ ได้ดังนี้

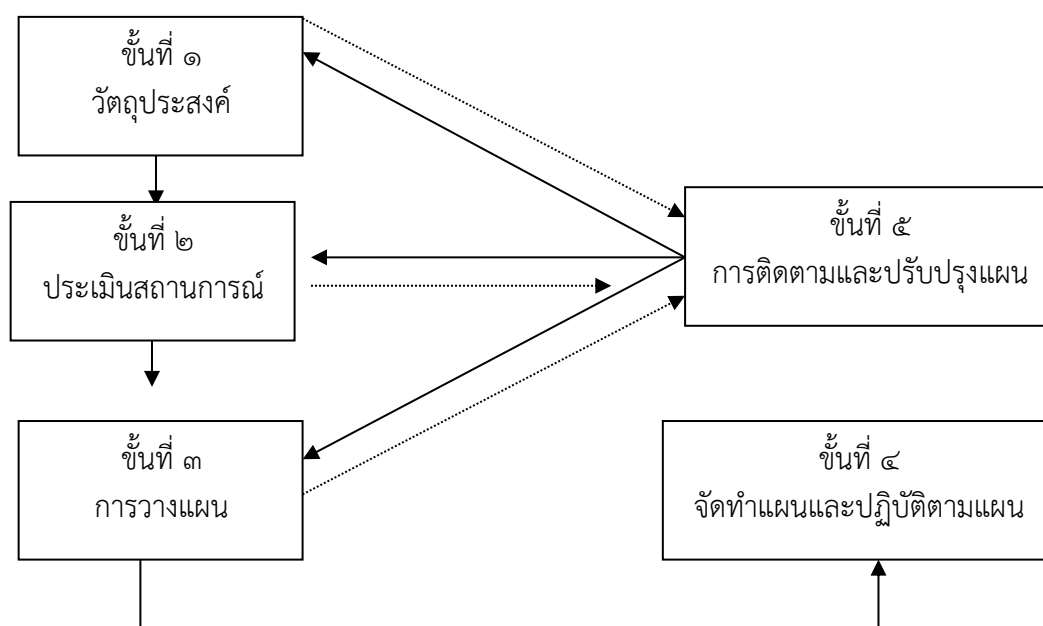
ตารางที่ ๓.๑ กิจกรรมของการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนในระดับของผู้บริหาร

ระดับของผู้บริหาร	กิจกรรมการวางแผน
การบริหารระดับสูง	- กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย และแผนระยะยาวที่เป็นแนวทางกว้างในการดำเนินงาน
การบริหารระดับกลาง	- กำหนดกฎเกณฑ์ โครงการ วัตถุประสงค์ประกอบนโยบายต่างๆ ในแต่ละด้าน
การบริหารระดับการควบคุม	- โครงการ กิจกรรม หมายกำหนดการ จุดมุ่งหมายระยะสั้น นโยบายประกอบแผนการดำเนินงานในแต่ละโครงการและกิจกรรม
พนักงานที่มีใช้กับบริหาร	- เป็นผู้ปฏิบัติงานประจำและยึดถือแนวปฏิบัติส่วนย่อยที่กำหนด

ที่มา : ผู้เขียน

๕. ขั้นติดตามและปรับปรุงแผน (Monitoring and Review) เนื่องจากแผนเป็นเรื่องของอนาคตจึงเป็นการกำหนดแผนเมื่อนำไปปฏิบัติ จัดทำแล้วอาจจำเป็นต้องมีการแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังนั้นการปฏิบัติตามแผนจึงอาจมีข้อแตกต่างไปจากเหตุการณ์หรือสิ่งที่เราคาดไว้ได้ การปรับปรุงแก้ไขหรือการจะทราบว่าการทำงานเป็นไปตามสถานการณ์ที่คาดการณ์ไว้หรือไม่ จะต้องมีการติดตามควบคุมการปฏิบัติตามแผนและพิจารณาจากข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)

จากกระบวนการวางแผนทั้ง ๕ ประการ สามารถเขียนได้ ดังภาพที่ ๓.๔ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๓.๔ ทางเดินของกระบวนการวางแผนและข้อมูลย้อนกลับ

ที่มา : สุนทร พุนเียด. (๒๕๖๑ : ๕๗)

๓.๒.๓ การนำแผนยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ

การนำแผนยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ (Strategic Implementation) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนด้วยกันคือ

ขั้นที่ ๑ การถ่ายทอดกลยุทธ์หลักเพื่อนำไปปฏิบัติ ในขั้นนี้เป็นการตรวจประเมินวิธีการที่องค์การใช้ในการแปลงเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์หลักไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์เหล่านั้น รวมทั้งวิธีการที่องค์การตรวจประเมินความก้าวหน้าเทียบกับแผนปฏิบัติการเพื่อให้มั่นใจว่ามีการถ่ายทอดกลยุทธ์หลักเพื่อนำไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าประสงค์ โดยการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ ประกอบด้วย ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ การทำให้องค์การเกิดลักษณะที่มุ่งเน้นเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ (Strategic Alignment) หมายถึง การทำให้เกิดความเชื่อมโยงและสอดคล้องระหว่างปัจจัยต่างๆ ภายในองค์การกับยุทธศาสตร์ โดยปัจจัยสำคัญที่จะต้องทำให้เกิดความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย

๑. โครงการและงบประมาณ เพื่อให้สามารถมั่นใจได้ว่า เมื่อได้รับการจัดสรรทรัพยากรและมีการดำเนินการตามแผนแล้ว จะไม่ส่งผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ที่ได้กำหนดขึ้น

๒. โครงการและกระบวนการทำงาน เพื่อให้มั่นใจได้ว่าองค์การมีโครงสร้างและกระบวนการในการทำงานที่สนับสนุนต่อยุทธศาสตร์

๓. สมรรถนะและความสามารถต่อบุคลากร เพื่อให้ยุทธศาสตร์ได้รับการขับเคลื่อนและปฏิบัติตามได้อย่างดี จะต้องมีการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ขององค์กร

๔. วัฒนธรรมและค่านิยมในการทำงาน เพื่อให้มั่นใจได้ว่าแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของบุคลากรในองค์กรเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับยุทธศาสตร์ขององค์กร

๕. ความรู้และระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ความรู้และระบบข้อมูลสารสนเทศที่ผู้บริหารใช้ในการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์สามารถใช้ได้ รวดเร็ว ทันเวลา

๖. ระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในทุกระดับเป็นระบบที่ผลักดันและสนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติตามยุทธศาสตร์

๗. ระบบจูงใจและผลตอบแทน เพื่อให้เป็นระบบที่เกื้อหนุนให้บุคลากรปฏิบัติตามยุทธศาสตร์

ส่วนที่ ๒ การทำให้องค์กรมีความสามารถในการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติโดยความสามารถที่องค์กรควรมี ประกอบด้วย

๑. ทักษะ ความสามารถของผู้บริหาร

๒. ความมุ่งมั่นของผู้บริหาร เนื่องจากการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัตินั้น ไม่ใช่สิ่งที่สามารถดำเนินการได้สำเร็จภายในระยะเวลาอันสั้นและยังต้องอาศัยความต่อเนื่องในการดำเนินการ

๓. การมีผู้รับผิดชอบต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดการมองภาพรวมหรือความเชื่อมโยงทั้งหมดในการขับเคลื่อน

๔. เป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่นและมุ่งเน้นนวัตกรรม คือ ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆ มีความสามารถในการพัฒนาและสร้างสรรค์ในสิ่งใหม่ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินงานและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่เปลี่ยนไป

๕. การทำงานร่วมกับผู้อื่นในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์

๖. การแบ่งปันความรู้ที่สำคัญภายในองค์กร เพื่อให้้องค์กรมีความรู้และแนวทางในการปฏิบัติที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์

ขั้นที่ ๒ การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ (Strategic Implementation) ในขั้นตอนนี้เป็นการแปลงศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ โดยอาศัยแผนปฏิบัติการ (Action Plan) เป็นเครื่องมือใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับส่วนงานต่างๆ ให้เป็นไปอย่างสอดคล้องประสานกันทั้งในแง่ทิศทางและจังหวะเวลา ในการจัดทำแผนปฏิบัติการนั้นอาจใช้รูปแบบต่างๆ กันไปหลายแบบ เช่น การใช้การวางแผนโครงการแบบเหตุผลสัมพันธ์ (Logical Framework Project Planning) หรืออาจเขียนในทำนอง Gantt Chart ก็ได้ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติโดยวิธีการจัดการประชุมสัมมนาเชิง

ปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อให้บุคลากรได้เกิดการเรียนรู้แผนและนำไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้จะต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูงและฝ่ายที่เกี่ยวข้องด้วย

ขั้นตอนที่ ๓ การควบคุม ติดตามและประเมินผลยุทธศาสตร์ (Control Monitoring and Evaluation of Strategic)

การควบคุมเป็นการติดตามการตรวจสอบ (Monitoring) และการประเมินผล (Evaluation) เพื่อให้การปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การติดตามและประเมินผล หมายถึง การคอยติดตาม ตรวจสอบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคตลอดจนความสำเร็จและล้มเหลวของโครงการ กิจกรรม ต่างๆ ซึ่งวิธีการในการติดตามประเมินผลนั้น คือการคอยติดตามข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ ตัวชี้วัด (KPI) ความสำเร็จต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้และคอยแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นตลอด จนถึงการคอยติดตามให้การสนับสนุนแก่ผู้ปฏิบัติงานในส่วนงานต่างๆ ในทุกๆ ด้านให้สามารถ ปฏิบัติงานตามกลยุทธ์ให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้นนี้อาจประเมินโดยใช้หลัก Balance Score Card เป็นแนวทางการประเมิน สรุปให้สอดคล้องกับค่าเป้าหมาย ตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น

บทสรุป

การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จตามทิศทางและ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่กำหนดหรือไม่ระดับใด ขึ้นอยู่กับกระบวนการวางแผนและการนำแผน ไปปฏิบัติและหากมีการวางแผนไว้ดีก็เท่ากับการปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายไว้แล้วครึ่งหนึ่ง การ วางแผน จึงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือและกลไกหลักในการขับเคลื่อนองค์กรและการพัฒนา ประเทศให้บรรลุเป้าหมายตามพันธกิจและทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ การวางแผนเป็น กระบวนการที่มีความซับซ้อน ทั้งในเชิงแนวคิด ขั้นตอน และการนำไปสู่การปฏิบัติ โดยประกอบด้วย ความหมาย ประเภท ลักษณะ ความจำเป็น ไปจนถึงประโยชน์และขั้นตอนตลอดจนกลยุทธ์ในการ ถ่ายทอดและการประเมินผลแผนอย่างเป็นระบบ เป็นนศาสตร์และเทคนิคที่สำคัญในการบริหาร จัดการทั้งภาคองค์กรและภาครัฐ เพราะช่วยกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง วิธีการ และทรัพยากรที่ต้องใช้ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ องค์กรที่ให้ความสำคัญกับการ วางแผนจะสามารถลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง เพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการทำงาน และสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าองค์กรที่ไม่มีแผนที่ชัดเจน การวางแผนมี การแบ่งประเภทหลากหลายตามมิติของเวลา ระดับการบริหาร ลักษณะของงานและพื้นที่ โดยทั่วไป สามารถแบ่งออกเป็น แผนระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว แผนในระดับยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ยุทธวิธี แผนบริหารจัดการปฏิบัติการ และแผนตามภารกิจแต่ละด้านขององค์กร ทั้งนี้ แผนระดับชาติมีความ เชื่อมโยงกับแผนระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ต้องมีความสอดคล้องสู่เป้าหมายและการแก้ไขปัญหา สาธารณะร่วมกัน โดยกระบวนการวางแผน ประกอบด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์

สถานการณ์ กำหนดปัญหาและเป้าหมาย การหาและเปรียบเทียบทางเลือก การกำหนดรายละเอียด และนำแผนไปปฏิบัติ รวมถึงการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง กระบวนการเหล่านี้เป็นวงจรที่ เชื่อมโยงกันและจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่ถูกต้อง การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมทั้งความสามารถ ในการปรับแผนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง หัวใจสำคัญไม่เพียงแต่การมีแผนที่ดี แต่เป็นการ ถ่ายทอดแผนสู่การปฏิบัติ การประสานบทบาทหน้าที่ ผู้เกี่ยวข้อง การบริหารโครงการและการใช้ ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีระบบติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ ผลลัพธ์สอดคล้องกับเป้าหมาย และสามารถสะท้อนกลับปรับปรุงแผนงานให้ทันสมัยอยู่เสมอ โดยสรุป การวางแผนเป็นแกนสำคัญของการบริหารและการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องใช้ ความรู้ ประสบการณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ความพร้อมรับฟังและการมีส่วนร่วมของทุก ฝ่าย เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อองค์กร ประเทศ และสังคมโดยรวม

คำถามท้ายบท

คำอธิบาย ให้ผู้เรียนตอบคำถามปลายเปิดแบบอัตนัยบูรณาการเนื้อหาวิชา

๑. จงอธิบายความหมายของแผน (Plan) ความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน (Planning) ในการพัฒนาองค์กรและการพัฒนาประเทศ

๒. จงอธิบายประเภทของการทำแผน โดยสังเขป

๓. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นักวางแผนต้องคำนึงถึงปัจจัยเรื่องใดบ้าง จงอธิบาย

๔. การวางแผนระดับชาติ กับการวางแผนระดับภูมิภาคและท้องถิ่น มีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร จงอธิบาย

๕. ให้นักศึกษาศึกษากรณีศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย ๑ แห่ง และวิเคราะห์ ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ UNWTO และหลักการ CBT (เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การกระจายผลประโยชน์ ความเป็น เจ้าของทรัพยากร) ในประเด็นใดบ้าง และยังมีจุดอ่อนหรือความท้าทายด้านใด พร้อมเสนอแนวทาง พัฒนาเพิ่มเติม

๔. หัวข้อบรรยายเรื่อง แนวคิด หลักการ ทฤษฎี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร หรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงดำริสัจแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมากกว่า ๔๐ ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางการแก้ปัญหาให้รอดพ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยมและการเปลี่ยนแปลงต่างของโลก ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้กลายเป็นกระแสการพัฒนาทางเลือกที่ได้รับความสนใจจากสาธารณชนอย่างกว้างขวาง จนถูกนำมาปรับใช้เป็นปรัชญาเพื่อนำทางพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของราชอาณาจักรไทย เพื่อนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงนำไปสู่ฐานแนวคิดของการวางแผนการทองเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผสมผสานแนวคิดสากลกับภูมิปัญญาไทย เพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่สมดุล เป็นธรรม และยั่งยืนในทุกมิติ โดยเน้นการพัฒนาที่คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว

๔.๑ ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริเสนอแนะแก่พสกนิกร ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๗ และได้รับการพัฒนาและชี้แจงเพิ่มเติมในระยะเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงภาวะวิกฤติเศรษฐกิจเอเชียปี ๒๕๔๐ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง "ปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และความรู้ คุณธรรม เป็นพื้นฐาน โดยใช้วิจารณญาณในการดำเนินชีวิตด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และระวังภัย เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๔) สำหรับ ประเวศ วะสี (๒๕๖๑) อธิบายเพิ่มเติมว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็น "แนวทางการพัฒนาที่เน้นความสมดุลและความยั่งยืน โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มุ่งเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวบุคคล ครอบครัว และชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง มีเหตุผลในการตัดสินใจ และรู้จักพอประมาณไม่โลภมากเกินไป" ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกยกให้เป็น แนวทางการดำเนินชีวิตโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนเงื่อนไขของการมีความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบกับการใช้วิจารณญาณในการดำเนินชีวิต" (สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๖๔)

บุญเสริม บุญเจริญผล (ม.ป.ป. : ๓๙) อธิบายว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักวิชาเศรษฐศาสตร์มีความหมายว่าเป็นวิธีการเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอด้วยการพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเองให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวได้กินได้ใช้ ถ้าหากผลิตเหลือกินเหลือใช้จึงขายออกไป หากผลิตได้ไม่พอก็ต้องซื้อบ้าง มิได้ผลิตเพื่อมุ่งขายอย่างเดียวแต่ต้องคิดที่จะผลิตสินค้าและบริการเพื่อตนเองได้บริโภคด้วย นอกจากนี้การผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและการบริโภคพร้อมกันนั้นก็ร่วมมือกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์และทำให้ประสานงานกับเอกชนภายนอกด้วย เพื่อทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้แข็งแรงขึ้นอีก

จากมุมมองของการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์การสหประชาชาติ (UNDP, ๒๐๐๗) ได้ยอมรับและอ้างอิงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็น "แนวทางการพัฒนาที่เน้นความยั่งยืนและการพึ่งพาตนเองของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) โดยเฉพาะในด้านการลดความยากจนและการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม" ดังที่ อภิชัย พันธเสน (๒๕๖๒) วิเคราะห์ว่า "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่บูรณาการระหว่างภูมิปัญญาตะวันออกกับความรู้สมัยใหม่ โดยเน้นการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงความยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา"

๔.๒ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร หรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่ทรงเริ่มงานพัฒนาประเทศและทรงยึดมั่นหลักการนี้มาตลอดโดยเฉพาะด้านการเกษตร การพัฒนาเพื่อการนำไปสู่ความทันสมัยเราเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์คือเมื่อปลูกข้าวก็นำไปขายและก็นำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็จะไปกู้เป็นอย่อย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้พระองค์จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือขึ้นมา เพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ พระองค์ทรงเริ่มพัฒนาแนวคิดให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยเน้นการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๖๔) ระบุว่า พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ว่า "เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้หมายความว่า จะต้องยากจนหรือตกอับ แต่หมายความว่า มีความพอประมาณในการดำรงชีวิต ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่โลภมาก"

ภายหลังจากการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นในเอเชียและประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทยยังไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากแนวทางการ

พัฒนาประเทศที่ผ่านมามีปัญหา จึงต้องหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่มีความเหมาะสมและยั่งยืน ซึ่งในช่วงนี้เป็นจุดสำคัญในการพัฒนาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นี้พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสที่สำคัญว่า "เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณของทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ถ้าจะทำอะไรก็ต้องทำอย่างพอประมาณ นั่นคือไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น" (อภิชัย พันธเสน, ๒๕๖๒)

วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ในหลวงได้มีพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น เพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้เห็นภาพอันที่มาของการเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังพระองค์ทรงให้สติในการกลับไปทบทวนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา โดยทรงให้ความหมายเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไว้ว่า

“ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป”

สิ่งที่พระองค์ทรงเน้นย้ำในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือวิถีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่ต้องทำทั้งหมดและขอเตือนว่าถ้าทำทั้งหมดก็จะทำไม่ได้ ถ้าครอบครัวหนึ่งหรือแม่หมู่บ้านหนึ่งทำเศรษฐกิจพอเพียงร้อยเปอร์เซ็นต์ก็จะเป็นการถอยหลังถึงสมัยหิน นอกจากนี้ยังทรงอธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติมไว้อีกว่า (สุเมธ ตันติเวชกุล, ๒๕๖๔)

“คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้นแต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี...

...ประเทศไทยสมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกินจึงต้องมโนนโยบายที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะทำให้ทุกคนพอเพียงได้ ให้พอเพียงนี้หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้แต่พอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือยแต่ถ้าทำให้มีความสุขถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็หมายความว่าอีกอย่างของเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบพอเพียง”

บุญเสริม บุญเจริญผล (๒๕๔๓) อธิบายว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักวิชาเศรษฐศาสตร์มีความหมายว่าเป็นวิธีการเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอด้วยการพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเองให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวได้กินได้ใช้ ถ้าหากผลิตเหลือกินเหลือใช้จึงขายออกไป หากผลิตได้ไม่พอก็ต้องซื้อบ้างมิได้ผลิตเพื่อมุ่งขายอย่างเดียวแต่ต้องคิดที่จะผลิตสินค้าและบริการเพื่อตนเองได้บริโภคด้วย นอกจากนี้ การผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและการบริโภคพร้อมกันนั้นก็ร่วมมือกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์และทำให้ประสานงานกับเอกชนภายนอกด้วย เพื่อทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้แข็งแรงขึ้นอีก

อย่างไรก็ตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ได้รับความสำคัญในทางปฏิบัติมากนักในช่วงนั้น อาจเป็นเพราะว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยังไม่มีปัญหาที่รุนแรง การวางแผนพัฒนาประเทศและการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปจึงเป็นไปตามปกติ (นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร, ๒๕๔๙ : ๒๕๔) เมื่อ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรฯ ทรงมีรับสั่งอีกครั้งหนึ่ง เรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในปีที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ โดยให้ตระหนักถึงการพัฒนาที่พอเพียงและแนวทางการพัฒนาประเทศที่สมดุล รวมถึงแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ ทำให้ประชาชนเริ่มตระหนักว่าถ้าได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจะไม่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจและเมื่อเกิดปัญหาแล้วก็สามารถใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาได้

หลังจากนั้น องค์กรหลายองค์กรพยายามนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือการพัฒนาที่พอเพียงไปประยุกต์ใช้ด้วยความศรัทธาในแนวคิดพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะเดียวกันในปี พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นปีที่มีการเริ่มวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ อันเป็นแผนห้าปีที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) มีความประสงค์จะอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักเพื่อชี้ทางการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับดังกล่าว แต่ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น คือยังไม่มี ความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงการตีความว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแปลว่าอะไรหรือความพอเพียงคืออะไร เป็นไปตามแนวคิดของแต่ละคน ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเหล่านี้ทำให้เป็นไปได้ยากที่จะนำมาประยุกต์และวางแผนการพัฒนาประเทศ (ณัฐพงศ์ ทองภักดี, ๒๐๑๒)

ต่อมาในการสัมมนาทางวิชาการประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้มีการขยายความคำสำคัญต่าง ๆ ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเสนอต่อที่ประชุม โดยสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ คำและความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำ	ความหมาย
เศรษฐกิจพอเพียง	เป็นวิถีชีวิตและเศรษฐกิจทางสายกลางในทุกระดับ
พอเพียง	การบริโภคและการผลิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและเหตุผลไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ้งเฟ้อ
สมดุล	๑. การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ๒. มีความสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์กับอัตลักษณ์ท้องถิ่น ๓. มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงินและภาคประชาชนกับสังคมมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

คำ	ความหมาย
	๔ .โครงสร้างการผลิตที่สมดุลมีการผลิตที่หลากหลาย ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างรวดเร็ว (วิกฤต)ได้
ยั่งยืน	พอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ภูมิคุ้มกันที่ดี	๑. ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อมรับกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก ๒. กระบวนการจัดการที่ดีซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วิกฤต) ได้
คุณภาพคน	๑. การที่จะพัฒนาเศรษฐกิจทางสายกลางได้นั้น คนต้องมีการมีคุณภาพในด้านต่าง ๆ มีพื้นฐานจิตใจ มีความสำนึกคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต มีเมตริ มีความเมตตา มีความหวังดีให้กันและกัน ๒. หลักการดำเนินชีวิต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบก่อนทำ มีวินัย ๓ .ภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดีและมีศักยภาพ มีทักษะและความรอบรู้ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและหารายได้อย่างมั่นคงและพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง

ที่มา : นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร (๒๕๔๙)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับองค์กรที่สนใจได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ทำการรวบรวมประมวลและสังเคราะห์พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวาระต่าง ๆ เพื่อร่างเป็นข้อความหรือคำนิยามของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำมาเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศ จึงได้กราบทูลถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้ข้อความเนื้อหาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘ : ๖)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยวิชาความรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการ ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎีและนัก ธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิต ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ มีปัญญาความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลก ภายนอกได้เป็นอย่างดี

ข้อความปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น เป็นข้อความที่ใช้เป็นทางการในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อพัฒนาชนบทจำนวนมากมาย ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ความรู้และนวัตกรรมที่เอื้อต่อความก้าวหน้า ในการพัฒนา และยังประโยชน์ให้แก่พสกนิกรทั่วประเทศ อาทิ โครงการที่พัฒนาการเกษตรขนาดเล็ก ด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม โครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน รวมทั้ง โครงการป้องกันและบรรเทาความเดือดร้อนจากน้ำท่วมและภัยแล้ง ด้วยพระปรีชาสามารถในการทาง เป็นนักคิดและทรงมีคุณูปการต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้นานาอารยประเทศตื่นตัว ในการปรับ รูปแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิดใหม่ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ที่มีต่อปราชญ์ ที่ได้พระราชทานปรัชญา "เศรษฐกิจพอเพียง" ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้น ทางสายกลางแบบพอประมาณ การบริโภคอย่างมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอที่จะ ดำเนินงาน และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ปรัชญาดังกล่าวนี้น่าจะสามารถนำไปใช้ได้อย่าง สอดคล้องกันทั่วโลก ในยุคแห่งโลกาภิวัตน์อันฉับไวนี้ รวมทั้งสนับสนุนความเพียรพยายามขององค์การ สหประชาชาติในการส่งเสริมการพัฒนาคน โดยมีเป้าหมายศูนย์กลางในการพัฒนา คือ ความอยู่ดีมีสุข อย่างยั่งยืนของประชาชน

The United Nations Development Programme หรือ UNDP ได้จัดทำรายงาน "Thailand Human Development Report ๒๐๐๗: Sufficiency Economy and Human Development" ซึ่งวิเคราะห์และประเมินผลของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนา ประเทศไทย และเห็นว่าเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงในการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน และในวันศุกร์ ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๙ นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ และคณะเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย “รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” จากโครงการพัฒนาแห่ง สหประชาชาติ (UNDP) ซึ่งเป็นรางวัลเกียรติยศที่ริเริ่มขึ้นใหม่โดยองค์การสหประชาชาติ เพื่อเฉลิม พระเกียรติเป็นกรณีพิเศษในโอกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

สำหรับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) และฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้อัญเชิญ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งได้เสริมสร้างความเข้าใจไปยังภาค ส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า และน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐ : ๑๐-๑๑) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง

หลังจากการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ รัฐบาลไทยได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศ โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๔) สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (๒๕๖๓) รายงานว่า ปัจจุบันมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในหลายภาคส่วน ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ภาคการศึกษา และภาคการท่องเที่ยว องค์การสหประชาชาติ (UN, ๒๐๐๖) ได้ยอมรับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะในด้านการลดความยากจน การสร้างความเป็นธรรมทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙-๑๑ โดยการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูป ประเทศ นอกจากนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน เพื่อนำมาซึ่ง กำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” (สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๐)

๔.๓ แนวคิดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช คือ องค์ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่อง การพัฒนาอย่างยั่งยืนตลาดจนครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม พระราชประสงค์ของพระองค์ท่าน คือ การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ และด้านจิตใจของประชาชนคนไทยเป็นสำคัญ เป้าหมายในการพัฒนา คือ การ

พัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้คนมีความสุขโดยไม่ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม

จากการวิเคราะห์ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาสู่ความเข้าใจที่ตรงกันได้จำแนกองค์ประกอบของปรัชญาเป็นกรอบความคิด คุณลักษณะ ค่านิยม เจื่อนไข แนวทางปฏิบัติ ผลที่คาดว่าจะได้รับ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖ : ๓๗-๔๖)

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ที่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัตซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอนและมีความเชื่อมโยงกับการแสโลก โดยมุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ ทุกหน้าที่ เป็นการดำเนินตามทางสายกลาง ก้าวทันต่อโลก ไม่ใช่การปิดประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่เปิดเสรีเต็มที่อย่างไม่มีทางควบคุมดูแล ไม่ใช้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่โดยพึ่งพิงภายนอกทั้งหมด มีคุณลักษณะที่มุ่งเน้นถึงการกระทำที่มีความพอประมาณบนพื้นฐานของความมีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง

๓. ค่านิยม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อมกัน ดังนี้

๓.๑ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภค ที่อยู่ในระดับสมดุลง การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

๓.๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๓.๓ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เจื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๔.๑ เจื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย

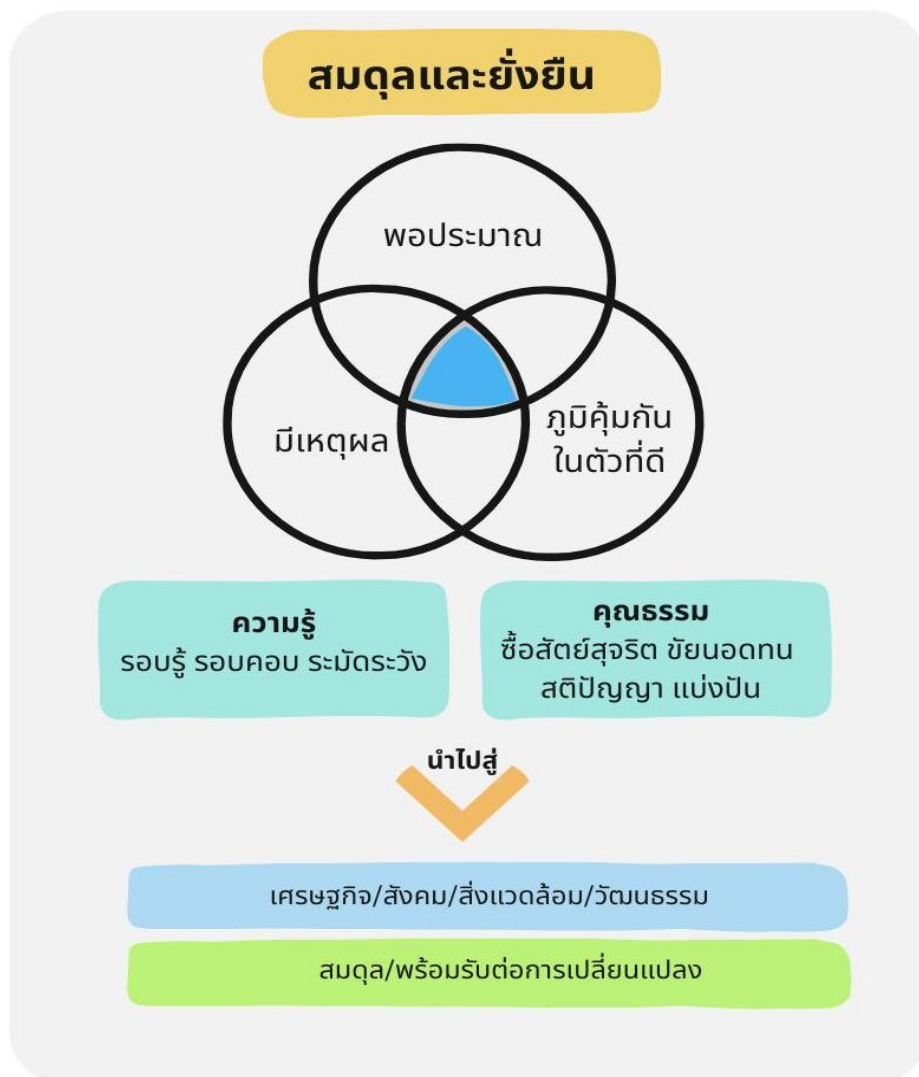
๑. ความรอบรู้ คือ มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้านในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์พื้นฐานการนำไปใช้ในการปฏิบัติอย่างพอเพียง เนื่องจากการมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง

๒. ความรอบคอบ คือ มีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการต่าง ๆ มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน สัมพันธ์กัน

๓. ความระมัดระวัง คือ ความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยเป็นการระมัดระวังให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

๔.๒ เจื่อนไขคุณธรรม จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๕. แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ ความพอเพียงเป็นทั้งวิธีการและผลจากการกระทำ โดยทำให้เกิดวิถีการพัฒนาและผลของการพัฒนาที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ในขณะเดียวกันความสมดุลของการกระทำทั้งหมดและผลอาจนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้พลวัตทั้งภายในและภายนอกประเทศได้

ภาพที่ ๔.๑ องค์ประกอบและเงื่อนไขแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร (๒๕๔๙ : ๒๖๐)

จะเห็นได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นลักษณะสามห่วงสองเงื่อนไข ดังนี้ สามห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ส่วนสองเงื่อนไข คือ ฐานความรู้และฐานคุณธรรม โดยมีเป้าหมาย คือ ความสมดุลและความยั่งยืน ดังแสดงในภาพที่ ๔.๑ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่างๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันบนเงื่อนไข ความรู้และคุณธรรม

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้

ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม คือ การยึดถือคุณธรรมต่างๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมและการแบ่งปัน เป็นต้น ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา (จิราญ อิศรางกูร ณ อยุธยา, ๒๕๕๑)

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึง หลักเศรษฐกิจพอเพียงว่า การพัฒนาชุมชนในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการใช้คนเป็นเป้าหมาย และเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมหรือการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้พลังทางสังคม ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่ม เครือข่าย หรือประชาสังคม กล่าวคือ เป็นการผนึกกำลังของ ทุกฝ่ายในลักษณะพหุภาคีประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน กล่าวโดยสรุป คือเศรษฐกิจพอเพียง ก็หมายถึงการหันกลับมายึดเส้นทางสาย กลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตโดยใชหลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ คือ

๑. พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถ พึ่งตนเองได้ ดังนั้นจึงควรที่สร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจอีกheimต่อสู่ชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ บางก็ตาม มีพึงควรท้อแท้ให้พยายามต่อไป พึงยึดพระราชดำรัสการพัฒนาคอนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ว่า "บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดีคือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือ วิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมกันด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน"

๒. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า "เพื่อให้งาน รุดหน้าไปพร้อมเพรียงกันไม่ลดหล่นจึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน"

๓. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่ง

ส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดียิ่ง สิ่งดีก็คือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ

๔. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาทดลองทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริที่ว่า "จุดประสงค์ของศูนย์การศึกษาฯ คือเป็นสถานที่สำหรับ ค้นคว้าวิจัยในท้องที่ เพราะว่าแต่ละท้องที่สภาพฝนฟ้า อากาศ และประชาชนในท้องที่ต่างๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนเดิม"

๕. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมิขาด ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพและสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหัพภาคต่อไปได้ด้วย การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังนี้

๕.๑ ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลด ละ ความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำริที่ว่า "ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง"

๕.๒ ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความสุจริตธรรม ดังพระราชดำริที่ว่า "ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ"

๕.๓ ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในการการค้าขายประกอบอาชีพ ความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนจากผู้อื่น"

๕.๔ ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากที่เป็นอยู่โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า "การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงขึ้นเพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง"

๕.๕ ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ดังพระราชโองการที่ว่า"พยายาม ไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายาม ก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น" กล่าวโดยสรุป แนวคิดและทฤษฎีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่ชี้แนะการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา การที่จะพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ก้าวไกลสู่ความยั่งยืนต้องเริ่มมาจากการเปลี่ยนแปลงในเชิงบุคคลของสังคมไทย ซึ่งจะต้องครอบคลุมไปในทุกมิติไม่ว่าจะ

เป็นทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อม โดยการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดผลตามมาไม่ว่าจะเป็นเชิงบวกหรือเชิงลบเกิดขึ้น แนวคิดเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนไทยจึงมีความสำคัญอย่างมากทำให้หลักการความพอเพียงในการดำเนินชีวิตจึงเกิดขึ้นเพื่อให้คนไทยเกิดความเข้มแข็งตั้งแต่ระดับบุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่ประโยชน์โดยรวมของสังคม ก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศชาติที่เข้มแข็ง ขึ้นมาได้อย่างยั่งยืน

ทั้งนี้กล่าวได้อีกว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคำใหม่ของคนไทยในสมัยก่อน เพราะคำว่าเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มต้นมาจากแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานเอาไว้ตั้งแต่เมื่อ ๔๐ ปีมาแล้ว โดยยึดถือตามวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็น วัฒนธรรมของคนไทย โดยจะต้องดำเนินหลักการด้วยแนวทางสายกลาง อาศัยการมีสติ มีปัญญา และมีความเพียร เพื่อนำไปสู่แนวทางที่เป็น ความสุขสำหรับการดำเนินชีวิต การดำเนินการด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นการสะท้อนจากพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เห็นว่าการก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาหลายสิบปี โดยการที่ประเทศจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงย่อม ส่งผลต่อการขยายตัวในภาคธุรกิจเป็นอย่างรวดเร็ว อุตสาหกรรมขยายตัวต่อเนื่อง ซึ่งอีกมุมหนึ่งในเชิงของการพัฒนาที่เป็นการเปลี่ยนแปลงต่อประเทศย่อมจะสามารถเกิดปัญหาตามมาต่อวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทยทุกคน ดังนั้นเพื่อเป็นการตั้งรับกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความพอเพียงของประชาชน เพื่อสร้างความพอเพียงเข้มแข็งได้ในระดับรากหญ้า คือประชาชนต้องพอเพียง โดยเน้นการพอมีพอกิน พึ่งตนเองได้ในระดับรากหญ้าให้ได้เสียก่อน ซึ่งความพอเพียงจะต้องนำไปปรับใช้กับแนวทางการดำรงชีวิตในทุกระดับ เริ่มตั้งแต่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม นำไปสู่ประเทศชาติ

๔.๔ ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบแนวคิดซึ่งมุ่งให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ รวมถึงการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น จนเกิดความยั่งยืน คำว่า พอเพียง คือ การดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางโดยตั้งบนหลักสำคัญสามประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้า ฯ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิตเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ เพิ่มเติมว่า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๖)

คำว่า พอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน พอมี พอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ ในกาลานี้ เมื่อเท่าไร ๒๐, ๒๔ ปี เมื่อปี ๒๕๑๗ ถึง ๒๕๔๑ นี้ ก็ ๒๔ ปีใช้ไหม วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะปฏิบัติให้

พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดีและประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะไม่พอมี พอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะทำให้ทุกคนมีพอเพียงได้

ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราได้แต่ว่า พอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็เป็นความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียงเมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียงแปลในใจแล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้น หมายความว่าผลิตอะไรพอมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)... เป็นตามที่เขาเรียกว่า ยืนบนขาของตนเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง)

จากกระแสพระราชดำรัสดังกล่าว ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปได้ดังนี้ (อุดมพร อมรรธรรม, ๒๕๔๙ : ๒๑-๒๒)

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรกเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร ในสภาพการณ์เช่นนี้ เกษตรกรจะกลายสถานะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และหลักใหญ่ที่สำคัญยิ่ง คือการลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผล ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลายครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรมการแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจการค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาวะการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทรและความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงชนิดเดียว หากยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ

ด้วยได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

ด้วยเหตุผลและปัจจัยต่างๆ ตามสถานการณ์ทำให้ต้องคำนึงในหลายภาคส่วนจากการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาปรับใช้ทั้งในด้านผลกระทบ การเปลี่ยนแปลง และการประยุกต์ใช้ จึงทำให้เกิดความสำคัญ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๕ : ๓)

๑. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

๒. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ

๓. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรต่างๆ ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการดำเนินงานบนรากฐานของความพอเพียง

๔. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ และทุกภาคส่วนในการดำเนินการ

๕. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน และเพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมตามสถานการณ์ได้

๖. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยการพัฒนาคนพัฒนาจิตใจให้พออยู่พอกินและอยู่ดีมีสุขสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพ มีทางเลือก ทั้งด้านสุขภาพ ความรู้ ทักษะ อาชีพ เสรีภาพ โดยไม่กระทบกับ ผู้อื่น

๗. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอารัดเอาเปรียบ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตเมตตา และจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงมีนักวิชาการได้จำแนกความสำคัญในหลายด้านซึ่ง สามารถจำแนกได้ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า

“การรู้จักประมาณตนนี้จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพทั้งยังทำให้ รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ใน ตนเองให้ยิ่งสูงขึ้นในส่วนการรู้จักประมาณสถานการณ์นั้น ได้แก่ การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ที่ เกิดขึ้นให้ทราบชัดถึงความเป็นมา และที่เป็นอยู่รวมทั้งที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต การรู้จักประมาณ

สถานการณ์ได้นี้จะทำให้สามารถวางแผนและปฏิบัติการได้ถูกต้องตรงกับปัญหาทันต่อสถานการณ์ และ ความจำเป็นอันจะทำให้งานที่ทำได้ประโยชน์ที่สมบูรณ์คุ้มค่า การรู้จักประมาณตน และรู้จักประมาณ สถานการณ์จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญที่จะเกื้อกูลให้บุคคล ชีวิต และกิจการงานไป ได้อย่างราบรื่นและก้าวหน้า”

พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการประชุมชี้แจงแนวทางการบริหารประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๙ ความว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ให้ประชาชนได้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติตนที่ควรจะเป็น เพื่อให้สามารถดำรงชีพได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งที่จริงแล้วก็เป็นแนวทางที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย และสามารถนำไปใช้ได้ในทุกระดับ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ การพัฒนาต้องเริ่มจากการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน การ ที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ก็ต้องรู้จักประมาณตน และทำทุกอย่างด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ประมาท สิ่งเหล่านี้จะสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับเราต่อไปด้วยหลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นหลักการพึ่งตนเอง และลำดับการปฏิบัติที่จะทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ไม่รีบร้อน ไม่ก้าวกระโดด ไม่ๆประมาท รู้จักการเลือกสรร และการใช้อย่างเหมาะสม ระมัดระวัง มีความพอดี พอเหมาะ พอควร ซึ่งใช้คำสรุปรวมว่า "พอเพียง" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑ : ๑๒-๑๓)

ปริญานุษ พิบูลสรารุธ (๒๕๕๑ : ๗๓) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการดำเนินชีวิต ตามแนวทางสายกลางไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง การตัดสินใจหรือปฏิบัติการกิจใดๆ ต้องอยู่บน พื้นฐานความเป็นจริง ความถูกต้องเป็นอย่าง เป็นเหตุเป็นผลและไม่ประมาท เป็นหลักการที่มีพื้นฐาน มาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในปัจจุบันกับการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ

สมศักดิ์ คงเที่ยง (๒๕๕๐ : ๗) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำเนินไปในทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยมีความสำนึกในคุณธรรมเป็นองค์กำกับควบคู่ไปกับการใช้ความรู้เพื่อให้เกิดความสมดุล พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงและก้าวทันต่อโลกการ สื่อสารไร้พรมแดน เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปได้อย่างราบรื่นมั่นคง และยั่งยืน

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่ง ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหาภาค แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญใน ๗ ประการ ดังนี้ (ประเวศ วะสี, ๒๕๕๐ : ๔-๗)

๑. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน

๒. จิตใจเพียงพอ ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้

๓. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่นการทำเกษตรผสมผสานซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน

๔. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง ทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาคนยากจนหรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

๕. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิรูปและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

๖. ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นมาจากฐานทางวัฒนธรรมจึงมั่นคง

๗. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่รู้จบวบ เดียวจน เดียวรวย แบบกะทันหัน เดียวตกงานไม่มีกิน ไม่มีใช้ซึ่งประสาหมมนุษย์คงทนไม่ไหว สุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยนรุนแรง ฆ่าตัวตาย ตัดยาเสพติด แต่เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจะทำให้สุขภาพจิตดี

ศราวุธ บุรณเจริญ และคณะ (๒๕๕๔ : ๑๖-๑๗) ได้กล่าวถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง ๑๐ ประการ เป็นความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อการพัฒนา ประเทศและพัฒนาคคน ดังนี้

๑. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

๒. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ

๓. เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน

๔. หลักการเศรษฐกิจพอเพียง มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ

๕. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เขามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน

๖. ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของคนเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคคน

๗. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยให้มนุษย์มีความพออยู่พอกิน พอใช้ พึ่งตนเองได้ และมีความสุขตามอัตภาพ

๘. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นตลอดจนเสรีภาพในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอารัดเอาเปรียบ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตเมตตาและจิตสาธารณะ

๙. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ทำลาย เห็นคุณค่าและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑๐. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยให้มนุษย์อยู่อย่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ค่านิยม และเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลในสังคม

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักแนวคิดในการปฏิบัติให้คนใน ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้รักสามัคคี สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันภายในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์สุขได้อย่างเหมาะสม เป็นหลักในการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน โดยเริ่มจากความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจที่หวังผลประโยชน์หรือกำไรในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปัน มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ทั้งลูกค้าคู่ค้า ผู้ถือหุ้นและพนักงานด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็น ค่อยไป ไม่ค้ำกำไรเกินควร ไม่ลงทุนเกินขนาด ไม่กู้เงินเกินตัว รวมทั้งต้องมีความรู้และเข้าใจธุรกิจของตนเอง และเรียนรู้การตลาดอย่างถ่องแท้ผลิตในสิ่งที่ถนัด และทำตามกำลัง สร้างเอกลักษณ์ที่แตกต่างและพัฒนาคุณภาพ ผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น มีคุณธรรม ประหยัดคุ้มค่ามีการบริหารความเสี่ยง ไม่ทำโครงการที่เกินตัวปรับขนาดองค์กรให้เหมาะสม และจัดกำลังคนตามสมรรถนะ ความรู้ความสามารถ ถ่ายทอดความรู้ในการปฏิบัติงาน มีการพัฒนา ทีมงานและสร้างผู้สืบทอด ที่ดีเก่ง ยึดประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และสุดท้ายการพัฒนาในระดับสูงที่สุดต้องเน้นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้รักสามัคคีเสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดความพอเพียง นำสู่ "สังคมอยู่เย็นเป็น สุขร่วมกัน" อย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนสืบไป ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย ขณะนี้ได้หยั่งรากลึกกลงในสังคมไทย พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับ "การพัฒนาคน" ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองความพอมีพอกิน การรู้จักความพอประมาณการคำนึงถึงความมีเหตุผล

การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงความถูกต้องตามหลักวิชาตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต

๔.๕ เกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรทฤษฎีใหม่ หรือ ทฤษฎีใหม่ (New Theory) เป็นแนวพระราชดำริที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ความไม่มั่นคงทางอาหาร และการขาดแคลนน้ำของเกษตรกรไทย โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ขณะเสด็จพระราชทานปริญญาบัตรที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และต่อมา พระราชดำรัส พระราชทานแด่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต

“...ทฤษฎีใหม่เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีกินแบบตามอัตภาพ คืออาจไม่รวยมากแต่ก็พอกินไม่อดอยาก...”

“...อันนี้ถึงบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียง หรือ ทฤษฎีใหม่ ๒ อย่างนี้ จะนำความเจริญแก่ประเทศได้ แต่ต้องมีความเพียร แล้วต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน ต้องไม่พูดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน ถ้าทำได้โดยเข้าใจกัน เชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้...”

แนวคิดนี้ถือกำเนิดขึ้นจากการที่พระองค์ทรงเห็นปัญหาสำคัญของเกษตรกรไทย คือ มีพื้นที่ทำกินขนาดเล็ก ขาดแคลนน้ำ และไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ทฤษฎีใหม่ คือ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของ การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุด จุดประสงค์หลักคือ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มักประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำการเกษตร ให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้ โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก ความเสี่ยงที่เกษตรกร มักพบเป็นประจำ ได้แก่ ความเสี่ยงด้านราคาสินค้าเกษตร ความเสี่ยงในราคาและการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จากต่างประเทศ ความเสี่ยงด้านน้ำ ฝนทิ้งช่วง ฝนแล้ง ภัยธรรมชาติอื่นๆ และโรคระบาด ความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิต ความเสี่ยงด้านโรคและศัตรูพืช ความเสี่ยงด้านการขาดแคลนแรงงาน ความเสี่ยงด้านหนี้สิน และการสูญเสียที่ดิน เป็นต้น

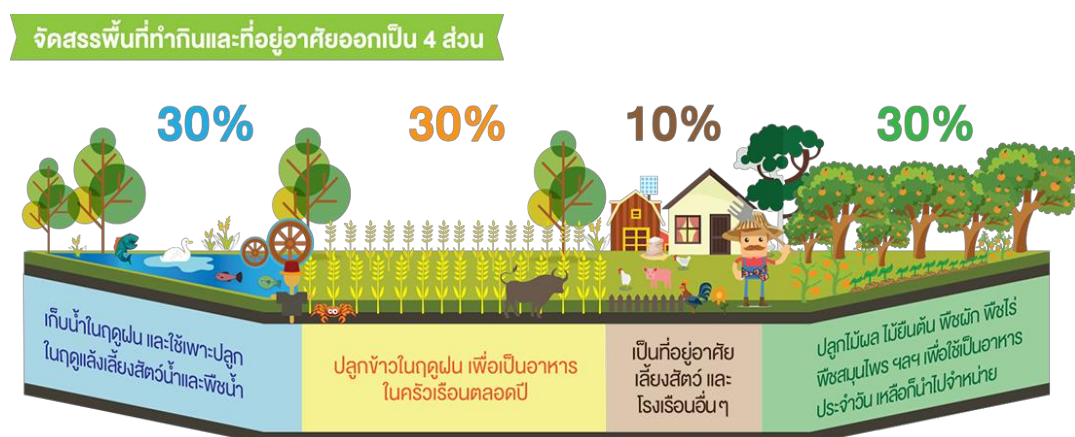
แนวทางปฏิบัติถูกทดลองและขยายผลสู่ชุมชนตัวอย่างในหลายภูมิภาคจนสำเร็จและได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจนนำไปใช้ทั้งในระดับปัจเจก ครัวเรือน และชุมชน

๔.๕.๑ ความสำคัญของทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเครื่องมือสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้แก่เกษตรกร และชุมชนชนบท โดยเน้นการพึ่งพาตนเองอย่างรอบด้าน สร้างสมดุลในการใช้ทรัพยากรทั้งดินและน้ำ ซึ่งตอบโจทย์บริบทของเกษตรกรไทยที่มีพื้นที่จำกัดและต้องเผชิญภัยธรรมชาติบ่อยครั้ง ซึ่งมีความสำคัญดังต่อไปนี้

- ๑) พึ่งพาตนเองและมีอาหารสมบูรณ์ เกษตรกรมีปัจจัยดำรงชีพครบถ้วนทั้งอาหาร พืชผัก เนื้อสัตว์ และที่อยู่อาศัย ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก และคลายความเสี่ยงด้านหนี้สินและความยากจน
- ๒) ลดความเสี่ยงจากภัยแล้งและน้ำท่วม ด้วยการขุดสระน้ำและจัดสรรพื้นที่ไว้สำรองน้ำสำหรับปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้งหรือยามขาดน้ำ ช่วยให้พ้นตัวจากวิกฤติได้รวดเร็ว
- ๓) สร้างรายได้และใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตเหลือบริโภคสามารถจำหน่ายเพิ่มรายได้ ส่วนการแบ่งจัดสรรที่ดิน ทำให้ที่ดินทุกส่วนเกิดคุณค่าต่อเศรษฐกิจและชีวิตชุมชน
- ๔) ขยายผลสู่ความสามัคคีและความมั่นคงของชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ เพิ่มพลังต่อรองทางเศรษฐกิจ และสนับสนุนสวัสดิการ การศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะ

๔.๕.๑.๑ การจัดสรรพื้นที่ภายใต้แนวคิดทฤษฎีใหม่

ภาพที่ ๔.๒ แนวคิดทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

ที่มา : Porpeang.org (๒๐๒๑)

แนวทางการจัดการทรัพยากรภายใต้แนวคิดทฤษฎีใหม่ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ดังนี้
ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ซึ่ง
 หมายถึง

พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ ๓๐% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้
 เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำต่างๆ

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับ
 ครอบครัวให้เพียงพอตลอด ปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ
 เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ ๑๐% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียนอื่นๆ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง : เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผล
 แล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกัน
 ดำเนินการใน ๖ ด้าน ดังนี้

ภาพที่ ๔.๓ แสดงแนวคิดทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง
 ที่มา : Porpeang.org. (๒๐๒๑)

๑) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ซลประทาน ฯลฯ) เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต
 โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดการน้ำ และอื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก

๒) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต) เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วยการเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ) ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่างๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

๓) สุขภาพ (สาธารณสุข เงินกู้) แต่ละชุมชนควรมีสุขภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

๔) การศึกษา (โรงเรียนทุนการศึกษา) ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

๕) สังคมและศาสนา ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

โดยกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม : เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกร หรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

๑) เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

๒) ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)

๓) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง)

๔) ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

เกษตรทฤษฎีใหม่สู่โคกหนองนาโมเดล

โคกหนองนาโมเดลพัฒนาต่อยอดจากเกษตรทฤษฎีใหม่ การแบ่งพื้นที่และบริหารจัดการน้ำ ให้เป็นภาพเข้าใจง่ายว่า “โคก-หนอง-นา” และผสมกับภูมิปัญญาพื้นบ้านและระบบนิเวศในแต่ละพื้นที่ โคกหนองนาโมเดลคือการจัดการพื้นที่เกษตรที่ผสมผสานทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้หลักให้ธรรมชาติจัดการตัวเอง มนุษย์เป็นผู้ช่วยออกแบบและบริหารระบบ ทำให้ลดต้นทุนและฟื้นฟูระบบนิเวศ องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ โคก (พื้นที่สูงปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง) หนอง (แหล่งน้ำ ขุดสระ โคก-คลองไส้ไก่ เพื่อเก็บน้ำฝน) และนา (ปลูกข้าวพื้นบ้านอินทรีย์ ขณะที่บนคันนาปลูกพืชผสมผสาน) ซึ่งทำงานสัมพันธ์กันเป็นระบบเดียว เมื่อเชื่อมโยงเชิงโครงสร้าง: ทฤษฎีใหม่สู่โคก-หนอง-นา พื้นที่ ๓๐% แหล่งน้ำของทฤษฎีใหม่ถูกทำให้ชัดเจนด้วย “หนองและคลองไส้ไก่” เพื่อเก็บและกระจายน้ำอย่างทั่วถึงไปยังนาและโคก พื้นที่ ๓๐% นาข้าว และ ๓๐% พืชผสมผสาน ซึ่งถูกออกแบบบน “นาและโคก” โดยบนโคกปลูกไม้ยืนต้น ผลไม้ และป่า ๓ อย่างด้วยประโยชน์ ๔ อย่าง ส่วนนาใช้ปลูกข้าวอินทรีย์และพืชอาหารบนคันนา ทำให้หลักการ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ถูกแปลงเป็นภูมิทัศน์ที่จับต้องได้

พื้นที่โคกหนองนาเมื่อบริหารจัดการทั้งระบบครบวงจร โคกหนองนาโมเดลช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก และเปิดโอกาสต่อยอดเป็นรายได้จากการจำหน่ายผลผลิต การแปรรูป และการเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตรและสิ่งแวดล้อม

ที่มา : Thanyaphong Sararat et al. (๒๐๒๒)

เกษตรทฤษฎีใหม่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อให้เกษตรกรสามารถใช้เทคโนโลยีและวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเกษตร โดยมีการศึกษาและส่งเสริมศักยภาพของคนในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรทฤษฎีใหม่ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยชุมชนสามารถสร้างเส้นทางท่องเที่ยวและทดลองจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถสร้างศักยภาพของจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีความสวยงาม สมบูรณ์ของธรรมชาติ และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เด่นชัด เกษตรทฤษฎีใหม่กับการท่องเที่ยวจึงมีความสัมพันธ์ในลักษณะ “เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน” กล่าวคือ โมเดลการจัดสรรพื้นที่และการดำเนินชีวิตแบบยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนา “การท่องเที่ยวเชิงเกษตร” และ “การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้” ในระดับชุมชน โดยมีบทบาททฤษฎีใหม่ต่อการท่องเที่ยว ดังนี้

- ๑) แหล่งเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ฟาร์มและชุมชนที่จัดพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่ สามารถเปิดบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เรียนรู้วิถีเกษตร การอนุรักษ์แหล่งน้ำ ปลูกผสมผสาน และทำกิจกรรมร่วม เช่น ดำนา เก็บไข่ เลี้ยงปลา ซึ่งแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป

- ๒) ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลผลิตทางการเกษตรของแปลงทฤษฎีใหม่ (ข้าว ผัก ผลไม้ ฯลฯ) สามารถจัดจำหน่ายสู่ตลาดนักท่องเที่ยว สร้างรายได้เสริมนอกเหนือจากการเกษตร
- ๓) ขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่สังคม การผสมผสานเกษตรกับการท่องเที่ยวกลายเป็นตัวอย่างจริงของการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้มาเยี่ยมชมเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเอง
- ๔) อนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสพการณ์ตรงจากเกษตรกรมืออาชีพและการได้ร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน เป็นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นไปยังคนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวจากภายนอก

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรทฤษฎีใหม่โดยชุมชน จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้วิถีการผลิตอย่างยั่งยืน ทั้ง ๓ ขั้นตอนตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสามารถนำความรู้ที่ได้รับกลับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยว ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยทั่วไป ดังตัวอย่างเช่น ศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านการเกษตรเชิงอนุรักษ์ นักท่องเที่ยวได้เห็นการจัดสรรที่ดินตามสูตร ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ พร้อมเวิร์กช็อปเกี่ยวกับการทำเกษตร หมู่บ้านห้วยข้าว จังหวัดมหาสารคาม ชุมชนต้นแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกิจกรรมลงมือทำจริง เช่น ดำนา ทำน้ำหมักเข้าครววิธืชาวนา กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านไร่แสงอรุณ จังหวัดเชียงราย นำแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่สู่เส้นทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้การขุดสระ เลี้ยงปลา ปลูกผักไร้สาร และอยู่ร่วมกับชุมชน วิสาหกิจชุมชนบ้านสองแคว จังหวัดอุดรดิษฐ์ เปิดแปลงเกษตรผสมผสาน นำต้นไม้น้ำมันในพื้นที่ปลูกตามสูตรและเป็นจุดท่องเที่ยวสาธิตระบบเกษตรพอเพียง ธรรมชาติ อาหารปลอดภัย และบ้านไพร่เออน จังหวัดระยอง เป็นชุมชนจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยึดหลักทฤษฎีใหม่ ตั้งแต่ศึกษาปลูกข้าว ขุดสระ เลี้ยงสัตว์ ด้วยการมีส่วนร่วมและจัดเวิร์กช็อปให้ผู้มาเยือน เป็นต้น

สำหรับแนวคิดโคกหนองนาโมเดลสามารถยกระดับจาก “ฐานเกษตรทฤษฎีใหม่” ไปสู่ผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวเชิงเกษตรเชิงเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติการออกแบบพื้นที่ กิจกรรมท่องเที่ยว และการจัดการชุมชน Thanyaphong Sararat et al. (๒๐๒๒) นำเสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่สู่โมเดลโคกหนองนา โดยเชื่อมโยงกับการจัดการท่องเที่ยวและแนวปฏิบัติกรณีศึกษา ดังนี้

๑. บทบาทโคกหนองนากับการจัดการการท่องเที่ยว

พื้นที่โคกหนองนาเมื่อมีฐานเกษตรมั่นคง สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและแหล่งเรียนรู้ศาสตร์พระราชา เปิดให้เยี่ยมชม แค้มป์ปิ้ง ฟาร์มทัวร์ คาเฟ่ และฟาร์มสเตย์ ส่งผลทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวช่วยกระจายรายได้สู่ชนบท เสริมภาพลักษณ์ด้านความ

ยั่งยืน และทำหน้าที่เป็นพื้นที่สื่อสารแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผ่านประสบการณ์ตรงของนักท่องเที่ยว

๒. การเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นที่กับการออกแบบประสบการณ์ท่องเที่ยว

- โคก (โซนป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง) ใช้เป็นเส้นทางตีความเรื่องป่า-น้ำ-ดิน-ความหลากหลายชีวภาพ กิจกรรมอาจเป็นเดินป่าเล็ก ๆ เรียนรู้ไม้ใช้สอย สมุนไพร และการฟื้นฟูดิน
- หนองและคลองไส้ไก่ ใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้การจัดการน้ำ เช่น ล่องแพเล็ก ๆ ปั่นเรือเปิดให้อาหารปลา ทดลองวัดระดับน้ำ เชื่อมกับการอธิบายเกษตรทฤษฎีใหม่ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐
- นาและคันนา ใช้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมลงมือจริง เช่น ดำนา เกี่ยวข้าว ทำปุ๋ยหมัก เก็บผักบนคันนา ทำอาหารพื้นบ้าน เชื่อมเรื่องความมั่นคงอาหารและเกษตรอินทรีย์

๓. แนวปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่โคกหนองนา

ด้านการจัดการพื้นที่และความจุรองรับ

- กำหนดโซนเกษตรหลัก vs โซนท่องเที่ยวให้ชัด เพื่อลดผลกระทบต่อระบบผลิตอาหาร และออกแบบเส้นทางเดิน/จุดชม/จุดถ่ายรูปให้ไม่รบกวนกิจกรรมเกษตร
- กำหนดจำนวนผู้เข้าชมต่อวัน/ต่อรอบ ตามความสามารถของพื้นที่และครัวเรือน เช่น แบ่งรอบเช้า-บ่าย จำกัดกลุ่มเล็ก ๑๕-๒๕ คน เพื่อให้สื่อสารเชิงลึกและไม่รบกวนฟาร์มมากเกินไป

ด้านผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวและบริการ

- พัฒนาชุดกิจกรรมเชิงเรียนรู้ (learning package) เช่น ๓ ชั่วโมง / ครึ่งวัน / เต็มวัน / ค้างคืน ที่รวมกิจกรรมเกษตร อาหารพื้นบ้าน และการตีความศาสตร์พระราชทำให้เข้าใจง่าย
- เสริมบริการฟาร์มสเตย์-คาเฟ่-ร้านสินค้าชุมชน โดยวัตถุดิบมาจากสวนและเครือข่ายรอบข้าง สร้างห่วงโซ่มูลค่าเพิ่มและรายได้หลายทาง (ผลผลิตสด แปรรูป ของที่ระลึก)

ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนและเครือข่าย

- ตั้งคณะทำงาน/วิสาหกิจชุมชนดูแลการท่องเที่ยว แยกบทบาทชัดเจน เช่น ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายกิจกรรมเกษตร ฝ่ายสื่อสารออนไลน์ และฝ่ายการเงิน เพื่อกระจายบทบาทและรายได้
- เชื่อมเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย และผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อดึงกลุ่มเป้าหมายเชิงเรียนรู้และออกแบบโปรแกรมร่วมกัน

ตัวอย่างปฏิบัติการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โคกหนองนา : นาหวด ฟาร์ม

“นาหวด ฟาร์ม” หมู่บ้านเขาใน หมู่ ๑ ตำบลเชิงแส อำเภอกระเส็นรุ้ง จังหวัดสงขลามีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ผูกโยงเกษตรทฤษฎีใหม่กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการออกแบบพื้นที่ กิจกรรม และระบบบริหารจัดการเชิงธุรกิจที่คำนึงถึงชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งพื้นที่เป็นแหล่งน้ำ นา และโซนสวน/โคก เพื่อสร้างความหลากหลายของผลผลิตและความมั่นคงอาหารของครัวเรือนและชุมชนก่อนแล้วจึงต่อยอดเป็นการท่องเที่ยว ทำให้รายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นส่วนเสริมต่อจากรายได้เกษตร และช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรผ่านการแปรรูปและขายในพื้นที่ ส่งเสริมการออกแบบประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ดิโนคาเฟ่ ร้านของฝาก และกิจกรรมในสวนให้เชื่อมโยงกับวิถีโคกหนองนา และยังมีกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น ปั่นเรือเปิด ให้อาหารปลา กิจกรรมศิลปะ นวดแผนไทย และกิจกรรมตามฤดูกาล ช่วยให้นักท่องเที่ยวสัมผัสธรรมชาติ วิถีชนบท และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าการมาถ่ายรูปหรือเข้าคาเฟ่เพียงอย่างเดียว

นอกจากนั้น ยังออกแบบธุรกิจให้เชื่อมโยงกับชุมชนโดยตรง วัตถุประสงค์อาหารและเครื่องดื่มมาจากเกษตรกรรอบข้าง และร้านของฝากรับซื้อสินค้าชุมชนมาจำหน่ายเพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างอาชีพในท้องถิ่น มีการจ้างงานสมาชิกชุมชน และการพัฒนาบุคลากรภูวามแผนให้รองรับทั้งการบริการนักท่องเที่ยวและการจัดการสวน ช่วยให้การจ้างงานกระจายสู่คนในพื้นที่และสร้างทักษะด้านบริการและการตลาดให้ชุมชน

ที่มา : รสกร อัมพันธ์ (๒๕๖๗)

บทสรุป

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสะท้อนแก่นแท้ของหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานเป็นแนวทางดำเนินชีวิตและการพัฒนาแก่ชาวไทยกว่า ๔๐ ปีที่ผ่านมา ปรัชญานี้เน้น “ทางสายกลาง” โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว พร้อมเงื่อนไขสำคัญคือ การใช้ “ความรู้” อย่างรอบคอบและยึดมั่นใน “คุณธรรม” เพื่อความสมดุลและยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่การอยู่แบบโดดเดี่ยวหรือไร้การแลกเปลี่ยนกับโลกภายนอก แต่เป็นการใช้ชีวิตและการผลิตบนความพอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อ สร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต เพื่อให้สังคม ประเทศชาติ สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความผันผวนจากภายนอก เช่น วิกฤตเศรษฐกิจหรือภัยธรรมชาติ หลักนี้สอดคล้องกับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การกระจายรายได้ และการร่วมมือกันในชุมชน ตั้งแต่ระดับบุคคล ครัวเรือน ไปจนถึงระดับรัฐ และเมื่อนำไปใช้เชื่อมโยงกับ “โครงการและการวางแผนโครงการพัฒนาทางการ

ท่องเที่ยว” เศรษฐกิจพอเพียง คือกรอบแนวคิดที่ทำให้การพัฒนาโครงการท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างสมดุลและยั่งยืน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างรอบคอบ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในพื้นที่ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม หลักการนี้ยังช่วยให้การวางแผนโครงการท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการความเสี่ยง วางยุทธศาสตร์สร้างภูมิคุ้มกันต่อกระแสเศรษฐกิจและสังคมโลก เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำพาการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนในระยะยาว

คำถามท้ายบท

คำอธิบาย ให้ผู้เรียนตอบคำถามปลายเปิดแบบอัตนัยบูรณาการเนื้อหาวิชา

๑. ให้อธิบาย “เศรษฐกิจพอเพียง” ในความเข้าใจของตนเองว่ามีความหมายและหลักการสำคัญอย่างไร
๒. จากตัวอย่างในวิถีชีวิตประจำวัน จงเลือก ๑ กรณีที่สอดคล้องกับหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล หรือการมีภูมิคุ้มกัน แล้วอธิบายว่ามีความเชื่อมโยงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร
๓. เศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักและเงื่อนไขสำคัญใดบ้าง อธิบายตัวอย่างการนำไปใช้ในชุมชนหรือองค์กร
๔. เศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาและส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในโครงการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างไร ให้อธิบายแนวคิดหลักและยกตัวอย่างแนวปฏิบัติที่นำไปใช้ได้จริง
๕. ให้วิเคราะห์ “สิ่งที่อาจเป็นอุปสรรคและแนวทางแก้ไขในการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาการท่องเที่ยว” โดยพิจารณาทั้งในระดับชุมชนและระดับนโยบาย พร้อมเสนอแนะวิธีการขับเคลื่อนให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

๕. หัวข้อบรรยายเรื่อง โครงการและการวางแผนโครงการพัฒนาทาง การท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยการวางแผนและการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ “โครงการ” กลายเป็นกลไกสำคัญในการแปลงนโยบาย วิสัยทัศน์ และแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โครงการเพื่อการท่องเที่ยวไม่ได้เพียงมุ่งเน้นสร้างกิจกรรมหรือผลงานเท่านั้น หากแต่ต้องครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่การวิเคราะห์บริบท ความต้องการของชุมชน การประสานกลยุทธ์องค์กรกับศักยภาพและความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ไปจนถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด และการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างบูรณาการ ซึ่งถือเป็นหัวใจของความสำเร็จในการขับเคลื่อนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

นักวิชาการและผู้บริหารด้านการพัฒนาเห็นพ้องว่ากระบวนการวางแผนโครงการเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงแผนสู่การปฏิบัติจริง ให้สามารถจัดข้อจำกัด นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าประสงค์ทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม การจัดทำโครงการท่องเที่ยวจึงต้องมีทั้งความชัดเจนในรายละเอียดกิจกรรม การประสานความร่วมมือของภาคที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะชุมชน และเน้นการประเมินผลสัมฤทธิ์ที่วัดผลได้และตรวจสอบได้

บทบาทของโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ละโครงการจะช่วยผลักดันประเด็นยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ในเชิงนโยบายให้เกิดผลลัพธ์ที่แท้จริง ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในทุกมิติ

๕.๑ ความรู้เกี่ยวกับโครงการ

นักวิชาการด้านการวางแผนหรือนักบริหารการพัฒนา เห็นว่าโครงการ เป็นแผนงานชนิดหนึ่งที่ต้องกำหนดกระบวนการขึ้นแปลงแผน (Plan) ไปสู่ภาคปฏิบัติสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายตามที่ได้วางแผน (Planning) ไว้ จึงสามารถเรียกได้ว่า การวางแผนโครงการ (มยุรี อนุมานราชธนม, ๒๕๕๖ :๙๑) ส่วน สิทธิพันธ์ พูนเอียด (๒๕๖๒ :๒๕๙) ได้อธิบายไว้ว่า การวางแผนในรูปแบบโครงการ เป็นการวางแผนเบ็ดเสร็จ นับตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด รายละเอียดของกิจกรรม ทรัพยากรและประเด็นอื่นๆ ในลักษณะเชิงเหตุผล ตรรกวิทยา ที่สัมพันธ์กันตลอดในทุกหัวข้อ การได้มาซึ่งโครงการอาจจะเกิดขึ้นจากความหลากหลายทั้งเรื่องของนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ แผนยุทธศาสตร์หรือแผนเชิงกลยุทธ์และแผนการดำเนินงานขององค์การ เป็นต้น การวางแผนโครงการและการบริหารโครงการเป็นกระบวนการกิจกรรมและการแปลงนโยบายและ

แผนพัฒนาประเทศทุกมิติ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในทุกระดับ (ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น) ซึ่งจะได้นำเสนอในประเด็นที่สำคัญเพื่อนำไปประยุกต์ใช้จริงต่อไป

การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (Project) จัดเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งขั้นตอนหนึ่งที่ถูกกำหนดให้มีขึ้น ให้สอดคล้องกับนโยบาย แผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โครงการเป็นหนึ่งในกระบวนการที่ช่วยในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และนโยบายองค์กรไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมและ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การจัดทำโครงการท่องเที่ยวต้องผสานกลยุทธ์ขององค์กรเข้ากับความต้องการของแต่ละพื้นที่ ควบคู่กับการออกแบบกิจกรรมที่คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และความร่วมมือของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ไปจนถึงการระบุทรัพยากรที่จำเป็นและกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับแหล่งท่องเที่ยว การบริหารโครงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงต้องใช้แผนงานที่ชัดเจน ครอบคลุมทั้งแนวป้องกันปัญหา (defensive/reactive) เพื่อรับมือผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงแผนงานเชิงรุกที่มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าและโอกาสใหม่ๆ เช่น การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การเพิ่มศักยภาพบุคลากรในพื้นที่ และการประเมินผลเชิงส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น การนำแนวคิดเหล่านี้ไปปฏิบัติช่วยให้การท่องเที่ยวสร้างสมดุลระหว่างรายได้กับการอนุรักษ์ ลดความเหลื่อมล้ำ และกระจายรายได้สู่ฐานราก สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โครงการท่องเที่ยวที่ดีจะเป็นกลไกในการปฏิบัติตามนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติหรือท้องถิ่น นำแผนไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม มุ่งแก้ปัญหาแหล่งท่องเที่ยว เสริมสร้างจุดแข็ง พัฒนาศักยภาพพื้นที่ และสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ต่อยอดคุณค่าการท่องเที่ยวสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๕.๒ ความหมายของโครงการ

คำว่า "โครงการ" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ หมายถึง “แผนหรือโครงการตามที่กำหนดไว้” ขยายความโดย เยาวดี ราชัยกุลวิบูลย์ศรี (๒๕๖) ว่าเป็นงานที่ต้องทำให้สำเร็จตามเป้าหมายในเวลาที่กำหนด ภายใต้งบประมาณและข้อกำหนดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนวิสูตร จิระดำเกิง (๒๕๕๕) ระบุว่า โครงการต้องมีวัตถุประสงค์ ระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดชัดเจน ดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดงบประมาณ และมีตัวชี้วัดทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ สำหรับการพัฒนาเรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (๒๕๕๗) อธิบายว่าโครงการทำให้แผนงานพัฒนา มีรายละเอียดปฏิบัติได้จริง เป็นกลไกขับเคลื่อนแผนระดับชาติ นโยบายรัฐบาล แผนสาขา หรือแผนพื้นที่ให้เกิดผลทางปฏิบัติ สิทธิพันธ์ พูนเอียด (๒๕๖๒) เสริมว่า โครงการคือแผนงานที่ประกอบด้วยกิจกรรมหลากหลาย ใช้ทรัพยากรหลายประเภท มีวัตถุประสงค์ พื้นที่ดำเนินการ ผลผลิตและผลลัพธ์ที่คาดหวัง ตัวชี้วัดความสำเร็จ งบประมาณ เริ่มต้นและสิ้นสุดชัดเจน และมีขั้นตอนที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ผลลัพธ์ของโครงการยัง

สะท้อนถึงการจัดสรรทรัพยากรและการบริการอย่างมีระบบเพื่อบรรลุเป้าหมาย ช่วยให้แผนงานในระดับต่าง ๆ สามารถขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ลงสู่การปฏิบัติได้สำเร็จ

จากความหมายของโครงการดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า โครงการหรือแผนงานโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผน ซึ่งอาจจะแปลงเป็นโครงการย่อยๆ เป็นการวางแผนงานแบบเบ็ดเสร็จอย่างมีระบบที่จะใช้เป็นกลไกหรือเครื่องมือในการขับเคลื่อนประเด็นยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ในเชิงนโยบายสาธารณะ การวางแผนในแต่ละระดับ แผนภาคและแผนพื้นที่ โดยโครงการหรือแผนงานโครงการจะต้องมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดในการดำเนินงาน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย รายละเอียดของกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินงาน ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจนและประเด็นอื่นๆ ในลักษณะเชิงเหตุผลและตรรกวิทยาที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันตลอดในทุกประเด็นที่กำหนดไว้ในโครงการ

๕.๓ ลักษณะของโครงการ

โครงการหนึ่งๆ จะมีลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) โครงการจะต้องมีการระบุหรือกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนไว้เพื่อให้การวางแผนงานหรือกิจกรรมสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์และการประเมินผลได้ ในการกำหนดวัตถุประสงค์ควรคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ เรียกว่าหลัก “SMART” (Holt, ๑๙๙๓ : ๑๖๙) ดังนี้

๑.๑ มีความเป็นไปได้และมีลักษณะเฉพาะเจาะจง (Sensible and Specific)

๑.๒ สามารถวัดระดับความสำเร็จได้ (Measurable) โดยวิธีทางประจักษ์นิยม (Empiricism) ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

๑.๓ มีความตั้งใจจริงและมีความสามารถนำไปปฏิบัติได้ (Attainable) นั่นคือเป็นการตั้งวัตถุประสงค์ที่องค์การมีความตั้งใจจริงที่จะกระทำและเห็นว่ามีศักยภาพที่จะดำเนินการให้สำเร็จได้ตามเป้าหมาย (Target) ของวัตถุประสงค์

๑.๔ มีเหตุผลสอดคล้องกับความเป็นจริง (Reasonable) นั่นคือ วัตถุประสงค์ต้องมีความสมเหตุสมผลกับสภาพแวดล้อมขององค์การทั้งภายในและภายนอก มีศักยภาพในการบริหารจัดการและโอกาสการดำเนินงานที่จะกระทำให้สำเร็จได้ ดังนั้นในหนึ่งโครงการอาจประกอบด้วยหลายวัตถุประสงค์ แต่วัตถุประสงค์เหล่านั้นต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อเอื้อให้ประสบความสำเร็จได้

๑.๕ มีการกำหนดรายละเอียด (Time Frame) ที่จะดำเนินการให้สำเร็จ นั่นคือ โครงการจะต้องระบุเวลาของการเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการไว้ชัดเจน

๒. มีการกำหนดรูปแบบการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกลมกลืนกัน (Coherent Organization Action) ด้วยการดำเนินงานตามโครงการมีหลายขั้นตอน ดังนั้น การกำหนด กิจกรรมหรือการ

ปฏิบัติการ ในแต่ละขั้นตอนต้องมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ตั้งแต่การกำหนดหลักการ จนกระทั่ง ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ การสะท้อนกลับ (Feedback) ของผลการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนรูปแบบการจัดประเมินผลที่สามารถตอบวัตถุประสงค์และเป้าหมายได้

๓. มีกิจกรรมหลักหรือกิจกรรมย่อย (Sub Activities) ในแต่ละโครงการของระบบกิจกรรมหลักและกลุ่มของกิจกรรมหรือกิจกรรมย่อยที่จะต้องกระทำหรือปฏิบัติการไปสู่เป้าหมาย ซึ่งอาจมีลักษณะที่แตกต่างจากกิจกรรมที่กระทำอยู่ประจำ (Routine) มีการจัดประเภทของกิจกรรมและอาจจัดลำดับก่อนหลังของกิจกรรมเป็นขั้นตอน ในแต่ละกิจกรรมหลัก กิจกรรมย่อยและกลุ่มของกิจกรรม เช่น กำหนดกิจกรรมหลัก คือ การพัฒนาศักยภาพของมัคคุเทศก์ จะประกอบด้วยกิจกรรมย่อยหรือกลุ่มกิจกรรมตามลำดับ คือ ๑) การศึกษาปัญหาความจำเป็น ๒) พัฒนาหลักสูตร ๓) การฝึกอบรม พัฒนาศักยภาพและการประเมินผลกระทบ (Impact) หลังจากดำเนินโครงการแล้ว เป็นต้น

๔. มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการ (Scheduled Beginning and Terminal Point) โครงการจะต้องมีการกำหนดช่วงเวลาในการดำเนินการไว้ว่าจะใช้เวลานานเท่าไร เนื่องจากระยะเวลากับการดำเนินการมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับการวิเคราะห์และการกำหนดการใช้ทรัพยากรทางการบริการ สิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของบริบท (Context) ที่มากระทบกับการดำเนินการ ผลผลิตและผลลัพธ์ของโครงการในแต่ละช่วงเวลา คุณลักษณะของโครงการข้อนี้ สถาบันบริหารโครงการ (Project Management Institute) แห่งสหรัฐอเมริกา ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดประการหนึ่ง โดยถือว่าลักษณะของโครงการหรือการดำเนินงานโครงการมีลักษณะชั่วคราว (Temporary) นั่นคือโครงการทุกโครงการมีระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดที่แน่นอน (ปกรณัม ปรียากร, ๒๕๕๘ :๑๑)

๕. มีลักษณะเป็นเอกเทศ (Discreteness) หรือลักษณะเฉพาะ (Unique) หมายความว่า โครงการหนึ่งๆ จะมีวัตถุประสงค์เฉพาะ (Specific Objective) ไว้ชัดเจนชี้ให้เห็นว่าโครงการมีผลลัพธ์ (Outcome) ที่คาดหวังไว้ล่วงหน้าโดยมีผลงาน (Outputs) เป้าหมาย (Target) ที่มีการระบุตัวชี้วัด (KPI: Key Performance Indicator) ไว้อย่างชัดเจน ที่แตกต่างจากงานประจำ นอกจากนี้แต่ละโครงการเป็นไปโดยอิสระเพื่อจะได้วิเคราะห์ วางแผน ควบคุม ติดตาม และประเมินผลได้อย่างถูกต้องแม่นยำ หากโครงการใดมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อกันจะนำมารวมอยู่ภายใต้โครงการใหญ่เพียงโครงการเดียวแล้วจะประกอบด้วยโครงการย่อยๆ ไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีลักษณะเป็นเอกเทศ เช่น โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์อย่างยั่งยืน เกาะพิทักษ์ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นโครงการหลัก อาจจะประกอบด้วยโครงการย่อยๆ เช่น โครงการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อความยั่งยืนในการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ เกาะพิทักษ์ โครงการพัฒนามัคคุเทศก์ในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแบบโฮมสเตย์ เกาะพิทักษ์ โครงการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ในแหล่งท่องเที่ยวโฮมสเตย์ เกาะพิทักษ์ เป็นต้น

๖. มีผู้รับผิดชอบโครงการ (Responsibility) โครงการทุกโครงการมีระยะเวลาในการดำเนินการ นับตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงจุดสิ้นสุดโครงการที่มีลักษณะพิเศษหรือเฉพาะ ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบงานที่แน่นอนตายตัว ซึ่งเป็นลักษณะชั่วคราว องค์การจึงอาจมอบหมายความรับผิดชอบได้ ๒ ลักษณะ คือ เป็นไปตามลักษณะงานสายบังคับบัญชาหรืออาจมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาเป็นหัวหน้าโครงการ รับผิดชอบต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการแต่เพียงผู้เดียวหรือทีมงานก็ได้

๗. มีการระบุถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์โดยตรง (Intended Benefit) ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือจะก่อให้เกิดประโยชน์ (Interest) อย่างไรอย่างหนึ่งที่สามารถวัดได้ (Measurable) หรือชี้ให้เห็นผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเชิงบวก (Positive Consequences) หลังจากดำเนินโครงการแล้วเสร็จได้โดยเมื่อเปรียบเทียบกับสภาพการณ์ที่ปราศจากโครงการ (Without Project) แล้วถือว่ามีการ (With Project) ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

๘. มีความพร้อมที่จะเผชิญกับความไม่แน่นอนและความเสี่ยง (Uncertainty and Risk) ด้านต่างๆ เสมอ ในการจัดการโครงการของผู้บริหารและทีมงานโครงการ ดังนั้นในการวางแผนและเตรียมการโครงการควรมีการศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นไปได้และมีการประเมินความเสี่ยงล่วงหน้าเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการความเสี่ยง (Risk Management) ไว้ล่วงหน้า

๕.๑.๑ ประเภทของโครงการ

ด้วยโครงการมีลักษณะที่หลากหลายในเรื่องของขนาด ขอบข่าย เวลา ลูกค้ำหรือผู้รับบริการ รวมทั้งอายุในการใช้งานของโครงการ (Project Life Period) การแบ่งประเภทของโครงการ จึงอาจแบ่งแตกต่างกันไปตามหลักยึดลักษณะของโครงการ เช่น ปกรณ์ ปรียากร (๒๕๖๔) ได้แบ่งประเภทของโครงการตามลักษณะของสถานการณ์ที่เผชิญ เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. โครงการปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ (Improvement Project) ทั้งภายในและภายนอกองค์การหรือกิจการ ซึ่งหมายรวมถึงโครงการเพื่อมุ่งที่จะปรับสมรรถนะ (Competences) ด้านต่างๆ ระบบงาน และบุคลากร เพื่อนำไปสู่ความรู้ความสามารถ ความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงาน เช่น โครงการพัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว ส่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน โครงการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน โครงการพัฒนาบึงขุนทะเลและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นต้น

๒. โครงการริเริ่ม หรือพัฒนานวัตกรรม (Innovative Project) โครงการประเภทนี้ เป็นโครงการที่มุ่งเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) หรือวิธีการใหม่ๆ (New Methods) เช่น อุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องจักร เทคโนโลยี ความรู้วิทยาการและปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งโครงการลักษณะนี้จะเป็น

ประโยชน์โดยตรงต่อองค์การ ต่อบุคลากรที่เป็นหัวหน้าโครงการหรือทีมงานโครงการและส่งผลทางอ้อมต่อสังคมประเทศชาติ เช่น โครงการเตาเผาขยะผลิตปุ๋ยชีวภาพ

๓. โครงการวิจัยและพัฒนา (Research and Development Project: R&D) โครงการประเภทนี้เป็นโครงการบุกเบิก (Pioneering Project) หรือมักจะเรียกกันว่าโครงการนำร่อง (Pilot Project) หรือโครงการค้นคว้าทดลอง (Experimental Project) นั่นคือโครงการประเภทนี้ต้องศึกษาวิจัยประเด็นปัญหาสาเหตุที่แท้จริงตามหลักวิทยาศาสตร์หรือเรียกปัญหาเป้า (R) เมื่อพบปัญหาสาเหตุแล้วต้องแสวงหาแนวทางหรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาโดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (D) แล้วนำไปทดลองใช้ในสภาพการณ์จริง มีการวัดประเมินก่อนและหลังการใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่พัฒนาขึ้น เช่น โครงการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะในครัวเรือนอย่างยั่งยืน การพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นต้น

สำหรับข้อสังเกตในบางสถานการณ์ โครงการทั้งสามประเภท อาจแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดได้ แต่ในบางสถานการณ์ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องอาจนำโครงการทั้งสามประเภทที่มีความสัมพันธ์กันมาคิดเป็นโครงการหลักและโครงการย่อยได้ หรืออีกนัยหนึ่งสามารถคิดเป็นโครงการเชิงบูรณาการเพียงโครงการเดียว (Integrated Development Project) ที่สามารถรับมือ กับสถานการณ์ต่างๆ ได้มากกว่าหนึ่งสถานการณ์ หรือเรียกว่าโครงการในลักษณะที่เป็นองค์รวม (Holistic) ซึ่งจะเกิดผลดีกว่าการคิดโครงการแบบแยกส่วน (Separated or Split) นอกจากนี้ ในสถานการณ์ที่มีความยุ่งยากสลับซับซ้อนสูง ผู้บริหารอาจคิดโครงการหลายโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการเพียงหนึ่งเดียวในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้

๕.๑.๒ วงจรของโครงการ

ด้วยโครงการมีลักษณะซ้ำครว คือมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของวงจร (Cycle) ที่ชัดเจน เรียกว่า วงจรโครงการ (The Project Cycle) หรือวงจรชีวิตโครงการ (Project Life Cycle) (วิสูตร จิระดำรง, ๒๕๕๕ : ๘) เปรียบได้เช่นเดียวกับวงจรชีวิตของคนหรือกิจการ ทั้งนี้แต่ละขั้น หรือวาระของวงจรจะใช้ทักษะในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ ๑ กำหนดโครงการ (Defining the Project) ช่วงนี้จะเป็นการเริ่มโครงการ โดยมีการจัดทำโครงการ การคัดเลือกโครงการในกรณีที่มีหลายทางเลือก รวมไปถึงการจัดทำข้อเสนอโครงการเพื่อรับการรับรองหรืออนุมัติ

ช่วงที่ ๒ วางแผน (Planning) ในช่วงนี้โครงการที่กำหนดขึ้นจะได้รับการวางแผนในชั้นรายละเอียดหรือเรียกว่าแผนงานโครงการ โดยประกอบด้วย ๑) การวางแผนโครงการด้านเวลา ต้นทุน และคุณภาพ และ ๒) ด้านการจัดการของโครงสร้างและทีมงาน

ช่วงที่ ๓ การปฏิบัติโครงการ (Implementing) ช่วงนี้เป็นการนำแผนที่วางไว้ไปปฏิบัติจริง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีการคาดหวังไว้ โดยจะมี ๓ กลุ่มงานที่สำคัญ คือ การเริ่มปฏิบัติ การโครงการ การติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการต่อรอง

ช่วงที่ ๔ ปิดโครงการ เป็นขั้นที่เป็นการยุติโครงการหรือปิดโครงการเมื่อการดำเนินงานแล้วเสร็จตามโครงการที่ได้กำหนดระยะเวลาไว้ชัดเจนแล้ว

อนึ่งการดำเนินงานตลอดทั้ง ๔ ช่วงโครงการ จะบริหารจัดการโดยผู้จัดการโครงการ (Project Manager)

ส่วน ปกรณ์ ปรียากร (๒๕๕๙ : ๒๘) ได้อธิบายวงจรโครงการไว้อย่างชัดเจน ทั้งขององค์การ ภาคเอกชนและองค์การภาครัฐ โดยสรุปได้ดังนี้

๑. วงจรโครงการของภาคเอกชน แบ่งวงจรออกเป็น ๔ ขั้นตอนต่อเนื่องกันคือ

๑.๑ ขั้นตอนการกำหนดแนวคิดโครงการ (Conceptualization or Initiate Project Ideas) ในการกำหนดแนวคิดโครงการภาคธุรกิจเอกชน จะเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของเจ้าของกิจการโดยตรง แต่สำหรับกิจการธุรกิจขนาดใหญ่มักจะมอบหมายให้ผู้บริหารระดับสูงที่มีความเป็นมืออาชีพ (Professional Managing Director) เป็นผู้มีความสามารถในการกำหนดแนวคิดโครงการต่างๆ ของกิจกรรม แนวคิดโครงการจึงเปรียบเสมือนจุดศูนย์กลางของวงจรโครงการ จึงจำเป็นต้องกำหนดตัวชี้วัดให้ชัดเจนโดยระบุเงื่อนไขหรือข้อกำหนดโครงการ (Terms of Reference: TOR)

๑.๒ ขั้นตอนการวางแผนโครงการ (Project Planning) ในขั้นนี้เป็นการนำข้อกำหนด TOR ที่วางไว้มาวางแผนโครงการเบื้องต้น ศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการด้านต่างๆ แล้วเสนอผลการประเมินโครงการให้ผู้บริหารที่มีอำนาจตัดสินใจว่าควรลงทุนในโครงการหรือไม่

๑.๓ ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ (Project Implementation) เป็นขั้นมอบหมายให้องค์กรโครงการที่จะจัดตั้งขึ้นหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบไปดำเนินงานเพื่อการจัดการโครงการให้แล้วเสร็จตามเงื่อนไขที่กำหนด โดยมีผู้จัดการโครงการ (Project Manager) เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานร่วมกับทีมงานโครงการ

๑.๔ ขั้นตอนการยุติโครงการ (Project Termination) เป็นการสรุปงานขั้นสุดท้าย โดยการทบทวน ตรวจสอบความเรียบร้อยสมบูรณ์ของโครงการแล้วจึงดำเนินการยุติโครงการพร้อมกับส่งมอบและถ่ายโอนโครงการ (Project Completion & Handover) ให้กับหน่วยงานที่จะดำเนินงานในภาวะปกติต่อไป

๒. วงจรโครงการขององค์กรภาครัฐ การกำหนดแนวคิดโครงการ (Project Ideas) ของหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐ จะมีความสลับซับซ้อนมากกว่าของภาคเอกชน เนื่องจากองค์กรภาครัฐต้องดำเนินการออกแบบแนวคิดโครงการอยู่ภายใต้กรอบของระเบียบกฎหมาย นโยบายของหน่วยงานระดับสูงตามระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (รัฐบาลส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น)

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) และการบริหารการพัฒนา (Development Administration) ดังนั้นยุทธศาสตร์รัฐบาลและกลยุทธองค์การภาครัฐจึงเป็นจุดศูนย์กลางของวงจรโครงการและมีการดำเนินงานตามขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ ขั้นตอนการวางแผน การประเมินและการจัดทำโครงการ (Planning Appraisal and Design) ซึ่งจะประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ

๒.๑.๑ การระบุและการกำหนดแนวคิดโครงการ

๒.๑.๒ การศึกษาความเป็นไปได้ โดยการวิเคราะห์และการประเมินความเหมาะสมของโครงการ

๒.๑.๓ การออกแบบหรือการวางแผนในรายละเอียดด้านต่างๆ ของโครงการ

๒.๒ ขั้นตอนการคัดเลือก การอนุมัติและการเตรียมความพร้อมก่อนการดำเนินงาน (Selection Approval and Activation) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ

๒.๒.๑ การคัดเลือกโครงการ ในกรณีที่มีทางเลือกของโครงการตั้งแต่สองโครงการขึ้นไป

๒.๒.๒ การเห็นชอบหรืออนุมัติโครงการโดยผู้มีอำนาจที่องค์กรกำหนดไว้

๒.๒.๓ การเตรียมความพร้อมในรายละเอียดที่จำเป็นและเกี่ยวข้องตามศักยภาพของโครงการด้านต่างๆ ก่อนการดำเนินงานโครงการ

๒.๓ ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ การควบคุม การยุติและการส่งมอบโครงการ (Project Operation Control and Handover) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ

๒.๓.๑ การปฏิบัติโครงการตามแผนงานโครงการที่กำหนดและได้รับอนุมัติแล้ว

๒.๓.๒ การกำกับดูแล ติดตาม ควบคุมในระหว่างการดำเนินงานโครงการ

๒.๓.๓ การยุติและการส่งมอบโครงการ เป็นกิจกรรมหลังจากที่โครงการได้กำหนดเวลาสิ้นสุดหรือโครงการสำเร็จตามขั้นตอนของกิจกรรมที่กำหนดไว้ การยุติโครงการและการส่งมอบโครงการต้องดำเนินการรายงานโดยทำเป็นลายลักษณ์อักษรตามแบบฟอร์มที่หน่วยงานกำหนด

๒.๔ การประเมินผลและการทบทวนผลสะท้อนจากการดำเนินงานโครงการ (Evaluation and Feedback Reaction) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ

๒.๔.๑ การประเมินผลโครงการตามหลักวิชาและแบบฟอร์มที่องค์กรกำหนด

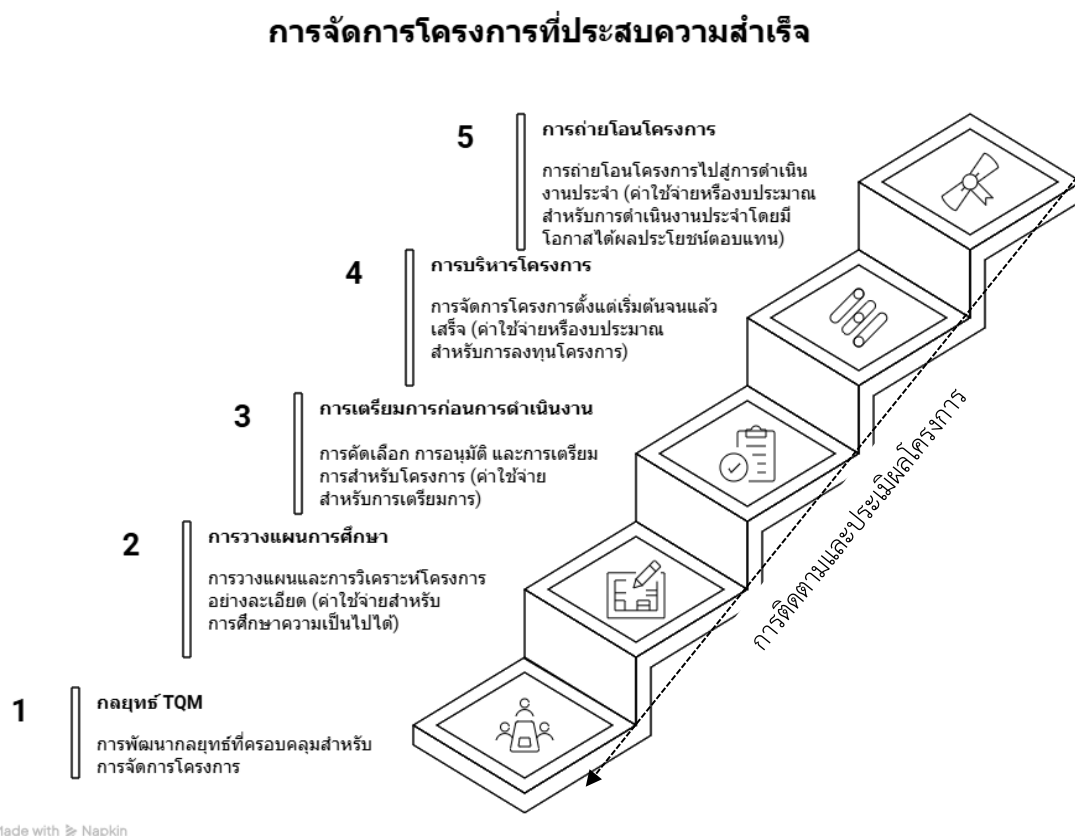
๒.๔.๒ การพิจารณาผลการดำเนินงานโครงการทั้งในด้านผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact)

๒.๔.๓ การทบทวน ปรับนโยบายและแผน (Refinement of Policy and Planning)

จากข้อเสนอขั้นตอนของวงจรโครงการภาครัฐดังกล่าว สามารถสรุปได้ดังภาพที่ ๖.๒ ต่อไปนี้

๕.๑.๒.๑ ความเชื่อมโยงของขั้นตอนของวงจรโครงการ

จากภาพที่ ๕.๑ และ ๕.๒ ของวงจรโครงการจะพบว่า ขั้นตอนต่างๆ ของแต่ละขั้นจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นเส้นทางเดินของงานโครงการ (Project Roadmap) ที่เป็นเครื่องมือในการระบุกิจกรรมที่ต้องกระทำในแต่ละขั้นตอน ซึ่งทำให้ผู้บริหารหรือผู้จัดการโครงการ (Project Manager) มีความสะดวกในการจัดงานและคนในแต่ละขั้นตอน ให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ภายใต้เงื่อนไขโครงการ (Terms of Reference) ในขั้นวางแผนตั้งแต่ระยะเวลาดำเนินโครงการต่อเนื่องกันไปจนถึงระยะเวลาดำเนินโครงการ โดย ปกรณ์ ปริยากร (๒๕๖๔) ได้สรุปกิจกรรมหรืองานของวงจรโครงการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังภาพที่ ๕.๑ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๕.๑ ความเชื่อมโยงของขั้นตอนวงจรโครงการ
ที่มา : ปกรณ์ ปริยากร (๒๕๖๔)

๕.๒ เงื่อนไขหรือข้อกำหนดโครงการ

ในการดำเนินงานตามวงจรโครงการ มีเงื่อนไขหรือข้อกำหนดโครงการ (Terms of Reference) ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของโครงการ จึงต้องกำหนดให้ชัดเจน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนโครงการ สำหรับเงื่อนไขหรือข้อกำหนดประกอบด้วย เรื่องหลักๆ ดังนี้

๑. การระบุผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ (Expected Outcome) ใน ๒ ระดับ คือ

๑.๑ ระดับผลลัพธ์ อันเป็นผลที่เกิดจากการดำเนินการแล้วเสร็จ ซึ่งจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ระบุไว้ ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง (Specific Outcomes) มีความชัดเจน วัดได้ ตรวจสอบความถูกต้องได้ ที่เป็นไปตามตัวชี้วัด (KPI) ซึ่งกำหนดไว้แล้วในแผน หรือ โครงการ

๑.๒ ระดับผลลัพธ์สุดท้าย ตามที่มาจากผลลัพธ์หรือผลผลิตในข้อ ๑.๑ (Ultimate Outcomes) อันเป็นเป้าประสงค์ หรือ จุดหมาย (Goal) ในระดับแผนงานหรือระดับกลยุทธ์ที่ตั้งไว้

๒. การระบุผลผลิตและกิจกรรมหลัก (Output and Major Activities) ในโครงการต้องมีการระบุเงื่อนไขหลัก กิจกรรมที่ชัดเจนว่า จะต้องทำอะไรบ้าง พร้อมกำหนดผลผลิตในเชิงเป้าหมาย หลังจากทำกิจกรรมนั้นแล้ว ว่าต้องมีอะไรบ้าง ซึ่งอาจต้องมีตัวชี้วัด (KPI) ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ที่สอดคล้องกับข้อ ๑.๑ ข้างต้นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้มีความสะดวก ในการบริหารจัดการทีมโครงการและเกิดประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสูงสุด

๓. การระบุอายุโครงการ (Project Life Period) ที่สอดคล้องกับที่ระบุไว้ เหตุผลและความจำเป็นในการจัดทำและดำเนินโครงการนั้นๆ ซึ่งเป็นไปตามสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริง โดยมีความชัดเจนว่าช่วงอายุโครงการ จะเริ่มต้นและสิ้นสุดเมื่อใด โดยคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ทั้งในแง่การบริหารจัดการโครงการ เทคนิคและความสลับซับซ้อน ยากง่ายของโครงการ ภายใต้บริบทการดำเนินงานโครงการ

๔. การระบุกลุ่มผู้รับบริการเป้าหมาย (Target Customers) เป็นเงื่อนไขที่มีการระบุกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับผลประโยชน์ หรือ ผู้ใช้ประโยชน์จากโครงการเมื่อโครงการสิ้นสุดลง

๕. การระบุกรอบวงเงินที่จะใช้ในการลงทุน (Expected Investment Cost) อันถือเป็นประมาณการ รายจ่ายล่วงหน้าของโครงการ

๖. การระบุเงื่อนไขอื่นๆ ที่สำคัญ (Other Important Cost) เป็นการระบุเงื่อนไขเพื่อให้การบริหารจัดการดำเนินการให้แล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์ ได้ผลผลิต ผลลัพธ์และผลที่ตามมาที่มีประโยชน์ คุ่มค่า บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายตามตัวชี้วัดทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้รับความเป็นธรรม เสมอภาคและคุ่มค่า ทั้งโครงการภาครัฐและเอกชน ดังนั้นเงื่อนไขที่มักจะกำหนด เช่น แนวทางการบริหารโครงการ เทคนิคและทรัพยากรการบริหารจัดการ อัตราค่าบริการที่จะคิดหลังโครงการแล้วเสร็จ การแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการที่เชื่อมโยงลดลง และผลกระทบต่างๆ ทั้งเชิงบวกและลบหลังจากโครงการแล้วเสร็จ

๕.๓ หลักการคัดเลือกโครงการ

การคัดเลือกโครงการเป็นกระบวนการที่ใช้สำหรับประเมินโครงการใดหรือกลุ่มโครงการ เพื่อช่วยให้องค์กรสามารถเลือกว่าควรเลือกปฏิบัติโครงการใด หรือ โครงการใดที่ไม่เหมาะที่จะปฏิบัติ การคัดเลือกโครงการจึงมีความสำคัญ ที่จะช่วยให้องค์กรสามารถจัดทำกิจกรรมในลักษณะโครงการที่สามารถตอบสนองเจตนารมณ์ หรือ วัตถุประสงค์ขององค์กร ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ หรือ ปัญหาและความจำเป็นของโครงการที่องค์กรกำหนดขึ้นอย่างแท้จริง ดังนั้นในการคัดเลือกข้อเสนอแนะโครงการขององค์กรหนึ่งๆ จึงเป็นบทบาทด้านการตัดสินใจที่สำคัญของผู้บริหารระดับบูรณาการ เช่น หัวหน้ากลุ่ม จังหวัดบูรณาการ ประธานศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ เป็นต้น ระดับกลยุทธ์และระดับยุทธวิธีในองค์กร หรือ หากกล่าวตามนัยของระดับผู้นำในองค์กร คือ ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลางและผู้บริหารระดับล่าง ต้องร่วมกันคัดเลือกโครงการในองค์กรที่หน่วยงานย่อยปฏิบัติการจัดทำโครงร่าง / ข้อเสนอโครงการ ขึ้นมามากกว่าการตัดสินใจคัดเลือกโครงการเพียงคนเดียว ข้อเสนอในความเป็นจริงของการคัดเลือกโครงการ พบว่า โดยทั่วไปผู้บริหารโครงการหรือผู้จัดการโครงการ มักเข้ามาบริหารเมื่อโครงการผ่านขั้นตอนการคัดเลือกโครงการแล้ว แต่บางครั้งผู้บริหารโครงการอาจเป็นผู้ริเริ่มโครงการและพยายามโน้มน้าวให้ผู้นำโครงการใดโครงการหนึ่งไปปฏิบัติ (มยุรี อนุমানราชชน, ๒๕๔๖ : ๖๘) การคัดเลือกโครงการจึงมักเป็นหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูงในองค์กร ที่จะทำการตัดสินใจคัดเลือกโครงการ

การพิจารณาคัดเลือกโครงการเป็นภารกิจที่สำคัญขององค์กร ดังนั้นในการพิจารณาคัดเลือกโครงการ ซึ่งต้องกระทำอย่างรอบคอบ สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนสามารถแก้ปัญหา ตอบสนองความต้องการ และสอดคล้องกับบริบทการบริหารจัดการที่จะเกิดผลดีต่อองค์กร สังคม หรือ ผู้รับบริการ โดยมีหลักการที่สำคัญๆ ในการพิจารณาคัดเลือกโครงการ โดยการประเมินเพื่อคัดเลือกโครงการนั้น เป็นกิจกรรมการศึกษา วิเคราะห์ ความเป็นไปได้ของโครงการ (Feasibility Study) และถือเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการประเมินโครงการ (Project Appraisal) ที่มีความสำคัญมากต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการที่จะต้องดำเนินการก่อนที่จะกำหนดแผนปฏิบัติงานโครงการ โดยผู้คัดเลือกโครงการควรทราบถึงแนวทาง การประเมินเพื่อคัดเลือกโครงการเบื้องต้น (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๖๔) ตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ พิจารณาคัดเลือกโครงการ ที่มีความเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และนโยบายขององค์กร

ขั้นที่ ๒ นำโครงการที่มีความเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ที่ผ่านการพิจารณาในขั้นที่ ๑ แล้ว มาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน และผลกระทบในทุกมิติ เรียงลำดับโดยให้ยึดหลักในการพิจารณาจัดลำดับตามปัจจัยต่างๆ ดังนี้

๑. ระดับความเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ ถึงแม้จะได้คัดเลือกโครงการที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ไว้แล้ว ในการจัดลำดับโครงการให้เรียงโครงการที่มีความเกี่ยวพันหรือเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์จากมากไปหาน้อย

๒. ผลตอบแทนของโครงการ โดยพิจารณาว่า โครงการต่างๆ ที่คัดเลือกไว้จะให้ผลตอบแทนที่จะได้รับการดำเนินโครงการนั้นๆ ในประเด็นความคุ้มค่า ผลกระทบที่ตามมาทั้งด้านผลผลิต ผลที่ตามมา ในแง่ของผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และ ผลกระทบ (Impact) ทั้งในแง่ที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน หรืออีกนัยหนึ่งคือ พิจารณาทั้งที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

๓. เงินลงทุนรวมทั้งหมด ที่ใช้ในแต่ละโครงการ พิจารณาลำดับความสำคัญจะเปรียบเทียบระหว่างโครงการว่า ใช้เงินทุนทั้งหมดรวมเท่าไร โดยจะเรียงลำดับจากโครงการที่ใช้เงินทุนน้อยไปหาโครงการที่ใช้เงินทุนมาก

๔. การใช้ทรัพยากรอื่นๆ ในการดำเนินโครงการ นอกจากพิจารณาลำดับความสำคัญ จากเงินลงทุนรวมแล้ว โครงการที่มีผลตอบแทนใกล้เคียงกับโครงการอื่นที่ต้องใช้ทรัพยากรอื่นๆ มากกว่า เช่น คน วัสดุ สิ่งของ ระยะเวลา และเทคนิควิธีการที่สลับซับซ้อน จะต้องนำมาเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจ โดยเลือกโครงการที่ใช้ทรัพยากรอื่นๆ น้อยกว่า แต่ได้งานที่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพใกล้เคียงกันหรือดีกว่า

๕. ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ หลักการสำคัญในเรื่องนี้คือ การดำเนินโครงการใดที่ใช้เวลาน้อย จะยิ่งมีผลให้งานลดความเสี่ยงในทุกมิติ ได้ผลงานที่สามารถตอบสนองนโยบายแก้ปัญหาและสนองความต้องการได้รวดเร็ว ผู้รับบริการได้รับบริการอย่างรวดเร็ว และผู้ร่วมโครงการหรือผู้บริหารโครงการ และทีมงานจะภาคภูมิใจ ดังนั้น การคัดเลือกโครงการควรเลือกโครงการที่มีระยะเวลาการดำเนินการน้อยกว่าโครงการที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการนาน

๖. ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโครงการอื่นๆ หลังจากโครงการที่ดำเนินการไปแล้วเสร็จหรือ ปิดโครงการ นั่นคือ เมื่อดำเนินโครงการใดโครงการหนึ่งแล้วเสร็จ จะส่งผลดีต่อโครงการอื่นๆ หรือเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการอื่นๆ สามารถตอบสนองและแก้ปัญหาต่างๆ ได้ มีประสิทธิภาพขึ้น ตลอดจนสามารถตอบสนองนโยบายขององค์การมนมิติตี่เกี่ยวข้องกันด้วย ดังนั้นหลักการในการพิจารณาคัดเลือกโครงการในการจัดลำดับความสำคัญ ควรตัดสินใจเลือกโครงการที่มีอรรถประโยชน์เหนือกว่า

จากเกณฑ์พิจารณาคัดเลือกโครงการดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาสรุปเป็นหลักการได้ดังนี้

๑. หลักการตอบสนองนโยบาย โครงการที่ได้รับการคัดเลือกไปดำเนินการ เมื่อแล้วเสร็จต้องสามารถตอบสนองนโยบายขององค์การ ทั้งในมิติของหน้าที่ขององค์การและผลประโยชน์ที่องค์การและผู้รับบริการได้รับ

๒. หลักการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ นั้นคือ โครงการที่ผ่านการพิจารณาคัดเลือก จะต้องพิจารณาต้นทุนที่มีความคุ้มค่า สามารถดำเนินการได้ และเมื่อแล้วเสร็จต้องมีผลตอบแทนที่เป็นประโยชน์คุ้มค่า ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพตามตัวชี้วัด (KPI)

๓. หลักการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยพิจารณาว่าแต่ละโครงการที่ดำเนินการไปแล้วจะเกิดผลผลิตอะไร จำนวนเท่าไร และในเชิงคุณภาพที่ได้รับจะอยู่ในระดับใดตามตัวชี้วัด (KPI) เช่นเดียวกัน ประการสำคัญต้องสามารถตอบสนองตามหลักการบริหารจัดการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management: RBM) และหลักการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ (Total Quality Management: TQM) ด้วย

๔. หลักการวิเคราะห์การนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ โดยพิจารณาคัดเลือกโครงการที่สามารถก่อให้เกิด ทั้งด้านประสิทธิภาพและการนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์แก่องค์การ ผู้รับบริการที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย และเป็นประโยชน์ต่อสังคม จึงควรได้รับการคัดเลือกเป็นโครงการที่จะนำไปปฏิบัติต่อไป

๕. หลักการวิเคราะห์บริบทการบริหาร (Environment of Administration) เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่ง ประการหนึ่งของการบริหารโครงการ ถือเป็นปัจจัยต้นทางของการบริหาร โครงการ โดยเฉพาะการพัฒนาประเทศทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ที่นักบริหารจัดการโครงการทุกระดับต้องคำนึงในการวิเคราะห์ พิจารณาโครงการ สำหรับบริบท (Context) การบริหารจัดการที่สำคัญมีอิทธิพล เหนือโครงสร้าง กระบวนการและพฤติกรรมของการดำเนินงานโครงการ คือ ด้าน อุดมการณ์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Ecology) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และปัจจัยแวดล้อมภายในองค์กร ดังนั้นในการพิจารณาตัวเลือกโครงการต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการบริหารจัดการโครงการ และผลประโยชน์โดยรวมของโครงการ ดังกล่าวด้วย

๖. หลักการวิเคราะห์การยอมรับ (Adoption) เป็นการวิเคราะห์การยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและความเหมาะสมกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมกับการดำเนินงานโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทิศทางการบริหารการพัฒนาของโลก ทั้งในการบริหารจัดการภาครัฐและเอกชนที่เน้นหลักธรรมาภิบาลที่เปิดโอกาสให้มีความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังนั้นโครงการที่จะคัดเลือกนั้นต้องได้รับการยอมรับของผู้เกี่ยวข้อง จึงมีโอกาที่จะสำเร็จได้ในระดับสูง

๕.๔ กระบวนการวางแผนโครงการเชิงกลยุทธ์

การวางแผนโครงการเป็นขั้นตอนแรกของการของการบริหารโครงการ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนปัจจัยทางการบริหาร หรือ ทรัพยากรการบริหาร ได้แก่ คน (Man) วัสดุอุปกรณ์ (Material)

เงิน (Money) ข้อมูล (Data) และการจัดการ (Management) ให้เป็นผลผลิต ผลิตภัณฑ์ หรือ การให้บริการที่สอดคล้องและเป็นตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนเป้าหมายที่กำหนดไว้ในนโยบายและแผน โดยการจัดทำแผนการดำเนินงาน (Plan of Execution) สำหรับโครงการนั้นๆ แผนๆ หนึ่ง คือ ลำดับของเหตุการณ์ที่จัดทำแบบมีโครงสร้าง แผนจะแสดงให้เห็นว่า ใครต้องทำอะไร เมื่อไร อย่างไร รวมถึงการตัดสินใจที่สำคัญทั้งหมด แผนเป็นเครื่องมือ กลไกสำหรับการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ปฏิบัติงานในโครงการทุกๆ คน แผนเป็นกิจกรรมแรกๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ กำกับลำดับของงานอย่างละเอียด และเตรียมประมาณการต้นทุน หรือ ค่าใช้จ่ายที่แน่นอนของโครงการ (มยุรี อนุมานราชธน. ๒๕๔๖ : ๙๓) แผนจึงเป็นการกำหนดการจะทำก่อนกำหนดการแล้วจึงนำกำหนดการมาพัฒนาปฏิทินสำหรับการบริหารโครงการไปสู่เป้าหมาย แผนและนโยบายที่กำหนดไว้ แต่ทั้งนี้ แผนโครงการสามารถแก้ไขปรับเปลี่ยนได้ระหว่างการดำเนินงานโครงการตามความเหมาะสม ตามสถานการณ์ที่เป็นบริบทแวดล้อมของโครงการ

สำหรับกระบวนการวางแผนโครงการ หรือ แผนการดำเนินงานหรือแผนยุทธวิธี มีขั้นตอนในการจัดทำ ประกอบด้วย ๗ ขั้นตอน (Hitt. อ้างถึงใน มยุรี อนุมานราชธน, ๒๕๔๖ : ๙๘ ; Apps๓๖๕, ๒๕๖๘) ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การระบุความต้องการของผู้ใช้บริการ หรือ ผู้รับบริการของโครงการ โดยระบุความต้องการและเหตุผล ผู้วางแผนโครงการต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สภาพแวดล้อม ปัญหาต่างๆ นโยบาย แผน และความต้องการของผู้รับบริการและผู้ให้บริการ ซึ่งสามารถประมวลความคิดและข้อมูลข่าวสารเชิงประจักษ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ การวิจัยของผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีอำนาจตัดสินใจ และผู้เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ สำหรับเทคนิคที่นำมาใช้เพื่อการระบุปัญหาและความต้องการ สามารถเลือกใช้ได้หลายวิธีการ เช่น ๑) การระดมสมอง (Brainstorming) ๒) กลุ่มจำลอง (Nominal Group Technique) ๓) การคิดแบบจินตนาการ (Synectic) ๔) การวิเคราะห์รูปลักษณ์ (Morphological Analysis) ๕) การสัมภาษณ์ (Interviews) และ การสอบถาม (Questionnaires) ๖) แผนที่ความคิด (Mind Map) ๗) เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) ๘) การศึกษาชุมชน (Community Studies) และ ๙) สภากาแฟ (World Café) เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวัตถุประสงค์ในแผนโครงการจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวางแผนที่นำมาจำแนก กำหนดให้ชัดเจน เฉพาะเจาะจงเป็นรูปธรรมที่จะนำไปสู่ภาคปฏิบัติ เป็นการตอบคำถามของโครงการว่า “จะทำทำไม” (Why) ซึ่งจะสะท้อนแนวทางการกระทำให้ชัดเจนขึ้นจากการอธิบายหลักการและเหตุผล ตลอดจนความจำเป็นที่มีการระบุปัญหาและสาเหตุไว้ในขั้นที่ ๑ แล้ว โดยทั่วไปวัตถุประสงค์จะบอกผลลัพธ์และผลงาน ทั้งในด้านผลผลิต ผลิตภัณฑ์ การบริการ ผู้วางแผนโครงการจึงควรระบุไว้ในโครงการ ๓ ด้าน คือ ด้านเวลา ต้นทุนและคุณภาพ ซึ่งอาจจัดเป็นลำดับความสำคัญของ ๓ ด้านแตกต่างกันเป็นระดับก็ได้ โดยยึดหลัก

(SMART Principle) คือ ๑) ความเป็นไปได้ (S: Sensible and Specific) ๒) สามารถวัดได้ ทั้งในเชิงเวลา ปริมาณและคุณภาพ (M: Measurable) ๓) สามารถกระทำให้บรรลุผลได้และสามารถมอบหมายได้ (A: Attainable and Assignable) ๔) สามารถอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผลและเป็นจริงได้ (Realistic and Relevant) ๕) กำหนดเวลาที่เหมาะสม (T: Time Available) ส่วนการกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนโครงการ สามารถใช้เทคนิค ๒ แบบ คือ

แบบที่ ๑ แผนผังวัตถุประสงค์ (Objective Trees) เป็นแนวทางในการกำหนด และเป็นแนวทางจัดวัตถุประสงค์เหล่านั้นให้อยู่ในโครงสร้างที่เป็นลำดับชั้นเชื่อมโยงเกื้อหนุนระหว่างสัมฤทธิ์ผลของวัตถุประสงค์ย่อยกับวัตถุประสงค์หลัก ตลอดจนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจึงสะท้อนให้เห็นความเป็นเอกภาพของวัตถุประสงค์ของแผนโครงการ การกำหนดวัตถุประสงค์โดยใช้แผนผังวัตถุประสงค์จะช่วยกำหนดเกณฑ์ ตัวชี้วัดในการติดตาม ควบคุมและประเมินโครงการด้วย

แบบที่ ๒ โครงสร้างของวัตถุประสงค์ (Intent Structures) เป็นเทคนิคที่ใช้นิยามวัตถุประสงค์ ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างวัตถุประสงค์แต่ละประเด็น และระบุผู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในแต่ละด้าน ในการดำเนินการตามเทคนิคนี้ ต้องใช้เทคนิคแผนผังวัตถุประสงค์ควบคู่ด้วย จึงจะทำให้เกิดความชัดเจนในการแยกแยะวัตถุประสงค์และผลกระทบต่างๆ จากการดำเนินการตามแผนโครงการ

ขั้นที่ ๓ การกำหนดสิ่งที่เป็นผลผลิต / บริการของโครงการ เป็นการระบุผลผลิตผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ที่จะส่งมอบต่อลูกค้า ผู้ใช้ หรือ ผู้รับบริการ ที่มีลักษณะจับต้องได้ ทั้งในขณะดำเนินโครงการและเมื่อโครงการยุติ โดยกำหนดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้งด้าน เวลา ต้นทุน คุณภาพ ขอบเขตและด้านอื่นๆ การกำหนดสิ่งที่เป็นผลผลิต/บริการของโครงการ อาจใช้เทคนิคการแยกแยะสิ่งที่ต้องการจะส่งมอบในรูปโครงสร้าง ลำดับชั้นของสิ่งที่ต้องการได้รับการดำเนินการ และจากภายนอกโครงการ โดยผู้เชี่ยวชาญ หรือ ผู้มีความรู้ด้านนั้นๆ เป็นผู้รับผิดชอบ เทคนิคนี้ เรียกว่า “รายการผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ของโครงการ (Forsberg et al. อ้างถึงใน มยุรี อนุมานราชธน, ๒๕๕๖ : ๑๐๓)

ขั้นที่ ๔ การกำหนดงานโครงการ ขั้นตอนนี้จะกำหนดงานทั้งหมดที่ต้องดำเนินการในโครงการ (Scope of Work) โดยแสดงให้เห็นชุดของงาน งานย่อยและกลุ่มของงาน เป็นการกำหนดโครงสร้างและผสมผสานโครงการให้เป็นเอกภาพ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งระบบ สำหรับเทคนิคที่นิยมใช้คือ “เทคนิคโครงสร้างการแยกแยะงาน” หรือ “เทคนิคโครงสร้างการแยกแยะผลลัพธ์ / ผลิต / ผลิตภัณฑ์” (Turner, ๑๙๙๓ : ๙๔) เทคนิคนี้จะเป็นกรอบหลักในการกำหนดขอบเขตของงาน กำหนดองค์การของโครงการ กำหนดคุณภาพและคุณลักษณะของผลผลิต / ผลิตภัณฑ์ของโครงการ ประเมินการและควบคุมค่าใช้จ่าย / ต้นทุน ระยะเวลาและจัดทำกำหนดการ รวมทั้งทำให้สามารถควบคุมการบริหารโครงการได้มากขึ้น

ขั้นที่ ๕ การกำหนดการไหลของงาน เป็นการกำหนดงานในโครงการตามลำดับก่อนหลัง ทรัพยากรและการอำนวยความสะดวก (Directing) ที่จะดำเนินการตั้งแต่เปิดจนกระทั่งปิดโครงการ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับด้านการปฏิบัติงาน กำลังคนและต้นทุน / ค่าใช้จ่าย เป็นต้น สำหรับวิธีการกำหนดการไหลของงาน กระทำได้โดยใช้เทคนิควิธี ซีพีเอ็ม (Critical Path Method: CPM) เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้บริหารควบคุมโครงการโดยใช้เวลาให้สั้นที่สุดในการดำเนินโครงการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประหยัดงบประมาณในการดำเนินโครงการเป็นสำคัญ นอกจากนี้สามารถใช้เทคนิคเพิร์ท (Program Evaluation and Review Technique: PERT) เป็นเทคนิคหนึ่งที่จะช่วยให้โครงการสำเร็จตามกำหนดเวลาและงบประมาณ รวมถึงประเมินขอบเขตโดยรวมของโครงการอย่างแม่นยำ ระหว่างขั้นตอนการกำหนดขอบเขต เกี่ยวกับเรื่องนี้ พิกพ ลติตถรณ์ (อ้างถึงใน มยุรี อนุমানราชธน, ๒๕๔๖ : ๑๐๗) ได้อธิบายไว้ว่า หลังจากกำหนดงานของโครงการโดยใช้โครงสร้างการแยกแยะงานแล้ว ก็สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดการไหลของงานตามขั้นตอน โดยสรุปดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ แยกแยะงานของโครงการในรายละเอียดออกเป็นงานย่อยๆ และผูกความสัมพันธ์ของงานตามลำดับก่อนหลังอย่างชัดเจนในรูปของแผนผังโครงข่าย (Network Diagram)

ขั้นตอนที่ ๒ ประมาณเวลาและทรัพยากรที่ต้องใช้ในการทำงานย่อยๆ นั้นให้สำเร็จ ขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับการจัดกำลังคน เครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ ตลอดจนประมาณระยะเวลาที่ต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จ

ขั้นตอนที่ ๓ กำหนดเวลางานโครงการ ซึ่งต้องทราบกำหนดเวลาที่คาดว่าจะงานแต่ละงานจะเริ่มต้นและแล้วเสร็จได้เร็วที่สุด และกำหนดเวลาที่คาดว่าจะงานแต่ละงานจะเริ่มต้นและเสร็จได้ช้าที่สุด

ขั้นตอนที่ ๔ การจัดสรรทรัพยากร โดยคำนวณว่าหากจะให้งานสำเร็จตามเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนดได้ จะต้องสามารถจัดกำลังคน เครื่องจักร วัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอกับงานเหล่านั้นในแต่ละช่วงเวลา

ขั้นตอนที่ ๕ การควบคุมโครงการ โดยการมอบหมายงานและกำหนดตารางเวลาทำงานให้ผู้ปฏิบัติงานดำเนินการไปตามแผนที่กำหนดและมีการควบคุมกำกับจากทีมโครงการ หรือ ผู้บริหารโครงการ ซึ่งอาจจะมีการยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่เกี่ยวข้องได้บ้าง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับการดำเนินงานโครงการในสถานการณ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล

การจัดทำกำหนดการไหลของงานอาจทำซ้ำๆ ย้อนกลับไปกลับมาได้หลายครั้งกว่าขั้นตอนอื่นๆ เนื่องจากการต้องเลือกระหว่างเงื่อนไขด้านเวลา ต้นทุน เทคนิค ทรัพยากรอื่นๆ และความเสี่ยง หรือ อาจเกิดจากความไม่ชัดเจนขณะทำการวางแผนนั้น (Forsberg, ๑๙๙๖ : ๑๖๑)

ขั้นตอนที่ ๖ การกำหนดงบประมาณ เป็นขั้นตอนที่รวบรวมทั้งหมดของค่าใช้จ่าย หลังจากกำหนดค่าใช้จ่ายให้กับงานทุกๆ งานในโครงสร้างการแยกแยะงาน ข้อมูลเกี่ยวกับระยะเวลา

ของงาน ปริมาณและประเภทของทรัพยากร ที่ต้องการและต้นทุนค่าใช้จ่ายของงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในการกำหนดงบประมาณเป็นการจัดสรรด้านการเงินสำหรับกิจกรรมในอนาคต ซึ่งต้องอาศัยการประมาณการเกี่ยวกับปริมาณรายรับที่จะหาได้และปริมาณรายจ่ายที่ต้องใช้ รวมทั้งความเข้าใจผลผลิต / ผลลัพธ์ / บริการที่จะส่งมอบ หรือ ผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้น เช่น การจัดงบประมาณแผ่นดินของระบบราชการไทย ปัจจุบันใช้ระบบงบประมาณ แบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ (Strategic Performance Based Budgeting: SPBB) แบบเน้นผลงาน (Performance Based Budget: PBB) และ แบบแผนงาน (Planning Programming Budgeting System : PPBS) เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๗ การมอบหมายงาน เป็นขั้นตอนที่จะนำแผนโครงการไปใช้ปฏิบัติการจริง จึงต้องมีการมอบหมายความรับผิดชอบและบทบาทหน้าที่แก่ผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ของโครงสร้างการแยกแยะงานให้แก่ผู้ปฏิบัติอย่างชัดเจน และเหมาะสมในแต่ละด้านและระดับของผู้ปฏิบัติงานโครงการ ดังนี้ (Turner, ๑๙๙๓ : ๑๓๕)

๑. ด้านความรับผิดชอบ และผู้ปฏิบัติงานโครงการ ได้แก่

๑.๑ ระดับการปฏิบัติงาน โดยระบุ บทบาทหน้าที่ ใครเป็นผู้ปฏิบัติงานโครงการ

๑.๒ ระดับการบริหาร โดยระบุ บทบาทหน้าที่ ใครบ้างที่ต้องร่วมในการตัดสินใจ ใครควบคุมความก้าวหน้า และใครเป็นผู้ติดตามนิเทศงาน เป็นต้น

๑.๓ ระดับการติดต่อสื่อสาร โดยระบุบทบาทหน้าที่ในการติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ช่องทางการติดต่อสื่อสาร การรับรู้และแจ้งข้อมูล เป็นต้น

๒. ด้านกระบวนการบริหารโครงการ ซึ่งมี ๓ ระดับ ดังนี้

๒.๑ ระดับบูรณาการ ระบุบทบาทหน้าที่ว่าเป็น องค์การ แผนก กลุ่ม หรือ คณะบุคคล

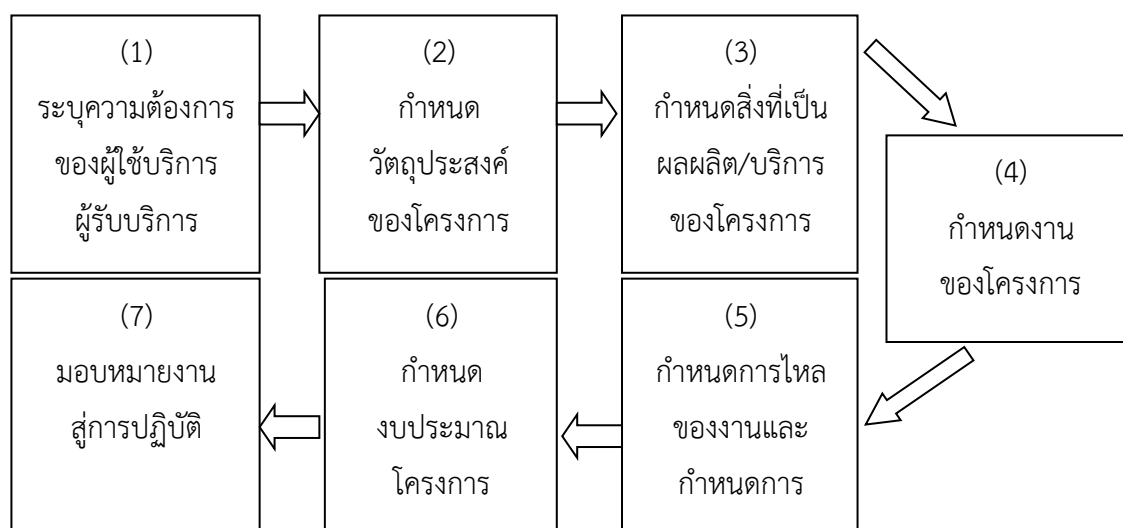
๒.๒ ระดับกลยุทธ์ ระบุบทบาทหน้าที่ของหน่วยงาน แบบหน้าที่ สาขา เป็นต้น

๒.๓ ระดับยุทธวิธี ระบุบทบาทหน้าที่ของกลุ่มบุคคล ผู้ชำนาญการ ผู้ปฏิบัติที่มีการระบุชื่อไว้ในโครงการ เป็นต้น

๓. ด้านผู้เกี่ยวข้อง ที่มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการในเรื่อง การปฏิบัติงาน กระบวนการและขั้นตอน วิธีการในการตัดสินใจ การควบคุมติดตามและการประเมินผล การให้คำปรึกษาแนะนำ นิเทศงานและการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

การมอบหมายความรับผิดชอบที่มีการกำหนดระดับ บทบาทและหน้าที่ที่มีความชัดเจนอย่างมีระบบ ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมีเอกภาพภายใต้การบริหารจัดการโครงการ จะเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่จะทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากกระบวนการวางแผนโครงการทั้ง ๗ ขั้นตอนดังกล่าว เป็นแนวทางที่เป็นสากลและนิยมใช้กันทั่วไป สามารถนำสรุปได้ ดังภาพที่ ๕.๒ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๕.๒ กระบวนการวางแผนโครงการ

ที่มา : มยุรี อนุมานราชชน (๒๕๔๖ : ๙๘)

๕.๕ การเขียนโครงการเชิงกลยุทธ์

การเขียนโครงการจะกระทำหลังจากได้ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามขั้นตอนทั้ง ๗ ของกระบวนการวางแผนโครงการแล้ว โดยนำผลจากการดำเนินการดังกล่าวมาเขียนในหัวข้อหรือประเด็นหลักๆ ของรูปแบบการเขียนโครงการ ซึ่งปกติการเขียนโครงการ กระทำได้ ๒ รูปแบบ (ปริญ ปริยากร, ๒๕๖๔) คือ ๑) การเขียนในเชิงพรรณนาความ หรือ แบบประเพณีนิยม (Conventional Method) และ ๒) การเขียนโครงการในรูปของ Logical Framework หรือ Loc Frame ส่วนการเขียนโครงการเพื่อของงบประมาณขององค์กร หรือ หน่วยงานภาครัฐ ถูกกำหนดให้เขียนโครงการในรูปของโครงการเชิงยุทธศาสตร์ และระบบการจัดงบประมาณภาครัฐในปัจจุบันที่เป็นระบบงบประมาณแบบมุ่งผลงานตามยุทธศาสตร์ (Strategic Performance Based Budgeting: SPBB) โดยรัฐจะพิจารณาจัดสรรไปตามยุทธศาสตร์ตามระดับชั้น กรอบ พันธกิจของแต่ละกระทรวง ทบวง กรม ตามโครงสร้างระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน คือ การบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น โดยโครงการจะรองรับกลยุทธ์ แผนงานของกระบวนการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management Plan) โดยโครงการจะตอบสนองหรือเป็นสะพานเชื่อมไปสู่ความสำเร็จ หรือ ผลสัมฤทธิ์ของงาน (Results Based Management) วัตถุประสงค์ ค่าเป้าหมายและตัวชี้วัด (KPI) ดังนั้น จึงขออธิบายกรอบ การเขียนโครงการเชิงยุทธศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการ

เขียนโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ โดยแบ่งสาระหลักออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก โดยประยุกต์จาก สิทธิพันธ์ พูนเอียด (๒๕๖๒ : ๓๓๓) และ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย (๒๕๖๑) ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ หัวข้อและคำอธิบายในการเขียนโครงการเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย ๒๐ หัวข้อ ดังต่อไปนี้

๑. ชื่อโครงการ หมายถึง ชื่อโครงการยุทธศาสตร์ที่บรรจุอยู่ในแผนปฏิบัติการ ๕ ปี ที่สอดคล้องกับกลยุทธ์องค์การ และแผนปฏิบัติการประจำปีของส่วนงานที่จะดำเนินการและขอตั้งงบประมาณรองรับประจำปี

๒. หน่วยงานที่รับผิดชอบ หมายถึง ส่วนงานที่จะดำเนินโครงการยุทธศาสตร์

๓. ปีที่เริ่มต้น – ปีที่สิ้นสุด หมายถึง ระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดในการดำเนินโครงการยุทธศาสตร์ที่มีลักษณะการดำเนินงานต่อเนื่องหลายปี กรณีที่เป็นโครงการที่ดำเนินการภายในปีงบประมาณหรือโครงการปีเดียวให้ระบุปีที่ดำเนินการเพียงปีเดียว

๔. แผนงาน / กิจกรรมหลัก/กิจกรรมรอง หมายถึง แผนงาน / กิจกรรมหลัก/กิจกรรมรอง ตามที่กำหนดไว้ในคู่มือการกำหนดรหัสงบประมาณ

๕. สมองแผนกลยุทธ์องค์การ ประเด็นยุทธศาสตร์ หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการตอบสนองประเด็นยุทธศาสตร์ในแผนกลยุทธ์ขององค์การข้อใดและชื่อประเด็นยุทธศาสตร์อะไร

๖. เป้าประสงค์ หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการตอบสนองเป้าประสงค์ขององค์การข้อใดและชื่อเป้าประสงค์อะไร

๗. กลยุทธ์องค์การ หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการตอบสนองกลยุทธ์องค์การข้อใดและชื่อกลยุทธ์อะไร

๘. สมองแผนกลยุทธ์ส่วนงาน หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการตอบสนองกลยุทธ์ส่วนงานข้อใดและชื่อกลยุทธ์อะไร

๙. หลักการและเหตุผล หมายถึง การแสดงถึงปัญหา ความจำเป็นหรือความต้องการที่ต้องมีการจัดทำโครงการขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการขององค์การ ชุมชน หรือ ท้องถิ่น พร้อมทั้งระบุเหตุผลและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เพื่อสนับสนุนการจัดทำโครงการอย่างชัดเจน และมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์องค์การ แผนกลยุทธ์ส่วนงานหรือนโยบายของรัฐบาล ชุมชน ท้องถิ่น อย่างไร

๑๐. วัตถุประสงค์ของโครงการ หมายถึง ความต้องการที่จะดำเนินโครงการให้เป็นรูปธรรม สามารถวัดและประเมินผลได้ วัตถุประสงค์กำหนดได้มากกว่า ๑ ข้อ

๑๑. สถานที่ดำเนินการ หมายถึง สถานที่จัดโครงการยุทธศาสตร์ให้ระบุว่าจะจัดภายในหน่วยงานและหรือภายนอกหน่วยงาน โดยระบุให้ชัดเจนว่าสถานที่ใดหรือจังหวัดใด เนื่องจากต้องสอดคล้องกับค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการดำเนินงาน

๑๒. วิธีดำเนินการ หมายถึง วิธีที่ใช้ในการดำเนินการซึ่งอาจจะเป็นลักษณะการบรรยายและหรือปฏิบัติ หรือ วิธีการอื่นๆ เพื่อจะได้ตั้งงบประมาณให้สัมพันธ์กับกิจกรรมและสอดคล้องกับค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการดำเนินงาน

๑๓. กลุ่มเป้าหมาย หมายถึง ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการจัดกิจกรรมของโครงการยุทธศาสตร์ เช่น นักศึกษา อาจารย์ บุคลากร บริษัท ชุมชน เป็นต้น ซึ่งการกำหนดกลุ่มเป้าหมายทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน ขึ้นอยู่กับโครงการนั้นดำเนินการในกิจกรรมใดในคู่มือการกำหนดรหัสงบประมาณ ดังนั้น การระบุกลุ่มเป้าหมายควรระบุให้ชัดเจนว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ตอบตัวชี้วัดหรือเป็นผู้เข้าร่วมโครงการ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการนับตัวชี้วัด

๑๔. แผนการปฏิบัติงาน หมายถึง แผนการดำเนินงานหรือแผนการจัดกิจกรรมต่างๆ ของโครงการยุทธศาสตร์ โดยให้ระบุเดือนที่จัด จำนวนครั้งและจำนวนวัน หาก ๑ ครั้งจัดหลายวันให้ระบุจำนวนวันต่อครั้งหรือจัดเป็นรุ่น

๑๕. กิจกรรม / ขั้นตอน หมายถึง กิจกรรมที่ต้องดำเนินการในปีงบประมาณ โดยระบุขั้นตอนของแต่ละกิจกรรมให้ชัดเจน พร้อมใส่เครื่องหมายถูกในเดือนที่ทำขั้นตอนย่อยนั้นๆ ซึ่งสามารถมีได้มากกว่า ๑ กิจกรรม

๑๖. แผนการใช้จ่ายงบประมาณ หมายถึง แผนความต้องการงบประมาณของโครงการยุทธศาสตร์ทั้งหมด โดยระบุในประเด็นต่อไปนี้

๑) กิจกรรม หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินการตามข้อ ๑๕

๒) งบประมาณ หมายถึง จำนวนเงินที่จะใช้ในการดำเนินการกิจกรรมของโครงการ โดยจำแนกตามจำนวนเงินที่ใช้จากแหล่งเงินงบประมาณแผ่นดิน เงินบริจาค เงินจากกองทุนหรือจากต่างประเทศ ในแต่ละปีงบประมาณและจำนวนวงเงินรวม ตั้งแต่เริ่มต้นและสิ้นสุดของแต่ละกิจกรรม

๓) รวมงบประมาณทั้งโครงการ หมายถึง จำนวนเงินรวมของทุกกิจกรรมในแต่ละปีงบประมาณและวงเงินรวมตั้งแต่เริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการ

๑๗. ระดับเป้าหมาย / ตัวชี้วัด หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่ดำเนินการตอบสนองเป้าหมายระดับใด ซึ่งกำหนดเป้าหมายไว้ ๒ ระดับ ได้แก่ เป้าหมายระดับเป้าประสงค์ขององค์การ และเป้าหมายระดับผลผลิต

๑) เป้าประสงค์องค์การข้อที่ หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่ดำเนินการตอบสนองเป้าประสงค์องค์การข้อใด

๒) ผลผลิต หมายถึง ผลงานที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของโครงการยุทธศาสตร์

๓) ตัวชี้วัด/หน่วยนับ/เป้าหมาย หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของโครงการยุทธศาสตร์ ที่สามารถวัดได้เป็นรูปธรรมในแต่ละปีงบประมาณ ประกอบด้วย

(๑) ตัวชี้วัดระดับเป้าประสงค์การ หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการ มีการกำหนดตัวชี้วัดเป้าประสงค์การและค่าเป้าหมายไว้จำนวนเท่าใดในแต่ละตัวชี้วัด ซึ่งสามารถวัดได้ เช่น ร้อยละของ ระดับความสำเร็จ เป็นต้น

(๒) ตัวชี้วัดระดับผลผลิต หมายถึง โครงการยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการ มีการกำหนดตัวชี้วัดระดับผลผลิตและค่าเป้าหมายไว้จำนวนเท่าใดในแต่ละตัวชี้วัด ซึ่งสามารถวัดได้ เช่น เชิงคุณภาพ (Quality) เชิงปริมาณ (Quantity) เชิงต้นทุน (Cost) เวลา (Time) หรือ QQCT เป็นต้น และต้องตอบสนองวัตถุประสงค์ได้อย่างชัดเจน (สำหรับบางโครงการตัวชี้วัดระดับผลผลิตอาจเป็นตัวชี้วัดเดียวกับเป้าประสงค์ก็ได้)

๑๘. รายละเอียดงบประมาณประจำปี (ที่ขอตั้ง) หมายถึง รายการค่าใช้จ่ายในงบรายจ่ายต่างๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินกิจกรรมของโครงการยุทธศาสตร์ โดยในแต่ละงบรายจ่ายให้จำแนกรายการค่าใช้จ่ายด้วยการแสดงตัวคุณ สำหรับงบลงทุนให้แนบเอกสารที่เกี่ยวข้องตามหลักเกณฑ์การจัดทำคำของบประมาณประจำปี เช่น ค่าครุภัณฑ์ ต้องแนบรายละเอียดคุณลักษณะครุภัณฑ์ ตามแบบที่ ๒ หรือแบบที่ ๓ แล้วแต่กรณี ใบเสนอราคา แผนจัดซื้อจัดจ้าง หากเป็นรายการค่าที่ดินและสิ่งก่อสร้าง แนบเอกสารแบบที่ ๑ แบบรูปแบบรายการ ประมาณราคากลางและแผนจัดซื้อจัดจ้าง รวมทั้งแผนพัฒนาบุคลากร แผนสำรวจความต้องการงบลงทุน (ประกอบด้วยครุภัณฑ์ รายการก่อสร้างหรือปรับปรุง เป็นต้น) และหนังสือร้องขอในการแก้ไขปัญหาจากชุมชน ซึ่งเอกสารประกอบต่างๆ ขึ้นอยู่กับโครงการที่จะดำเนินการ

๑๙. ผลที่คาดว่าจะได้รับ หมายถึง ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของโครงการและความสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ได้อย่างชัดเจน

๒๐. ขั้นตอนการเสนอโครงการยุทธศาสตร์

๑) ข้อเสนอโครงการ หมายถึง ผู้รับผิดชอบโครงการยุทธศาสตร์เป็นผู้เสนอ

๒) ผ่านการพิจารณาเบื้องต้น หมายถึง ผู้มีอำนาจในการพิจารณาโครงการยุทธศาสตร์เบื้องต้นของส่วนงาน

๓) เห็นชอบโครงการ หมายถึง ผู้มีอำนาจในการให้ความเห็นชอบโครงการยุทธศาสตร์ ได้แก่ คณะกรรมการกลั่นกรองงบประมาณรายจ่ายประจำปี เป็นต้น

ในการเขียนโครงการเชิงยุทธศาสตร์ ในภาคปฏิบัติจริงอาจจะมีการยุบรวมหรือขยายหัวข้อเหล่านี้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์การหรือหน่วยงานจะพัฒนาแบบการเขียนโครงการยุทธศาสตร์เพื่อความชัดเจน ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ต้องอยู่ในกรอบหัวข้อที่สำนักงานงบประมาณเป็นผู้ออกแบบหลักให้

ประเด็นที่ ๒ รูปแบบหรือแบบฟอร์มการเขียนโครงการเชิงยุทธศาสตร์ เสนอเป็นกรอบโครงการที่เน้นเพื่อของบประมาณขององค์การหรือหน่วยงานภาครัฐ โดยขอแบบฟอร์มการจัดทำโครงการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนระดับ ๒ และ ๓ ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์และแผน

๑. ชื่อโครงการ

- ชื่อโครงการ (ระบุให้สะท้อนผลผลิต/ผลลัพธ์หลักของโครงการอย่างชัดเจน)

๒. ความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติและแผน ๓ ระดับ

๒.๑ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

- ด้านยุทธศาสตร์ชาติ: ... (เช่น ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน/การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ฯลฯ)
- เป้าหมาย/ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้อง: ...

๒.๒ แผนระดับ ๒

- แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้อง (ระบุชื่อแผนแม่บทและเป้าหมายย่อย)
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ... (ระบุประเด็น/เป้าหมายที่เกี่ยวข้อง)

๒.๓ แผนระดับ ๓ (แผนของกระทรวง/หน่วยงาน)

- แผนยุทธศาสตร์กระทรวง/หน่วยงาน: ... (ด้าน/ประเด็นยุทธศาสตร์, ตัวชี้วัดหลัก)
- แผนปฏิบัติราชการระยะ ๕ ปี ของหน่วยงาน: ... (เป้าประสงค์/กลยุทธ์ที่โครงการสนับสนุน)
- แผนปฏิบัติราชการประจำปี: ... (แผนงาน/ผลผลิต/กิจกรรมที่เชื่อมโยง)

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลทั่วไปของโครงการ

๑. หน่วยงานเจ้าของโครงการ

๒. ผู้รับผิดชอบโครงการ/ผู้ประสานงาน

๓. ระยะเวลาดำเนินการ

- ตั้งแต่ ... ถึง ... (ระบุปีงบประมาณ/ไตรมาส)

๔. ลักษณะโครงการ

- โครงการใหม่ / โครงการต่อเนื่อง / โครงการขยายผล

ส่วนที่ ๓ หลักการและเหตุผล

๑. สภาพปัญหา/ความจำเป็น

- อธิบายปัญหา สาเหตุ ช่องว่างของผลการดำเนินงานหรือผลลัพธ์เชิงยุทธศาสตร์ที่ยังไม่บรรลุ

๒. บริบทเชิงยุทธศาสตร์

- ระบุว่าปัญหานี้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บท และแผนยุทธศาสตร์หน่วยงานอย่างไร

๓. โอกาสและผลกระทบหากไม่มีโครงการ

- ผลกระทบต่อการบรรลุเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ/เป้าหมายแผนระดับ ๒-๓

ส่วนที่ ๔ วัดดูประสงค์ ตัวชี้วัด เป้าหมาย

๑. วัดดูประสงค์ของโครงการ

- วัดดูประสงค์ที่ ๑ ...
- วัดดูประสงค์ที่ ๒ ...

๒. ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ (Project KPIs)

- ตัวชี้วัดเชิงผลผลิต (Output indicators): จำนวน/ร้อยละ/ระดับ ฯลฯ
- ตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ (Outcome indicators): การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ/เชิงยุทธศาสตร์

๓. เป้าหมายของโครงการ

- กลุ่มเป้าหมาย (เช่น จำนวนบุคลากร/ชุมชน/จังหวัดที่ได้รับประโยชน์)
- ค่าเป้าหมายของแต่ละตัวชี้วัด (Baseline – Target)

ส่วนที่ ๕ วิธีดำเนินการ แผนงาน/กิจกรรม

๑. แผนงานย่อย/กิจกรรมหลัก

- กิจกรรมที่ ๑: ... (ระบุขั้นตอนย่อ ๆ และช่วงเวลา)
- กิจกรรมที่ ๒: ...

๒. แผนภูมิระยะเวลาดำเนินงาน (อาจจัดทำเป็น Gantt chart แนบ)

๓. การบูรณาการและความร่วมมือ

- หน่วยงานภายใน/ภายนอกที่ร่วมดำเนินการ และบทบาท

ส่วนที่ ๖ งบประมาณและแหล่งงบประมาณ

๑. วงเงินงบประมาณรวมที่ขอ

๒. รายละเอียดการจำแนกงบประมาณ

- งบบุคลากร (ถ้ามี)

- งบดำเนินงาน
- งบลงทุน (ครุภัณฑ์/ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง ฯลฯ)
- ๓. แหล่งงบประมาณอื่น (ถ้ามี)
 - งบสมทบจากหน่วยงานอื่น/ภาคเอกชน/ท้องถิ่น ฯลฯ

ส่วนที่ ๗ ผลที่คาดว่าจะได้รับและความคุ้มค่า

๑. ผลผลิต (Outputs)
 - ระบุเป็นรูปธรรม เชื่อมโยงกับตัวชี้วัดและกลุ่มเป้าหมาย
๒. ผลลัพธ์/ผลกระทบ (Outcomes/Impacts)
 - ระยะสั้น/ระยะยาวต่อการบรรลุเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติและแผนระดับ ๒-๓
๓. ความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจ/สังคม/สิ่งแวดล้อม (หากต้องการระดับโครงการเชิงยุทธศาสตร์)

ส่วนที่ ๘ การติดตามและประเมินผล

๑. วิธีการติดตามผลโครงการ
 - รูปแบบรายงาน ความถี่ ผู้รับผิดชอบ
๒. แผนการประเมินผล
 - การประเมินระหว่างดำเนินการ/เมื่อสิ้นสุดโครงการ
 - เกณฑ์และตัวชี้วัดใช้ในการประเมิน

ตัวอย่างการเขียนโครงการเชิงยุทธศาสตร์โดยปรับใช้ตามบริบทของหน่วยงาน

๑. ข้อมูลทั่วไปของโครงการ

๑. ชื่อโครงการ

โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศและวัฒนธรรมตามโมเดล BCG ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยและอันดามันตอนล่าง

๒. หน่วยงานเจ้าของโครงการ

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (ร่วมกับจังหวัด/อปท. ในภาคใต้ตอนล่าง)

๓. ผู้รับผิดชอบโครงการ

ผู้อำนวยการกองพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ กรมการท่องเที่ยว

๔. ระยะเวลาดำเนินการ

๓ ปีงบประมาณ (พ.ศ. ๒๕๖๘–๒๕๗๐)

๕. ลักษณะโครงการ

- โครงการบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ ระหว่างส่วนกลาง–ภูมิภาค–ท้องถิ่น
- ประเภท: โครงการใหม่เชิงยุทธศาสตร์ที่มีแผนต่อยอดเป็นโครงการต่อเนื่อง

๒. ความเชื่อมโยงเชิงยุทธศาสตร์ (ชาติ–แผนระดับ ๒–๓)

๑. ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑–๒๕๘๐)

- ด้าน: การสร้างความสามารถในการแข่งขัน (ยุทธศาสตร์ด้านที่ ๑)
- ประเด็นยุทธศาสตร์: ความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวและบริการคุณภาพสูง
- เป้าหมายที่เกี่ยวข้อง:
 - การท่องเที่ยวไทยมีความเข้มแข็งและสมดุล
 - ภาวการณ์ท่องเที่ยวเติบโตบนฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

๒. แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ/แผนระดับ ๒ ด้านการท่องเที่ยว

- แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น “การท่องเที่ยว”
- เป้าหมายหลัก:
 - การท่องเที่ยวไทยมีความเข้มแข็งและสมดุล (Resilience & Re-balancing Tourism)
 - การยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและความเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยว (Connectivity)
 - การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)
- แนวทางที่โครงการสนับสนุน:
 - พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและเมืองรอง
 - ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรมที่ลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม

๓. นโยบาย/แผนโมเดลเศรษฐกิจ BCG ด้านการท่องเที่ยว

- แผนปฏิบัติการ BCG : สาขาการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- แนวทางที่เกี่ยวข้อง:
 - เปลี่ยนผ่านสู่ “Green & High-value Tourism”

- ส่งเสริมการท่องเที่ยวสีเขียว การใช้ทรัพยากรหมุนเวียน และเศรษฐกิจชุมชนฐาน BCG

๔. แผนยุทธศาสตร์กระทรวง/หน่วยงาน และแผนระดับ ๓ ในพื้นที่

- แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา:
 - ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- แผนปฏิบัติราชการระยะ ๕ ปี ภาคใต้ตอนล่างและระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคใต้:
 - หมายความว่า “ไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวคุณภาพสูงและยั่งยืน”
- แผนปฏิบัติราชการประจำปีของจังหวัด/อปท.:
 - แผนบูรณาการการท่องเที่ยวของเมืองหลักและเมืองรองในภาคใต้ตอนล่าง

๓. หลักการและเหตุผล

๑) สภาพปัญหา/ความจำเป็น

พื้นที่ท่องเที่ยวชายฝั่งอ่าวไทยและอันดามันตอนล่างประสบปัญหาการใช้ทรัพยากรเกินศักยภาพ ขยะทะเล และความเปราะบางด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อภาพลักษณ์และความยั่งยืนของการท่องเที่ยว นอกจากนี้ รายได้จากการท่องเที่ยวยังไม่กระจายไปถึงชุมชนท้องถิ่นอย่างทั่วถึง และ MSMEs ด้านท่องเที่ยวในพื้นที่ยังขาดนวัตกรรม BCG และมาตรฐานการท่องเที่ยวสีเขียวที่ชัดเจน

๒) บริบทเชิงยุทธศาสตร์ BCG Tourism ภาคใต้

ภาครัฐกำหนดให้การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรมในภาคใต้เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญของ BCG economy เพื่อสร้างรายได้ กระจายโอกาส และลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ และนโยบาย BCG Tourism เน้นการผลิตและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลดคาร์บอน และใช้ทรัพยากรอย่างหมุนเวียนควบคู่กับการอนุรักษ์ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งหากไม่มีพัฒนาหรือบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนชายฝั่งภาคใต้มีแนวโน้มได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มลพิษทางทะเล และแรงกดดันนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นโดยไม่มีระบบจัดการเชิง BCG ประเทศอาจเสียโอกาสในการยกระดับภาพลักษณ์ “จุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวสีเขียวคุณภาพสูง” ตามยุทธศาสตร์ชาติและแผน BCG

๔. วัตถุประสงค์ ตัวชี้วัด และเป้าหมาย

๑) วัตถุประสงค์โครงการ

- เพื่อพัฒนาระบบการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศและวัฒนธรรมในภาคใต้ตอนล่างให้สอดคล้องกับแนวทาง BCG และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- เพื่อยกระดับศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวให้สามารถพัฒนา “ผลิตภัณฑ์และประสบการณ์ท่องเที่ยวสีเขียวมูลค่าสูง”
- เพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว และเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะเจ้าของพื้นที่

๒) ตัวชี้วัดความสำเร็จ (ตัวอย่าง)

- จำนวนชุมชนท่องเที่ยว/แหล่งท่องเที่ยวในภาคใต้ตอนล่างที่ได้รับการพัฒนาตามเกณฑ์ BCG Tourism และ/หรือมาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (แห่ง)
- อัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้จากการท่องเที่ยวของชุมชนเป้าหมาย (ร้อยละต่อปี)
- ปริมาณขยะจากกิจกรรมท่องเที่ยวต่อหัวนักท่องเที่ยวลดลง (กิโลกรัม/คน/ทริป)
- ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อประสบการณ์ท่องเที่ยวสีเขียว (คะแนนเฉลี่ยจากแบบสอบถาม)

๓) เป้าหมายเชิงปริมาณ (ตัวอย่าง)

- ภายใน ๓ ปี มีชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่ผ่านเกณฑ์ BCG Tourism อย่างน้อย ๒๐ แห่ง
- รายได้จากการท่องเที่ยวของชุมชนเป้าหมายเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐ เมื่อเทียบกับค่าฐาน
- ปริมาณขยะจากกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการลดลงไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐

๕. แผนงาน/กิจกรรมหลัก

๑) กิจกรรมที่ ๑: สำรวจและจัดทำแผนที่ทรัพยากรการท่องเที่ยว BCG ภาคใต้ตอนล่าง

- สำรวจทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์ชุมชน และโครงสร้างพื้นฐานด้านท่องเที่ยว
- จัดทำฐานข้อมูลและแผนที่แหล่งท่องเที่ยว BCG (GIS/ดิจิทัลแพลตฟอร์ม)

๒) กิจกรรมที่ ๒: พัฒนา “โมเดลเส้นทางท่องเที่ยว BCG ชุมชนชายฝั่ง”

- ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมควบคู่กับกิจกรรมเรียนรู้ BCG (เช่น การจัดการขยะ การแปรรูปทรัพยากรหมุนเวียน)
- ทดสอบและปรับปรุงเส้นทางนำร่องอย่างน้อย ๔ เส้นทาง

๓) กิจกรรมที่ ๓: เสริมศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการ

- อบรม/เวิร์กช็อปด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มาตรฐานสิ่งแวดล้อม และการออกแบบประสบการณ์ท่องเที่ยวคุณภาพสูง

- สนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว/ของที่ระลึก/บริการที่สะท้อน BCG และอัตลักษณ์ท้องถิ่น

๔) กิจกรรมที่ ๔: การสื่อสารการตลาดและสร้างแบรนด์ BCG Tourism ภาคใต้

- จัดทำตราสัญลักษณ์/แบรนด์เส้นทาง BCG Tourism ภาคใต้ตอนล่าง
- พัฒนาสื่อดิจิทัลและแคมเปญการตลาดร่วมกับภาคเอกชนและแพลตฟอร์มออนไลน์

๕) กิจกรรมที่ ๕: ติดตาม ประเมินผล และขยายผล

- ติดตามผลตัวชี้วัดหลักรายปี
- ประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
- จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อขยายผลสู่พื้นที่อื่นในภูมิภาค

๖. งบประมาณและแหล่งงบประมาณ (ตัวอย่างกรอบ)

๑) วงเงินรวมที่ขอ (๓ ปี)

- a. รวม: ๖๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๒) จำแนกตามหมวดรายจ่าย (สอดคล้องแนวคำของบประมาณแผ่นดิน)

- งบดำเนินงาน: อบรม สัมมนา สํารวจ วิจัยย่อย สื่อประชาสัมพันธ์ ฯลฯ
- งบลงทุน: พัฒนาศูนย์เรียนรู้/จุดบริการนักท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อุปกรณ์จัดการขยะ ฯลฯ
- งบอื่น ๆ (หากมีงบประมาณจากจังหวัด/อปท./เอกชน)

๗. ผลที่คาดว่าจะได้รับและความคุ้มค่า

๑) ผลผลิต (Outputs)

- a. ชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่ผ่านเกณฑ์ BCG อย่างน้อย ๒๐ แห่ง
- b. เส้นทางท่องเที่ยว BCG นำร่องอย่างน้อย ๔ เส้นทาง
- c. ผู้ประกอบการและผู้นำชุมชนอย่างน้อย ๔๐๐ คนได้รับการพัฒนาศักยภาพ

๒) ผลลัพธ์/ผลกระทบ (Outcomes/Impacts)

- รายได้การท่องเที่ยวในชุมชนเป้าหมายเพิ่มขึ้น สร้างงานและลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่
- การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ลดขยะและมลพิษจากการท่องเที่ยว สอดคล้องเป้าหมาย BCG และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ยกระดับภาพลักษณ์ประเทศไทยในฐานะจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวสีเขียวคุณภาพสูง

๘. การติดตามและประเมินผล

๑) ติดตามผล

- รายงานผลการดำเนินโครงการรายไตรมาสและรายปีต่อคณะกรรมการขับเคลื่อน BCG ด้านการท่องเที่ยว
- ใช้ข้อมูลตัวชี้วัดเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากชุมชนและนักท่องเที่ยว

๒) ประเมินผล

- การประเมินระยะกลาง (ปีที่ ๒) และเมื่อสิ้นสุดโครงการ (ปีที่ ๓)
- ใช้กรอบประเมินผลเชื่อมโยงกับเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทการท่องเที่ยว และแผน BCG tourism

จากแนวทางการเขียนโครงการเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะพบว่าได้กำหนดแนวทาง วิธีการ การเขียนแผน ไว้ชัดเจนและสามารถนำไปใช้จริงได้ ทั้งนี้ผู้เขียนหรือทีมเสนอโครงการ ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ เชื่อมโยงระหว่างนโยบายการพัฒนาของรัฐ ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรี ข้อคำสั่งของนายกรัฐมนตรี แผนพัฒนาภาค แผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ตลอดจนแผนพัฒนายุทธศาสตร์ขององค์การให้สอดคล้องสัมพันธ์กันเพื่อตอบสนอง เป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศเป็นองค์รวมทุกมิติ

บทสรุป

ในการจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารจากทุกระดับขององค์การ ในการกำหนดและนำกลยุทธ์ที่บรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์ไปสู่ ภาวะปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมาย โดยการแปลงแผนไปสู่ โครงการเชิงยุทธศาสตร์และกิจกรรม ต่างๆ ที่จะดำเนินการโดยผ่านกระบวนการของโครงการและการวางแผนโครงการ (Project Planning) ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการบริหารโครงการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแปรเปลี่ยน ปัจจัยการบริหาร ทั้งคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ข้อมูลและการจัดการให้เป็นผลผลิต / ผลิตภัณฑ์ / บริการ ผลลัพธ์และผลกระทบที่สอดคล้องกับโครงการ แผนและนโยบาย อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นในกระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์โครงการ จะมีความสำคัญและจำเป็นยิ่งที่จะตอบสนองต่อ สถานการณ์ทางการบริหารทั่วไป สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการแข่งขันของกิจการ ผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ ผู้บริหารองค์การและผู้บริการโครงการ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจและตระหนัก ในการแปลงแผนสู่ภาวะปฏิบัติในลักษณะโครงการว่า โครงการจะมีวงจร (Project Cycle) โครงการ จะต้องเริ่มตั้งแต่เริ่มต้นจาก การกำหนดแนวคิดโครงการ เงื่อนไขของโครงการ (TOR) การวางแผนโครงการ เบื้องต้น มีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในภาวะปฏิบัติและการประเมินผล การคัดเลือกโครงการ การ

จัดทำเอกสารโครงการ หรือ เขียนโครงการในรูปแบบวิธีการสร้างตาราง Log Frame หรือ วิธีเขียนในลักษณะเชิงพรรณนาความ หรือ แบบประเพณีนิยม (Conventional Method) ที่นิยมใช้อยู่โดยทั่วไปของภาครัฐ ที่กำหนดแบบฟอร์มโครงการให้ แล้วหน่วยงานผู้รับผิดชอบกรอกข้อมูลเชิงพรรณนาตามรายหัวข้อที่กำหนดไว้แล้วเสนอผู้มีอำนาจในการอนุมัติโครงการ หลังจากนั้นผู้รับผิดชอบผู้ได้รับมอบหมาย หรือ ผู้บริหารโครงการที่ได้รับมอบหมาย จะไปบริหารโครงการต่อไป

คำถามท้ายบท

คำอธิบาย ให้ผู้เรียนตอบคำถามปลายเปิดแบบอัตนัยบูรณาการเนื้อหาวิชา

๑. โครงการกับการวางแผนโครงการ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และทำไมโครงการต้องมีการวางแผนโครงการ จงอธิบายมาให้เข้าใจ
๒. วงจรของโครงการ มีกี่ขั้นตอน จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างมาให้เห็นเป็นรูปธรรม
๓. ในการพิจารณาคัดเลือกโครงการ จะต้องยึดหลักเกณฑ์และวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจเลือกได้อย่างไร จงอธิบาย
๔. การเขียนแผนโครงการเชิงยุทธศาสตร์ต้องยึดหลักการใดและมีหัวข้อหลักๆ ที่ต้องระบุไว้ในแผนโครงการ คือ อะไรบ้าง จงอธิบาย
๕. ให้ท่านเลือกแหล่งท่องเที่ยวชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในประเทศไทยที่คุณสนใจ ๑ แห่ง (เช่น ชุมชนท่องเที่ยว บ้านแม่กำปอง บ้านป่าเหมี้ยง หรือแหล่งท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ) แล้วออกแบบ “โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” สำหรับพื้นที่นั้น ๑ โครงการ โดยให้
 - ๑) ระบุปัญหา/ความท้าทายหลักของพื้นที่จากมุมมองการพัฒนาอย่างยั่งยืน
 - ๒) กำหนดวัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดผลลัพธ์ และกิจกรรมหลักของโครงการ
 - ๓) อธิบายว่ากิจกรรมในโครงการแต่ละส่วนสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและ SDGs ไດบ้าง

บรรณานุกรม

- กฤษ เพิ่มทันจิตต์. (๒๕๖๒). *เอกสารการสอนนโยบายสาธารณะ*. พระนครศรีอยุธยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (๒๕๕๒). *บทบาทขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า).
- เมตต์ เมตต์การุณจิตต์. (๒๕๕๖). *ยุทธศาสตร์การพัฒนา: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติเชิงรุก*. กรุงเทพฯ: บริษัท ไทยร่มเกล้า จำกัด.
- รศกร อัมพันธ์. (๒๕๖๗). *สถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร โคกหนองนา “นาหวด ฟาร์ม”* (สารนิพนธ์ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต, วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล). มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้น ๖ มิถุนายน ๒๕๖๗, จาก <https://archive.cm.mahidol.ac.th/bitstream/๑๒๓๔๕๖๗๘๙/๕๖๕๖/๑/TP%๒๐FB.๐๐๓%๒๐๒๕๖๗.pdf>
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (๒๕๕๗). *นโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (๒๕๖๔). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. สืบค้น ๖ มิถุนายน ๒๕๖๗, จาก <https://drict.go.th>
- ชล บุนนาค, และคณะ. (๒๕๕๙). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ธีรยา เชาวน์ทนต์. (๒๕๖๗, ๑๓ มิถุนายน). *การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Tourism)*. สำนักงานศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีปิโตรเคมีและวัสดุ (PETROMAT). สืบค้น จาก <https://petromat.org/home/low-carbon-tourism/>
- ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (๒๕๖๒). *การจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ปรีดีตั้งเฮาส์ จำกัด.
- ธนากร สังเขป. (๒๕๕๖). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญพงศ์ สารรัตน์, ชำนาญ โสตา, ชลธิชา โรจนแสง, น้ำผึ้ง ท่าค้อย, รุ่งอรุณ เทิดกิจเจริญ, และเมธี วิสาพรม. (๒๕๖๕). *รูปแบบเกษตรอินทรีย์วิถีโคกหนองนาโมเดล: กรณีศึกษาชุมชนพอเพียงที่เป็นสุขของชุมชนตำบลอิเษ และตำบลเสียว อำเภอบัวศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ*. วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการนิเทศ, ๑๖(๑), ๒๘๑-๒๙๘. สืบค้น ๖ มิถุนายน ๒๕๖๗, จาก http://journal.nmc.ac.th/th/admin/Journal/๒๕๖๕Vol๑๖No๑_๔๖.pdf

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, & เพ็ญศรี ศรีคำภา. (๒๕๕๓). *การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสาร.
- ปกรณ ปรียากร. (๒๕๕๔). *การวางแผนกลยุทธ์: แนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์*. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (๒๕๕๖). *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มยุรี อนุমানราชธน. (๒๕๕๖). *นโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็กสเปอร์เน็ท.
- วิมล จิโรจน์พันธ์, ประชิต สกฤษพัฒน์, & อุดม เขยกิจวงศ์. (๒๕๕๘). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วิสูตร จิระดำเกิง. (๒๕๕๕). *การบริหารโครงการ*. ปทุมธานี: วรณคดี.
- สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, สำนักนโยบายและแผน. (๒๕๖๑). *คู่มือการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (Strategic planning manual) (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๓)*. สืบค้น ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘, จาก http://www.stabundamrong.go.th/web/manual/permanent_secretary/policy/policy๗.pdf
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (๒๕๖๔). *กว่าจะมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนแม่กำปอง*. Research Cafe. สืบค้น ๑๑ กันยายน ๒๕๖๗, จาก <https://researchcafe.tsri.or.th/community-based-tourism>
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (๒๕๖๓). *BCG in action: The new sustainable growth engine โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*. สืบค้น ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘, จาก https://www.nstda.or.th/home/wp-content/uploads/๒๐๒๐/๐๓/images_file-pdf_๒๐๒๐๐๓๐๖-bcg-in-action.pdf
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๖๖). *เที่ยวแบบรักษ์โลก เที่ยวแบบ “Low Carbon Tourism”*. สืบค้น ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๘ จาก <https://www.onep.go.th/เที่ยวแบบรักษ์โลก-เที่ยวแบบโลว์คาร์บอน>
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. (๒๕๕๖). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล*. วารสารการวิจัยและพัฒนาชุมชน, ๖(๑), ๘๑-๙๒.
- Apps๓๖๕. (๒๕๖๘). *Project planning completely explained: Guide for ๒๐๒๕*. สืบค้น ๑ มีนาคม ๒๕๖๘, จาก <https://www.apps๓๖๕.com/blog/project-planning/>
- Brown, J., & Mitchell, N. (๒๐๒๓). Stewardship of cultural landscapes: Management and governance. In *Routledge handbook of cultural landscape practice* (pp. ๒๗๔-๒๙๐). Routledge.

- Environmental Tourism Research Center. (๒๐๒๔). *Annual environmental impact report: Sustainable tourism trends*. Environmental Tourism Research Center.
- Global Sustainable Tourism Council. (๒๕๖๒). *เกณฑ์ GSTC สำหรับแหล่งท่องเที่ยว: เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก เวอร์ชัน ๒.๐* [เอกสาร PDF]. สืบค้น ๑๐ เมษายน ๒๕๖๘, จาก <https://www.gstc.org/wp-content/uploads/GSTC-Criteria-for-Destinations-๒.๐-Thai.pdf>
- Global Sustainable Tourism Council. (๒๕๖๘, ๘ มกราคม). *Ecotourism and sustainable tourism*. สืบค้น ๑ มีนาคม ๒๕๖๘, จาก <https://www.gstc.org/ecotourism/>
- Gössling, S., & Hall, C. M. (๒๐๒๓). A review of air travel behavior and climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, ๑๔(๑), ๑ - ๑๑ . <https://doi.org/๑๐.๑๐๐๒/wcc.๘๐๒>
- Holt, D. H. (๑๙๙๓). *Management: Principles and practices*. Prentice-Hall.
- Keiner, M. (๒๐๐๕). *History, definition(s) and models of sustainable development*. ETH Eidgenössische Technische Hochschule Zurich.
- Bellato, L., Frantzeskaki, N., Briceño Fiebig, C., Pollock, A., Dens, E., & Reed, B. (๒๐๒๒). Transformative roles in tourism: Adopting living systems' thinking for regenerative futures. *Journal of Tourism Futures*, ๘(๓), ๓๑๒-๓๒๙.
- Miller, A. B., Treglia, M. L., & Nicholas, L. N. (๒๐๒๓). Ecotourism, wildlife conservation, and agriculture in Costa Rica: Integrating social-ecological research for future sustainability. *Frontiers in Sustainable Tourism*, ๒, Article ๑๑๗๙๘๘๗.
- Open Development Thailand. (๒๐๑๘). *เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน [Sustainable development goals]*. สืบค้น ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๘, จาก <https://thailand.opendevopmentmekong.net/th/topics/sustainable-development-goals/>
- Porpeang.org. (๒๐๒๑, December ๒๐). *ทฤษฎีใหม่: New theory agriculture*. Retrieved January ๑, ๒๐๒๖, from <https://www.porpeang.org/content/๕๔๗๕>
- Porpeang.org. (๒๕๖๔, ๒๐ ธันวาคม). *ทฤษฎีใหม่: New theory agriculture*. สืบค้น ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๘, จาก <https://www.porpeang.org/content/๕๔๗๕>
- Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (๒๐๑๙). Three pillars of sustainability: In search of conceptual origins. *Sustainability Science*, ๑๔(๓), ๖๘๑-๖๙๕.

- Roberts, M., & Davis, R. (๒๐๒๓). Sustainable tourism policies and local stakeholder engagement. *Journal of Tourism Policy and Practice*, ๑๒(๔), ๒๐๔–๒๑๙.
- SDG Move. (๒๕๖๔, ๓๑ กรกฎาคม). *SDG Vocab | ๔๑ – Sustainable tourism – การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. สืบค้น ๓๐ มกราคม ๒๕๖๘
จาก <https://www.sdgmovement.com/๒๐๒๑/๐๗/๓๑/sdg-vocab-๔๑-sustainable-tourism/>
- Shiva, L. (๑๙๘๘). *Staying alive: Women, ecology and development*. Zed Books.
- Smith, J., & Johnson, L. (๒๐๒๔). Measuring community engagement in tourism. *Journal of Tourism Studies*, ๔๐(๑), ๖๐–๗๔.
- Songklin, P. (๒๐๒๔). Regenerative tourism: Best practices and case studies. สืบค้น ๓๑ มกราคม ๒๕๖๘ จาก
https://www.researchgate.net/publication/๓๙๓๔๗๙๙๙๔_Regenerative_Tourism_Best_Practices_and_Case_Studies
- Swarbrooke, J. (๑๙๙๙). *Sustainable tourism management*. CABI Publishing.
- The Mountain Institute. (๒๐๐๐). *Community-based tourism for conservation and development: A resource kit*. The Mountain Institute.
- Suriyankietkaew, S., Kittayaruangroj, K., Thinthan, S., & Lumlongrut, S. (๒๐๒๕). Creative tourism as a driver for sustainable development: A model for advancing SDGs through community-based tourism and environmental stewardship. *Environmental and Sustainability Indicators*, ๒ (๗) , ๑ ๐ ๐ ๘ ๒ ๘ .
<https://doi.org/๑๐.๑๐๑๖/j.indic.๒๐๒๕.๑๐๐๘๒๘>
- Turner, J. R. (๑๙๙๓). *The handbook of project-based management: Improving the processes for achieving strategic objectives*. Ohio : McGraw-Hill.
- United Nations. (๒๐๑๕). *Transforming our world: The ๒๐๓๐ agenda for sustainable development*. United Nations. Retrieved December ๑๗, ๒๐๒๔,
from <https://sustainabledevelopment.un.org/post๒๐๑๕/transformingourworld>
- World Commission on Environment and Development (WCED). (๑๙๘๗). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. United Nations.

unwto.org/doi/book/10.18111/714261242024

ภาคผนวก

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 1 แนวคิด หลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 1

เรื่อง แนวคิด หลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

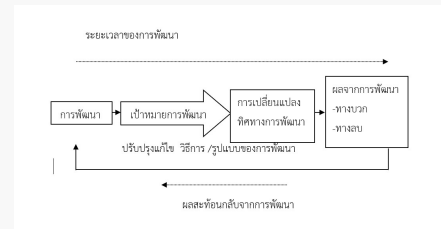

การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากวิวัฒนาการของมนุษยชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ระดับของความรู้และเทคโนโลยี

1.1 ความหมายของการพัฒนา

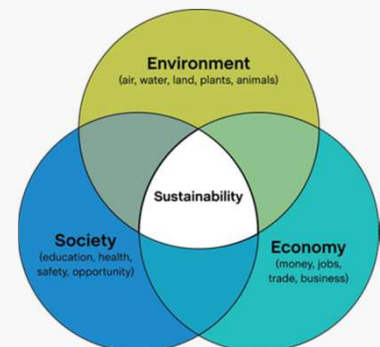
- การพัฒนา (Development) การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีการกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ที่ไม่พึงพอใจหรือเป็นสภาพปัญหาหรือความต้องการ ไปสู่อีกสภาพหนึ่งในทุกมิติ ดังกล่าวที่คิดว่า มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น โดยผ่านการกำหนดนโยบาย การวางแผน ที่ได้กำหนดทิศทาง วิธีการและระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงนั้นไว้ล่วงหน้าแล้ว

กรอบของการพัฒนา

1.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

- ภายหลังปี 2000 แนวคิดของการพัฒนาอยู่ในลักษณะของทฤษฎีการพัฒนาที่ร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญในมิติต่างๆ เช่น การพัฒนาในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชน (Human Rights) และการพัฒนาในฐานะที่เป็นความยั่งยืน (Development as Sustainability) เป็นต้น การพัฒนาที่ยึดหลักความสมดุลระหว่างมิติต่างๆ ที่สำคัญในการพัฒนา เช่น มิติด้านสังคม (Society) มิติด้านเศรษฐกิจ (Economy) และมิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) เป็นต้น

ภาพที่ 1.2 แสดงมิติในการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ที่มา: จอห์น บอนท (2016).

1.2.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

■ องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN)

การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่สร้างภาระและส่งผลด้านลบแก่คนรุ่นหลังที่จะตามมาให้ต้องรับภาระในสิ่งที่ต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร หรือ “การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” จากความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในที่นี้จะต่างจาก ดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ของคนและสังคมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น กับที่มีคนดูของคนที่อยู่ในปัจจุบันและอนาคต โดยยึดหลักการพัฒนามีการบูรณาการความสมดุล เชื้อเพลิง สัมพันธ์กับ ในทุกมิติ ความยั่งยืนของสังคม เศรษฐกิจ หัวใจ ความตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน ภายใต้เงื่อนไขการตอบสนองความต้องการของคนและสังคมควบคู่กับการปกป้องรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพในระดับสายพันธุ์และระดับพันธุกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของคนและสังคมมนุษย์ในแต่ละสิ่งแวดล้อมหรือบริบทของสังคมนั้นๆ

1.2.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

● การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ

(Sustainable Development by United Nations)

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่สร้างภาระและส่งผลด้านลบแก่คนรุ่นหลังที่จะตามมาให้ต้องรับภาระในสิ่งที่ต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร หรือ “การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง”

● การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา

(The World Commission on Environment and Development)

การตอบสนองความต้องการ ในปัจจุบันของประชาชนและสังคม โดยไม่กระทบหรือละเมิดความสามารถในการพัฒนาหรือความต้องการของคนและสังคมในรุ่นต่อไป

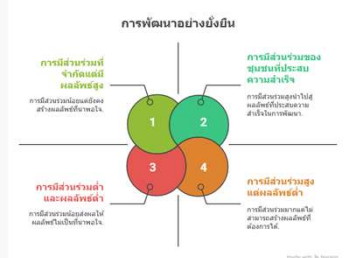
1.2.2 องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

- 1) เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงมิติของสังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน
- 2) เป็นการพัฒนาที่มีมิติของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน
- 3) เป็นการพัฒนาที่ยึดถือความสมดุลของการพัฒนา (Sustainable Development) ในแต่ละมิติของสังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
- 4) เป็นการพัฒนาที่ยึดถือความสมดุลของการพัฒนา (Sustainable Development) ในแต่ละมิติของสังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
- 5) เป็นการพัฒนาที่ยึดถือความสมดุลของการพัฒนา (Sustainable Development) ในแต่ละมิติของสังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
- 6) เป็นการพัฒนาที่ยึดถือความสมดุลของการพัฒนา (Sustainable Development) ในแต่ละมิติของสังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
- 7) เป็นการพัฒนาที่ยึดถือความสมดุลของการพัฒนา (Sustainable Development) ในแต่ละมิติของสังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม

1.2.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

- การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดการพัฒนาทางเลือกหนึ่ง (Alternative Development Approach) หรือเป็นกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน จะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับผู้แสดงทางสังคมในทุกชั้นตอนของการพัฒนาและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน (Public Participation) หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าว คือกุญแจสำคัญที่จะตัดสินว่า ความอุดมและศักยภาพให้ผลของการพัฒนาสำเร็จหรือล้มเหลวบนพื้นฐานทางเลือก (Alternative Paradigm)

หลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าวสามารถสรุปประเด็น ดังนี้

1. เป็นกระบวนการที่นำมุมมองของการพัฒนาประเทศซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดการพัฒนาทางเลือกมาวางหนึ่ง
2. ครอบคลุมในการออกแบบนโยบายและการวางแผนพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
3. ยึดถือการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
4. ในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนและให้ความสำคัญกับผู้แสดงทางสังคมทุกชั้นตอน นับคือการเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วม
5. จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ อาจจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6. ต้องมีการศึกษาวิจัยที่จริงจังเกี่ยวกับมิติเชิงวิชาการควบคู่กับการปฏิบัติ เพื่อสนับสนุนโดย ผลลัพธ์และแผนการที่จะส่งผลต่อสังคมและมีความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรที่ไม่ใช่มูลค่าทางเศรษฐกิจ

ทัศนะหรือแนวคิดของนักพัฒนาอย่างยั่งยืนว่ามิใช่แบบที่รุนแรง วมทวน 3 หัวใจได้แก่

- 1. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) มีความจำเป็นต้องระมัดระวังการบุกรุก ฆาตกรรม
- 2. ด้านเศรษฐกิจ (Economy) มีความจำเป็นต้องพัฒนาและขยายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- 3. ด้านสังคม (Social) มีความจำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดความเสมอภาคและยุติธรรม

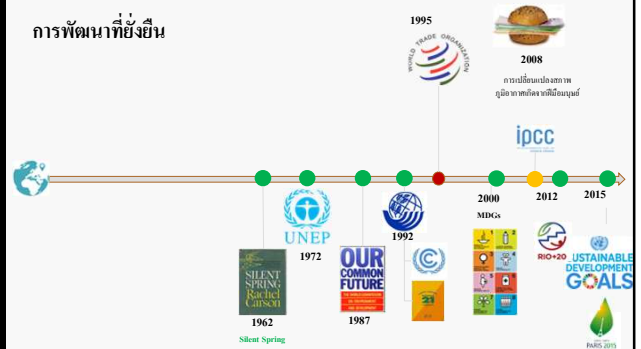
องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2.4 ความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2.5 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาตามสหประชาชาติตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 (The Millennium Development Goals หรือ MDGs) ได้สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 2015 องค์การสหประชาชาติเสนอแนวคิดใหม่ในการพัฒนา

1.2.5 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลังปี ค.ศ. 2015 (Post-2015 Development) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ กรอบเป้าหมายการพัฒนา ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นจากการประชุมสุดยอดและการประชุมสมัชชาประจำปีขององค์การสหประชาชาติ โดยมีข้อกำหนด เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการ เรียกว่า Sustainable Development Goals (SDGs) ซึ่งสมาชิกสหประชาชาติได้ให้การรับรองและนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดระยะเวลาเป็นช่วงๆ ดังจะได้อธิบายต่อไป

ภาพที่ 1.4 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดย UN ฉบับปี 2015
ที่มา: <https://sdgs.un.org/sites/default/files/content/2022/05/1081>

5

4

3

2

1

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

- เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน (No Poverty)
- เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย (Zero Hunger)
- เป้าหมายที่ 3 สุขภาพและความปลอดภัย (Good Health and Well-being)
- เป้าหมายที่ 4 การศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality Education)
- เป้าหมายที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Equality)
- เป้าหมายที่ 6 การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Clean Water and Sanitation)
- เป้าหมายที่ 7 พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ (Affordable and Clean Energy)
- เป้าหมายที่ 8 การจ้างงานที่มีคุณค่าและเติบโตทางเศรษฐกิจ (Decent Work and Economic Growth)

5

4

3

2

1

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

- เป้าหมายที่ 9 อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน (Industry, Innovation and Infrastructure)
- เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำ (Reduced Inequalities)
- เป้าหมายที่ 11 เมืองและถิ่นฐานมนุษย์ที่น่าอยู่ (Sustainable Cities and Communities)
- เป้าหมายที่ 12 เน้นการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (Responsible Consumption and Production)
- เป้าหมายที่ 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Action)
- เป้าหมายที่ 14 การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล (Life Below Water)
- เป้าหมายที่ 16 สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก (Peace, Justice and Strong Institutions)
- เป้าหมายที่ 17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Partnerships)

ส่งเสริมให้เกิดผลได้ของการพัฒนาปัจจัยที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน โดยเรียกปัจจัยที่เชื่อมโยงกันว่า “SPS” ประกอบด้วย

- People: มิตรสังคม ด้วยการเสริมศักยภาพของชนให้มีความเท่าเทียมกัน ซึ่งประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ 1 2 3 4 5 และ 11
- Planet: มิตรสิ่งแวดล้อม ด้วยการปกป้องโลกจากการเสื่อมถอย ซึ่งประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ 6 12 13 14 และ 15
- Prosperity: มิตรเศรษฐกิจ ด้วยการสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ 7 8 9
- Peace: มิตรสันติสุขและสถาบัน ด้วยการส่งเสริมให้เกิดสันติภาพ ที่ปราศจากความกลัวและความรุนแรง โดยประกอบไปด้วยเป้าหมายที่ 16
- Partnership: มิตรหุ้นส่วนการพัฒนา ด้วยการสร้างความเป็นหุ้นส่วนแห่งการพัฒนา ให้เข้มแข็งและเป็นกันเอง โดยการส่งเสริมให้ทุกประเทศและประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยเป้าหมายที่ 17

Prosperity

Peace

Partnership

People

Planet

ความสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

- เป็นกรอบแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ
- เป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกันโดยรวม เป้าหมายที่กำหนด เนื่องจากเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติจะกำหนดระยะเวลาเป็นช่วงๆ เช่น 10 ปี และ 15 ปี
- กำหนดหลักการและการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สำคัญที่ประเทศสมาชิกจะต้องปฏิบัติ คือ การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
- เป็นหลักการของโลกที่มุ่งเน้นประเทศความร่วมมือร่วมกัน ผลักดันให้นำไปสู่การปฏิบัติ สามารถเปรียบเทียบความก้าวหน้าของการดำเนินงานที่นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม
- พัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นโอกาสการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

ความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ได้กำหนดทิศทางการพัฒนามาบนพื้นฐานของหลักการแนวคิดที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด Resilience เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) และโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เพื่อมุ่งสู่วัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ คือการ “พลิกโฉม” ประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 กำหนดทิศทางการพัฒนาไว้จำนวน 13 หมวดหมู่ เพื่อเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อน มีเป้าหมายและทิศทางที่ช่วยในการสนับสนุนการพลิกโฉมประเทศ ที่ครอบคลุม 4 มิติการพัฒนา ประกอบด้วย

1. มิติภาคการผลิตและบริการเป้าหมาย

หมวดหมู่ที่ 1 ไทยเป็นประเทศชั้นนำ ด้านสินค้าทุนควบ และเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง

หมวดหมู่ที่ 2 ไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน

หมวดหมู่ที่ 3 ไทยเป็นฐานการผลิตยานยนต์ไฟฟ้าที่สำคัญของโลก

หมวดหมู่ที่ 4 ไทยเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และสุขภาพมูลค่าสูง

หมวดหมู่ที่ 5 ไทยเป็นประตูการค้าการลงทุนและอุตสาหกรรมทางดิจิทัลที่สำคัญของภูมิภาค

หมวดหมู่ที่ 6 ไทยเป็นศูนย์กลางด้านดิจิทัล และอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะของอาเซียน

4

2. มิติโอกาสและความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

หมวดหมู่ที่ 7 ไทยมีวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมที่เข้มแข็ง มีศักยภาพสูง และสามารถแข่งขันได้

หมวดหมู่ที่ 8 ไทยมีพื้นที่ และเมืองอัจฉริยะที่น่าอยู่ ปลอดภัย เติบโตได้อย่างยั่งยืน

หมวดหมู่ที่ 9 ไทยมีความยากจนขั้นรุนแรงลดลง และคนไทยทุกคนมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ เหมาะสม

3. มิติความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หมวดหมู่ที่ 10 ไทยมีเศรษฐกิจหมุนเวียนหรือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสังคมคาร์บอนต่ำ

หมวดหมู่ที่ 11 ไทยสามารถลดความเสี่ยงและผลกระทบจากภัยธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4. มิติป้องกันและลดผลกระทบจากโรคระบาด

หมวดหมู่ที่ 12 ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง คอยเฝ้าระวังและพัฒนาตนเอง

หมวดหมู่ที่ 13 ไทยมีภาครัฐที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อประชาชน

1.2.3.3 แนวคิด (Bio Circular Green Economy Model: BCG Model)

- โมเดลเศรษฐกิจแบบองค์รวมใหม่ "BCG Model" (Bio - Circular-Green Economy) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจ 3 เศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) โดย BCG Model เป็นกลไกขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยแบบใหม่ ที่มุ่งเน้น "การเติบโตเชิงคุณภาพ" สร้างความสมดุลของเศรษฐกิจกับการสร้างมูลค่า (Value-based Economy) การเติบโตขึ้นการมีส่วนร่วม (Inclusive Growth) และสังคมที่มีการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร (Circular Society)

ภาพที่ 1.5 กลไกของ BCG Model
ที่มา : https://www.nstda.or.th/home/wp-content/uploads/2020/03/images_file-pdf_20200306-bcg-in-action.pdf

ภาพที่ 1.6 BCG in Action : The New Sustainable Growth Engine (Bio-Circular-Green Economy) โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
ที่มา : https://www.nstda.or.th/home/wp-content/uploads/2020/03/images_file-pdf_20200306-bcg-in-action.pdf

บทสรุป

สังคมมนุษย์มีกิจกรรมเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงในชีวิตที่สำคัญคือ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมความสัมพันธ์ภายในสังคมซึ่งสัมพันธ์กับการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน (Norm) กิจกรรมทางการเมือง เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เสมอภาค ทั้งชนที่อ่อนแอและชนที่เข้มแข็งสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ระเบียบ กฎเกณฑ์ทางการเมือง และการยุติธรรมสุดท้ายที่สำคัญและมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของสังคมและชีวิตมนุษย์คือ กิจกรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวของสังคมมนุษย์ จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเป็นพลวัต (Dynamic) “การพัฒนา” (Development) ที่หมายถึงกระบวนการดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีระบบซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาและความต้องการของสังคมใดสังคมหนึ่ง ไปสู่อีกสภาพการณ์หนึ่งที่มีปัญหาและความต้องการ ได้รับการตอบสนองการพัฒนาได้ไว้ 1) สภาพที่เป็นปัญหาและความต้องการของประชาชนและสาธารณะด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม 2) การดำเนินการที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเจริญก้าวหน้าดีกว่าเดิม โดยสามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของข้อ 1) ให้หมดไปหรือลดน้อยลงและ 3) สภาพที่ดีกว่าเดิมหรือเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม บรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ คุณภาพชีวิตของประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เน้นกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงสามเสาหลักของมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและจิตใจ ในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการในปัจจุบันของประชาชนและสังคม โดยไม่กระทบหรือละเมิดความสามารถในการพัฒนา

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายและคุณลักษณะของคำว่า “การพัฒนา” มาให้เข้าใจ
2. การพัฒนาอย่างยั่งยืน คืออะไร มีลักษณะองค์ประกอบอะไรบ้าง จงอธิบาย
3. “SDGs” คืออะไร จงอธิบายมาให้เห็นภาพ
4. ท่านจะนำความรู้เรื่อง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง จงอธิบาย
5. จงอธิบายคำว่า “การพัฒนา” กับ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 2 แนวคิดทฤษฎี หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 2

เรื่อง แนวคิด ทฤษฎี หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

พื้นหลังการพัฒนาประเทศ

- ❑ ประเทศต่างๆ ร่วมพัฒนาเพื่อ ความอยู่รอด ความมั่นคง มั่งคั่ง
- ❑ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันบนเวทีโลก
- ❑ ใช้ทรัพยากรที่มีและระดมจากนานาชาติ
- ❑ ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้าน:
 - เศรษฐกิจ
 - สังคมการเมือง
 - เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร
 - การคมนาคมขนส่ง

ยุคที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งโลก (Global) ในทุกมิติ

- Globalization Era ยุคโลกาภิวัตน์
- Borderless World ยุคไร้พรมแดน
- The New Digital Age ยุคดิจิทัลเปลี่ยนโลก

การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

- ทุกประเทศส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาให้มากที่สุด
- เพื่อตอบสนองความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
- รายได้มวลรวมประชาชาติ (GNP)
- รายได้ต่อหัวของประชากร (GDP Per Capita)
- การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism / Mass Tourism) โดย เน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก คอบสนองนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ คอบสนองนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่

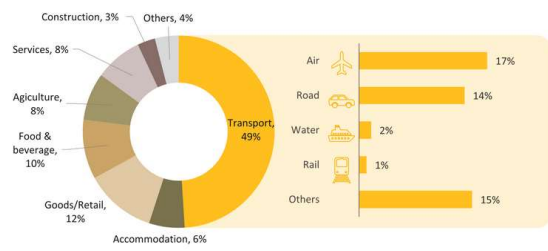
“การท่องเที่ยว” เครื่องยนต์ขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ที่มาพร้อมกับผลกระทบ

- ไม่คำนึงผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว
- ผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิต
- ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย
- แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม
- ปัญหาเชิงสังคมในระดับชุมชน ภูมิภาค และประเทศชาติ

มิติสิ่งแวดล้อม

ในปี 2562 กิจกรรมการท่องเที่ยวรวมทั้งโลกปล่อยก๊าซเรือนกระจกราว 3.9-5.4 พันล้านตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า หรือราว 8-11% ของปริมาณการปล่อยก๊าซฯ ทั้งโลก โดยประมาณครึ่งหนึ่งมาจากกิจกรรมการเดินทาง รองลงมา ได้แก่ ร้านอาหารสินค้าต่างๆ ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอาหาร และธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้อง เช่น การนำเที่ยว การจัดการการเดินทาง ในขณะที่ธุรกิจโรงแรมปล่อยคาร์บอนราว 6% ของภาคการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ธุรกิจการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น สนามบิน ท่าเรือ และที่พัก ต่างส่งผลให้ปริมาณคาร์บอนจากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นด้วย

สัดส่วนการปล่อยคาร์บอนจากกิจกรรมในภาคการท่องเที่ยวโลก

Source: World Travel & Tourism Council and Sustainable Travel International

การเดินทาง: การปล่อยคาร์บอนจากการเดินทางมีส่วนมากที่สุดในภาคการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการเดินทางด้วยเครื่องบินซึ่งปล่อยคาร์บอนโดยรวมสูงที่สุด ตามมาด้วยการขนส่งทางถนน ในขณะที่การขนส่งทางน้ำและทางรางปล่อยคาร์บอนในสัดส่วนน้อยกว่า ทั้งนี้ การปล่อยคาร์บอนส่วนใหญ่จากการเดินทางเป็นการปล่อยทางตรง (Scope 1) จากการใช้น้ำมัน แต่หากพิจารณาการปล่อยคาร์บอนต่อผู้โดยสาร (Carbon emission per passenger) แล้ว การเดินทางด้วยเครื่องบินและเรือมีปริมาณการปล่อยคาร์บอนต่อผู้โดยสารมากที่สุด เนื่องจากยังคงพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิลเป็นหลักและมีเงินทุนสูงกว่าในการเปลี่ยนผ่านไปสู่อุปกรณ์สะอาด

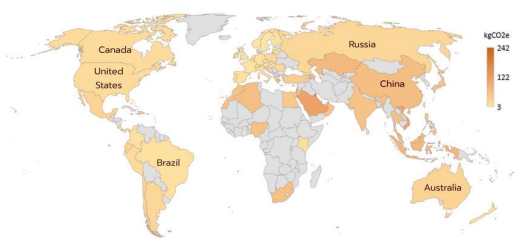
การปล่อยคาร์บอนทางตรงและทางอ้อมจากธุรกิจการท่องเที่ยว

Business	Scope 1 (Direct emissions)	Scope 2 (Indirect emissions)	Scope 3 (Indirect emissions)
Accommodation	8% On-site gas and fuel consumption, on-site vehicles	37% Building energy consumption (laundry, lighting, energy use), office heating, cooling, and electricity	55% External laundry services, waste disposal, F&B supply and production, staff travel
Aviation	80% Aircraft fuel, vehicles in airport operations	< 1% Office heating and energy consumption, ground electricity	20% Supply chain fuel, capital goods, purchased goods, downstream transport, and distribution
Tour operators	2% Office gas consumption and owned vehicle emissions	6% Office heating and energy consumption	92% Business travel, commute, transport & distribution, brochures, waste
Travel agencies	9% Office gas consumption and owned vehicle emissions	53% Office / data center heating, cooling, and electricity	36% Business travel, staff commuting, waste management, purchased goods and services

Source: World Travel & Tourism Council
Note: % indicates average shares of total emissions

การพัฒนา: สำหรับธุรกิจโรงแรมแล้ว การปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญเป็นการปล่อยทางอ้อมจากการใช้พลังงาน (Scope 2) โดยเฉพาะจากการใช้เครื่องปรับอากาศและเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ รวมถึงพลังงานไฟฟ้าและความร้อน อย่างไรก็ตาม ปริมาณคาร์บอนส่วนใหญ่มาจากการปล่อยทางอ้อมของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทาน (Scope 3) เช่น การกำจัดของเสีย การจัดการอาหารและเครื่องดื่ม ทั้งนี้หากพิจารณาข้อมูลจาก Cornell Hotel Sustainability Benchmarking Index³ ในปี 2567 จะพบว่า โรงแรมทั่วโลกปล่อยคาร์บอนโดยเฉลี่ย 0.026 ตันต่อห้องที่มีนักท่องเที่ยวเข้าพัก (tCO₂e/Occupied Room) โดยห้องพักในยุโรปและอเมริกามีความเข้มข้นของการปล่อยคาร์บอนต่ำกว่าในเอเชียและแอฟริกา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่ประเทศฝั่งละตะวันตกใช้พลังงานหมุนเวียนในธุรกิจโรงแรมมากกว่า

ปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่อห้องพัก (GHG Emissions per Occupied Room) ของโรงแรมทั่วโลก

Source: Cornell Center for Hospitality Research

การบริโภคและการจัดการขยะ: อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มปล่อยคาร์บอนราว 10% ของภาคการท่องเที่ยว เนื่องจากขั้นตอนการผลิตไปจนถึงการบริโภคอาหารก่อให้เกิดคาร์บอนฟุตพริ้นท์ทั้งสิ้น

ราว 1 ใน 3 ของอาหารที่ผลิตได้ทั่วโลกยังถูกทิ้งให้เป็นขยะอาหาร (Food Waste) ซึ่งธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นภาคส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดขยะอาหารมากที่สุด เห็นได้จากโรงแรมระดับ 5 ดาว ที่ทิ้งอาหารราว 50 กิโลกรัมต่อการให้บริการบุฟเฟต์ 1 ครั้ง ทั้งนี้ หากขยะอาหารไม่ได้ถูกนำไปกำจัดอย่างเหมาะสม และถูกทิ้งในหลุมฝังกลบ จะก่อให้เกิดก๊าซมีเทน ซึ่งมีศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming Potential: GWP) สูงกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถึง 25 เท่า นอกจากนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวยังส่งผลให้การใช้พลาสติกเพิ่มขึ้น นำมาซึ่งขยะพลาสติก และขยะบรรจุภัณฑ์ต่างๆ โดยเฉลี่ยแล้วนักท่องเที่ยวทั่วโลกทำปริมาณพลาสติกในมหาสมุทรเพิ่มขึ้นปีละ 8 ล้านตัน

มิติสังคม เศรษฐกิจและชุมชน

การท่องเที่ยวจะเป็นแหล่งจ้างงานและสร้างรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น แต่การขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวอาจส่งผลกระทบต่อสังคมในด้านต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและค่านิยม อาทิ วิถีชีวิต การแต่งกาย และอาหาร ซึ่งเป็นผลจากการเปิดเมืองเพื่อรับนักท่องเที่ยว จนอาจทำให้สูญเสียเอกลักษณ์บางประการได้ การทำลายมรดกทางวัฒนธรรม อาทิ โบราณสถาน ประเพณี และภูมิปัญญา ความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากนักท่องเที่ยวที่ไม่เคารพธรรมเนียมและวัฒนธรรมคนท้องถิ่น อาจุญครมที่เพิ่มขึ้น คามการขายตัวของเมืองท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีประเด็นด้านการคุ้มครองแรงงาน เนื่องจากภาคการท่องเที่ยวโดยเฉพาะธุรกิจโรงแรมและร้านอาหารเป็นภาคส่วนหนึ่งที่ใช้แรงงานเข้มข้น (Labor Intensive) จึงอาจพบการใช้แรงงานเด็ก แรงงานบังคับ หรือแรงงานชั่วคราวที่ได้รับค่าจ้างและสภาพการทำงานที่ไม่เป็นธรรม

การเคลื่อนไหวของสังคมโลก

การตื่นตัวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมระดับโลก องค์กร หน่วยงาน และองค์การสหประชาชาติ ได้มีการเรียกร้อง ผลักดัน และทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การประชุมสำคัญระดับโลก

- Global '90 แวนคูเวอร์, แคนาดา การประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- Earth Summit 1992 ริโอ เดอจาเนโร, บราซิล UNCED – การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา
- แผนแม่บทโลก หรือ แผนปฏิบัติการ 21 นับเป็นแผนแม่บทของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์และกระบวนการพัฒนาของนานาประเทศทั่วโลก

2.1 ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- ❖ คอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อประโยชน์ทั้งปัจจุบันและอนาคตและ
- ❖ คอบสนองการท่องเที่ยว ความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสวนรักษาโอกาสต่างๆ ของชนรุ่นหลัง
- ❖ ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นเช่นใด หรือ จะกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) หรือ กลุ่มเล็กทั้งในเมืองและชนบท
- ❖ ท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างพิถีพิถันสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไร อย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสม โดยไม่กระทบต่อความเชื่อมโยงความสัมพันธ์อย่างพึ่งพา แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่เลยอย่างเห็นชัด

2.1.1 ความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- 3) การพัฒนาสังคมและการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม
- 4) การอนุรักษ์และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนใน 3 มิติ

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) คือแนวคิดการท่องเที่ยวที่มุ่งลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสังคม พร้อมๆ กับสร้างความพึงพอใจและประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่น โดยแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาจประกอบไปด้วย 3 มิติหลัก

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1. **มิติสิ่งแวดล้อม** เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรและความหลากหลายทางธรรมชาติ การใช้พลังงานหมุนเวียน การจัดการขยะและของเสียอย่างเหมาะสม การลดปริมาณพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียว (Single-use plastic) การเดินทางที่ปล่อยคาร์บอนต่ำ
2. **มิติสังคม** เช่น การให้ความสำคัญและเคารพวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. **มิติเศรษฐกิจ** เช่น การกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม การสร้างอาชีพและรายได้แก่ชุมชน และการจัดการความยากจน

2.1.2 ประโยชน์ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- 1) เป็นที่มาของรายได้ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ ตำบล เมือง ภาครัฐหรือเอกชนๆ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่มีอาชีพและมีรายได้ และรัฐบาลเองก็สามารถเก็บภาษีอากรจากการค้าและภาษีเงินได้
- 2) สามารถใช้ศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่
- 3) สร้างจิตสำนึกและตระหนักที่เป็นกระแสให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนา สะท้อนให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาผ่านบรรพบุรุษ สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ โดยทำให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของคนทั่วโลก ซึ่งไม่ใช่เฉพาะคนในพื้นที่เท่านั้น
- 4) ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2.2 ลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- 1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าและความหมาย (Meaningful and Educational Experiences)
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นกระบวนการบริหารจัดการที่มีการกำหนดเป้าหมายและขีดความสามารถ (Visitor Management and Carrying Capacity)
- 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ (Community Participation and Benefits)
- 4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีความรับผิดชอบ (Environmental Stewardship)
- 5) เน้นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality)
- 6) เน้นการจัดการท่องเที่ยวที่มีการศึกษาและสร้างความตระหนัก (Education and Awareness Building)
- 7) เน้นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance)
- 8) เน้นการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ (Partnership and Collaboration Networks)

2.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- 1) การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขณะพักอาศัยของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชนบทวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในมิติต่างๆ ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2) ความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะกระทบต่อชุมชนทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นคุณลักษณะและความเปราะบางเฉพาะของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวในกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศของชุมชนชนบทวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
- 4) การดำเนินการท่องเที่ยว จะต้องมีการประสานความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การลงทุนส่งเสริมและอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนควบคู่กันไป

2.4 หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (1)

- 1) ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกปลอดภัย การจัดการระบบนันทนาการและการกีฬาและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
- 2) มีจิตสำนึกและตระหนักต่อการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งหลายอย่างฉลาด มีคุณค่าและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า มีคุณค่า มีความรับผิดชอบเพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Using Resource Sustainable)
- 3) มุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้ประกอบการและชุมชนในลักษณะที่มีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างสมดุลหรือเป็นลักษณะการพึ่งพา สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 4) เน้นและให้ความสำคัญต่อการใช้ การอนุรักษ์ ปกป้อง เรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการจัดการรวมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้คงอยู่และยกระดับคุณภาพมาตรฐาน ตลอดจนรักษาความหลากหลาย (Maintaining Diversity) ของทรัพยากรการท่องเที่ยวให้อย่างยืน

2.4 หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2)

- 5) เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม (Participation of Local Communities) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดตั้งภาคีเครือข่ายความร่วมมือ (Collaboration Network)
- 6) เป็นการท่องเที่ยวที่ดึงกำหนดนโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยว (Tourism into Policy and Planning) เนื่องจากการท่องเที่ยวที่ดีย่อมมีลักษณะการศึกษาค้นคว้าเป็นสากลระดับโลกที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับข้อถกเถียง
- 7) เป็นการท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมการตอบสนองและสนับสนุนการพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและทุนหรือภาพของสมาชิกของสังคมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 8) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้และการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 9) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรหรือทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนท้องถิ่น ทั้งผู้ประกอบการสมาชิกของชุมชนตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง
- 10) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความจำเป็นในการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

2.5 เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามมาตรฐาน Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC)

เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเกิดขึ้นจาก Global Sustainable Tourism Council (GSTC) ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่จัดตั้งขึ้นในปี 2010 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมาตรฐานสากลด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน GSTC ได้พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับระดับโลกสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน วัตถุประสงค์ในการกำหนดเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Global Sustainable Tourism Council (GSTC)

1. เพื่อใช้เป็นแนวทางขั้นพื้นฐานสำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวทุกขนาด ที่ประสงค์หรือมุ่งมั่น ปรับหรือพัฒนาธุรกิจให้มีความยั่งยืนมากขึ้น
2. เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับวัดผล เลือกแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือ ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีลักษณะยั่งยืน
3. เพื่อช่วยให้ผู้บริโภค (นักท่องเที่ยว) รู้จักแยกแยะว่าแหล่งท่องเที่ยว รายการนำเที่ยวและธุรกิจท่องเที่ยวใดบ้างที่มีลักษณะยั่งยืน
4. เพื่อใช้เป็นข้อมูลให้สื่อมวลชนต่างๆ สามารถแยกแยะว่าแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือผลิตภัณฑ์ และผู้ให้บริการใดบ้างที่มีลักษณะเข้าข่ายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Global Sustainable Tourism Council (GSTC)

5. เพื่อช่วยให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่รับรองมาตรฐานทางการท่องเที่ยว นำไปใช้ปรับปรุงมาตรฐานการรับรองให้เป็นที่ยอมรับของสมาชิกหรือลูกค้าสูงมากขึ้น
6. เพื่อช่วยให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และธุรกิจภาคเอกชนมีจุดเริ่มต้นสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
7. เพื่อให้เป็นแนวทางสำหรับสถาบันการศึกษาและฝึกอบรมในการพัฒนาบุคลากรบ่อนภาคส่วนต่างๆ ทางการท่องเที่ยว

2.6 รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- การประชุม "The Rio Earth Summit 1992" หรือ Earth Summit conference

>> แผนปฏิบัติการ 21 / "Agenda 21"

2.7 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เนื่องจากกาหนดนโยบายสาธารณะและการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจที่สำคัญประการหนึ่งคือ "การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน" จึงเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

สังคมอยู่อย่างสงบ
ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนท่องเที่ยวจะต้องมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความสามัคคี และร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยว

เศรษฐกิจดี
จะต้องเกิดจากการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึงและแท้จริง

สิ่งแวดล้อมสมบูรณ์
ชุมชนจะต้องเป็นผู้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ปัจจัยพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

1. **ด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability)**
มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพกระจายรายได้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย

ปัจจัยพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ต่อ)

2. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ การปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมได้

ปัจจัยพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ต่อ)

3. ด้านสังคม (Social Sustainability)

มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลผลิตสูงส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

2.7.1 ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การจัดสร้าง ปรับปรุง พัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีศักยภาพและคุณภาพที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้อง สงวน รักษาและพัฒนาโอกาสต่างๆ สำหรับชนรุ่นหลัง

การจัดทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม ความงามตามสุนทรียภาพ ในลักษณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวด้วย โดยผ่านกระบวนการกำหนดนโยบายและการวางแผนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว พัฒนาการบริการ การพัฒนาบุคลากร การเผยแพร่ความรู้ การสร้างสินค้า การรักษาความปลอดภัยหรือการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว

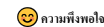
ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ทั้งนี้คือจิตสำนึกความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

2.7.2 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3 มิติหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จิตสำนึก
การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

ความพึงพอใจ
การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วม
การสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

มิติที่ 1: การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์

- ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีความรู้ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย ในการปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

วิธีการสร้างจิตสำนึก

- การจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว
- การจัดให้มีพิธีกรรม พิธีบวงสรวงบูชาหรือจุดเทียนบูชา
- การจัดให้มีเส้นทางเดินเท้าหรือเส้นทางเดินป่าให้ประสบการณ์การเรียนรู้ธรรมชาติหรือวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือน
- การฝึกอบรมมัณฑนากรและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว
- การฝึกอบรมประชาชนในชุมชนให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม

มิติที่ 2: การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว

- นักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม

วิธีการส่งเสริม

- การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรม
- เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
- เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจกลับไป

มิติที่ 3: การสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

- บทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น
- การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม
- ผลประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม
 - การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก
 - การเป็นมัลติเพล็กซ์ท้องถิ่น
 - การนำสินค้าหัตถกรรมมาขาย
 - การจ้างงานในธุรกิจท่องเที่ยว

2.7.3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.7.3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 1: การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว

การพัฒนาสถานที่อันเป็นจุดหมายปลายทาง

- พัฒนาสถานที่ที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว
- จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางการท่องเที่ยว
- สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม
- ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวด้วย

2.7.3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 2: การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว

การแสวงหานักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

- การแสวงหานักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ
- มีลักษณะเป็นกลุ่มประโยชน์คือการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
- ให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว
- คมนักท่องเที่ยวพึงพอใจ

2.7.3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 3: การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว

การพัฒนาธุรกิจด้านบริการ

- พัฒนารูปแบบบริการอำนวยความสะดวกโดยตรงแก่นักท่องเที่ยว
- เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจ
- มีความรับผิดชอบต่ออนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมด้วย

2.7.3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 4: การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

การอนุรักษ์และป้องกันผลกระทบ

- อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพเดิมหรือดีกว่าเดิม
- ป้องกันผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว
- มีการติดตามประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

2.7.3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 5: การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การสร้างโอกาสและความเข้มแข็งให้ชุมชน

- สร้างโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยว
- สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น
- ให้สามารถจัดการท่องเที่ยวของตนเองและได้รับผลประโยชน์
- ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความหวงแหนและรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

2.7.3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 6: การพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์

- สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย
- การให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์
- ปลุกฝังจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- ให้ทุกฝ่ายเกิดความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

2.7.4 หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

 United Nations World Tourism Organization (UNWTO)

 Commission on Sustainable Development (CSD)

ภาพรวมหลักการ CSD (6 ประการ)

1 การดูแลทรัพยากร ไม่ประนีประนอม	2 ลดการสิ้นเปลือง ลดของเสียเป็นเชิงบวก
3 กระจายรายได้ แก่ประชาชนผู้ขาด	4 การมีส่วนร่วม ชุมชนเป้าหมาย
5 การปรับปรุงศึกษา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	6 การสร้างเครือข่าย แบบแฟรนไชส์

ภาพรวมหลักการ UNWTO (7 ประการ)

1 ขีดความสามารถรองรับ	2 ความต้องการชุมชน	3 ประสิทธิภาพ	4 การเรียนรู้และเข้าใจ
5 ธรรมาภิบาลและ สภาวะโดยนัย	6 การพัฒนาแบบบูรณาการ	7 ฐานข้อมูล	

เปรียบเทียบหลักการ CSD และ UNWTO

ความเหมือนและแตกต่าง	
CSD (6 ประการ)	UNWTO (7 ประการ)
- เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ - การมีส่วนร่วมของชุมชน - การสร้างเครือข่าย - การปรับปรุงศึกษา	- เป็นยึดความสามารถของกัน - คุณภาพประสิทธิภาพ - การออกแบบที่กลมกลืน - ฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ

ประเด็นร่วมที่สำคัญ

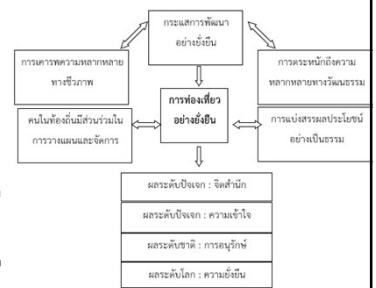
2.7.4 หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1. การจัดการท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้ความสามารถรับได้ทางเศรษฐกิจ จิตวิทยา สิ่งแวดล้อมและสังคม (Carrying Capacity)
2. ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมและกระจายประโยชน์ผู้ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม (Local Needs Participation Benefit)
3. กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต้องให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อผู้มาเยือน (Quality Experience)
4. ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและผู้คนท้องถิ่น (Learning and Understanding)
5. เน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อนหรือกลมกลืนกับธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น (Nature and Local Architecture)
6. ผสมผสานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสู่แผนการพัฒนาในระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ (Integrated Development)
7. พัฒนาฐานข้อมูลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามตรวจสอบและตัดสินใจ (Data-Base)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมข้อของการท่องเที่ยวแบบอื่นๆ หลายรูปแบบ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมุ่งพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน นักท่องเที่ยว ชุมชนในท้องถิ่น หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) โดยเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวคือการท่องเที่ยวทุกรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชี้ให้เห็นถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยวภายใต้บริบทของกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค นับตั้งแต่การสร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่นในการเป็นเจ้าของที่พัก อันนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นโดยรวมและยังเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนภายนอกกับคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ที่มา : การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ : 2553).

การท่องเที่ยวไทยกับมาตรฐานความยั่งยืน

I. คราสัญลักษณ์โรงแรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Hotel)

การท่องเที่ยวไทยกับมาตรฐานความยั่งยืน

II. Sustainable Tourism Acceleration Rating (STAR)

III. รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Awards)

I. Green Destinations เป็นหน่วยงานประเมินความยั่งยืนของสถานที่ท่องเที่ยว (Destination) ด้วยเกณฑ์ที่ผ่านการรับรองโดยสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก

แหล่งท่องเที่ยวของไทยที่ได้รับรางวัลแล้วในปี 2563-2566 มีจำนวน 8 แห่ง ได้แก่

- 1) ตำบลเชียงจาน จังหวัดเลย
- 2) ตำบลโนนเวียง จังหวัดบ่าน
- 3) ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย
- 4) เกาะหมาก จังหวัดตราด
- 5) บ้านห้วยปูแกง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 6) วิชาเกษตรชุมชนท้องถิ่นศึกษาสาขา จังหวัดชัยนาท
- 7) อำเภอคลองขลุง จังหวัดกระบี่ และ
- 8) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

แหล่งท่องเที่ยวไทยที่ได้รับรางวัล Green Destination Top 100 Stories ประจำปี 2566

Source: Green Destinations.

II. EarthCheck

องค์กรที่ให้บริการรับรองความยั่งยืนในมิติผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และชุมชน ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวที่ผ่านเกณฑ์การประเมิน จะได้รับเครื่องหมาย “EarthCheck Certified” เพื่อใช้แสดงมาตรฐานความยั่งยืน โรงแรมไทยที่ขออยู่ในช่วงเวลาที่ได้รับรองจาก EarthCheck ณ สัปดาห์ 2567 มีจำนวน 9 แห่งในพื้นที่ 4 จังหวัดท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ กรุงเทพฯ กระบี่ภูเก็ต และสุราษฎร์ธานี

III. Green Globe

องค์กรประเมินธุรกิจการท่องเที่ยวด้วยหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ขององค์กรสหประชาชาติ โดยธุรกิจไทยที่ได้รับการรับรองจาก Green Globe แล้วมีจำนวน 15 แห่ง

ตัวอย่างโรงแรมในไทยที่ผ่านมาตรฐานความยั่งยืนระดับสากล

Source: EarthCheck, Green Globe, and Krungsri Research (data as of August 1, 2024)

Certification	Issuer	Participant	Criteria
 STAR Thailand Green Building and Construction Institute	 Green Building Institute	 Green Building Green Building Green Building Green Building Green Building	 Green Building Green Building
 H Thailand Green Building and Construction Institute	 H Thailand Green Building and Construction Institute	 H Thailand H Thailand H Thailand H Thailand H Thailand	 H Thailand H Thailand
 GREEN BUILDING INSTITUTE	 Green Building Institute	 Green Building Green Building Green Building Green Building Green Building	 Green Building Green Building
International			
 GREEN BUILDING INSTITUTE	 Green Building Institute	 Green Building Green Building Green Building Green Building Green Building	 Green Building Green Building
 GREEN BUILDING INSTITUTE	 Green Building Institute	 Green Building Green Building Green Building Green Building Green Building	 Green Building Green Building
 GREEN BUILDING INSTITUTE	 Green Building Institute	 Green Building Green Building Green Building Green Building Green Building	 Green Building Green Building

การท่องเที่ยวไทยกับมาตรฐานความยั่งยืน

ธุรกิจขนส่ง: มีสัดส่วนการปล่อยคาร์บอนมากที่สุด ในภาคการท่องเที่ยว และยังคงพึ่งพาน้ำมันจากพลังงานฟอสซิลในสัดส่วนที่สูง

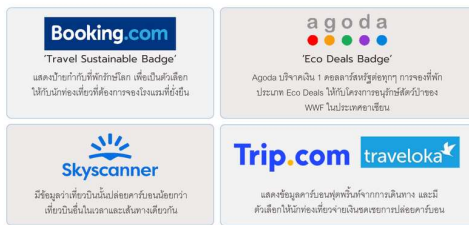
- การขนส่งรูปแบบต่างๆ กำลังก้าวไปสู่การลดคาร์บอนอย่างจริงจังมากขึ้น อาทิ สายการบินหลายแห่งทั่วโลกและในไทยได้ทดลองใช้เชื้อเพลิงการบินที่ยั่งยืน (Sustainable Aviation Fuel: SAF)
- การเดินทางทางอากาศในอนาคตอาจลดการปล่อยคาร์บอนลงได้จากการใช้เครื่องบินไฟฟ้า เครื่องบินไฮบริด หรือเครื่องบินพลังงานทางเลือก สายการบินยังสามารถเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมชดเชยคาร์บอนจากการเดินทาง ได้อีกด้วย
- ธุรกิจการรับมือน้ำๆ ที่มีโอกาสเติบโต ได้แก่ ธุรกิจให้บริการขนานพาหนะร่วมเดินทางผ่านแอปพลิเคชัน (Ride sharing) เช่น มูฟวี (Muvmi) ซึ่งเป็นรถสามล้อสาธารณะที่ใช้ไฟฟ้า 100% ธุรกิจให้เช่าจักรยานเพื่อเดินทางในเมืองท่องเที่ยว (Bike sharing)

การท่องเที่ยวไทยกับมาตรฐานความยั่งยืน

ธุรกิจจัดการการท่องเที่ยว: แพลตฟอร์มจองที่พัก ตัวเครื่องบิน และแพลตฟอร์มจองเที่ยวแบบออนไลน์ (Online travel agencies) เป็นกลุ่มธุรกิจที่ปรับตัวอย่างรวดเร็ว

- การแสดงเครื่องหมายที่พึงรักภักดีโลก
- การระบุข้อมูลคาร์บอนฟุตพริ้นท์ของเที่ยวบิน
- การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวชดเชยคาร์บอนจากการเดินทาง และสมทบเงินเพื่อโครงการสิ่งแวดล้อม
- การปรับตัวของแพลตฟอร์มเหล่านี้อาจสร้างแรงกดดันต่อธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ประกอบการที่พัก ต้องแสดงความรับผิดชอบต่อมาตรฐานของ Booking.com เพื่อไม่ให้กลายเป็นโรงแรมที่ไม่ถูกเลือก โดย “นักท่องเที่ยวสายกรีน”

ตัวอย่างการปรับตัวด้านความยั่งยืนของแพลตฟอร์มจัดการการท่องเที่ยว

Source: Krungthai Research

บทสรุป

การท่องเที่ยว: จากกำไรสู่ความยั่งยืน

- ธุรกิจท่องเที่ยวสมัยใหม่ มุ่งเน้นกำไรสูงสุดและเอเอ็มดีที่สำคัญ เช่น วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- การท่องเที่ยวแบบเดิม (Conventional Tourism) เน้นจำนวนนักท่องเที่ยวรายได้สูงสุด โดยมีใช้ไหลล้นกระทบธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจนขาดความสมดุล
- ความเปลี่ยนแปลงและข้อตกลงโลก เช่น วาระ SDGs กระตุ้นการท่องเที่ยวสู่แนวทาง “ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)”
- การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เน้นการบริหารจัดการที่ไม่ทำลายธรรมชาติ-วัฒนธรรม ทั้งกลุ่มใหญ่กลุ่มเล็ก เมืองและชุมชน เปิดโอกาสชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทุกขั้น
- การพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องอยู่บนขีดความสามารถของธรรมชาติ-วัฒนธรรม กระจ่ายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม พื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากร และเคารพผู้แทนงานระดับท้องถิ่น-ประเทศ

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายของคำว่า “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” และองค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมาให้เข้าใจชัดเจน
2. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีความเกี่ยวข้องกับสมมติฐานเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง จงอธิบายมาพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
3. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึงอะไร และเหตุใดจึงต้องพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
4. การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างไรและมีหลักวิธีในการมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง จงอธิบาย
5. แหล่งท่องเที่ยวชุมชนและประชาชนในชุมชน จะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อย่างไรบ้าง จงอธิบาย

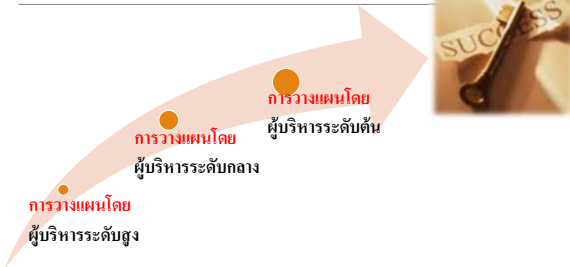
หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 3 ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีการวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 3

เรื่อง ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีการวางแผน
และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

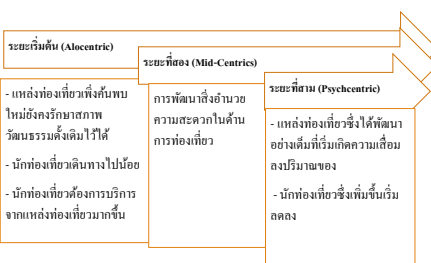
ทำไมต้องมาศึกษาเรื่องการวางแผน ?

ทำไมต้องมาศึกษาเรื่องการวางแผน ?

เป็นหน้าที่ของผู้บริหารทุกระดับที่ต้องวางแผนเพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานและเป็นแนวทางเพื่อมุ่งสู่ผลสำเร็จที่คาดหวังในอนาคต ดังมีผู้กล่าวไว้ว่าการปฏิบัติงานจะประสบผลสำเร็จมากหรือน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางแผน และถ้าวางแผนดีก็ทำกับปฏิบัติงานสำเร็จไปแล้วกว่าครึ่ง

ความนิยมและความเสื่อมของแหล่งท่องเที่ยวที่ปราศจากการวางแผนที่ดีแบ่งได้ 3 ระยะดังนี้

3.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวางแผน

การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นกระบวนการคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการต่างๆ ในการบรรลุเป้าหมายเป็นสิ่งที่ต้องทำเพื่อให้ได้ผลที่ต้องการ เป็นกระบวนการที่อาศัยการสร้างและรักษาแผนการ เป็นการเตรียมขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายและเป็นเทคนิคหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการโครงการและเวลา ดังนั้น การวางแผนที่ดีสามารถลดเวลาและทรัพยากรต่างๆ ในการบรรลุเป้าหมาย

3.1.1 ความหมายของการวางแผน

- การวางแผนคือ กระบวนการของการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร มีการเลือกวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
- การวางแผน หมายถึง กระบวนการในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรและวิธีการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยองค์กรที่เป็นผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่งของเวลาในอนาคต
- การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อใดและใครเป็นผู้กระทำ การวางแผนเป็นสะพานเชื่อมช่องว่างจากปัจจุบันไปสู่อนาคตที่ต้องการ
- การวางแผนเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจหรือเลือกทางเลือกของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่งในอนาคต

3.1.1 ความหมายของการวางแผน

- Inskip (1991), *planning for tourism is a step-by-step process which should be continuous, comprehensive, integrated, and environmental, focusing on achieving sustainable development and community involvement.*
- Gunn (2002) similarly suggests that tourism planning should be directed towards four main goals: *sustainable use of resources, enhanced visitor satisfaction, integration of local community and area and improved economy and business success.*

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Sustainable Tourism Development Planning

กระบวนการที่เป็นระบบในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และแผนปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะที่สร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรักษาวรรณธรรม และการสร้างความ เป็นอยู่ที่ดีของชุมชนท้องถิ่น

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO)

การวางแผนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นกระบวนการที่มีการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแผนปฏิบัติการที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถ:

- ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนต้นทาง
- ปกป้องและเสริมสร้างโอกาสสำหรับอนาคต
- เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามความรับผิดชอบของบุคคลหรือองค์กรนั้นๆ

ความหมายของการวางแผน

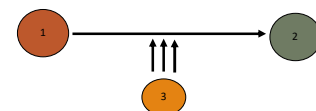
การวางแผน --- การกำหนดแบบฟอร์มในทางราบ เช่น แผนที่ และแบบพิมพ์เขียว (blueprint) ของสิ่งก่อสร้างต่างๆ

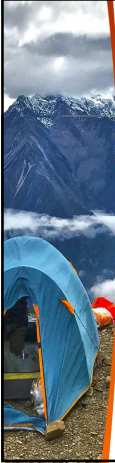
Planning means;

- Looking ahead and chalking out future courses of action to be followed.
- It is a preparatory step. It is a systematic activity which determines when, how and who is going to perform a specific job.
- Planning is a detailed program regarding future courses of action.

ธรรมชาติของการวางแผน

การวางแผน คือ การกะลางหน้าว่าจะออกจากที่หนึ่ง(1) ไปยังที่หนึ่ง (2) ด้วยวิธีการอย่างไร(3)

สรุป.....ความหมายของการวางแผน (1)

การวางแผน หมายถึง.....

การเลือกพันธกิจและวัตถุประสงค์ เช่นเดียวกับการกระทำเพื่อให้บรรลุพันธกิจและวัตถุประสงค์นั้น ซึ่งจำเป็นต้องมีการตัดสินใจ เลือกชุดของการกระทำทางเลือกต่าง ๆ

(Wehrich and Kintz, 2005: 98)

สรุป.....ความหมายของการวางแผนการท่องเที่ยว (2)

- การวางแผนเป็นการคิดล่วงหน้าเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งร่วมกันในลักษณะของระบบรวม โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน
- การวางแผนมีการศึกษาวิเคราะห์ถึงผลดีและผลเสียทั้งทางตรงและทางอ้อมของแนวทางในการดำเนินงานแต่ละด้าน ในขณะที่เดียวกันก็มีการกำหนดวิธีการในการติดตาม ควบคุม และประเมินผลแนวปฏิบัติดังกล่าวให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น จุดมุ่งหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการจัดให้มีแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ที่ได้รับการจัดการอย่างมีความรับผิดชอบต่อในการอนุรักษ์ พื้นฟูและรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืนโดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของพื้นที่ เป็นต้น

สรุป.....ความหมายของการวางแผนการท่องเที่ยว (3)

การวางแผนการท่องเที่ยว เป็นงานในลักษณะสหวิทยาการ (multi-disciplinary) ที่อาศัยผู้เชี่ยวชาญหลายสาขาหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว ร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งระดมสมองในการกำหนดแนวทางปฏิบัติ ทั้งในแง่การกำหนดเป้าหมายรวม (common goal) และแนวทางดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

การวางแผนเป็นงานที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชนทุก ๆ กลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียของการท่องเที่ยว (tourism stakeholders) จากการนำเอาแนวทางที่กำหนดขึ้นไปปฏิบัติจริง หากเป้าหมายและแนวทางทุกส่วนเกิดจากการระดมสมอง โอกาสที่แผนงานจะได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องก็จะเป็นไปได้มาก ปัญหาในการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติก็น่าจะน้อยลง

3.1.2 ลักษณะของการวางแผน

- เป็นกระบวนการที่เป็นระบบของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร มีการเลือกนโยบาย วัตถุประสงค์ แผนงาน โครงการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นอย่างไร
- เป็นภารกิจทางการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวัตถุประสงค์ สำหรับช่วงเวลาข้างหน้า และกำหนดสิ่งที่ควรจะทำและการใช้ทรัพยากรอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และมีการรอบการทำงานที่เป็นมาตรฐานและทำซ้ำได้
- เป็นกระบวนการพิจารณาตัดสินใจในปัจจุบันภายใต้การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนว่าควรจะทำอะไร ทำโดยใคร ทำเพื่ออะไร ทำเมื่อใด ทำที่ไหนและกระทำกันอย่างไร
- เป็นความพยายามที่เป็นระบบเพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดเพื่อสร้างความสมดุลในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในอนาคตระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว
- เป็นศาสตร์ที่ต้องใช้ข้อมูลข่าวสาร (Information) ในอดีตกำหนดแนวทางทางดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมในอนาคต

3.1.3 ความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน

- ทิศทางและระยะเวลาการพัฒนา ให้องค์การทุกระดับมีทิศทางและระยะเวลาในการพัฒนาดตามความรับผิดชอบ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนสาขา แผนจังหวัด
- การบริหารในยุคโลกาภิวัตน์ รับมือกับความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงต้องมีแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Plan) เพื่อความอยู่รอด
- เครื่องมือการบริหารจัดการ เป็นเครื่องมือผู้บริหารในการจัดงาน จัดคน จัดทรัพยากร จัดกระบวนการ มอบหมายงาน ควบคุมกำกับ ติดตามประเมินผล และแก้ไขปรับปรุง
- ประกันประสิทธิภาพขององค์กร เพิ่มและเป็นหลักประกันประสิทธิภาพและประสิทธิผลของระบบและกลไกการบริหารจัดการองค์กรให้มีคุณภาพทั้งองค์กร (TQM)
- ลดการสูญเสียและความไม่แน่นอน ช่วยลดการทำงานซ้ำซ้อนและป้องกันความไม่แน่นอนจากปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร อันเนื่องจากการขาดข้อมูลที่เชื่อถือ

3.1.3 ความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน

- ลดการสูญเสียและความไม่แน่นอน ช่วยลดการทำงานซ้ำซ้อนและป้องกันความไม่แน่นอนจากปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร อันเนื่องจากการขาดข้อมูลที่เชื่อถือ
- ความชัดเจนในการดำเนินงาน สร้างความชัดเจนในการดำเนินงานกับกิจกรรมร่วมกันทุกระดับ มีลายลักษณ์อักษร ทำให้บุคลากรรับรู้และมีส่วนร่วมได้อย่างชัดเจน
- ยอมรับแนวคิดใหม่และการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการยอมรับแนวคิดใหม่เข้ามาในองค์กรและเกิดการพัฒนาเครื่องมือ ตลอดจนสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
- การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ทำให้การใช้ทรัพยากรในองค์การประหยัดทั้งเงินทุน เวลาหรือทรัพยากรการบริหาร จึงทำให้การปฏิบัติงานมีความถูกต้องและรวดเร็ว
- เครื่องมือกระตุ้นและแรงจูงใจ เป็นเครื่องมือกระตุ้นและแรงจูงใจให้ปฏิบัติงานในองค์การทุ่มเทความพยายามเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย ทั้งผู้ต้องการและไม่ต้องการทำงานนั้น

3.1.4 ประโยชน์ของการวางแผน

การสร้างทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนและเป็นระบบ

การวางแผนช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีเป้าหมายและวิธีการที่ชัดเจน มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบตั้งแต่การศึกษาศาสนาการณ การกำหนดวิสัยทัศน์ การจัดทำแผนปฏิบัติการ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจทิศทางการดำเนินงานและสามารถประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและลดการสูญเสียชีวิต

การวางแผนช่วยวิเคราะห์และจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม หลีกเลี่ยงการลงทุนที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน และช่วยให้การใช้งบประมาณ เวลา และกำลังคนเกิดประโยชน์สูงสุด ลดความสูญเสียชีวิตและเพิ่มมูลค่าจากทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่

3.1.4 ประโยชน์ของการวางแผน

การประสานงานและลดความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การวางแผนแบบมีส่วนร่วมช่วยสร้างความเข้าใจและฉันทานติระหว่างชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ หน่วยงานรัฐ และนักท่องเที่ยว ลดความขัดแย้งและเพิ่มความร่วมมือในการดำเนินงาน สร้างความไว้วางใจและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนา

การคาดการณ์และลดความเสี่ยงในการพัฒนา

การวางแผนช่วยระบุและประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น เช่น ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งทางสังคม หรือความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ และเตรียมแผนรองรับหรือมาตรการป้องกันล่วงหน้า ทำให้สามารถรับมือกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดผลกระทบเชิงลบ

3.1.4 ประโยชน์ของการวางแผน

การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

การวางแผนช่วยสร้างรายได้ที่ยุติธรรมและต่อเนื่องในระยะยาว โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับและการอนุรักษ์ทรัพยากร รวมถึงการออกแบบกลไกที่ทำให้ทุกกลุ่มในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

การอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

การวางแผนช่วยกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และมรดกทางวัฒนธรรม โดยกำหนดขีดความสามารถในการรองรับที่เหมาะสม และสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ ทำให้ทรัพยากรเหล่านี้คงอยู่เพื่อคนรุ่นหลัง

3.1.4 ประโยชน์ของการวางแผน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งและความภาคภูมิใจของชุมชน

การวางแผนแบบมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือในชุมชน พัฒนาทักษะและความรู้ของคนในพื้นที่ และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และทรัพยากรท้องถิ่น ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันและตำแหน่งทางการตลาด

การวางแผนช่วยวิเคราะห์จุดแข็งและความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ พัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและแตกต่าง สร้างมาตรฐานการบริการ และกำหนดกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสม ทำให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดการท่องเที่ยวและดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

3.1.4 ประโยชน์ของการวางแผน

การสร้างระบบการติดตามประเมินผลและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

การวางแผนช่วยสร้างระบบการติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ กำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจน และสร้างกลไกการเรียนรู้จากประสบการณ์ ทำให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว

การสร้างความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

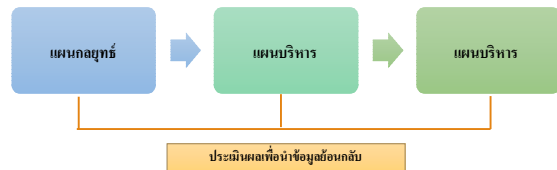
การวางแผนช่วยสร้างระบบการจัดการที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด เทคโนโลยี สภาพภูมิอากาศ และสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว แม้จะเผชิญกับความท้าทายและความไม่แน่นอนต่างๆ

3.1.5 ประเภทของการวางแผน

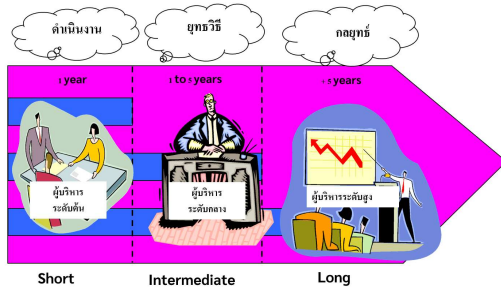
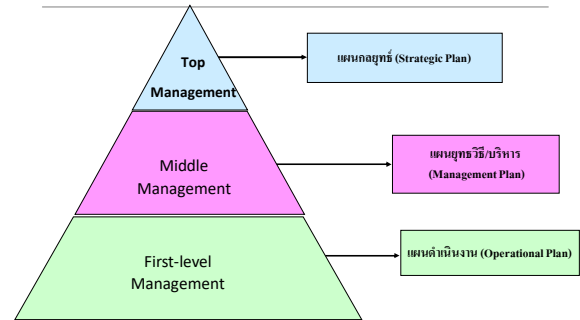

1. แบ่งตามระยะเวลาของการวางแผน (Timing) แบ่งได้ 3 แบบ

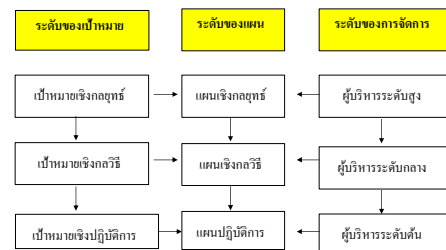
- แผนกลยุทธ์ (Strategic plan) 5-10 ปี - Long range plan
- แผนบริหาร (Management plan) 1-5 ปี - Intermediate plan
- แผนปฏิบัติการ (Operation plan) ไม่เกิน 1 ปี - Short plan

2. แบ่งตามระดับการบริหารในองค์กร

ลักษณะการวางแผนที่แสดงให้เห็นระดับของเป้าหมาย ระดับของแผนและระดับการจัดการ

3. แบ่งจากลักษณะของงานปกติภายในองค์กร

ลักษณะของงานปกติภายในองค์กร

- งานประจำ (Routine) เป็นงานที่ต้องกระทำอยู่เสมอซ้ำๆ เป็นประจำ เช่น งานรักษาความสงบเรียบร้อย งานธุรการ งานการเงิน งานจัดเก็บภาษีอากร งานป้องกันประเทศ งานด้านทะเบียนของกรมการปกครอง เป็นต้น
- งานพัฒนา (Development) หรืองานโครงการ (Project) เป็นงานที่เพิ่มจากงานประจำหรืองานที่คิดวิธีใหม่ ตลอดจนป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเพื่อความสะดวกแก่หน่วยงานขององค์กร

การแบ่งประเภทของแผนตามลักษณะของงานในภาครัฐโดยทั่วไป เช่น แผนทางด้านเศรษฐกิจ แผนทางด้านสังคม แผนทางการเมือง แผนทางด้านทหาร และ แผนทางด้านวิทยาศาสตร์และ

4. การวางแผนที่จำแนกตามระดับการบริหารประเทศ

- การวางแผนระดับชาติ เป็นการวางแผนที่ครอบคลุมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านของประเทศ และครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งนับว่าเป็นแผนแม่บทที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นต้น
- การวางแผนระดับภาค เป็นการวางแผนที่มีความเฉพาะเจาะจง ครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ภาคใดภาคหนึ่งของประเทศ เช่น แผนพัฒนาภาคเหนือ แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล ภาคตะวันออก แผนพัฒนาเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ แผนพัฒนาลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นต้น
- การวางแผนระดับท้องถิ่น เป็นการวางแผนครอบคลุมพื้นที่เฉพาะแห่ง อาจเป็นแผนระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับตำบลหรือแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง เช่น การวางแผนพัฒนาตำบล การวางแผนพัฒนาอำเภอ การวางแผนยุทธศาสตร์เทศบาล การวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและการวางแผนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด เป็นต้น

5. การวางแผนตามหน้าที่ดำเนินงาน (Functional Planning)

- 1) การวางแผนแม่บท (Master Plan) เป็นการวางแผนที่เกิดจากการรวมแผนทั้งหมดภายในองค์กรเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้เห็นโครงสร้างโดยรวมของการปฏิบัติงานในองค์กรและใช้เป็นแม่แบบในการวางแผนระดับรองลงไป
- 2) การวางแผนหน้าที่ (Functional Plan) เป็นแผนที่ใช้กับกลุ่มงานปฏิบัติงาน ซึ่งจะเห็นเด่นชัดในแผนใหญ่หรือแผนแม่บท ซึ่งแผนนี้จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานทราบว่าต้องทำอะไร ทำอย่างไร และทำเพื่ออะไร ตลอดจนแสดงเป้าหมายสุดท้ายที่คาดหวัง สำหรับแผนหน้าที่จะมีแผนย่อยลงไปอีก
- 3) แผนงานโครงการ (Project) เป็นแผนที่องค์การทำขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายเกี่ยวกับกิจกรรมใหญ่ขององค์กรเฉพาะครั้ง
- 4) แผนสรุป (Comprehensive Plan) เป็นแผนที่จัดทำขึ้นเพื่อสรุปรวมแผนหน้าที่สอดคล้องแผนงานโครงการที่องค์การกระทำ โดยอาจจำแนกเป็นหมวดหมู่หรือจำแนกตามขอบเขตของงานหรือระดับความซับซ้อนในการปฏิบัติ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ
- 5) แผนกิจกรรม (Activity Planning) เป็นแผนที่จัดทำขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นตารางเวลาของการปฏิบัติงาน (Schedule) ซึ่งในแผนนี้แสดงให้เห็นว่าแต่ละหน่วยงานอยู่ในองค์การมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานกิจกรรมอะไร ในช่วงเวลาที่สั้นที่สุดและสิ้นสุดกิจกรรม ตลอดจนมีความเชื่อมโยงกับหน่วยงานย่อยอื่นๆ หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้งานสำนักงานเป็นมาอย่างมีประสิทธิภาพ

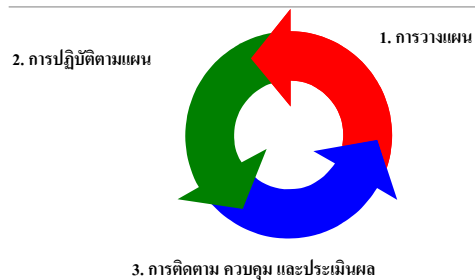
3.2 กระบวนการวางแผน

กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์

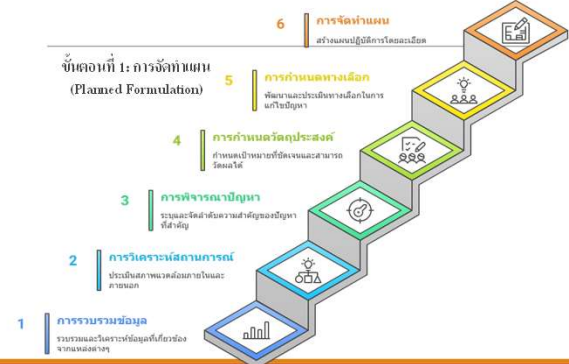

3.2.1 วงจรของการวางแผน

3.2.1 วงจรของการวางแผน

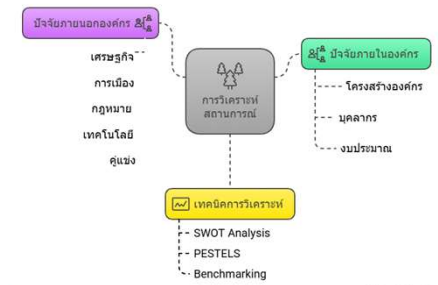
3.2.1 วงจรของการวางแผน

ขั้นตอนย่อยที่ 1 : การจัดทำแผน (Planned Formulation)

ขั้นตอนย่อยที่ 2 : การวิเคราะห์สถานการณ์ (Situation Analysis)

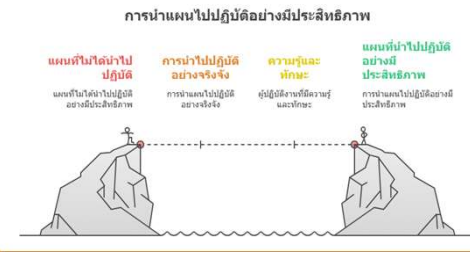

ขั้นตอนย่อยที่ 3 : การพิจารณาปัญหา (Problem Consideration)

3.2.1 วงจรของการวางแผน

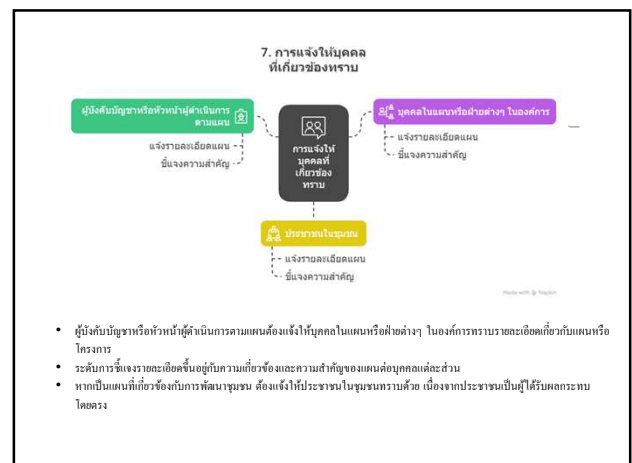
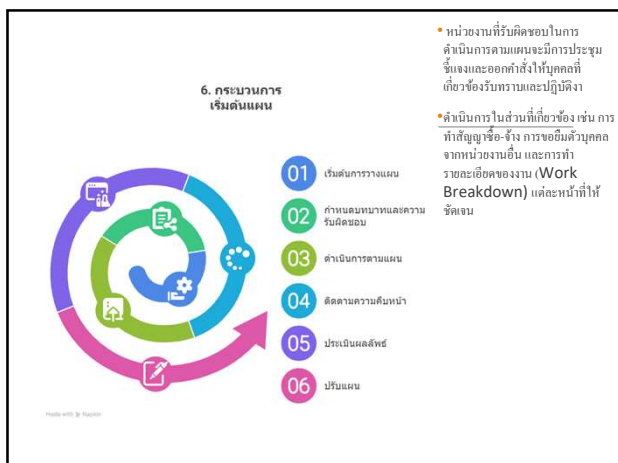
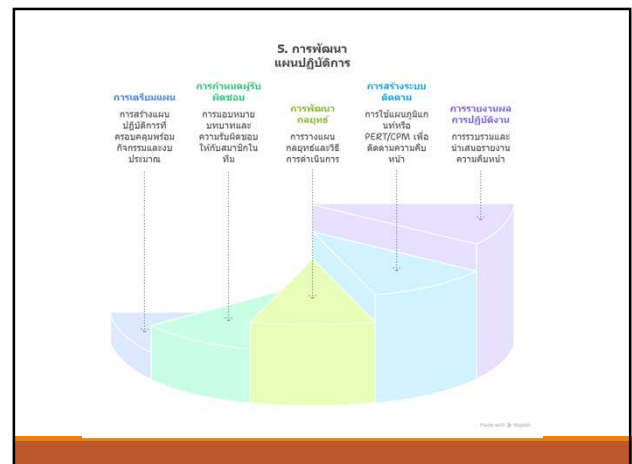
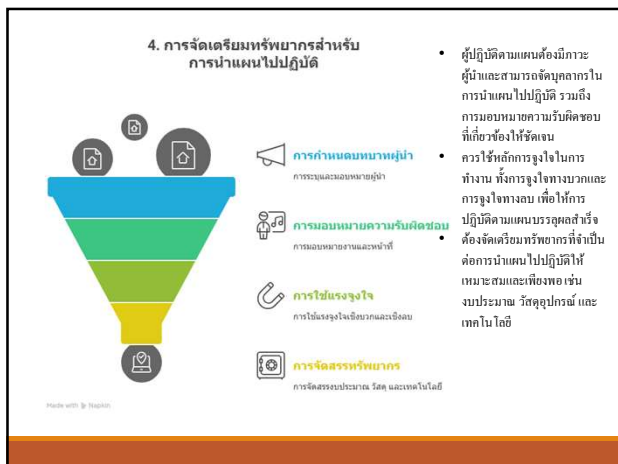
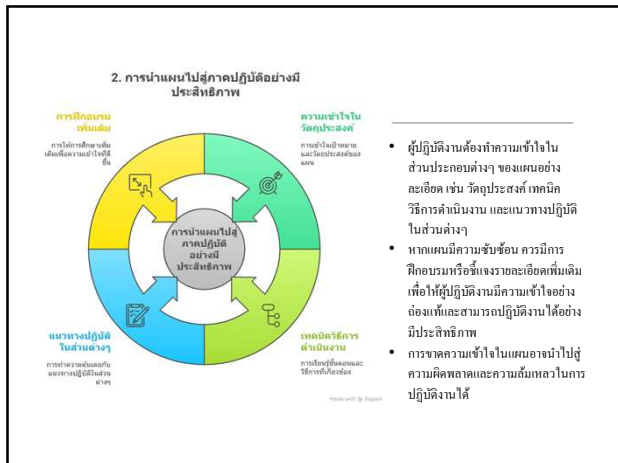
ขั้นตอนที่ 2 : การปฏิบัติตามแผน (Planned Implementation)

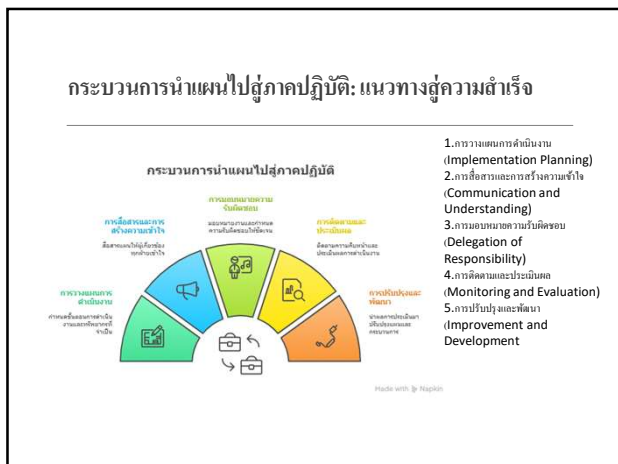

3.2.2 แนวทางการนำแผนไปสู่ภาคปฏิบัติ

หลักการนำแผนไปสู่ภาคปฏิบัติ

บทสรุป

- การวางแผนเป็นกลไกหลักขับเคลื่อนองค์กรและประเทศสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
- กระบวนการวางแผนต้องครอบคลุมการกำหนดวิสัยทัศน์ระยะยาว วัตถุประสงค์ทางการดำเนินงาน ไปปฏิบัติ ติดตามและประเมินผล
- แผนที่ชี้ชัดต่อการใช้ทรัพยากรสิ้นเปลือง เพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการปรับตัวกับสภาพแวดล้อม
- แผนการต้องยืดหยุ่นตามช่วงเวลา ระดับการบริหาร และลักษณะงาน เช่น แผนระยะสั้น-ยาว แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการ
- การถ่ายทอดแผนที่ดีต้องประสานบทบาทผู้เกี่ยวข้องและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- การมีแผนและระบบติดตามประเมินผลที่ดี จะช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องกับเป้าหมายและปรับปรุงแผนได้อย่างต่อเนื่อง
- ต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อผลักดันความสำเร็จอย่างยั่งยืน

คำถามท้ายบท

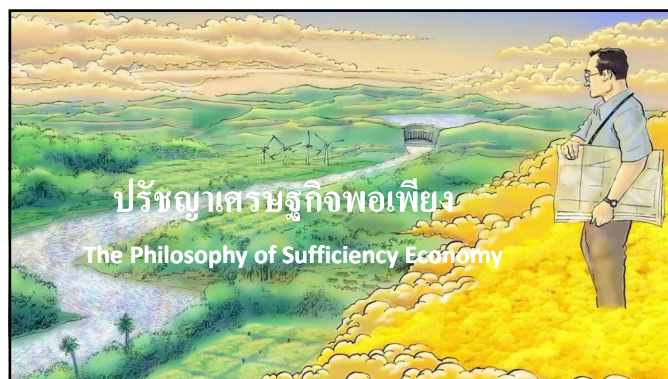

1. จงอธิบายความหมายของแผน (Plan) ความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน (Planning) ในการพัฒนาองค์กรและการพัฒนาประเทศ
2. จงอธิบายประเภทของการทำแผน โดยสังเขป
3. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นักวางแผนต้องคำนึงถึงปัจจัยเรื่องใดบ้าง จงอธิบาย
4. การวางแผนระดับชาติ กับการวางแผนระดับภูมิภาคและท้องถิ่น มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร จงอธิบาย
5. จงอธิบายกระบวนการวางแผนการพัฒนาโดยทั่วไปว่ามีกี่ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนต้องดำเนินการอย่างไร

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 4 แนวคิด หลักการ ทฤษฎี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 4

เรื่อง แนวคิด หลักการ ทฤษฎี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญา

วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง

ความรู้ทางปรัชญา เป็นความรู้เกี่ยวกับ “การเป็น” “การอยู่” “การดำรงอยู่” ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ไม่ใช่ฐานะที่เป็นเพียงสัตว์โลก โดยศาสตร์นี้เชื่อว่า มนุษย์แต่ละคนมีปรัชญาเป็นของตนเอง ซึ่งคิดตัวมาตั้งแต่เกิด

เศรษฐกิจพอเพียง

SUFFICIENCY ECONOMY

4.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๕๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจที่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ ให้ความพอเพียงกับตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดี เสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอมีพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มทุนสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็ว แต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

Self – Sufficiency = ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอคนอื่น อยู่ด้วยตนเอง

Self – Sufficiency + Economy = เศรษฐกิจพอเพียงกับตัวเอง คือ การที่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง อย่างไม่เดือดร้อน ไม่ต้องพึ่งพาสินค้า

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

- ระบบเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ด้วย 5 มาตราการ ได้แก่ รวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลิต รวมกลุ่มเอื้อชีพ เพื่อจำหน่าย รวมกลุ่มส่งเสริมการตลาด การใช้ประโยชน์ของโครงการ ตามวัตถุประสงค์และการเพิ่มรายได้ (ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์: 2545:2)
- เศรษฐกิจพอเพียง เป็นระบบการผลิตในระดับประเทศที่ลดการพึ่งพาทุนและการค้ากับต่างประเทศเป็นส่วนลดเลือกเฉพาะที่จำเป็นและเป็นประโยชน์กับไทยชนส่งออกสินค้าที่ใช้วัตถุดิบ ในประเทศมาก มีมูลค่าเพิ่มสูง ซึ่งจำเพาะสินค้าที่เป็นร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยกันมากขึ้น (วิภากร เชียงกูล)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

- เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และรัฐ ทั้งการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องระบุภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร (ชา ตีรวัฒน์ ศรีแก้ว)
- เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่ประกอบด้วยกิจกรรม 4 อย่าง คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการจัดสรรผลตอบแทน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับเศรษฐกิจกระแสหลักเพียงแต่มีสองกับ (concept) แตกต่างกับ (ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์)

สรุปได้ว่า ระบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะแบบพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สุนทร อุทธรณ์พงศ์) มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

1. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ
2. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถในการระดับบุคคลที่ดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามศักยภาพที่ไม่หลงใหลไปกับกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพ ไม่เป็นชนาการอยู่กับสิ่งใด

4.2 ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระปฐมบรมราชโองการ

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
วันศุกร์ที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓
เนื่องในพิธีบรมราชาภิเษก

“...ในการพัฒนาประเทศให้ก้าวเป็นดังที่ตามลำดับขั้นตอน เริ่มด้วยการ
สร้างพื้นฐาน คือความมั่นคงให้ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประณีต
ระมัดระวัง แต่ถูกต้องเหมาะสมทุกวิชา เมื่อพื้นฐานนี้มั่นคงพอที่จะก้าว
จึงต้องสร้างเสริมความเจริญให้โดยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความ
รอบคอบ ระมัดระวัง และประณีตนั้น ก็คือป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว
และเพื่อให้งานทุกอย่างได้ผลแน่นอนบริบูรณ์”

ความพออยู่พอกิน และความสงบ

“...ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะ
รู้เรื่องอย่างยอด แต่ว่ามีความพอยู่พอกิน มีความสุข มีเพื่อนที่คบกับ
ประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักความพอยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้
...”

พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้
อยู่ยิวพระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษา
จากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2518

“...ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมในหลายประเทศเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การทุ่มเทสร้างเครื่องจักรกลกลับก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพสูงขึ้นใช้ในการผลิต ทำให้ผลผลิตทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นรวดเร็วและมากมาย จนอาจถึงขั้นฟุ้งเฟ้อพร้อมกันนั้นก็ทำให้ค่านางานลงเพราะเครื่องจักรกลยังไปทำแทนเหตุให้เกิดความยุ่งยากตกต่ำทางเศรษฐกิจขึ้น เพราะคนที่ว่างงานยากจนและผู้ผลิตก็ขาดทุนเพราะสินค้าขายไม่ออก จึงน่าจะต่อต้านและลดขนาดนวัตกรรมปฏิบัติกัน ส่งเสริมความเจริญด้านอุตสาหกรรมไปบ้างให้สมดุลกับด้านอื่น ๆ เพื่อความอยู่รอด...”

พระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
วันที่ 4 ธันวาคม 2538

[illegible]

“คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย
เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย.
ถ้าทุกประเทศมีความคิด – อันนี้ไม่ใช่ว่าเศรษฐกิจ -
มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง

หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก
คนเราก็อยู่เป็นสุข. ความพอเพียงนี้ อาจจะมิมีจนหุงหากก็ได้
แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัธยาศัย
พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง”

พระราชดำรัส (๔ ธ.ค. ๒๕๔๑)

สำเนาหนังสือพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตให้
เผยแพร่ปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียง
(๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒)

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism Economy)

อัตลักษณ์และผลกระทบของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism Economy) พอสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่มีจุดสิ้นสุดของการแข่งขัน
2. ผู้มีทุน (การเงิน ทรัพยากร ภูมิปัญญา เทคโนโลยี บุคลากร) ย่อมได้เปรียบและมุ่งทำลาย เอาชนะผู้อ่อนแอ หรือผู้มีทุนน้อย
3. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเป็นศัตรูมากกว่าการสร้างมิตรภาพ
4. ทำลายความมั่นคงของระบบสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศถูกทำลาย
5. ก่อให้เกิดภาวะ ว่างงาน
6. มุ่งกระตุ้นให้คนนิยมบริโภค
7. มุ่งเน้นวัตถุนิยมมากกว่าจิตใจ
8. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ทำร้ายคนจน
9. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ยั่งยืน
10. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ตีความความต้องการของคนเป็นศูนย์กลาง

เศรษฐกิจฐานราก/เศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาในปัจจุบันจะมุ่งเน้นการพัฒนาคน เจริญทางด้านวัตถุ หรือพูดว่าเป็นโลกแห่งวัตถุย่อมเกินไป คิด การพัฒนาทางด้านวัตถุอย่างรวดเร็ว จะ ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป ครอบครัว / ชุมชนหรือสังคมนับวันเสื่อมสลาย ทางหนึ่งที่ต้องกลับมา ทบทวนถึงผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การพัฒนาทางวัตถุแบบสุดโต่งจึงไม่ใช่ทางเลือกที่ดีนัก การมีการด้อยลงมาหรือถดถอยอย่างระมัดระวัง หรือจะใช้คำว่ามีขีปนาวุธหรือทางสายกลางก็ได้ เมื่อระบบ เศรษฐกิจจะดับใหญ่ (ระดับชาติ) หรือมหากหาก็ควรมีเศรษฐกิจระดับเล็ก (ชุมชน หรือ ครอบครัว) ซึ่งเป็นฐานที่รองรับระบบเศรษฐกิจใหญ่หรือข้างบนแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นเสมือนเกาะป้องกันบนของทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

มาตรา ๗๘ (๑)
รัฐต้องบริหารราชการแผ่นดิน ให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตาม ปคท. และคำนึงถึงผลประโยชน์การรวมของประเทศชาติเป็นสำคัญ

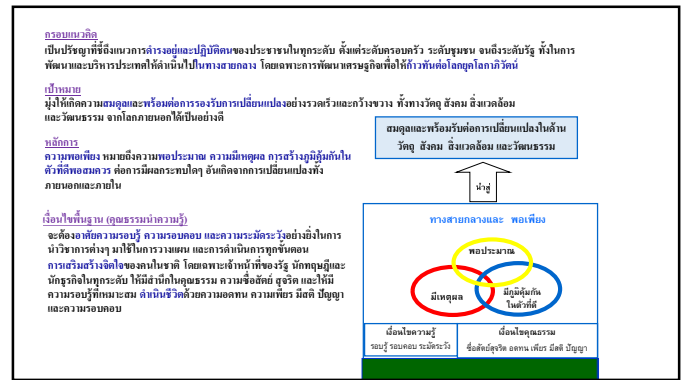
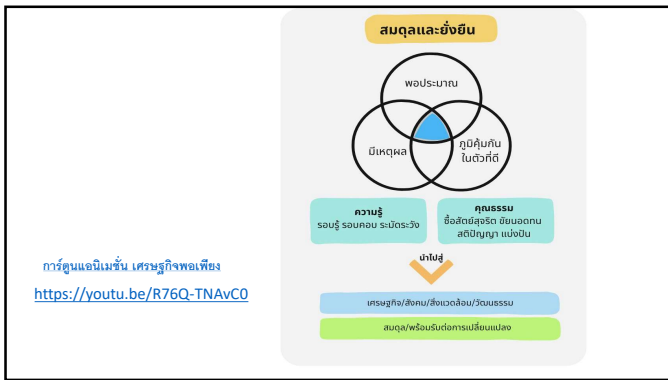
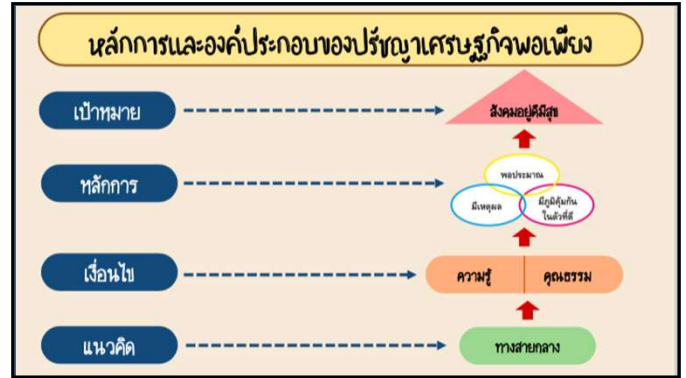
- ส่วนที่ ๓ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน

มาตรา ๗๙
รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนว ปคท.

- ส่วนที่ ๔ แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ

4.3 แนวคิดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับหลักการทั้งคนเองตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงยึดหลักสำคัญ 5 ประการดังนี้

1. พึ่งตนเองทางจิตใจ
2. พึ่งตนเองทางสังคม
3. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ
4. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี
5. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

- ### หลักการพึ่งตนเอง
1. **ด้านจิตใจ** ทำตนให้เป็นพึ่งของตนเอง มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติได้ธรรม มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ร่วมกัน
 2. **ด้านสังคม** แต่ละสังคมต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื้อเครือญาติเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ
 3. **ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ไม้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่า ปลอดภัยหลักการของงาน อันเนื่องและเกิดประโยชน์สูงสุด
 4. **ด้านเทคโนโลยี** จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดี และไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้อง กับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และสภาพเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของชาวอง
 5. **ด้านเศรษฐกิจ** แต่ละคนพัฒนาตัวเองให้ก้าวทันได้ และไม่มีใครผู้ที่จะล้าหลังได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับทัศนคติทางใหม่ คือจะต้องมุ่งรวยจากก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพอเพียงได้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น

ตัวอย่างการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ - หลักการพึ่งตนเอง

ด้านพื้นฐานจิตใจ	- รู้สึกชอบชั่วดี ละอายต่อการทำละเมิดชั่ว - เข้าใจชีวิตและโลก ตามเป็นจริง
ด้านเศรษฐกิจ	- ใช้ชีวิตอย่างประมาณตน ใช้เงินใช้ของอย่างประหยัด - คิดวางแผนอย่างรอบคอบ ไม่ประมาท มีวินัย
ด้านสังคม	- มีจิตสาธารณะ นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก รู้รักสามัคคี - เก็บคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
ด้านสิ่งแวดล้อม	- รู้จักเลือกใช้และจัดการอย่างรู้เท่า และรอบคอบ - ฟื้นฟูทรัพยากรให้มีอยู่และพอใช้อย่างยั่งยืน
ด้านเทคโนโลยี	- ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ควบคู่ความต้องการและภูมิปัญญา - พัฒนาเทคโนโลยีต่อยอดจากฐานเดิมที่มี โดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่

ลักษณะของกิจกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

พอประมาณ	มีเหตุผล	ภูมิคุ้มกันในตัว
- พอเหมาะกับความพอเพียง (พอดีภายใน) - พอควรกับภูมิสังคม (พอดีภายนอก)	- รู้สาเหตุ - ทำไม - รู้ปัจจัยที่เกี่ยวเนื่อง (วิชาการ กฎหมาย ความเชื่อ ประเพณี) - รู้ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในด้านต่างๆ - กว้างแคบ ใกล้ไกล	- รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ และเตรียมความพร้อม - วางแผน รอบคอบ เรียนรู้ พัฒนาคน ทำประโยชน์ให้สังคม
สมดุล	รอบรู้ สติปัญญา	ไม่ประมาท

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

<https://www.rdpb.go.th/th/Projects>

ลักษณะพิเศษของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักพอเพียง คือ หลักในการบริหาร/พัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

- การพัฒนาที่ก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล
- การพัฒนาที่มั่นคงอย่างยั่งยืนโดยธรรมจากฐานราก
- มุ่งประโยชน์ส่วนรวม และความสุจริตที่ยั่งยืน
- พัฒนาคุณภาพคน ให้มีคุณธรรมกำกับความรู้

"พจนานุกรม ศัพท์พอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (๒๕๕๖)"

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

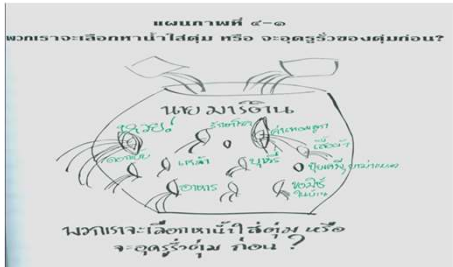
เน้นการพัฒนาคน - ครอบคลุม จิตสำนึก ความรู้ ทักษะ	ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยพื้นฐานทั้งที่เป็นต่อการพึ่งตนเอง	หาหนทางแก้ปัญหาและเทคนิควิธีที่ยั่งยืนจากธรรมชาติ/ภูมิปัญญาเดิม
ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ใช้อย่างประหยัด	คำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ ในระบบนิเวศน์	ให้ความสำคัญต่อห่วงโซ่ความมั่นคงเพื่อช่วยขับเคลื่อนระบบนิเวศน์
เลือกทางแก้ที่ประหยัด ปฏิบัติได้ง่าย และมีความยั่งยืน		

ตัวอย่างการใช้จ่ายอย่างพอเพียง

พอประมาณ มีเหตุผล	ราชจ่ายสมดุลกับรายรับ ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล มีความจำเป็น/ไม่ใช้สิ่งของเกินฐานะ/ใช้ของอย่างคุ้มค่า
มีภูมิคุ้มกัน ความรู้คู่คุณธรรม	มีเงินออม / แบ่งปันผู้อื่น / ทำบุญ ประกอบอาชีพที่สุจริต ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินการต่างๆ เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ตัวอย่างการใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล/ครอบครัว

4.4 ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

1. ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนองทางด้านเศรษฐกิจและสังคมได้
2. ใช้เป็นรากฐานในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ
3. รัฐบาลกำหนดเป็นนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากร
4. ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนตามโครงการต่างๆ
5. ให้เป็นหลักปฏิบัติในการควบคุมจิตใจไม่ให้หลงระเหิดไปกับสิ่งฟุ้งเฟ้อตามกระแสทุนนิยมโลก
6. ส่งเสริมให้เกิดความรักสามัคคีในกลุ่มและชนชาติ
7. เกิดความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
8. ช่วยให้เกิดการพัฒนาประเทศชาติลงถึงถิ่นต่างๆ
9. เสริมสร้างความมั่นคงของชาติได้ตามนโยบายของรัฐบาล
10. ประยุกต์ใช้กิจกรรมประกอบอาชีพต่างๆ

ข้อเสนอจากรายงานการพัฒนาคน ๒๕๕๐ ของ UNDP

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืนชุมชนให้เข้มแข็งและเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ
3. เศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยยกระดับความรู้และขีดความสามารถของครัวเรือนให้สามารถสร้างอาชีพในการดำรงชีพที่ยั่งยืนและมีความมั่นคงในระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน
4. หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมชาติในการบริหารงานภาครัฐ
5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติเพื่อสร้างคุณลักษณะอันดีงามแก่คนไทยทุกคน โดยเน้นที่คน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแบบยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่ยั่งยืนและยั่งยืน
6. ในการปฏิรูปสังคมที่มีพลเมืองจำนวนมากจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความต้องการที่ก่อให้เกิดการพัฒนา

ยูเอ็นประกาศราชสดุดี

พระมหากษัตริย์นักพัฒนา

- คำประกาศสดุดีเฉลิมพระเกียรติในพิธีฉลองถวัลย์วรางค์ความสำเริงสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (Lifetime Achievement Human Development) โดยองค์การสหประชาชาติ
- "ด้วยพระปรีชาสามารถในการเป็นนักคิดของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และคุณูปการต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้นามานประเทศต้นฉวีในการปรับรูป การพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิดใหม่...ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชี้แจงแนวทางการพัฒนาที่เน้นความสมดุล ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ส่วนักในคุณธรรมและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอที่จะต้านทานผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆจากกระแสโลกาภิวัตน์"

การเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท

เรียนรู้จากพระราชดำรัสฯ

เรียนรู้จากหลักการทรงงาน

เรียนรู้จากโครงการพัฒนาฯ ต่างๆ

พระมหากษัตริย์นักพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

- ทรงงานด้วยพระวิริยะอุตสาหะ
- อย่างคอตเนื่องเป็นเวลา ยาวนาน กว่า ๖๐ ปี
- สร้างคุณูปการต่อคนไทย และสังคมไทย

ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- โครงการปทานิจจรกตุ
- โครงการจัดการปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพฯ
- โครงการฟื้นฟูแผล
- โครงการฝัษะตอนน้ำ
- โครงการหลวง
- โครงการเกสังดิน (หนังสือ “เพิ่มผลลูลา”)

อีกมุมของพ่อ ภาพที่ไปผ้อย

หลักการทรงงาน

- ระบือจากข้างใน } คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา
- ปลูกจิตสำนึก
- ศึกษาข้อบรูอย่างเป็นระบบ
- แก้ปัญหาลงจุดผล
- ทำคณล่ำสันขึ้น ค่ำหนึ่งถึงภูมิสังคณ
- คิดอย่างป็นอ่รวม มออย่างคณบงจร
- บริการรวมที่จุดผล
- ไม่คิดค่ำรา ประหยัด เวียบน่ย ไล้ประโยชน์สูงสุด
- ใช้ธรรมช เทช่วยธรรมชคไล้ธรรมปราบธรรม
- การมีส่วนร่วม
- ขาดทุเหลือถ้าไร้ รุก สามีคิ ฐึญเยอละ
- เชื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจ ขยัน เพียร อลคณ
- เน้นให้พึ่งคณเองได้ เริ่มจากคณอยู่คณ
- ประโยชน์ส่วนรวม มุ่งประโยชน์สูงสุดคณส่วนใหญ่

ปฏิบัติอย่างคณเพียง

เป้าหมายคือสังคณคณเพียง

4.5 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กับ ทฤษฎีใหม่

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบคณลคที่รับคณหลักการและแนวทงปฏิบัติของคณฎีใหม่ ทฤษฎีใหม่เรือกณทฤษฎีใหม่ เป็นค้อย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการปฏิบัติ

ความพอเพียง ระดับประเทศ	เศรษฐกิจพอเพียง แบบก้าวหน้า	ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓
ความพอเพียง ระดับชุมชน/องค์กร		ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒
ความพอเพียง ระดับบุคคล/ครอบครัว		ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑
เศรษฐกิจพอเพียง แบบพื้นฐาน		

เกษตรทฤษฎีใหม่หรือทฤษฎีใหม่ (New Theory)

- แนวพระราชดำริที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ความไม่มั่นคงทางอาหาร และการขาดแคลนน้ำของกณครไทย โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาคณเอง
- แนวคิดนี้ถือกำเนิดขึ้นจากการที่พระองค์ทรงเห็นปัญหาสำคัญของกณครไทย คือ มีพื้นที่ทำกินขนาดเล็ก ขาดแคลนน้ำ และไม่สามารถพึ่งคณเองได้ อย่างแท้จริง ทฤษฎีใหม่ คือ ล้อย่างที่เป็นรูปธรรมของ การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุด จุดประสงค์หลักคือ เพื่อเป็นการช่วยเหลือกณครที่มกประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำกณเกษตร

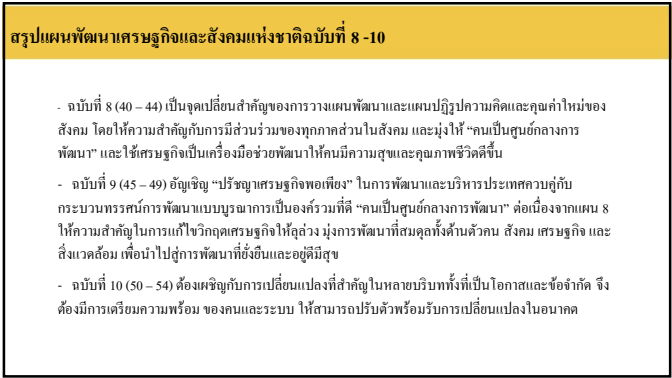
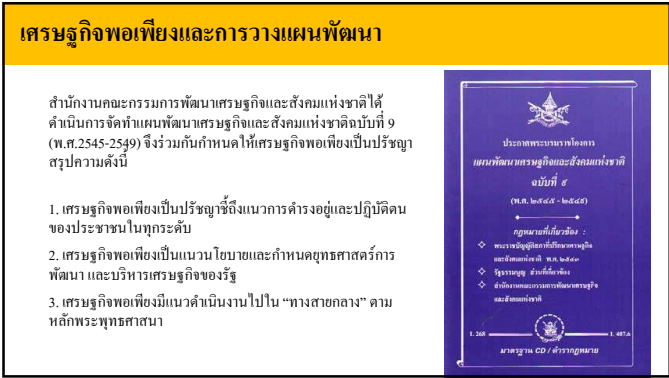
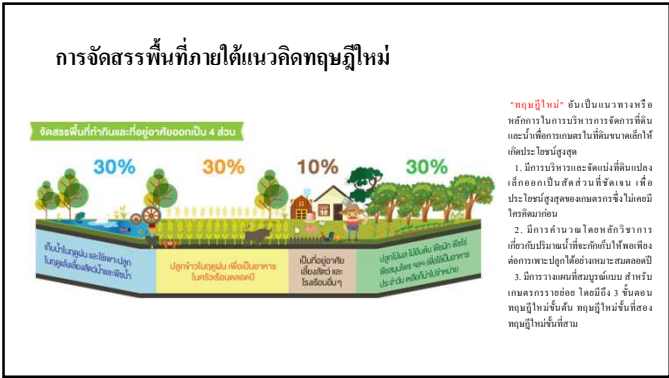
เกษตรทฤษฎีใหม่ - เดอะโดอร์ บัณฑิตประวัติตางศรชาติไทยฯ

https://youtu.be/oRkXaTVM8Bw?si=zaaMIkiobSnO_3GR

4.5.1 ความสำคัญของทฤษฎีใหม่

- พึ่งพาคณเองและมีอาหารสมบูรณ์ เกษคณกรมีบิจจัดตั้งชีวิตคณบถ้วนทั้งอาหาร พืชผัก เนื้อสัตว์ และที่อยู่อาศัย ลคณการพึ่งพาบิจจ่ายคณนอก และคลลความเลียงคณบิสนและความยากจน
- ลดความเลียงจากภัยแล้งและน้ำท่วม ด้วยการขุดสระน้ำและจัดสรรพื้นที่ไว้สำรองน้ำสำหรับปลูกพืชเลียงสัตว์ในหน้าแล้งหรือยามขาดน้ำ ช่วยไ้พื้นที่น้จากวิกฤติได้รวดเร็ว
- สร้างรายได้และใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตเหลือบิวิ โภคสามารถจำหน่ายเพิ่มรายได้ ส่วนการแบ่งจัดสรรที่ดิน ทำไ้ที่ดินทุกส่วนเกิดคณค่าต่อเศรษฐกิจและชีวิตคณชน
- ขยายผลสู่ความสามัคคีและความมั่นคงของคณชน กอไ้เกิดความร่วมมือในรูปแบบกลุ่มหรือสหคณรช เพิ่มพลังังต่อทงทางเศรษฐกิจ และสนับสนุนสวัสดิการ การศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะ

8

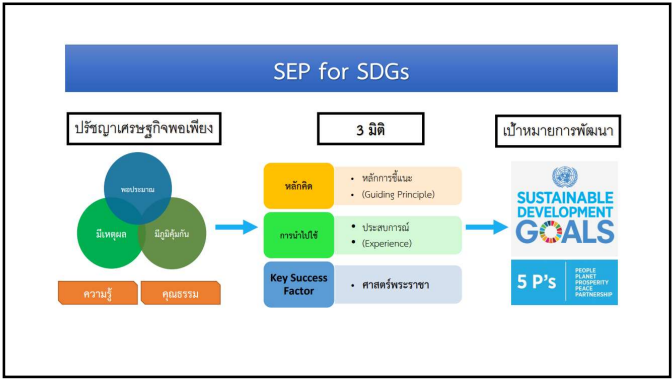

SEP & SDGs

Sufficiency Economy Philosophy & Sustainable Development Goals

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

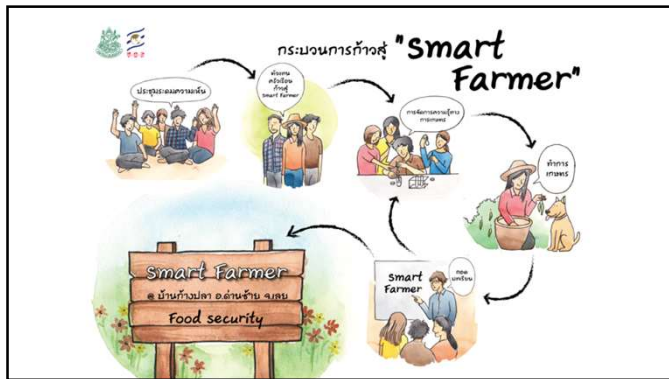
- SEP และ SDGs ต่างมุ่งพัฒนาและสร้างความสมดุลในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- ส่วนที่ใกล้เคียงกันอยู่แต่ไม่ซ้ำกันก็คือ SEP เน้นมิติวัฒนธรรมด้วย ขณะที่ใน SDGs มีมิติวัฒนธรรมแฝงอยู่ในหลายเป้าหมาย และมีส่วนของสันติภาพและความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่เข้ามา
- ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่มีปรากฏอยู่ในการประยุกต์ใช้ SEP ในภาคเกษตร คือ เกษตรทฤษฎีใหม่ ในระยะที่ 3 หลังจากชุมชนมีความเข้มแข็งแล้วจึงขอความร่วมมือมายังองค์กรภายนอกชุมชน ซึ่งในส่วนนี้ SDGs จะมีความชัดเจนกว่า SEP ในแง่ที่ว่า SDGs ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเป้าหมายด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างชัดเจนในรายละเอียดของเป้าหมาย (Goals) 17 ประการ และเป้าประสงค์ (Targets) 169 ประการ

SEP ให้หลักการในการดำเนินการเพื่อการบรรลุ SDGs

- การดำเนินการใด ๆ เพื่อบรรลุ SDGs ต้องอาศัยความรู้ที่เกี่ยวข้อง และคำนึงถึงผลกระทบทางลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม)
- การดำเนินการต้องพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ให้รอบด้าน เห็นเหตุ เห็นผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบของแต่ละทางเลือก (หลักความมีเหตุผล)
- การดำเนินการควรใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพให้พอดีกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ไม่เกิดของเหลือ ไม่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือนหรือในชุมชนอยู่ก่อนที่จะขยายไปพึ่งพาภายนอก (หลักความพอประมาณ)
- การดำเนินการควรเตรียมการเพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ (หลักภูมิคุ้มกัน)
- การดำเนินการจะบรรลุได้หากเริ่มจากการระเบิดจากข้างใน เริ่มจากท้องถิ่นซึ่งในการเริ่มดำเนินการจากท้องถิ่นได้นั้นจะต้องไม่ละเลยมิติวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จะช่วยเชื่อมโยงคนในท้องถิ่นกับการพัฒนาได้

โครงการเศรษฐกิจพอเพียง

4.5.2 บทบาทของเกษตรกรรุ่นใหม่ต่อการท่องเที่ยว

- 1) แหล่งเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ฟาร์มและชุมชนที่จัดพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่ สามารถเปิดบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เรียนรู้วิถีเกษตร การอนุรักษ์แหล่งน้ำ ปศุสัตว์ผสมผสาน และทำกิจกรรมร่วม เช่น ดำนา เก็บไข่ เลี้ยงปลา ซึ่งแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป
- 2) ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลผลิตทางการเกษตรของแปลงทฤษฎีใหม่ (ข้าว ผัก ผลไม้ ฯลฯ) สามารถจัดจำหน่ายสู่ตลาดนักท่องเที่ยว สร้างรายได้เสริมนอกเหนือจากการเกษตร
- 3) ขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่สังคม การผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่กับการท่องเที่ยวกลายเป็นตัวอย่างจริงของการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนเชื่อมโยงเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเอง
- 4) อนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสานภาพธรรมจากเกษตรกรรมวิถีชีวิตและการได้ร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน เป็นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของท้องถิ่นไปยังคนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวจากภายนอก

ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ฟาร์มและชุมชนที่จัดพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่

ภาคเหนือ

- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- โครงการศูนย์การเรียนรู้ และท่องเที่ยววิถีชุมชน บ้านผาหมอน

ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ฟาร์มและชุมชนที่จัดพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่

ภาคอีสาน

- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาคิชฌกูฏอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ – แหล่งเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่แห้งแล้ง

ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ฟาร์มและชุมชนที่จัดพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่

ภาคกลาง

- 9. เส้นทางเกษตรพอเพียง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในภาคกลาง
- 1. โครงการจังหวัดวัน ดนพระราชมารุ จ.เพชรบุรี
- 2. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.สุพรรณบุรี
- 3. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาคิชฌกูฏอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.ฉะเชิงเทรา
- 4. พระราชวังบางปะอินและวัดมิ่งขวัญพระราชมารุ จ.พระนครศรีอยุธยา
- 5. โครงการประจวบฯบ้านคลองโพธิ์ จ.สมุทรปราการ
- 6. เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จ.ลพบุรี
- 7. พิพิธภัณฑ์เกษตรเฉลิมพระเกียรติ จ.ปทุมธานี
- 8. ศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตและจิตวิญญาณชาวนาไทย-นบือไร่ จ.สุพรรณบุรี
- 9. ศูนย์การเรียนรู้และนิทรรศการเกษตรอินทรีย์ จ.ประจวบคีรีขันธ์

ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ฟาร์มและชุมชนที่จัดพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่

ภาคใต้

- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาปาล์มองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส แหล่งเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ในภาคใต้

ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ไร่ส้มและชุมชนที่จัดพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่

ภาคตะวันออก

- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี – แหล่งเรียนรู้การจัดการน้ำและเกษตรผสมผสาน

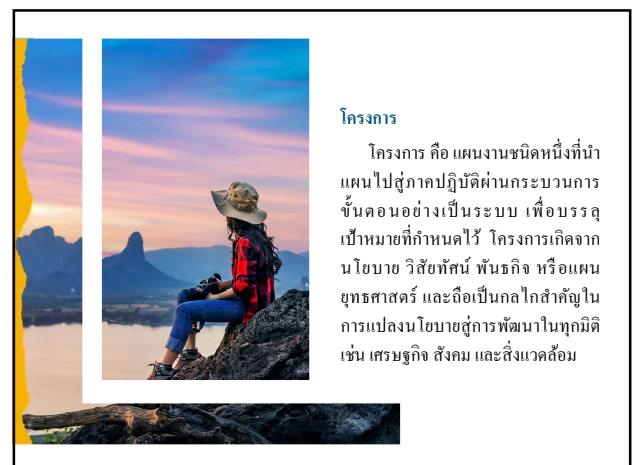
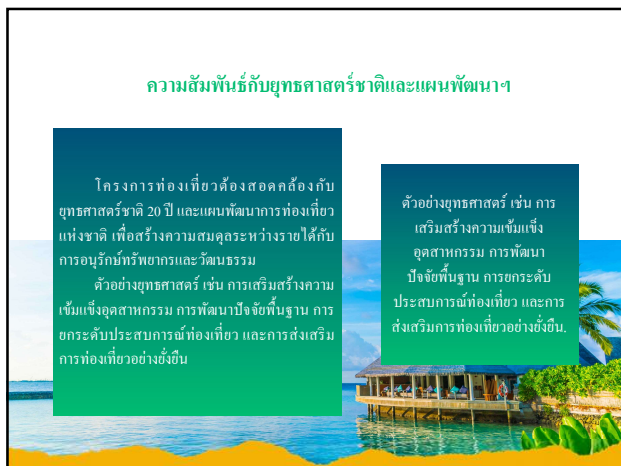
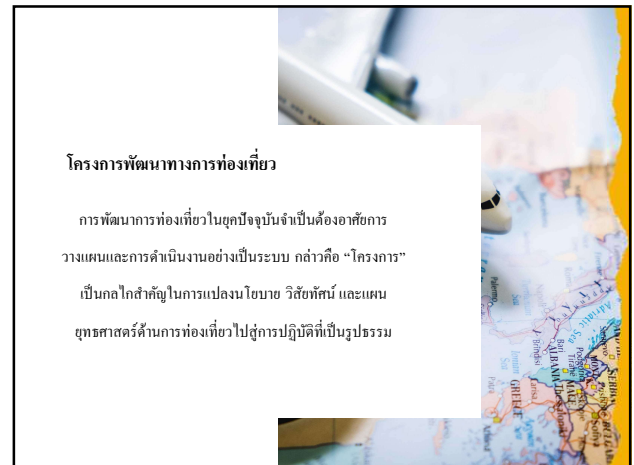
บทสรุป

- ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระราชทานเป็นแนวทางดำเนินชีวิตแก่ชาวไทยกว่า 40 ปี เน้น "ทางสายกลาง" ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่โดดเด่น ทั่วถึง ภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต รับมือกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
- หลักการสำคัญ 3 ประการ ความพอประมาณ ไม่มากเกินไป ไม่น้อยไป ความมีเหตุผล การตัดสินใจที่รอบคอบ ภูมิคุ้มกันที่ดี พร้อมรับมือความเสี่ยง
- การประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวอย่างสมดุลและยั่งยืน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างรอบคอบ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในพื้นที่ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือสร้างความเสื่อมถอย
- เศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำพาการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนในระยะยาว โดยสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ การดูแลสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคม และการอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

คำอามท้ายบท

1. ให้ข้อนิยาม "เศรษฐกิจพอเพียง" ในความเข้าใจของตนเองว่ามีความหมายและหลักการสำคัญอย่างไร
2. จากตัวอย่างในวิถีชีวิตประจำวัน จงเลือก 1 กรณีที่สอดคล้องกับหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล หรือการมีภูมิคุ้มกัน แล้วอธิบายว่ามีความเชื่อมโยงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร
3. เศรษฐกิจพอเพียงต้องมองทั้งระดับบุคคลและเงื่อนไขสำคัญใดบ้าง อันขาดอย่างการนำไปใช้ในชุมชนหรือองค์กร
4. เศรษฐกิจพอเพียงต้องอาศัยปัญหาและส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในโครงการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างไร ให้ข้อนิยามแนวคิดหลักและยกตัวอย่างมาประกอบปัญหานั้นได้จริง
5. ให้วิเคราะห์ต่อว่าแนวคิดของ "จี" ที่ถือเป็นอุปสรรคและแนวทางแก้ไขในการประยุกต์ใช้บนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยพิจารณาทั้งในระดับชุมชนและระดับนโยบาย พร้อมเสนอแนะวิธีการขับเคลื่อนให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

หัวข้อบรรยายเรื่องที่ 5 โครงการและการวางแผนโครงการพัฒนาทางการท่องเที่ยว

ความหมายของโครงการ (Project)

เขาเตี ราชภัฏวไลยอลงกรณ์ (2556)

งานที่ต้องทำให้สำเร็จตามเป้าหมาย ภายในเวลาที่กำหนด ภายใต้งบประมาณและข้อกำหนดอื่น ๆ

วิสูตร จิระคำถึง (2555)

ต้องมิตุประสงค์ ระยะเวลาดำเนินงาน-สิ้นสุด งบประมาณ ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพและปริมาณที่ชัดเจน

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ (2557)

โครงการคือกลไกสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพัฒนา/นโยบายสู่การปฏิบัติ

สิทธิพันธ์ พูนเอียด (2562)

โครงการเป็นแผนงานที่มีรายละเอียดกิจกรรม ทรัพยากรเป้าหมาย ตัวชี้วัด งบประมาณ ช่วงเวลาดำเนินการ พร้อมขั้นตอนที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ

ลักษณะของโครงการ

- การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) โครงการจะต้องมีการระบุหรือกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนไว้เพื่อให้การวางแผนงานหรือกิจกรรมสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์และการประเมินผลได้

การปรับปรุงวัตถุประสงค์ด้วยหลักการ SMART

- เฉพาะเจาะจง (Specific)**
เฉพาะเจาะจงในเชิงเนื้อหาและขอบเขต (What, Who, Where, When, How)
- วัดผลได้ (Measurable)**
สามารถวัดเป็นตัวเลขหรือเปอร์เซ็นต์ได้
- สามารถทำได้ (Achievable)**
สามารถทำได้โดยมีทรัพยากรเพียงพอ
- เกี่ยวข้องกับองค์กร (Relevant)**
สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร
- กำหนดเวลา (Time-bound)**
สามารถระบุวันที่เริ่มต้นและสิ้นสุดได้

ลักษณะของโครงการ

- มีการกำหนดรูปแบบการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกลมกลืนกัน (Coherent Organization Action) ด้วยการดำเนินงานตามโครงการมีหลายขั้นตอน
- มีกิจกรรมหลักหรือกิจกรรมย่อย (Sub Activities) ในแต่ละโครงการของระบบกิจกรรมหลักและกลุ่มของกิจกรรมหรือกิจกรรมย่อยที่จะต้องกระทำหรือปฏิบัติไปสู่เป้าหมาย
- มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการ (Scheduled Beginning and Terminal Point) โครงการจะต้องมีการกำหนดช่วงเวลาในการดำเนินการไว้ว่าจะใช้เวลาานเท่าไร
- มีลักษณะเป็นเอกเทศ (Discreteness) หรือลักษณะเฉพาะ (Unique) หมายความว่า โครงการหนึ่งๆ จะมีวัตถุประสงค์เฉพาะ (Specific Objective) วัตถุประสงค์ให้หันว่าโครงการมีผลลัพธ์ (Outcome) ที่คาดหวังไว้ล่วงหน้า โดยมีผลงาน (Outputs) เป้าหมาย (Target) ที่มีการระบุตัวชี้วัด (KPI: Key Performance Indicator) ไว้อย่างชัดเจน

ลักษณะของโครงการ

- มีผู้รับผิดชอบโครงการ (Responsibility) โครงการทุกโครงการมีระยะเวลาในการ ดำเนินการ นับตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงจุดสิ้นสุดโครงการที่มีลักษณะพิเศษหรือเฉพาะ
- มีการระบุถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์โดยตรง (Intended Benefit) ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือจะก่อให้เกิดประโยชน์ (Interest) อย่างใดอย่างหนึ่งที่สามารถวัดได้ (Measurable)
- มีความพร้อมที่จะเผชิญกับความไม่แน่นอนและความเสี่ยง (Uncertainty and Risk) ด้านต่างๆ เสมอ ในการจัดการโครงการของผู้บริหารและทีมงานโครงการ

ประเภทของโครงการ

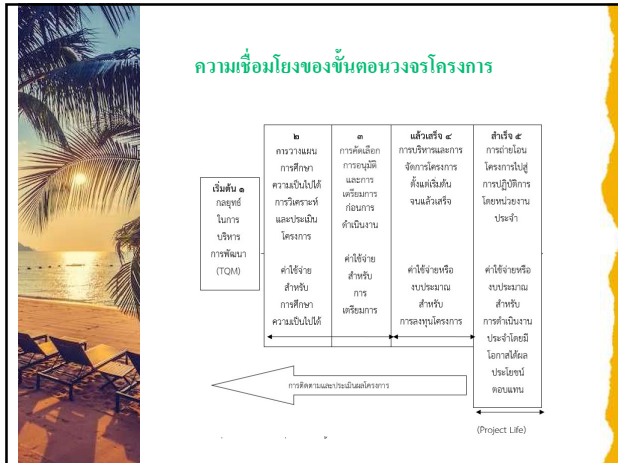
โครงการตามลักษณะของสถานการณ์ที่เผชิญ

โครงการนวัตกรรม (Innovation Project) - ปรับปรุง (Improvement) - โครงการปรับปรุง (Improvement Project) - โครงการริเริ่มและพัฒนา (Initiation and Development Project)

วงจรของโครงการ

วงจรชีวิตโครงการ

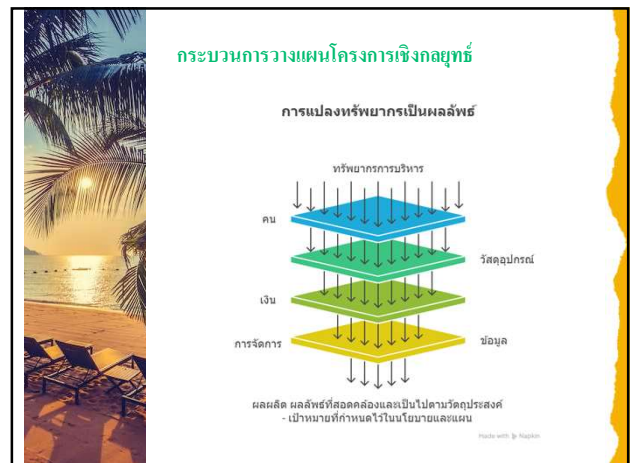
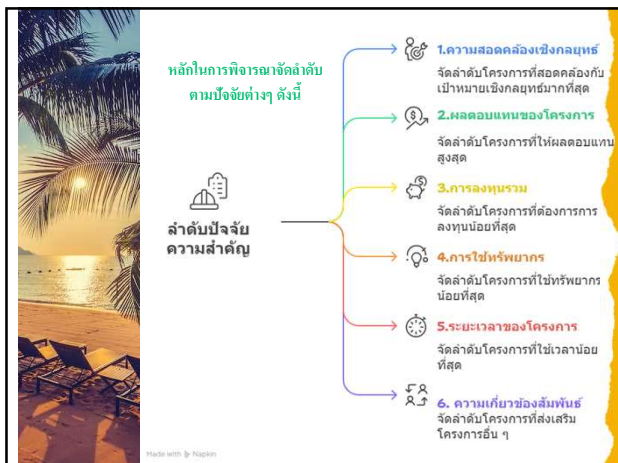
ปิด (Close) - ใหม่ (New) - วางแผน (Plan) - ปฏิบัติ (Do) - ตรวจสอบ (Check) - ปรับปรุง (Act)

- เงื่อนไขหรือข้อกำหนดโครงการ**
- การระบุผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ (Expected Outcome)
 - ระดับผลลัพธ์ อันเป็นผลที่เกิดจากการดำเนินการแล้วเสร็จ ซึ่งจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ระบุไว้ ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง (Specific Outcomes) มีความชัดเจน วัดได้ ตรวจสอบความถูกต้องได้ ที่เป็นไปตามตัวชี้วัด (KPI) ซึ่งกำหนดไว้แล้วในแผน หรือ โครงการ
 - ระดับผลลัพธ์สุดท้าย ตามที่มาจากผลลัพธ์หรือผลผลิตในข้อ 1.1 (Ultimate Outcomes) อันเป็นเป้าประสงค์ หรือ จุดหมาย (Goal) ในระดับแผนงานหรือระดับกลยุทธ์ที่แท้จริง

- เงื่อนไขหรือข้อกำหนดโครงการ**
- การระบุผลผลิตและกิจกรรมหลัก (Output and Major Activities)
 - การระบุอายุโครงการ (Project Life Period)
 - การระบุกลุ่มผู้รับบริการเป้าหมาย (Target Customers)
 - การระบุกรอบวงเงินที่จะใช้ในการลงทุน (Expected Investment Cost)
 - การระบุเงื่อนไขอื่น ๆ ที่สำคัญ (Other Important Cost)

- หลักการคัดเลือกโครงการ**
- การประเมินเพื่อคัดเลือกโครงการเบื้องต้น ตามขั้นตอนดังนี้
- ขั้นที่ 1 พิจารณาคัดเลือกโครงการ ที่มีความเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เป้าหมาย และนโยบายขององค์กร
- ขั้นที่ 2 นำโครงการที่มีความเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ที่ผ่านการพิจารณาในขั้นที่ 1 แล้ว มาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน และผลกระทบในทุกมิติ

- กระบวนการวางแผนโครงการ หรือ แผนการดำเนินงานหรือแผนยุทธวิธี มีขั้นตอนในการจัดทำ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน**
- ✓ ขั้นที่ 1 การระบุความต้องการของผู้ใช้บริการ หรือ ผู้รับบริการของโครงการ โดยระบุความต้องการ และเหตุผล ผู้วางแผนโครงการต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ✓ ขั้นที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวัตถุประสงค์ในแผนโครงการ จะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวางแผนที่นำมาจำแนก กำหนดให้ชัดเจน เฉพาะเจาะจงเป็นรูปธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ โดยยึดหลัก SMART Principle

- กระบวนการวางแผนโครงการ หรือ แผนการดำเนินงานหรือแผนยุทธวิธี มีขั้นตอนในการจัดทำ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน**
- ✓ ขั้นที่ 3 การกำหนดสิ่งที่เป็นผลผลิต / บริการของโครงการ เป็นการระบุผลผลิตผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ที่จะส่งมอบต่อลูกค้า ผู้ใช้ หรือ ผู้รับบริการ ที่มีลักษณะจับต้องได้
 - ✓ ขั้นที่ 4 การกำหนดงานโครงการ ขั้นตอนนี้จะกำหนดงานทั้งหมดที่ต้องดำเนินการในโครงการ (Scope of Work)
 - ✓ ขั้นที่ 5 การกำหนดการไหลของงาน เป็นการกำหนดงานในโครงการตามลำดับก่อนหลัง ทิศทางการและการอำนวยความสะดวก (Directing) ที่จะดำเนินการตั้งแต่เปิดจนกระทั่งปิดโครงการ
 - ✓ ขั้นตอนที่ 6 การกำหนดงบประมาณ เป็นขั้นตอนที่รวบรวมทั้งหมดของค่าใช้จ่ายหลังจากกำหนดค่าใช้จ่ายให้กับงานต่างๆ
 - ✓ ขั้นตอนที่ 7 การมอบหมายงาน

- บทสรุป**
- การจัดการเชิงกลยุทธ์กับวงจรโครงการ (Strategic Management & Project Cycle)**
- การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) คือ กระบวนการที่นำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ โดยแปลงเป็น "โครงการเชิงยุทธศาสตร์" และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชัดเจน โครงการแต่ละโครงการจะมีวงจรที่ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก
- I. เริ่มต้นโครงการ (Initiation): กำหนดแนวคิด วิเคราะห์โอกาส ตรวจสอบความสอดคล้องกับเป้าหมาย.
 - II. วางแผนโครงการ (Planning): กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด รายละเอียดกิจกรรม ทิศทางการ และงบประมาณ.
 - III. ดำเนินการ (Execution): นำแผนไปปฏิบัติ แบ่งปันข้อมูล (คน เงิน วัสดุ ข้อมูล) ให้เป็นผลลัพธ์/ผลิตภัณฑ์.
 - IV. ควบคุมและติดตามผล (Monitoring & Controlling): ตรวจสอบความคืบหน้า ประเมินผล ปรับปรุง.
 - V. ปิดโครงการ (Closing): สรุปผลและประเมินผลกระทบ ส่งมอบผลงาน. กระบวนการในแต่ละขั้นตอนทำให้มั่นใจว่านโยบายและยุทธศาสตร์ได้รับการถ่ายทอดลงสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คำอธิบาย

คำอธิบาย ให้ผู้เรียนตอบคำถามปลายเปิดแบบอัตนัยบูรณาการเนื้อหาวิชา

1. โครงการกับการวางแผนโครงการ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และทำไมโครงการต้องมีการวางแผนโครงการ จงอธิบายมาให้เข้าใจ
2. วงจรของโครงการ มีกี่ขั้นตอน จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างมาให้เห็นเป็นรูปธรรม
3. ในการพิจารณาเลือกโครงการ จะต้องยึดหลักเกณฑ์และวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจเลือกได้อย่างไร จงอธิบาย
4. การเขียนแผนโครงการเชิงยุทธศาสตร์ต้องยึดหลักการใดและมีหัวข้อหลักๆ ที่ต้องระบุไว้ในแผนโครงการ คือ อะไรบ้าง จงอธิบาย
5. ท่านสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเรื่องโครงการและการวางแผนโครงการ ไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไรบ้าง จงอธิบาย

INTERNATIONAL SCHOOL OF TOURISM

**SURATTHANI
RAJABHAT
UNIVERSITY**